

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİ'NDE YETİM MALLARININ
İDARESİYLE İLGİLİ 1324 TARİHLİ
NİZAMNAMENİN FIKIH İLMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

EMİNE RAŞİDE ERTÜR

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİ'NDE YETİM MALLARININ
İDARESİYLE İLGİLİ 1324 TARİHLİ
NİZAMNAMENİN FIKIH İLMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

EMİNE RAŞİDE ERTÜR

Danışman: PROF. DR. KEMAL YILDIZ

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İSLAM HUKUKU Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi EMİNE RAŞİDE ERTÜR'nin OSMANLI DEVLETİNDE
YETİM MALLARININ İDARESİYLE İLGİLİ 1324 TARİHLİ NİZAMNAMENİN FIKIH
İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun
16.01.2020 tarih ve 2020-2/25 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu
ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 20 / 01 / 2020

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. KEMAL YILDIZ	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. ASİM CÜNEYD KÖKSAL	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. FAHRETTİN ATAR	

GENEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Emine Raşide ERTÜR

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Programı : İslam Hukuku

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Kemal YILDIZ

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Ocak 2020

Anahtar kelimeler : Fıkıh, Osmanlı, Yetim, Yetim Malı, Emval-i Eytâm İdaresi, Emval-i Eytam Nizamnamesi, Nizamname, 1324 Nizamnamesi, İdane, İrbah

ÖZET

Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresiyle İlgili 1324 Tarihli Nizamnamenin Fıkıh İlmi Açısından Değerlendirilmesi

İslâm dini yetimlerin haklarının her daim korunup gözetilmesini emretmiştir. Osmanlı Devleti’nde halkın çoğunluğu ve devlet yöneticileri İslâm dinine mensuptur. Bu mensubiyet yetimler ve onların haklarının muhafazası hususunda Osmanlı Devleti tarihi boyunca görülen hassasiyetin temel sebebidir. Bu muhafaza Tanzimat Fermanı’na kadar vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır. Bundan sonraki dönemde ise devletin kendi eliyle oluşturduğu yetimhaneler ve yetimler için tesis edilen eğitim kurumlarıyla resmi bir hüviyet kazanmıştır. Yetimlerin bakım ve terbiyesi dışında, 1268/1851 senesinde birdiğer önemli husus olan yetim mallarının muhafaza ve arttırımı için Emvâl-i Eytâm Nezareti kurulmuştur. Nezâretin işleyiş ve yönetimi Şeyhülislam’ın ve Padişah’ın onayıyla çıkarılan “Eytâm Nizamnamesidir” başlıklı nizamnamede düzenlenmiştir. İlk nizamnameden sonra yetim mallarının işletimiyle ilgili başka nizamnameler, zeyl ve tadiller çıkarılmıştır. Bunların en kapsamlı olanı 1324/1906 senesinde “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta’dilen Kaleme Alınan Nizamnâme” başlığıyla çıkarılmış olanıdır. Bu tez çalışmasında 1324/1906 seneli eytam nizamnamesi fıkıh ilmi ile mukayeseli olarak ele alınmıştır. Bu esas konu ile bağlantılı olarak yetim haklarının muhafazasının tarihsel süreci ve yetim mallarıyla ilgili önceki nizamnameler ile

1324/1906 tarihli düzenlemenin tanıtılması; son nizamnamenin maddelerinin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesiyle anlaşılır biçimde yazımına da tezde yer verilmiştir.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname	: Emine Raşide ERTÜR
Field	: Basic Islamic Sciences
Programme	: Islamic Law
Supervisor	: Professor Kemal YILDIZ
Degree Awarded and Date	: Master - January 2020
Keywords	: Fıqh, Ottoman, Orphan, Orphan Property, Amwal-i Aytām İdaresi, Regulation of Amwal-i Aytām, Regulation, Regulation Dated 1324, İdane, İrbah

ABSTRACT

The Evaluation of The Regulation Dated 1324 on The Administration of Orphans' Goods in Ottoman State in Terms of The Science of Fiqh

Islam religion orders to protect and take care of the orphans rights in every condition. The majority of the people and state administrators of Ottoman State are the members of Islam religion. This membership is the main reason for the sensitivity of the orphans and their rights throughout the history of the Ottoman Empire. This protection was provided through the waqfs until the imperial edict of reorganization. In the next period, it has gained an official identity with the orphanages and the educational institutions established for orphans established by the state itself. Apart from the care and education of the orphans, Emvâl-i Eytâm Ministry was established in 1268/1851 for the protection and increase of orphan assets, which is another important issue. The operation and management of the courtesy was regulated in the regulation titled "Eytâm Regulation" issued with the approval of the Seyhulislamlık establishment and the Sultan. After the first regulation, other regulations, additions and amendments related to the operation of orphan assets were issued. The most comprehensive of these was the one published in 1324/1906 with the title "Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta'dîlen Kaleme Alınan Nizamnâme". In this thesis, Eytâm Regulation of 1324/1906 is dealt with the fiqh scholarship in a comparative way. In connection with this main topic; historical process of the protection of orphans rights; introducing the previous regulations

regarding orphan assets and the regulation dated 1324/1906; the transcription of the articles of the last regulation and their writing in an understandable way in Turkish are also included in this thesis.

ÖNSÖZ

Yetimler her toplumda mevcut olan ve genellikle haksızlıklara maruz kalan kimselerdir. Küçük yaşlarında şahsî olarak mücadele etmek durumunda kaldıkları zorlukların yanında kendilerine ait mallar ve haklar ellerinden alınarak ve tüketilerek de zor duruma düşürülmektedirler. İslâm dininin doğuşundan itibaren toplumun kanayan yarası olan yetimlerin elinden tutmak ve ayağa kaldırmak Müslüman insanın şiarlarından biri olmuştur.

Osmanlı Devleti de İslâm ahlakını benimseyen bir topluma sahip olması nedeniyle yetimlerin toplumla bütünleşmelerini ve kendi hayatlarını idame ettirecek kadar iyi bir terbiye ile yetişmelerini esas almıştır. Yetimlerin her ihtiyacını vakıflar aracılığıyla uzun dönemler karşılamış olan Osmanlı, Tanzimat sonrası dönemde devlet eliyle yetimlerin himayesini güvence altına almaya başlamıştır. Yetimlere ait malların ziyan olmasına da izin vermemek adına Eytâm Sandıkları'nı kurarak bunların işleyiş ve yönetiminin esaslarını içeren nizamnameler hazırlamıştır. Tanzimat sonrası hukukî yansıması olan her konu için İslâm hukuku temelli çıkarılan yüzlerce nizamnameden bir kısmı olan eytâm nizamnamelerinin en kapsamlı ve sonuncusunu bu tezde ele aldık. Bu nizamname Eytâm Sandıkları'nın ve aynı zamanda Para Vakıfları'nın işletimini ve yönetimini açıklamaktadır. Bu düzenlemenin fıkıh ilmi açısından değeri yapılan bu tez ile ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda bu çalışma bize nizamnamelerin, fıkıh sahasında yapılacak araştırmalar için ehemmiyetini göstermiştir.

Bu tezin meydana gelmesinde birçok kişinin emeği olduğunu belirtmek istiyorum. Öncelikle fıkıh sahasına olan ilgimi her zaman görerek beni yönlendirmiş ve çıktığım bu yolda gerek tecrübeleriyle gerek tavsiyeleriyle yoluma ışık tutan ve konunun belirlenmesinden tezin teslimine kadar olan süreçte bütün adımları benimle atan danışman hocam Prof. Dr. Kemal YILDIZ'a; çalışmanın tamamlanmasında iş yükümü hafifleten Arş. Gör. Abdullah Taha YILDIZ ve Arş. Gör. Seyit Muhammed Enes PINARBAŞI'na, ihmal ettiğim yönleri gösterip tavsiyeleriyle tezin tekâmülünü sağlayan Prof. Dr. Fahrettin ATAR ve Prof. Dr. Asım Cüneyt KÖKSAL hocalarıma müteşekkirim.

İhtiyaç duyduğum her an yanımda olarak sıkıntılarımı paylaşan anneme, babama, kız kardeşime ve erkek kardeşime; verdikleri destek ve dualarıyla arkamda duran kayınvalidem ve kayınpederime teşekkürü bir borç bilirim, haklarını ödeyemem. Tezin hazırlanması sürecinde ihmal ettiğim sorumluluklarıma ve onlardan çaldığım zamana rağmen bana verdikleri moral ve desteği esirgemeyen sabırlı eşim ve oğluma ise minnetarım.

Son olarak, -yazma bir eseri çalışmış olan bir hanım musannifin belirttiği üzere- eserdeki eksiklik ve kusurlarımın affını dilerim, zira sağ elimle yazarken sol elimle beşik sallıyordum.

Emine Raşide ERTÜR

İstanbul - 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. TEZİN KONUSU VE GAYESİ.....	1
1.2. TEZİN ÖNEMİ	2
1.3. TEZİN SINIRLANDIRILMASI VE YÖNTEMİ	3
1.4. TEZİN KAYNAKLARI	3
2. OSMANLI’DA YETİMLERİN HİMAYESİ VE 1324/1906 NİZAMNAMESİ.....	8
2.1. OSMANLI’DA YETİMLERİN HİMAYESİ.....	8
2.1.1. Kuruluşundan 1851 Tarihli İlk Eytâm Nizamnamesine Kadarki Dönem	9
2.1.2. Nizamnameler Dönemi.....	11
2.2. 1324/1906 NİZAMNAMESİ.....	18
2.2.1. Yayınlanması	18
2.2.2. Esbâb-ı Mûcibesi.....	24
2.2.3. İçindekilerin Kısaca Tanıtımı	30
2.2.4. Nizamnamede İmzası Olanlar.....	31
3. 1324/1906 NİZAMNAMESİNİN FIKIH İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	34
3.1. GENEL OLARAK NİZAMNAMESİNİN MUHTEVASI.....	34
3.2. UMUM EMVÂL-İ EYTÂMIN İDARESİ HAKKINDA TADİLEN KALEME ALINAN NİZAMNAME	36
3.2.1. 1. Fasl: Terekelerin Kayıt Şekli ve Kayıtlarla İlgili İşlemler.....	36
3.2.2. 2. Fasl: Dersâdet Eytâm Müdürlüğünün Görevleri ve Bütün Yetim Mallarını Birleştirme Hesapları ve Nemalandırılması ve Korunması İçin Kurulan Eytâm Sandıklarının İşlemleri.....	72
3.2.3. 3. Fasl: Yetim Mallarının İdane Şekliyle Nema ve Sermaye ve Ücretleri ve Diğerlerinin Tahsil Şekli.....	93

3.2.4. 4. Fasil: Yetimlerin Geçimi	109
3.2.5. 5. Fasil: Yirmi Yaşını Tamamlamış Yetimlerin Mallarıyla İlgili İşlemler	115
3.2.6. 6. Fasil: Kayda Geçirilmesi Zorunlu Olan Terekelerin Kayda Geçirilmesi ve Bu Çeşit Terekelerle İlgili Yargılama Konularına Dâir Mahkemelerin Beyanı	118
3.2.7. 7. Fasil: Tereke Tahrir Memurlarıyla Görevlerinin Beyanı	125
3.2.8. 8. Fasil: Dersaâdet Yetim Malları İdare Meclisinin Kuruluş Şekliyle Görevleri	134
3.2.9. 9. Fasil: Taşra Eytâm Müdür ve Meclislerinin Kuruluş Şekli ve Görevleri	139
3.2.10. 10. Fasil: Alınacak Harçların Miktârıyla Bunların Verileceği Yerlerin Beyanı	144
4. SONUÇ	154
KAYNAKLAR	158
EKLER	170

KISALTMALAR

DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi	
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bkz.	: Bakınız
h.	: Hicri
m.	: Miladi
md	: Madde
H.z.	: Hazreti
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
İ..DUİT	: İrade / Dosya Usulü
trc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
nşr.	: Neşreden
v.	: Vefat tarihi
t.y.	: Tarih yok
b.s.	: Baskı
No	: Numara

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

' : ء

s : ث

z : ذ

h : ح

h : خ

ş : ص

d : ض

t : ط

z : ظ

' : ع

g : غ

k : ق

1. GİRİŞ

1.1. TEZİN KONUSU VE GAYESİ

Osmanlı Devleti hem yöneticileri hem de tebaasıyla kuruluşundan son zamanlarına kadar her devirde Kur'an-ı Kerim¹ ve Allah Resulü (s.a.v.)'nün sünnetinde², üzerinde ısrarla durulan, yetim mallarının muhafaza edilmesi konusuna büyük bir hassasiyet göstermiştir. 1851 senesine kadar yetim malları halkın kendi gayreti ve ilgisiyle korunurken bu seneden itibaren devlet bu olayı bizzat ele almış ve yetim malları için özel işletim sandıkları ve bu sandıkların idaresi için Emvâl-i Eytâm Nezareti'ni kurmuştur. Bu sandıklara Eytâm Sandıkları ismi verilmiş ve sandıkların işleyişini düzenlemek üzere bir nizamname hazırlanmıştır. Eytâm Sandıkları ile alakalı olan bu ilk nizamname “Eytâm Nizamnâmesidir.”³ başlığı ile yayımlanmıştır. Bu nizamnamede sandıkların işleyişi, yetim mallarının nemalandırılması, vasînin tayini ve görevi, malın yetime teslimi gibi temel konular fıkıh ilmi çerçevesinde kaideleştirilerek kaleme alınmıştır. Daha sonra bazen bu nizamnamede olmayan konuları ele almak ve yeni kaideler belirlemek bazen de var olan kuralları tadil etmek üzere ilki ile beraber toplam 5 genel kapsamlı nizamname yayımlanmıştır. Bahsedilen konular ile alakalı olarak tezin ikinci başlık altında gerekli açıklamalar yapıldığından burada bu kadar bilgi ile iktifa edilecektir.

Bu tezin konusu ise genel kapsamlı eytâm nizamnamelerinin sonuncusu ve en geniş içeriğe sahip “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta'dîlen Kaleme Alınan Nizamnâme”⁴ başlıklı düzenlemenin fıkıh ilmi ile olan münasebetidir. Bu münasebetten kasıt 1324/1906 senesinde 117 madde olarak yayınlanmış olan bu nizamnamenin fıkıh ilmi eserlerindeki karşılıklarını bulmak sûretiyle değerlendirmek ve

¹Bkz. Bakara 2/83, 215, 220; Nisa 4/2, 3, 6, 8, 10; En'am 6/152; İsrâ 17/34; İnsan 76/8; Fejr 89/17; Beled 90/15; Duha 93/9; Maun 107/2.

²İbn Mace, “Edeb”, 6, Müsned, 5/250; Ebu Davud, “Edeb”, 121; Tirmizî, “Zekât”, 15; Buhârî, “Vesayâ”, 23; Müslim, Zühd, 42.

³“Eytâm Nizamnâmesidir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 270-275.

⁴“Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Tadilen Kaleme Alınan Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 515-548.

hem mezhep hem de anlayış olarak tercih edilen içtihatları, sebepleriyle birlikte tespit etmeye çalışmaktır.

Tezin gayesi ise yetimlerin mallarının muhafaza ve nemalandırılması amacıyla kurulan Emvâl-i Eytâm İdaresi ve Sandıklarının yönetimi için hazırlanan nizamnameleri fikhî açıdan tahlil ederek topluma ve devlete faydaları görülen bu anlayıştan farklı alanlarda istifade edilebileceğini ortaya koymaktır. Bu gayenin benimsenmesindeki temel sebep fikhî hükümleri esas alarak 1851’de kurulup Osmanlı Devleti’nin sonuna kadar başarıyla işletilen Emvâl-i Eytâm İdaresi ve Sandıklarının bir yönüyle idarî, bir yönüyle iktisâdî, diğer bir yönüyle de hukukî ve sosyal bir müessese olmasıdır. Bunu takiben de Tanzimat sonrası pek çok sahada yayımlanan nizamnamelere dikkat çekmek ve bu alandaki boşluğun fark edilmesini ve ilgili çalışmaların artmasını teşvik etmek gayesi de güdülmektedir.

1.2. TEZİN ÖNEMİ

Fıkıh ilmi açısından kanunlaştırmaların yapıldığı nizamnamelerin değeri açıktır. Ancak bugünden geriye dönüp bakıldığında bu kaynakların süreç içerisinde akademik anlamda ihmal edildiği görülmektedir. Bu çalışma, daha önce yapılmış olan eytâm sandıkları ve nizamnameleriyle ilgili çalışmalara, fıkıh ilmi açısından yapılacak değerlendirmelerle yeni bir ses katma ümidi taşımaktadır. Aynı zamanda dinî-hukukî hükümlerin hem devlet idaresinde hem iktisadî sahada ve hem de sosyal hayatta müstakil müesseseler oluşturmak suretiyle önemli katkılar sağlayabileceğini Emvâl-i Eytâm İdaresi örneği fiili olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca nizamnamelere yönelik fıkıh ilmi sahasındaki çalışmaları teşvik etmesinin ve bu konuya ilim yolcularının dikkatini çekebilmesinin, tezin önemli vasıflarından birisi olması umulmaktadır.

Bu çalışma, Tanzimat sonrası Osmanlı’da sosyal hayattaki gelişmeler doğrultusunda fıkıh sahasında hüküm tercihlerinin ne şekilde gerçekleştiğine dair bilgi vermesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bilindiği üzere Osmanlı Devleti başlangıcından itibaren hukuk alanında Hanefî mezhebini esas almıştır. Ancak dönemsel şartlar başka ihtiyaçlar doğurduğunda Osmanlı’nın devlet adamı olan fakihlerinin fikhî tercihlerinin Hanefî mezhebini temel almakla beraber diğer mezheplerin içtihatlarına da

yer verip vermedikleri veya yeni bir içtihatla bulunup bulunmadıkları bilinmesi gereken konulardandır. Bu anlamda bir kanun metni hazırlarken nasıl bir yöntem izledikleri, hangi kaynaklara başvurdıkları ve nelere dikkat ettikleri, tez konusu nizamname ile belirli bir seviyede tespit edilebilecektir.

1.3. TEZİN SINIRLANDIRILMASI VE YÖNTEMİ

Bu tez, 1324/1906 tarihli “Umûm Emvâl-i Eytâmın Suret-i İdaresi Hakkında Tadilen Kaleme Alınan Nizamname” başlığını taşıyan hukukî düzenlemenin maddelerinin fıkıh ilmi açısından incelenmesi amacıyla yazılmıştır. Bu nedenle eytâm nizamnamelerinin hepsi bu çalışmada teker teker ele alınmamaktadır. Şu kadar var ki bu nizamname ile bağlantıları olduğu takdirde onlara başvurulmaktadır. Nizamnamenin tarihsel bağlamı genel olarak verilmekle iktifa edilmektedir. Konudan uzaklaşılması için yetimlerin mallarının İslam dinindeki yerine dair ayrı bir açıklama yapılmamaktadır.

Tezin ana konusuna geçilmeden önce ikinci başlıkta yetimlerin İslam tarihinde nasıl himaye edildiğinden kısaca bahsedilmiştir. Bu konu Osmanlı’ya kadar yetimlerin himayesi ve Osmanlı döneminde yetimlerin himayesi şeklinde iki başlıkta incelenmiştir. Daha sonra yine ikinci ana başlığın ikinci alt başlığı olarak tezin ana kaynağı olan 1324/1906 tarihli eytâm nizamnamesi, yayınlanması, bu nizamnameye ihtiyaç duyulmasının nedeni, altında imzası olan şahıslar ve içeriği hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Üçüncü başlıkta ise tezin yazılma gayesi olan 1324/1906 tarihli nizamnamenin her faslı ayrı bir alt başlık olarak fıkıh ilmi açısından incelenmiştir. Fasılların altındaki maddeler teker teker analiz edilip ait olduğu fikhî alan belirlenmiştir. Daha sonra maddeler içerikleri açısından eleştirel bir tutumla ele alınıp ait oldukları alanda yansıttıkları görüş doğrultusunda değerlendirilmişlerdir.

1.4. TEZİN KAYNAKLARI

Tezin temel kaynağı emvâl-i eytâma dair 1324/1906 tarihli “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdaresi Hakkında Tadilen Kaleme Alınan Nizamname”dir. Bu nizamnamenin hazırlanmasına kadar olan süreçteki emvâl-i eytâm nizamnameleri ile bunların zeyl ve tadilleri de tespit ve tahlillerin sağlıklı olması açısından çalışma süresince

el altında bulundurulmuştur. Nizamnameler ikinci ana başlığın ikinci alt başlığında tanıtılacağı için burada sadece ikinci dereceden kaynaklar tanıtılacaktır. Bunların yanında Eytâm Sandıkları hakkında yapılmış olan tez ve makalelerden konunun ehemmiyetine yaraşır bir seviyede bilgi barındıranlardan istifade edilmiştir. Ayrıca fıkıh ile mukayesesinin yapılmasını sağlayacak olan, tezin ele aldığı dönem esas alınarak seçilen fıkıh kitapları ana kaynaklar arasında yer almıştır. Tezin konusu Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti dönemi incelemesi olması hasebiyle *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* de başucu referans kitabı olarak kullanılmıştır. Binaenaleyh tezin ana kaynakları şunlardır:

1. *Mecma'u'l-Enhur fî şerhi Mülteka'l-Ebhur*

Şeyhîzâde'nin (v.1667), Halebî'nin *Mülteka'l-Ebhur* adındaki Hanefî Mezhebi literatürüne ait eserine yazdığı şerhtir. Bu eser *Mecelle* hazırlanırken en çok kullanılan üçüncü kaynaktır. Eser, şarihinin Şeyhülislam Hoca Abdurrahim Efendi'nin damadı olması hasebiyle “Damad” namıyla tanınmıştır. 1517 senesinde telif edilen *Mültekâ*'nın ise Osmanlı coğrafyasında kullanılan en yaygın fıkıh kitabı olduğu ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarak ise *Mültekâ*'nın kaynağı olan “mutûn-i erba'a”dan daha sistematik olması, bu metinlerden farklı olarak zamanın gerektirdiği başka konuları da içeriyor olması ve dönemin şartlarına uygun gördüğü görüşlere yer vermesidir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde gerek medreselerde gerek mahkemelerde temel başvuru kaynağı olarak kullanılmasından dolayı bu tezde, nizamname maddelerini mukayese için referans olarak tercih edilmiştir.⁵

2. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*

1868-1876 yılları arasında Mecelle Cemiyeti tarafından İslam Hukuku esas alınarak oluşturulan kanunname'dir. Mecelle Cemiyetinin başkanlığını dönemin Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye Nâzırı olan Ahmet Cevdet Paşa (v. 1895) yapmış ve diğer üyeler devrin büyük hukuk otoritelerinden seçilmiştir. Cemiyet, kanunnamenin oluşturulmasına Osmanlı Devlet ricalinin genelinin mezhebi olan Hanefî mezhebini temel almıştır. Bu

⁵ Şükrü Selim Has, “Mülteka'l-Ebhur”, *DİA* (İstanbul, 2006); Kemal Yıldız - Tayip Nacar, *Mir'at-ı Mecelle'de Belirtilen Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin Kaynakları*, 1. Bs (İstanbul: Hacıgan Akademi Kitaplığı, 2013), 202-206,236-237.

mezhep tercihinin bir nedeni de Hanefî mezhebindeki farklı içtihatların çokluğunun kanunların belirlenmesinde bir rahatlık sağlayacak olmasıdır.

Mecelle, bir mukaddime, 16 kitap ve 1851 maddeden müteşekkil bir kanun metnidir. Mukaddime 100 maddedir ve İslam Hukuku'nun külli kaidelerini tespit etmektedir. Bu kısım hakimlere yargılama konusunda ışık tutması için düzenlenmiştir. Kanunnamede fûru'ü fikhin kanunlaştırmasının yanında, bölümler içerisinde 400 kadar maddede usûl konuları da kanunlaştırılmıştır. 16 kitap ise Buyû', İcâre, Kefâlet, Havâle, Rehn, Emânât, Hibe, Gasb ve İtlâf, Hacr ve Şuf'a, Şirket, Vekâle, Sulh ve İbrâ, İkrâr, Da'vâ, Beyyinât ve Tahlîf, Kazâ şeklinde sıralanmıştır.⁶

Mecelle'nin pek çok basılı metni bulunmakla birlikte, kitabın kaynak olarak kullanımında sunduğu kolaylıklar nedeniyle Ahmed Akgündüz'ün çalışması ile basılmış olan *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dilleri ve Gerekeçleriyle Birlikte)*⁷ eseri tercih edilmiştir.

3. *Dürerü'l-Hükkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*

Mecelle'nin Ali Haydar Efendi (v. 1935) tarafından yazılmış şerhidir. *Mecelle*'nin şerhleri arasında en hacimli ve en meşhur olanıdır. Ali Haydar Efendi bu eserinde her maddeyi teker teker şerh etmiş ve maddelerin içerdiği hükümlerin kaynağı olan fıkıh kitaplarını belirtmiştir. Kanunlarla ilgili Osmanlı uygulamalarından örnekler vermiş ve yeri geldiğinde tenkitlerde de bulunmuştur. Maddeleri birbiriyle kıyaslamış, maddelerin tercih ettiği içtihadı belirtmiş ve ihtilaflı koularda müfta bih olan görüşe işaret etmiştir.⁸

⁶ Mehmet Akif Aydın, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”, *DİA* (Ankara, 2003); Ahmed Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dil ve Gerekeçleriyle Birlikte)*, 2. Bs (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017), 25-31.

⁷ Akgündüz, *Karşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dil ve Gerekeçleriyle Birlikte)*.

⁸ Ahmed Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, *DİA* (İstanbul, 1994).

4. Abdullah Taha Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 2017)

Tez giriş, üç bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Ana konusu eytâm sicilleri incelemesi olan tezin, üçüncü bölümü bu konuya ayrılmıştır. Giriş bölümünde ana kaynaklar ve tezin konusuyla ilgili kavramlar bir düzen içerisinde kısaca açıklanmıştır. İkinci ana başlığın altında İslam tarihinde yetimlerin himayesi özetlenmiştir. İkinci bölümde ise yetim mallarının idaresinin tarihi süreci ele alınmıştır. Eytâm sandıkları ve idaresi ile ilgili genel bilgiler burada verilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ele alınan eytâm sicillerinin tahlilinde konuyu görsel olarak yapılandıran tablolar, şemalar ve istatistikler kullanılmıştır. Sonuç kısmından sonra tezin konusu olan eytâm sicilinin varaklarından örnekler konulmuş ve transkripsiyonları yapılmıştır. Tez toplam 111 sayfadan oluşmaktadır.

5. Furkan Şahin, *Eytâm Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2017)

Tez giriş, dört bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Giriş kısmında tezin konusuna dair kısa bir bilgi verilmekle iktifa edilmiştir. İkinci ana başlığın altında 19. yy da Osmanlı'nın modernleşmesi ve sosyal devlet anlayışı konu edilmiştir. İkinci bölüm konuyla ilgili kavramlar hakkında bir fikir verilmesi adına hazırlanmıştır. Üçüncü bölümde Emvâl-i Eytâm İdâresi ve Sandıklarının kuruluşu ve yönetimi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde ise yetim mallarıyla ilgili yapılan ve *Düstur Tertib I* de yer alan düzenlemelerin transkripsiyonuna yer verilmiştir. Sonuç kısmından sonra tezde kaynak olarak gösterilen varaklardan örnekler konulmuş ve transkripsiyonu yapılmıştır. Tez toplam 289 sayfadan oluşmakta olup kaynakları, içeriği, kullandığı metot açısından amacına uygun olarak hazırlanmış nitelikli bir tezdur. Bununla birlikte bu tezin genelinde bu nizamname düzenlemesi ve yetim mallarının korunması uygulamasının şer'î bir konu olmaktan ziyade Batılılaşmanın ve modern devlet anlayışının bir sonucu olduğu

savunulmuştur.⁹ Ancak bu anlayışın yerinde olduğunu kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü Eytâm Nizamnameleri ile aynı dönemde İslam hukukuna dayanacak şekilde *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'nin hazırlanmasının nedeni bile Fransız Medeni Kanunu'nun Osmanlı Devlet Hukuku'na girmesine mâni olmaktır.¹⁰ Eytâm nizamnamelerinin de fıkıh kaynaklarına dayanılarak oluşturulmaya gayret edildiği, elinizdeki bu çalışmada görüleceği üzere ilmî anlamda ifade edilmesi gereken bir gerçekliktir.

⁹ Furkan Şahin, *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler* (Ankara Üniversitesi, 2017), 6-24,38.

¹⁰ Akgündüz, *Kaşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta'dil ve Gerekeçleriyle Birlikte)*, 28-29.

2. OSMANLI'DA YETİMLERİN HİMAYESİ VE 1324/1906 NİZAMNAMESİ

2.1. Osmanlı'da Yetimlerin Himayesi

Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de defaetle Müslümanlara emrettiği ve aksi yapıldığında şiddetli azaplarla tehdit ettiği yetimin ve yetim mallarının korunup gözetilmesi mevzusu İslam toplumlarında her dönemde hassasiyet gösterilen bir konu olmuştur.

Bu hassasiyetin Müslümanlarda yerleşmesinin temel kaynağı ise Allah Resulü (s.a.v.)'in sünnetidir. Hz. Muhammed (s.a.v.) kendisi de bir yetimdir ve hayatının her döneminde yetimlerin ihtiyaçları ile ilgilenmiş ashâbının da yetimlerin dertleriyle dertlenmelerini teşvik etmiştir.¹¹

Tefsirler¹² ve bilhassa ahkam tefsirlerinde¹³, fıkıh kitaplarında, hadis kitaplarında, tarih kitaplarında yetimler ve onların hukuku ele alınmıştır. Ayrıca günümüzde bu konu ile alakalı tezler de hazırlanmıştır.¹⁴

Selçuklu Devleti ile beraber yetimhaneler ve ıslahhaneler kurularak yetimlerin bakımı ve yetiştirilmesi devlet tarafından sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁵ Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubat (1188-1237) döneminde ise yetimler için mektepler açılmış, bakımevleri inşa edilmiştir. Asker çocuklarından yetim kalanların mallarının zayı

¹¹ Nevevî, *Riyazü's-Salihîn*, trc. M. Yaşar Kandemir v.dğr. (İstanbul: Erkam Yayınları, t.y.), 2: 294.

¹² Ebu Cafer Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, 1. Bs (Daru Hicr li't-Tabaa ve'n-Neşr, 2001), 6: 639.

¹³ Kurtubî, *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Etfîş, 2. Bs (Kahire: Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 1: 271; Kurtubî, *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, 2. Bs (Mısır: Daru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 3: 63, 67, 77, 97.

¹⁴ Ahmet Öney, *İslâm Hukuku'nda ve 1875/61 Numaralı Trabzon Şer'îye Sicili Uygullamasında Vesâyet Müessesesi* (Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2002); Mehmet Şirin Ayrıl, *Kur'an'ın Yetimlere Bakış Açısı* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007); Nurullah Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler* (Selçuk Üniversitesi, 2007); Leyla Batchaeva, *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013); Şadiye Yılmaz, *Hz. Peygamber'in Yetimlere Karşı Davranışı* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016); Yahya Arslan, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler* (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2017); Sonita Naziri, *Kur'an-ı Kerim'de Yetimler* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2019).

¹⁵ Abdüsselam Arı, "Yetim", *DİA*, 2013, 43: 502.

olmalarını engellemek adına, yetimler rüşlerini ispat edinceye kadar hâkimlerin yönetimine verilmesini emretmiştir.¹⁶

Memlûkler ve Eyyübilerden itibaren yetimler için okullar kurulmuş ve okullara vakıflar tahsis edilmiştir.¹⁷ İlhanlılar Devleti hükümdarı Gazan Mahmud Han (1271-1304) tarafından kimsesiz kalan yüz çocuğun himayesi için yetimhane açılmıştır.¹⁸

Osmanlılara kadar örnekleri verildiği üzere süregelen bu itina Osmanlı Devleti döneminde devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde yetimlerin himayesini kuruluşundan nizamnamelere kadar olan dönem ve nizamnameler dönemi olmak üzere iki alt başlıkta ele alacağız.

2.1.1. Kuruluşundan 1851 Tarihli İlk Eytâm Nizamnamesine Kadarki Dönem

Sosyal devlet anlayışını benimsemiş olan Osmanlı Devleti, toplumun her türlü ihtiyacının giderilmesi için gerek devlet imkanlarıyla ve gerek devlet ricalinin kendi mal varlıklarıyla kurmuş oldukları vakıflar yoluyla ciddi hizmetler ortaya koymuştur. Yine Osmanlı döneminde sadece devlet ricali değil aynı zamanda halktan imkânı olan vatandaşların vakıflarının desteği ile de bu toplumsal dayanışma sağlanmıştır. Öyle ki bu hizmetler sadece temel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmamış, toplumsal huzurun sekteye uğramasına sebebiyet verecek fakir kızlara çeyiz düzülmesi, çocuklara meyve verilmesi, baharda güzel havalarda çocukların gezdirilmesi¹⁹ gibi arka planda kalabilecek hayırlı işler için dahi vakıflar kurulmuştur.

Yetimler için hususî vakıflar daha kuruluş dönemi olarak sayılabilecek h.721 senesinden itibaren Osmanlı toplumunda görülmeye başlanmıştır.²⁰ Avârız²¹ ve müessesat-ı hayriye ismi verilen vakıflar tarafından Osmanlı döneminde sadece yetimler

¹⁶ Naziri, *Kur'an-ı Kerim'de Yetimler*, 20-21.

¹⁷ Arı, "Yetim", 43: 502.

¹⁸ Naziri, *Kur'an-ı Kerim'de Yetimler*, 20.

¹⁹ Safiye Kesgin, "Osmanlı'nın Son Döneminde Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi ve Topluma Kazandırılması: Kastamonu Örneği", *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/50 (2016): 139.

²⁰ Eski, *Hak ve Sorumlulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler*, 18.

²¹ "Bir köy veya mahalle halkının ödemekte güçlük çektikleri avârız, kürekçi bedeli ve diğer ihtiyaçlarına sarfedilmek üzere kurulmuş olan akar ve para vakfı." Mehmet İpşirli, "Avârız Vakfı", *DİA* (İstanbul, 1991).

değil aynı zamanda ihtiyaç sahibi olan kadınlar ve diğer çocuklar da muhafaza edilmişlerdir.²² Fatih Sultan Mehmet Han'ın h.875 senesinde hazırlatmış olduğu vakfiyede, Ayasofya Camii yanına inşa ettirdiği Daru't-Talim adlı mektebin bilhassa yetim çocuklar için kurulduğu, onlardan yer kaldığı takdirde ancak fakir müslüman çocukların da okula alınabileceği yazmaktadır. Bu vakfiyenin devamında ise bu okulun hocalarının nitelikleri ayrıntılı şekilde yer almakta ve yetimlere şefkatle muamele olunacağı hususi olarak belirtilmektedir.²³ Oğlu II. Bayezid'in inşa ettirdiği külliyeinin yanında Muallimhane adıyla babası ile aynı amacı güden bir okul yaptırdığı bilinmektedir.²⁴ Burada verilmekle iktifa edilen bu birkaç örneğin yanında şunun da belirtilmesi uygun olacaktır: Yetim çocukların terbiyesi ve bakımı için kurulan bu vakıflar, yetimlerin sadece bakımları ve terbiyelerini üstlenmemiş, aynı zamanda onların en çok ihtiyaç duydukları merhamet ile büyütölmelerini de gaye edinmişlerdir.

Aşevleri, imarethaneler, hastaneler sayesinde din ve ırk ayrımı yapılmaksızın Osmanlı'nın her döneminde hem devletin hem de halkın katkılarıyla muhtaçların ihtiyaçları giderilmiş ve muhafaza edilmişlerdir.

Yetimlerin hidane hizmetleri ve eğitimleri birçok vakıf ve kurum aracılığıyla karşılanırken mal varlıkları ile alakalı işleri vasilere havale edilmekteydi. Vasînin görevi yetimin mirastan kalan veya diğer mal kazanım yolları ile zimmetine geçen menkûl ve gayrimenkûl mallarını, yetim rüştünü ispat edinceye kadar muhafaza etmektir.

Kuruluşundan itibaren Osmanlı'nın Müslüman tebaası, yetimlere İslam'ın öngördüğü şekilde muamele etmiştir. Mahkeme tutanaklarının kaydedildiği şer'iyce sicillerinde zaman zaman evlenme, boşanma, vakıf gibi konuların yanında yetimlerin

²² Veli İnanç, *Eytam İdaresi-Sandıkları ve Marmaris Örneği(1885-1911)* (Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, 2002), 2.

²³ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 19.

²⁴ Mehmet Şükrü Yaman, *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920* (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2012), 18. Bu tez ile alakalı şu noktaya temas etmeyi elzem görmekteyiz ki tez kendi içerisinde çelişen ifadelerle sahiptir. İlk olarak Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocuklar için devletin bir çaba sarf etmediğini (bkz. 10-16) belirtirken bir sonraki başlıkta devletin sosyal devlet anlayışıyla padişahlar başta olmak üzere kurdukları vakıflar aracılığıyla kimsesiz çocukların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalıştıklarını ifade etmektedir. (bkz. 17-20) (kaynakların bilimsel delillerden yoksun olarak yargıda bulunduğunu...)

mallarının işletilmesi ile ilgili kayıtlara da rastlanmaktadır. Bazı kaza merkezlerinde ise yetimlerle ilgili hususî yetim malları kayıt defterlerinin olduğu görülmektedir.²⁵

1542 tarihli bir kayıta “Merhum Mehmed Çelebi’nin terekesindeki malları varislerinin yaşı küçük olduğu için Ali Çelebi’nin vesayetine geçmiş ve eytâm sandığına konarak muhafaza edilmiştir” denmektedir.²⁶ Öyle anlaşıyor ki 1542 senesinde de yetimler için özel sandıklar bulunmakta ve bu uygulama daha sonraki eytâm sandıkları gibi işlem görmekte ancak bunlarda asıl işi yapan vasî olmaktadır. Başlangıç tarihi tam olarak belli olmamakla birlikte Tanzimat’tan önceki dönemlerde uygulamaları olduğu bilinen eytâm kesesi ile yetimlerin malları keselere konarak yine vasînin nezaretinde ancak bu sefer kurumsal şekilde örgütlenmeyle muhafaza edilmiştir. Bu keseler yetim rüştünü ispat edince ona şahitler huzurunda verilerek feshedilmiştir.²⁷ Yetimlerin malları bu keselerde tutulurken vasî tarafından muamele-i şer’iyyeye ile işletilmiş ve yapılan bütün işlemler bir muhâsebe defterine kaydedilmiştir. Bu kayıtlar düzenli olmamakla birlikte zaman zaman kadılar tarafından kontrol edilmiştir.²⁸ Kayıtların kadılara sunuluyor olması yetim mallarının işletilmesine herhangi bir dava olmaksızın devlet eliyle müdahalenin ilk örneği olarak kabul edilebilir. Eytâm keselerini eytâm sandıklarının temeli, nüvesi olarak kabul etmek yerinde bir tespit olacaktır.

2.1.2. Nizamnameler Dönemi

1839 tarihli Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra Osmanlı Devleti’nde birtakım yeniliklere gidilmiştir. Bu yenilikler toplumsal, hukukî, siyasî pek çok alanı ilgilendirmiştir. Hukukî alanda yapılan en büyük değişiklik Şer’i Hukuk ile yönetilen devletin bu hukuka bağlı olarak oluşturduğu kapsamlı nizamnamelerdir. Şer’i Hukuk’un genel geçer herkes için uygulanır kanunlara dökülmüş olması hukukî sahada büyük bir devrim niteliğindedir. Bununla birlikte kanunlar mevcut içtihatlar arasından birisinin

²⁵ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 21.

²⁶ Cafer Çiftçi, *Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri(1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2001), 89.

²⁷ Cafer Çiftçi, “Osmanlı Döneminde Bursa’da Eytâm Keseleri”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2003): 82-83.

²⁸ Çiftçi, “Osmanlı Döneminde Bursa’da Eytâm Keseleri”, 87-90.

seçilip kanunlaştırılması esasına dayanır. Tercih edilmiş olan içtihat ihtiyaca cevap veremediğinde tadil edilmesi mümkündür. Bundan dolayı fıkıh ilmi sahasındaki araştırmacıların konuyla ilgili diğer içtihatları ve bu içtihatları -dayanmış oldukları deliller ve gözetilen gayelerle birlikte- iyi bilmeleri gerekir. Bu nedenledir ki bu tezin konusunu da oluşturan nizamnameler, son dönem fıkıh ilmi araştırmacıları için hatırı sayılır bakir araştırma konuları olmuşlardır. Açılan her kurum için nizamnameler çıkarılırken yetimlerin bakımı ve malları ile ilgili hizmetler için kurulan devlet kurumları için de nizamnameler hazırlanmıştır.

Eytâm Sandıkları ve Emvâl-i Eytâm Nezareti, ıslahhaneler, Darüşşafaka, Darülaceze, darüleytâm, Hamidiye Etfal, Darülhayr-i Alî ve Himaye-i Etfal Cemiyeti yetimlerle ilgileri hasebiyle kısaca bilgi verilmesi gereken kurumlardır. Bu kurumlardan Eytâm Sandıkları ve Emvâl-i Eytâm Nezareti kurumları hariç diğerleri yetimlerin bakımı, eğitimi ve terbiyesi ile alakalıdır.

Eytâm Sandıkları yetimlerin mallarının muhafaza, işletme ve nemalandırılması için kurulmuştur. 1268/1851 senesinde yayımlanan “Eytâm Nizamnamesidir” başlıklı nizamname ile kurulan Eytâm Nezareti, yetime kalan malları, rüşdünü ispat edinceye kadar zayi olmasına mahal vermeden muhafaza etmek ve geçen zaman içerisinde değerini kaybetmemesi için nemalandırmak amacıyla işletmiştir.²⁹

Şeyhülislam’a bağlı olarak oluşturulan Eytâm Nezâreti maddi imkansızlıklar nedeniyle 16 ay sonunda görevlerini Şeyhülislamlık çatısında nezaret yerine kurulan Emvâl-i Eytâm Müdüriyetine devretmiştir. İlk olarak Sandıklarda askerî zümrenin yetimlerinin malları muhafaza altına alınmış ve işletilmiştir. Osmanlı’da askerî zümre ile tüm kamu görevlileri kastedilmektedir.³⁰ Ancak 1854’te İstanbul ve bilâd-ı selase içerisindeki reayanın tüm terekelerinin tahrîri, yetimlerin mallarının muhafazası ve işletilmesi de kanuna bağlanmıştır.

²⁹ İrfan Ünal, *167 Nolu Çanakkale Eytam Sandığına Mahsus Teminatlı İdane Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1920-1926)* (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2010), 40-43.

³⁰ Mehmet Öz, “Reâyâ”, *DİA* (İstanbul, 2007), 34: 490.

1861’de gayrimüslimlerin yetimlerinin mallarının muhafaza ve işletilmesi görevi de Eytâm Müdürlüğüne verildi. İstanbul’daki bu gelişmelerin ardından nihayet 1866’da taşrada, yetimlerin mallarının muhafaza ve işletilmesine nezaret etmek üzere bölgelere birer Eytâm Müdürü atanmasına karar verildi. Beldelerde alınacak sandıkların kontrol ve mühürlenmesi, Eytâm Müdürünün sorumluluğuna verildi.³¹

Eytâm Sandıkları, Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1926 senesine kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ancak 1926 yılında sandıklar sona erdirilmiş, mevcut varlıkları “Eytâm ve Erâmil Bankası”na devredilmiş ve bu banka tarafından işletilmesi kararlaştırılmıştır.³² Daha sonra “Emlâk ve Eytâm Bankası” adını almış olan bu banka, 1946 yılında da “Türkiye Emlak Kredi Bankası” olarak yeniden isimlendirilmiştir. 1988’de ise “Türkiye Emlak Bankası” adını almış ve 2001 senesinde kapatılarak varlıkları Ziraat Bankası’na devredilmiştir.³³

Eytâm Müdürlükleri ölen bir kişinin varisleri arasında bir küçüğün olması durumunda harekete geçmektedir. Böyle bir terekeyi önce tahrîr edip sonra terekede yapılması gereken işlemleri sırasıyla yerine getirip terekenin geri kalanını varisler arasında paylaştırmaktadır. Menkul ve gayrimenkul mallar için ayrı muameleler öngörülmektedir ki bunlar tezin konusu olan nizamnamenin maddelerinde ayrıntılı olarak, boşluk bırakılmadan açıklanmaktadır. Kurallara uyularak yapılan bu paylaşım esnasında hangi hal vuku bulursa bulsun yetimin faydası ön planda tutulmakta ve haksız bir muamelenin gerçekleştirilmesi azamî surette engellenmeye çalışılmaktadır. Bütün varislere hisseleri paylaştırıldıktan sonra yetimin veya yetimlerin malları sandıklara konularak muhafaza altına alınmaktadır. Sandıklarda duran paralar geçmekte olan zamanla değer kaybetmemeleri ve mümkün olduğu surette kâr etmeleri adına işletilmektedir. Bu işletim; kiraya vermek, rehin ve kefil alınarak idâne, vefâen ve istiğlâlen bey’ ve ferâğ muameleleriyle yapılmaktaydı. Borç verme süresi yetimin yirmi yaşını doldurma zamanına kadar hesaplanmakta ve bu süreye azami dikkat edilmekteydi.

³¹ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 30-36.

³² Kenan Demirel, *Emlak ve Eytam Bankası* (Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2014), 20-21.

³³ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2006): 120.

Yetim yirmi yaşını doldurunca da reşit olup olmadığı denenir ve eğer rüşdünü ispat etmişse malı yetime teslim edilirdi. Rüşdünü ispat etmediyse edinceye kadar malı ona teslim edilmezdi. Çünkü Osmanlı, rüşdü ispat için üst sınır belirlememiştir. Bütün bu işlemler esnasında veli ve vasilere de belirli görevler verilmekte ve bu işlerin her aşamasında resmi gözetim ve denetimin yapılması kanunî olarak sağlanmaktaydı. Ayrıca malın terekede tahrîrinin yapılmasından yetimin rüşdünü ispat edip malını teslim almasına kadar olan sürede yapılacak tüm işler için memurluklar oluşturulmuş, her birinin görevleri ayrıntılı bir şekilde nizamname ile kayıt altına alınmış ve görevinde ihmal tespit edilenlerin cezaları belirlenmiştir.

İlki 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Niş'te kurulan ıslahhâne, kimsesiz kalan çocukların bakım ve eğitimi için açılan Tanzimat sonrası ilk kurumdur.³⁴ Yetim ve kimsesiz kalan çocukların yanlış yollara düşmemeleri amacıyla kurulmuş olan ıslahhânelerde bu çocuklara meslekî eğitim verilmiştir.³⁵

Kurulan ilk ıslahhâne başarılı olunca sırasıyla Rusçuk, Köstence ve ardından Anadolu ve Osmanlı'nın geri kalan bölgelerinde de açılmıştır. Hem Müslüman hem gayrimüslim on üç yaşından küçük çocuklara hizmet veren ıslahhâneler³⁶ için belirli bir süre sonra³⁷ bir nizamname çıkarılmıştır. Bu nizamname ile kuralları belirlenen kurumda çocuklar barındırılıp bakımları sağlanmış ve aynı zamanda terzilik, kunduracılık, kurulan araba şirketinin fabrikasına ve matbaaya gerekli olan zanaatler gibi meslek eğitimleri verilmiştir.³⁸ Yaşı küçük olan mahkumlara da ıslahhanelerde özel bir yer ayrılmış ve onların da bakım ve eğitimleri bu yolla desteklenmiştir.³⁹ Beş kademeli sınıfı olan ıslahhânelerden imtihanda başarılı olup mezun olanlara bu kurumlarda yevmiyeli ya da

³⁴ Cemil Öztürk, "Islahhâne", *DİA* (İstanbul, 1999), 19: 190.

³⁵ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 23.

³⁶ Vehbi Ünal, "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları", *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36/2 (2012): 14.

³⁷ Bu nizamnamenin tarihi konusunda bir ihtilaf söz konusudur. Tarih olarak 1871'i ifade edenlerin yanında nizamnamenin bundan önceki bir tarihe denk geldiğini söyleyenlerde mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Döneminde Yetim Mallarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Bazı Uygulamalar", *Vakıf Haftası Dergisi*, 12 (1995): 48(dipnot).

³⁸ Yazıcı, "Tanzimat Döneminde Yetim Mallarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Bazı Uygulamalar", 50.

³⁹ Nesimi Yazıcı, "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (t.y.): 32.

sözleşmeli olarak çalışma ya da dükkân açma hakkı tanınmış, dükkân açmak isteyenlere de borç verilmiştir.⁴⁰ II. Abdülhamid döneminde ise ıslahhâneler sanayi mekteplerine dönüştürülmüşlerdir.⁴¹

Müslüman yetim çocuklar için meydana getirilen bir diğer kurum ise onların eğitimini sağlamak amacıyla Cem'iyet-i Tedrîsiyye-i İslamiyye tarafından 1873 senesinde açılan Dârü's-şafaka mektebidir.⁴² Bu mektebin sadece Müslüman çocuklara hizmet vermesinin nedeni mektebi açan derneğin kuruluş gayesinin eğitim yönünden gayrimüslimlere nazaran geri kalmış olan Müslüman çocukların eğitimini desteklemek olmasıdır.⁴³ Bu okul on yaşından büyük olmayan yetimleri eğitim için tamamen ücretsiz ve yatılı bir şekilde kabul etmiştir. Eğitim ibtidaî, rüşdiye ve idadî programlarını kapsayacak şekilde verilmek üzere tasarlanmıştır. Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, dinî ilimler, iktisat, makine bilgisi, astronomi gibi çok çeşitli alanlarda eğitimlerle öğrenciler yetiştirmiştir. Mektepte ilk başta çoğunluğu askeriyeden olan fahri ve gönüllü devlet adamları ders vermiştir.⁴⁴

Dârü's-şafaka beklenenin ve dönemin eğitim seviyesinin üstünde bir başarı kazanmıştır. Hatta telgraf hatlarının yeni yeni kurulduğu dönemlerde dârüşşafaka mezunları Fransızca bilmek ve telgraf kullanma eğitimi almış olmaları sebebiyle tercih edilen ve aranan kişiler olmuşlardır.⁴⁵ Darü's-şafaka Cumhuriyet döneminden sonra da “Darüşşafaka Lisesi” olarak karma eğitimle çalışmaya devam etmiştir. Günümüzde de Darüşşafaka Eğitim kurumları olarak halkın desteğiyle ihtiyaç sahibi çocuklara eğitim desteği sağlamaktadır.

Yetimlerle ilgili II. Abdülhamid döneminde de yeni kurumlar kurulduğu görülmektedir. Bunlardan tarih sırasına göre ilki Dârü'l-aceze'dir. 1896 senesinde Sultan

⁴⁰ Öztürk, “İslahhâne”, 19: 191.

⁴¹ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 24.

⁴² Halis Ayhan - Hakkı Maviş, “Dârüşşafaka”, *DİA* (İstanbul, 1994), 9: 7.

⁴³ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 24.

⁴⁴ Ayhan - Maviş, “Dârüşşafaka”, 9: 8-9.

⁴⁵ Yazıcı, “Tanzimat Döneminde Yetim Mallarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Bazı Uygulamalar”, 51-52.

II. Abdülhamid'in maddi-manevi teşvik ve destekleriyle İstanbul'da kurulan Dârü'l-aceze yetimlerin yanında sakat, yaşlı ve kimsesiz olan bütün düşkünleri kanatları altına almayı amaçlamıştır. Buna ilaveten kimseyi dilenmek zorunda bırakmama hedefini de gütmesi nedeniyle düşkünlerin İstanbul'da Dârü'l-aceze'ye başvurmaksızın dilenmesi hapis cezası ile cezalandırılacak şekilde yasaklanmıştır.⁴⁶ Dârü'l-aceze'nin yönetimiyle ilgili de bir nizamname yayımlanmıştır.⁴⁷ Bu nizamnameye göre Dârü'l-aceze'ye birtakım vakıflar ve bazı vergilerden belirli miktarlarda hisse bağlanmıştır. Din farkı gözetmeksizin kadın-erkek çalışma gücü olmayan düşkün herkes Dârü'l-aceze'de kalabilmiştir. Diğer büyükşehirlere de acezehaneler kurulmuş ve onlar da bu nizamnameye uymuşlardır. Burada kadınlar ve erkekler farklı koşullarda kalacaklardı. Gücü yetenler Dârü'l-aceze'de bir zanaat eğitimine katılmışlar böylece hem kendileri gelir elde etmiş hem de Dârü'l-aceze'nin geçimine katkı sağlamışlardır.⁴⁸

Dârü'l-aceze kapsamında kız ve erkek çocuklar için yetimhane ve dört yaşından küçük çocuklar için ırda'hane kurulmuştur.⁴⁹ ırda'hanelerde yetiştirilen çocuklar yetimhanelere geçirilmiş ve burada zanaat eğitimi verilirken talebi olanlara aynı zamanda okul eğitimi veya hafızlık eğitimi de verilmiştir. Dârü'l-aceze kurumu Osmanlı'dan sonra da devlete bağlı bir kurum olarak varlığını sürdürmüş ancak meslek eğitimi özelliğini kaybetmiştir. Günümüzde de İstanbul Belediyesi'ne bağlı, hayırseverlerin destekleri ile geçimini sağlayan bir kurum olarak ihtiyaç sahiplerini barındırma özelliğini devam ettirmektedir.⁵⁰

1899 senesinde kurulan Hamidiye Etfal Hastanesi ise ilk çocuk hastanesi olması hasebiyle önem arz etmektedir. Ancak bu hastane kimsesiz çocuklara hizmet vermenin

⁴⁶ Hidayet Yavuz Nuhoğlu, "Dârülaceze", *DİA* (İstanbul, 1993), 8: 512-513.

⁴⁷ Burada sözü edilen nizamname ilk dârülaceze nizamnamesi olmakla birlikte adı geçen nizamnamenin tadile uğramış son hali için bkz. "Darülaceze Nizamnamesi", *Düstur*, Tertib 2, 8, 901-906.

⁴⁸ Ünal, "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları", 17-18.

⁴⁹ Yaman, *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920*, 67.

⁵⁰ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 25-26.

yanında anne babası olan çocuklara da hizmet etme gayesiyle kurulmuş ve günümüzde dahi Şişli Etfal olarak hizmetini devam ettirmektedir.⁵¹

1899 senesinde II. Abdülhamid'in fermanı ile yetim çocukların muhafazası ve eğitimi için işlemleri başlayan kurumlardan olan Daru'l-hayr-i Âli 1903 senesinde açılmıştır.⁵² Bu kurumun asıl açılma amacı misyonerlik faaliyetlerini azaltmak için Ermeni yetimleri barındırmak iken daha sonra bütçe sıkıntıları nedeniyle sadece Müslüman yetimleri bünyesine alan bir kuruluş halinde hizmet vermiştir.⁵³ On yaşından küçük Müslüman yetim çocukları almış, kuruluş amacına uygun olarak çocukların terbiyeleri ile ve sanayi eğitimi almaları için uğraşmıştır. Daru'l-hayr-i Âli'de çocuklar ihtiyat sınıfı ile beraber yedi sene eğitim aldıktan sonra mezun olmuşlardır.⁵⁴ 1909 senesinde II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra Daru'l-hayr-i Âli kapatılmıştır.⁵⁵

II. Abdülhamid döneminde 1898 yılındaki ferman ile tasarlanmaya başlanan bir diğer kurum darüleytâmlardır. Balkan, Trablus ve Birinci Dünya Savaşları ile birlikte yetim kalan çocuk sayısının bir anda katlanması bu çocukların himayesi meselesini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle ilki 1914 senesinde kurulan darüleytâmlar, yeni bina yapılabilmesi için maddi imkanların ve zamanın olmadığı bir zaruret dönemi olması nedeniyle savaş zamanı Rus, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından terkedilmiş olan okul ve kurumlardan dönüştürülmüşlerdir.⁵⁶ Kimsesiz kalan çocukların barındırılması yanında terbiye ve eğitim verilen kurumlardır. Bu kurumlara o dönemde yetim sayısının çok olması nedeni ile ilk sırada şehit çocukları eğer bunlardan yer kalırsa diğer yetim çocuklar alınıyorlardı. Burada çocuklar ilk tahsillerini gördükten sonra girmeye hak kazanırlarsa Daru'l-muallimîn, Daru'l-muallimât, Mektebi Sultani gibi okullara devam ediyorlar ancak bütün ihtiyaçları yine darüleytâmlar tarafından karşılanıyordu. Eğer

⁵¹ Yaman, *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920*, 68.

⁵² Yaman, *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920*, 68-69.

⁵³ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 26.

⁵⁴ Hikmet Zeki Kapıcı, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darülhayr-i Âli Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/28 (2013): 169-172.

⁵⁵ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 27.

⁵⁶ Yasemin Okur, *Darüleytâmlar* (Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 1996), 41-42.

böyle bir okula girmeye hak kazanamazlarsa darüleytâmların bünyesinde ya da dışarıdaki meslek eğitim yerlerinde meslek eğitimi alıyorlardı. Çocuklar bir meslek erbâbı olduklarında artık darüleytâmların desteği üzerlerinden çekiliyordu.⁵⁷

Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra ülkeye geri gelen itilaf kuvvetlerine binaların teslimi gerekince darüleytâmlar boş köşklere, kiralık binalara geçirilmişlerdir. Ancak bu masrafları karşılayacak imkânı olamayan darüleytâm yönetimi yetim çocukların bakımını 1918 senesinde özel bir kurum olan Şehir Yatı Mektebi'ne devretmiş ancak bir süre sonra onlar da kabiliyetli çocukları Darüşşafaka'ya geçirerek 1927 senesinde kapanmıştır.⁵⁸

2.2. 1324/1906 Nizamnamesi

1324/1906 Tarihli “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta'dilen Kaleme Alınan Nizamnâme”⁵⁹ başlığıyla yayınlanan nizamnamedir. Bu nizamname tezin konusu olan ve fikhî olarak ele alınacak nizamnamedir. Bu nedenle 1324/1906 nizamnamesine ikinci ana başlığın altında özel bir alt başlık ayrılmış ve burada yayınlanma süreci, hazırlanmasını gerektiren sebepler, içeriği ve altında imzası olanlar konularında bilgiler verilmiştir.

2.2.1. Yayınlanması

Yetim mallarının muhafaza ve tenmiyesi için 5 nizamname, 6 zeyl, 1 Tadil ve 1 tane de özel madde hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu bölümde ilk olarak önceki düzenlemeler son nizamnamenin hazırlayıcıları olmaları hasebiyle sırasıyla tanıtılacak ardından son nizamname ve onunla ilgili yapılan düzenlemeler hakkında bilgi verilecektir:

⁵⁷ Salih Özkan, “Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19 (2006): 216-218.

⁵⁸ Hidayet Yavuz Nuhoglu, “Dârüleytam”, *DİA* (İstanbul, 1993), 8: 60.

⁵⁹ “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Tadilen Kaleme Alınan Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 1/ 515-548.

1. 7 Rebiülevvel 1268/1851, “Eytâm Nizamnâmesidir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, H.1289, 270-275.

Yetim mallarına dair hazırlanan ilk nizamnamedir. Bu nizamname ile Eytâm Nezâreti kurulmuştur. Kurulan bu nezaretin memuriyet kadroları belirlenmiştir. Şeyhülislamlık ise üst mevki olarak, Sandık işleyişlerini teftiş ile yetkilendirilmiştir.

Terekenin tahriri esnasında Eytâm Nezaretinden bir memur gönderilmesi ve gönderilen memurun defter tutması kuralı konmuştur. Kassâm memurlarına ise her gün o günkü vefat haberlerini Eytâm Nezâretine bildirme sorumluluğu yüklenmiştir. Terekenin taksim edileceği zamana kadar paraların ve satılan eşyaların resid mukayyidi⁶⁰ tarafından kaydedilerek sandığa konulması kanuna bağlanmıştır. Yetimlerin mallarının mühürlü sandıklarda korunması, rehin veya kefalet yoluyla veyahut evrâk-ı nakdiyyeye çevrilerek işletilmesi kuralı konulmuştur. Sandık görevlilerinin alacakları harçlar belirlenmiştir. Malın yetime teslimi için ise rüşünü ispat şartı koşulmuştur.

2. 6 Rebiülahir 1274/1857, “Eytâm Uhdesinde Bulunan Çiftlikât Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 4, H.1299, 89-90.

Yetimlerin zimmetlerinde bulunan çiftliklerin kiralama şartları ve kâr oranları bu nizamname ile belirlenmiştir. Çiftliğin yetimin zimmetinde kalabilmesi için aranan şartlar ve bu şartların bulunmadığı çiftliklerin satılması gerektiğiyle ilgili düzenlemeler yapılmıştır.

3. 16 Cemaziyelevvel 1283/1866⁶¹, “Memâlik-i Mahrûse-i Şahânedeki Küşâd Olunacak Eytâm Sandıklarının Sûret-i İdare ve Muhafazası Hakkında Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, H.1289, 276-281.

⁶⁰ Resid Mukayyidi: Alınan malların kayıtlarını yapan ve işlemi tamamlanan hesapları kapatan kassâmın emri altında çalışan bir memurdur.

⁶¹ Nizamname tarihi *Düstur*’da yer almamaktadır. Ancak Abdullah Taha Yıldız bu konuda farklı tercihlerin olduğuna dair bir açıklama yapmış ve bu tarihin tercihe şayan olduğunu belirtmiştir. (Abdullah Taha Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi* (Marmara Üniversitesi, 2017), 34.)

Taşra Eytâm Sandıkları bu nizamname ile kurulmuştur. Gayrimüslim yetimlerin mallarının da Sandıklara alınması kuralı 1278 tarihinde getirilmiş olsa da yetim mallarına dair geniş kapsamlı nizamnameler içinde gayrimüslim yetimlerle ilgili hükümler ilk kez bu nizamnamede yer almıştır. Veli ve vasî-yi muhtarları olmayan yetimlere, veli ve vasî tayininde aranacak şartlar belirlenmiştir. Sandığın işleyişi ile ilgili yeni düzenlemeler açıklanmış ve alınacak harçlar yeniden tespit edilmiştir. Varislerden birinin gaib olması durumunda hissesinin Sandığa alınacağı ve beş sene içinde gaib olan kimse malını talep etmez ise Hazîneye aktarılacağı ve malını artık oradan talep edeceği beyan edilmiştir. 1283 tarihli bu nizamname ile kurulan Taşra Sandıklarına bu tarihten sonra gerçekleşen vefatlarla yetim kalanların hisseleri ile ilgili muameleleri yerine getirme görevi verilmiştir. Bunun yanında Taşra Sandıkları kurulmadan önce yetim kalmış ve yetim olma hali devam edenlerin malları vasîlerin elinde bulunduğu için bu malları Sandıklara toplama sorumluluğu getirilmiştir.

Bu nizamname ile yetimin rüştünü ispat için yirmi yaşına ulaşmış olması şartı konulmuştur. Yirmi yaşından önce rüştünü ispat etme talebinin dikkate alınmayacağı ifade edilmiştir. Yirmi yaşını doldurmuş olsa dahi malını israf etmeyeceğine meclis tarafından kanaat getirilmemesi halinde reşit kabul edilmemesi ve rüştünü ispat edebilene kadar malının Sandıkta kalması kuralı getirilmiştir.

a. 16 Zilkade 1286/1870, “Eytâm Sandıkları Nizamnâmesine Zeyl”, *Düstur*, Tertib 1, 1, H.1289, 281.

1283 Tarihli nizamnameye zeyl olarak kaleme alınmıştır. Rüşte ulaşmadan başka bir yere taşınan yetim, rüştüne ulaştığında yapılacaklar açıklanmaktadır. Yetimin, taşındığı yeni yerin mahkemesinde yerine getirilecek muamele ile malını teslim alacağı ifade edilmiştir.

b. 5 Zilhicce 1288/1872, “Zeyl olunan Fıkra-i Nizamiyyedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, H.1289, 277.

c. 5 Zilhicce 1288/1872, “Zeyl olunan Fıkra-i Nizamiyyedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, H.1289, 280.

1283 Tarihli nizamnameye zeyl olarak kaleme alınmışlardır. İlkinde Eytâm Müdürlerinin iki senede bir atanacakları ve bir müdürün görevi bitmesinden hemen sonra tekrar atanmasının yasak olduğu ifade edilmiştir.

İkincisinde ise rüşt yaşına ulaşmadan evlenenlerin evlilik masraflarının mallarından vasîsinin görevlendirilmesiyle karşılanması usulü düzenlenmiştir.

d. 15 Rebiülahir 1296/1879, “Eytâm Sandıklarının Sûret-i İdâre ve Muhâfazası Hakkındaki Nizamnâme-i ‘umûmiyyenin Altıncı Maddesi Makamına Kâim Olmak Üzere Kaleme Alınan Fıkra-i Kanuniyyedir”, *Düstur*, Tertib 1, 4, H.1299, 614.

Bu kanunname ile 1283 tarihli nizamnamenin altıncı maddesi tadil edilmiş yani değiştirilmiştir. Altıncı madde alınacak harçlarla ilgilidir. Alınacak harçlar ve paylaştırılacağı oranlarla verileceği yerler konusunda değişiklikler barındırmaktadır.

4. 21 Şaban 1291/1874, “Bâ İrâde-i Seniyye Teşekkül Eden Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâmın Sûret-i Teşkilini ve Vezâifini Mübeyyin Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 3, H.1293, 551.

Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’ı kuran ve yedi bendden oluşan nizamnamedir. Bu meclis Şeyhülislamlık’a bağlı olarak kurulmuştur. Nizamname ile meclisin üyeleri ve görevleri belirlenmiştir. Meclisin oy çokluğu ile muamele yapacağı ve atacağı adımlar için Şeyhülislamlıktan izin alma sorumluluğu olduğu beyan edilmiştir. Nizamnamede değişiklik yetkisi de Şeyhülislamlığa verilmiştir.

5. 13 Rebiülevvel 1298/1881, “Kavâim-i Nakdiyye ile Olan Müdâyenâta Dâir Fî 2 Ramazan 96 Tarihinde Neşr ve İ‘lân Olunan Kararnâmeden Emvâl-i Eytâmın İstisnâsı Hakkında Madde-i Muhassasadır”, *Düstur*, Zeyl 1, H.1298, 2.

Bu bir istisna maddesidir. Bu madde ile yetimlerin paralarıyla kaime satın alındığı veya kaime olarak borç verildiği zaman, satım işlemi veya borç verme işlemi esnasında kaimelerin altın veya gümüşe nisbetle ederi ne ise o şekilde ödemesinin yapılacağı karara bağlanmıştır.

6. 4 Rebiülevvel 1324/1906, “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta‘dilen Kaleme Alınan Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 8, M.1943, 515-548.

Yetim mallarının idaresine dair hazırlanmış olan bütün nizamnameler elden geçirilerek 117 madde olarak toparlanmıştır. Nizamnameye daha önceki düzenlemeler ya aynen alınmış ya da değiştirilerek ilave edilmiştir. Bunun yanında öncekilerde olmayan yeni maddeler de eklenmiştir. Bu nizamnamenin üzerine 29 Şevval 1325 tarihinde bir zeyl, 30 Zilkade 1333 tarihinde ise bir zeyl ve bir tadil yayınlanmıştır

a. 29 Şevval 1325/1907, “4 Rebiülevvel 1324 Tarihli Emvâl-i Eytâm Nizamnamesinin 99’uncu Maddesine Müzeyyel Fıkra-i Nizamiye”, *Düstur*, Tertib 1, 8, M.1943, 797-798.

Yetim malının işletilmesinde alınacak tellaliye vergisinin miktarı ve paylaştırılacağı yerler açıklanmıştır.

b. 30 Zilkade 1333/1915, “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresine Mütedâir 4 Rebiülevvel 1324 Tarihli Nizamnamenin ikinci faslının Ser Levhasıyla 25, 26, 44, 45 ve 49’uncu Maddelerini Muadil Mevâdd-ı Nizamiye”, *Düstur*, Tertib 2, 7, H.1336, 758-760.

7 maddeden oluşan bu tadil ile, Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdüriyeti birleştirilmiştir. Bu nedenle bu tadil Emvâl-i Eytâm Müdürü ve idaresi isimlerinin zikredildiği maddelerdeki bu kısımları Emvâl-i Eytâm ve Beytûlmâl Müdürü ve idaresi olarak değiştirmiştir. Bu idarenin görevleri idarelerin birleştirilmesi nedeniyle yeniden belirlenmiştir.

Ayrıca 44. maddedeki yetimin malının işletilmesi esnasında alınacak teminatlar yeniden belirlenmiştir. 45. Maddede geçen teminat olarak alınan menkul ve gayrimenkullerin değerinin üçte ikisi oranında borç verileceğine dair kural yarısı oranında borç verilmesi şeklinde, yetimin malından kefilsiz istidane edecek olan veli ve vasîlerin ise on bin kuruş olan istidane hakkını beş bin kuruşa düşürme, yetimin yirmi yaşına kadar olacak süreyi hesaplayıp o kadar süre idaneye verme yöntemi yerine idane

süresi menkul malların teminat verilmesi durumunda bir yıl, gayri menkul malların teminat verilmesi durumunda ise bir ila üç yıl arasında tespit edilme kuralları getirilmiştir.

c. 30 Zilkade 1333/1915, “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresine Mütedâir 4 Rebiülevvel 1324 Tarihli Nizamnâmeye Müzeyyil Mevâdd-ı Nizamiyye”, *Düstur*, Tertib 2, 7, H.1336, 761-762.

8 maddeden oluşan bu zeyl ile Emvâl-i Eytâm idaresi memurlarına her yılın şubat ayında maaşlarını geçmeyecek kadar ikramiye verilmesi kuralı eklenmiştir. Her eytâm idaresinde “Eytâm İdânât Sandığı” kurulması emredilmiş ve 1915 tarihli bu düzenlemeden önce idaneye verilmiş olan paralara karşılık alınan teminatların değerinin yeniden tahmin edilmesi ve o şekilde sandığa konulması görevi getirilmiştir.

0.03

[illegible]

تقدیم فیصله دادند و در این باره امری صادره شد و حضرت پادشاهی مقامه و شرف و بزرگواری و بزرگواری
مقامات مقام عالی شریفیه انعامی تذکره قندی اولیاده امر و فرمانه حضرت پادشاهی
ل. محمد علی و ل. محمد علی

اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره
اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره	اعضاره

۴۸۷

نورای دولت ملکه داره سنگ سیاه نگارنده قرآنی و لایا ابرو خط سنگ بایه و سبای ایشاح اولیانی اوزده ایام صدوقدی معانی
دار نظامات موجوده نك تقصیر اولیانی احکام جیات عمیده لایا نیمه حقوق لایا کانی اولیانی حریله و سعادت و طره ایام صدوقدی
صورت ازاریه اموال ایامک حقیقه و محافطه سیمتی جیسی اری اموال ایام طرندت تعلیم و طرف شیخه اری اوقافه لایا خطیه نك
مقدما سوری حقیق شکل قریب و خطرات و دره جی اوقافه بقیقه و تجارب واقع کونجی و بقیقه فقرات و احکامک طی و عمود و خطی
اکلاسیه و لایا حقیقه نایم و معانی ایام خطی حکای تقصیر اولیانی جیسی ها کرانه نرجه و تسبیب اید برک یا نکر ایامک نصره نرجه
حضره ک عود از نك ابقای جیسی و دره جیسی داده نرجه برلات ابقا حقیق تقصیر اولیانی و لایا نرجه شایه استقامت اولیانی و مواد
مذکوره بجای و جود باقیه جیسی و نرجه عرصه و تقدیم قلمبه و لایا مقدوره رعیت سیه حضرت خدیو لایا اولیانی و لایا ایضای تقصیر نك
طرف شیخه انعامی و بزرگواری و بزرگواری اولیاده و قاطبه اولیانی و امر و فرمانه حضرت پادشاهی و لایا نرجه و لایا نرجه

داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم
داغیه ناطری	خاکیه ناطری	نورای دولت سیری	سر عکر	عدلیه ناطری	شیخ الاسلام	صدراعظم

Eytâm Şandıkları mu‘âmelâtına dâir olarak mer‘î olan nizâmâtın müteâmmın olduğu ahkâm cihât-ı ‘umûmiyye ile te‘mîn-i hûkûk-ı eytâmı kâfil olmadığı cihetle Dersa‘âdet ve taşra eytâm şandıklarının şûret-i idâresiyle emvâl-i eytâmın hüsni tenmiye ve muhâfazası emrinde tecârüb-i vakı‘anın gösterdiği lüzûm üzerine Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca kaleme alınarak evrâk-ı müteferri‘asıyla Şûra-yı devlete havâle buyrulan nizâmnâme layihası münderecâtı bi’l-etrâf muhtâc-ı tedkîk görülmesiyle lede’l-istizân şerefşâdır olan irâde-i seniyye-i hadreti pâdişâhî üzerine teşkil kılınan komisyon-ı mahşûş tarafından ta’dilen tanzîm edilen layihanın Tanzîmât dâiresince icrâ kılınan tedkîkât ve müzâkerâtı netîcesinde takdîm kılınan Gurre-i Rebiü’l-evvel 1320 tarihli madbâhada tahrîr-i terekeye dâir olan mu‘âmelâtın hisse icrâsıyla beraber ba’dı terekelerde meşhûr olduğu üzere eşyanın müzâyedesini emrinde cereyân eden ve netîcesi hûkûk-ı eytâmın diyâ‘ına bâdî olan ahvâlin men‘ine ve terekâtın tesviyesini te’hîre ba’is esbâbın ref‘ ve izâlesine ve’l-hâsıl hûkûk-ı eytâmın şiyânet ve muhâfazasına ‘âid olan mevâd ve mu‘âmelâta komisyon tarafından hayliden hayli tedkîk ve ta’dil olunmuş ise de uşûl-i idâne ile emvâl-i eytâmın şûret-i hıfzı mine’l-kadîm mer‘î olan dâirede birağılmış olup halbûki eytâm şandıkları sermayesini teşkil eden emvâl-i ‘umûmiyye bir yekûn-i mühimme bâliğ olarak bunun şûret-i gayr-i muntazamada idânesi yüzünden eytâm için pek cüz’î bir menfa‘at husûle gelmekle beraber bir kısmı ‘aidât ile müstahdem ba’dı me’mûrların tegâfûl ve tesâmuhi ile kefâlet-i kavîyye ve merhûnât-ı kâfiyye rabt olunmayarak idâ‘a edilmekte olduğuna ve buna mümâsil daha bir çok mu‘amelâtın intizâmı şeknâne cereyân eylediğine binâen eytâmın nakde tahavvül eden hûkûku hakkında ki uşûl-i idânenin hall-i aslîsi her ne kadar ta’dil ve ıslâh edilse yine te‘mîn-i maşlahât edecek bir makbuliyet hâsıl olmayacağından hem ahâli için medâr-ı yûsr ve suhûlet olmak ve hem emvâl-i eytâm tahte indibâtve intizâma alınmak ve merkezi Dersa‘âdet’te olmak üzere emvâl-i eytâmın bir müessese-i mâliye haline ifrâğı makrûn-ı müsa‘ede-i seniyye buyrulur ise bu esas üzerine bir nizâmnâme kaleme alınmasına cihât-ı sâiresinin de bu uşûl icâbına tevfiği lâzım geleceği ‘ard ve beyân olunması üzerine sebķ eden iş‘âr-ı mühimmeye cevâben Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca ta’dilen kaleme alınıp Makâm-ı Vâlây-ı Meşîhatpenâhî’nin tezkeresiyle Şûra-yı Devlet’e havâle buyrulan layihâ üzerine dâire-i mezkûreden ahîren takdîm kılınan 17 Şafer 1322 tarihli mazbâhada

dahî muḳaddemen Bâb-ı Vâlây-ı Meşîhatpenâhîce tanzîm olunan layihay-ı nizâmiyye üzerine Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm a'ḍasından merhûm Hüseyn Nureddin Efendi dahî dâhil olduğı halde Şûra-yı Devlet'te bâ irâde-i seniyye-i ḥadret-i hilafetpenâhî teşekkül eden komisyonca icrâ kılınan ta'dîlen bi't-tedkîk taşdîk olunmağla beraber emvâl-i eytâmın bir müessese-i mâliye ḥaline ifrâğı re'y-i 'âlîye ta'lîk olunduğı ve Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmın layiha-i ahîresi ile dâirenin kemâl-i tedkîkât ile kararlaştırdığı layihanın tenkîd ve taşhîhinden ve şekl-i sâbîkîni tekrârdan 'ibâret olduğuna ve tedkîkât-ı 'amiḳa icrâsıyla hûḳûḳ-ı eytâmı biḥaḳḳın nâmiye eyleyecek ve min külli'l-vücûh da'vâ-yı hayriyye-i ḥadret-i zil'l-ullâhîyi isticlâb eyleyecek şûrette tensîk ve ta'dîl olunan layiha-ı müteḳaddemenin maksada kifâyeti derkâr bulunduğuna nazaran îfâ-yı muḳtedası lüzûmu rey-i 'âlîye ta'lîk olunmuştu.

İşbu maḍbaḫalar ile beyân olunan layihalar keyfiyetin bir kerede mülkiye dâiresince müzâkeresiyle neticesinin bâ maḍbaḫa eytâmın idâresini şâmil 10 zi'l-ka'de 1322 tarih ve yüz dört numara tezḳire-i sâmiye ile i'âde buyrulmuş olmakla vuku' bulan da'vet üzerine taraf-ı Vâlâ-yı Meşîhatpenâhîden igrâm olunan Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm a'ḍasından faḍiletli Yûsuf Efendi Ḥadretleri dahî ḥâzır olduğı halde mülkiyye dâiresinde kıraat ve komisyon-ı maḥşûs tarafından muḳaddemen kaleme alınan layiha ile meclis-i mezkûrca ahîren ve ta'dîlen tertîb edilen layiha müṭala'a ve tedkîk olundukta şu iki layiha arasındaki fark esasa ta'alluḳ etmeyup teferru'âta 'aid bulunduğı ve layiha-i ahîrenin ḥîn-i tedkîkinde Şûra-yı Devlet'te müteşekkil komisyon tarafından icra olunup Tanzîmât Dâiresince taşdîk edilen taşhîhâtın nazar-ı i'tibâra alındığı ve tecârüb-i vaḳı'anın gösterdiği lüzûm üzerine ba'dı fıḳarâtın ṭayy-ü 'ilâve olunduğı ve icâb eden mevâddın münasebeti ḥasebiyle mezc ve te'lîf edildiğı anlaşılmış olup ancak layiha-i mu'addele-i ahîrenin tahrîr-i terekeye dâir olan üçüncü maddesinde yevm-i tahrîrin ta'yîninden evvel terekenin 'alâ vechi'l-müfredât bir defterinin tanzîmî ḥaḳḳında bir şarâḫat olmadığından vuku'u melḥûz olan ḍayi'âtın men'ine ḥâdim olmak için şu cihetin taşrîḫi ve on toḳuzuncu maddesinde sigar 'uhdelerinde bulunan 'aḳârât-ı mevḳûfenin mecâlis-i eytâmca tensîb olunduğı halde tevsî'-i intikâli câiz olacağı muḥarrer ise de bu mişüllü ḥuṣûsâtın tensîb-i ta'lîḳi mu'amelâtca ittîratsızlığı ve bâ netîce sû-i isti'mâlâtı mûceb oldukta başka bir nevi' müsa'ade dîde olan şu mu'âmelenin biri diğlerinden dirîğ edilmesi de muvafîḳ-ı ma'delet olamayacağından tevsî'-i intikâl mu'âmelesinn mecbûrî

tuutulması ŗûretiyle buna dâir olan fıkranın takyîdi ve mu‘amelâtı bir kat daha teşvîk edilmek üzere Dersa‘âdet Eytâm Mûdürîyeti ma‘iyetinde istiħdâm olunacak me‘mûrîn ve sâiresi miqdârı mu‘ayyen olan ‘âidâtın başka bir ŗey verilmemesi ve me‘mûrîn-i mûmâileyhim kefâletlerinin derece-i kifâyede olmadığı bi‘l-aħare tebeyyün eder ise bundan tolayı İdâre-i Eytâm hey‘etinin mes‘ûl tuutulması ħuşuŗlarının 27‘inci ve 29‘uncu maddelerde tebyîni ve 87‘inci maddesinde bi‘l-‘umûm taŗra eytâm ŗandıklarđ Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm‘dan verilecek ta‘lîmât mûcebince mâliye mûfettiŗleri ma‘rifetiyle teftiŗ ettirileceği netice-i teftiŗâtın mûfettiŗler cânibinden maķam-ı Meŗîħate iŗ‘ar edileceği ve aħvâl-i fevķe‘l-‘âde zuhurunda meclis-i mezkûrun kararı ve maķam-ı Meŗîħatin tensîbi üzerine ayrıca bir mûfettiŗ ta‘yîn ve iğrâmı câiz olup bunun ma‘aŗ ve ħarcırâhı mâliye Ĥazînesinden tesviye olunacağı ta‘yîn edilmiŗ ise de vilayât-ı ŗahânenin ekŗerisinde mâliye ve ‘adliye mûfettiŗleri mevcûd ve bu gibi teftiŗâtın vezâifî kendilerine mevdû‘ olup ŗu ħalde ‘inde‘l-‘icâb buradan mûfettiŗ ta‘yîn ve iğrâmına ve bu sebeble beyhûde maŗraf ihtiyârına lüzûm olmadığından bu fıkranın mâliye mûfettiŗleri ve bunun bulunmadığı taķdîrde ‘adliye mûfettiŗleri ma‘rifetiyle icrâsı cihetinin derci bi‘t-tensîb layiħa-i mezkûrenin ‘ibârece iķtîda eden taŗhîħâtı dahî icrâ olunarak nüŗha-i maħŗûŗesi evrâķ-ı sâire ile beraber leffen taķdîm kılınmıŗ olmaķla lede‘l-‘arđ mer‘iyyet-i aħķâmına irade-i seniyye-i ħadreti padiŗâhî mûte‘allik ve ŗerefŗudûr buyrulduğu ħalde îfâ-yı muķtedâsının maķam-ı ‘âlî-i Meŗîħatpenâhiye iŗ‘ârı tezekkûr kılındı. Olbâbda emr-u fermân ħadreti men lehu‘l-emrindir.

10 Muħarrem 1324

21 ŗubat 1321

487(Orijinal arŗiv belgesinde yer alan kayıt numarasıdır.)

ŗûra-yı Devlet Mülkiye Dâiresi‘nin meyân-ı bendekânemizde kıraat olunan iŗbu mađbaťasında beyân ve esbâbı îdâħ olunduğu üzere eytâm ŗandıklarđ mu‘âmelâtına dâir nizâmât-ı mevcûdenin mutağammın olduğu aħķâm cihât-ı ‘umûmiyye ile te‘mîn-i ħuķûķ-ı eytâmı kâfil olmadığı cihetle Dersa‘âdet ve taŗra eytâm ŗandıklarının ŗûret-i idâresiyle emvâl-i eytâmın ħüsn-i tenmiye ve muħafazası dîmnında Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm tarafından tanzîm ve taraf-ı Meŗîħatten irsâl kılınan layiħa-i nizâmiyenin muķaddemen

Şûra-yı Devlet'te müteşekkil komisyonca ve Tanzîmât Dâiresince icrâ kılınan tedkîkât ve tecârüb-i vakı'aya göre taşhîh ve ba'dı fıkârât ve ahkâmın tayy-ü 'ilave kılındığı anlaşılmış ve layiha-i mebhûse te'mîn-i mu'amelât edecek ahkâmı mutaadamın olduğundan meclis-i hâkirânemizce de tensîb edilerek yalnız eytâmın tasarruflarında bulunan çiftliklerin 'uhdelerinde ibkâsı için on beşinci ve on yedinci maddelerinde bedelât-ı îcâr hakkında kıyemiyeye olunan nisbetler şâyân-ı istiksâr olduğundan Mevâdd-ı mezkûre îcâbı vechile bi't-taşhîh lâyiha-i mezkûre 'arâ ve taqdîm kılınmış olmağla makrûn-ı müsâ'ade-i seniyye-i hadret-i hilafetpenâhî olduğu halde îfâ-yı muhtedâsının taraf-ı Meşîhâte iş'ar olunacağı muhâf-ı 'ilm-i 'âlî buyrulduktan olbâbda ve kâtibe-i ahvâllere emr-u fermân hadreti men lehu'l-emr efendimizindir.

10 Şafer 1324

23 Mart 1322⁶²

Emvâl-i eytâm nizamnamesinin tadilen yeniden yayınlanmasına ihtiyaç duyulmasının nedeni nizamnamenin yukarıda orijinal metni vetranskripsiyonu verilmiş olan esbâb-ı mûcibesinde ortaya konulmuştur. Aynı zamanda bu esbâb-ı mûcibede nizamnamenin tadili için geçtiği komisyonlar tarihleriyle birlikte beyan edilip irade-i seniyye çıkması için padişaha gönderildiği yer almaktadır.

Esbâb-ı mûcibe kısmında nizamnamenin yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulması ve yeniden yayınlanması neticesinde sağlanacaklar şu şekilde ifade edilmektedir:

- Yetim mallarının işletilmesinin sağlandığı idane usulü tadiller ve yeni düzenlemelerle ıslah edilmeye çalışılsa da bu tam olarak başarılamamıştır. Hem idane usulünün kontrol altına alınması hem de yetim mallarının bir düzene sokulması adına

⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Dosya Usulü (İ..DUİT)*, No. 21, Gömlek No. 51, 6-7.

Emvâl-i Eytâm meclislerinin merkezi Dersaâdet'te olmak üzere maliye müesseseleri haline dönüştürülmesi bu nizamname ile gerçekleştirilecektir.

- Kanunlarda boşlukların bulunması nedeniyle yetimlerin hukukunun gözetilemediği tespit edilmiştir. Yeni nizamname ile bu eksiklikler düzeltilerek yetimlerin hukukunun kapsamlı muhafazası sağlanmış olacaktır.

- Terekenin tahriri zamanında yapılan müzayedelerde meydana gelen bazı olumsuz hadiselerle yetimlerin hakları zayi olmaktaydı. Yeni nizamname bu haller engellenmiş olacaktır.

- Terekenin paylaştırılmasının geciktirilmesinin nedenleri ortadan kaldırılacaktır.

- Yetim mallarının kâr oranlarının azalmasının nedeni olan usulsüzlükler giderilecektir.

- Yetim mallarının borç verilmesinde alınan kefil ve rehinlerin, memurların değer tespitinde dikkatsiz davranmaları nedeniyle yetersiz olmalarının önüne geçilecektir.⁶³

2.2.3. İçindekilerin Kısaca Tanıtımı

Nizamname on fasıldan ve bu fasılların altında bulunan toplam 117 maddeden ibarettir. Birinci fasıl ile beşinci fasıl arasındaki maddelerde, bir kişi arkasında tahriri zorunlu olan bir tereke bırakarak vefat etti ise bu tereke hakkında uygulanacak işlemlerden başlanarak bu terekenin varisleri arasında yetimin bulunması durumunda bu yetimin yirmi yaşını tamamlayacağı süreye kadar yapılacak muameleler sırasıyla ve her bir ayrıntı göz önünde bulundurulmaya çalışılarak kanunlaştırılmıştır. Altıncı ve onuncu fasıllar arasındaki maddeler ise yetim mallarıyla ilgili olan Dersaâdet ve taşra kurumlarını, bu mallar ile ilgilenecek mahkemeleri, yetim mallarından alınacak harçları,

⁶³ BOA, *İ.DUİT*, No. 21, Gömlek No. 51, 6.

tereki memurlarını ve bütün bu kurumlardaki memurların alacağı maaşları ayrı ayrı düzenlemiştir.

2.2.4. Nizamnamede İmzası Olanlar⁶⁴

Orijinal esbâb-ı mucibe belgesinde mühürlerin olduğu kısımda öncelikle Şura-yı Devlet içerisinde Padişah'ın emriyle kurulmuş olan özel komisyonun üyelerinden orada bulunanların mühürleri ve orada bulunmayanların yerinde isimleri ile “bulunmadı” veya “gayri müdavim” şeklinde kayıtları bulunmaktadır. Şura-yı Devlet komisyon üyelerinden sonra ise belgede meclis üyelerinin mühürleri ve katılmayanların ise yerinde isimleri ile “nâ müdavim” şeklinde kayıt bulunmaktadır. Bu isimler aşağıda zikredilmiştir. Hayatlarına dair bir kaynak bulunduğu takdirde dipnot düşülmüştür. Doğum ve ölüm tarihleri biliniyorsa isimlerinin yanına yazılmıştır.

Şurayı Devlet'in içerisinde kurulmuş olan bir komisyon tarafından hazırlanmış ve düzeltilmiş olan nizamname nüshasının Padişah II. Abdülhamid tarafından kabul edildiği takdirde gereğinin yerine getirilmesinin Şeyhülislamlığın emrinde olduğunun belirtilmesiyle bu nüshaya mühür basan ve orada olmayan komisyon üyeleri aşağıdaki gibidir:

10 Muharrem 1324 / 21 Şubat 1321

Şurayı Devlet Reisi Mehmed Said

Azadan Seyyid Ahmed Reşat

Azadan İbrahim Paşa-Bulunmadı

Azadan Sahab Bey-Bulunmadı

Azadan Macid Bey-Bulunmadı

Azadan Ahmed Sami

⁶⁴ BOA, *İ.DUİT*, No. 21, Gömlek No. 51, 7.

Azadan Mehmet Halid

Azadan Zühdü

Azadan Hasan Bey- Gayri müdavim

Azadan Maderdenî Bey-Bulunmadı

Azadan Ahmed Muhtar b. Mehmed Cemaleddin

Azadan Fuad Bey- Gayri müdavim

Azadan Kupasî

Azadan ...Bey-Bulunmadı

Azadan Hüseyin Bey-Bulunmadı

Azadan Pihor Efendi-Bulunmadı

Azadan ...(Okunmuyor, Silinmiş)

Azadan Seyyid İsmail ...

Azadan Salih Paşa-Gayri müdavim

Yukarıda komisyon tarafından mühürlenerek gönderilen nizamname meclise ulaşmış ve orada on beşinci ve on yedinci maddelerde birtakım düzeltmeler yapılarak son hali ile Padişah tarafından onanıp Şeyhülislamlığın emrinde yerine getirileceği belirtilerek Padişaha gönderilmek üzere hazırlanan mazbatada aşağıdaki meclis-i vükela hükümet üyelerinin isimleri ve orada bulunanların mühürleri vardır:

10 Safer 1324 / 23 Mart 1322

Sadrazam (Avlonyalı) Mehmed Ferid⁶⁵

⁶⁵ Abdülhamit Kırmızı, *Avlonyalı Ferid Paşa, Bir Ömür Devlet* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014).

Şeyhulislam Mehmed Cemaleddin (Hâlidefedizâde) (1848-1919)⁶⁶

Adliye Nazırı Seyyid Abdurrahman Nureddin (1836-1910)⁶⁷

Serasker Mehmed Rıza b. Mustafa (1845-1920)⁶⁸

Şurayı Devlet Reisi Mehmed Said⁶⁹

Hariciyye Nazırı Ahmed Tevfik (Okday) b. İsmail Hakkı (1845-1936)⁷⁰

Dahiliyye Nazırı Mehmed (Faik) Memduh (1839-1925)⁷¹

Bahriyye Nazırı Mehmed Celaledin⁷²

Tophane-i Amire Müşiri Mustafa Zeki b. Ali (1849-1914)⁷³

Evkaf-ı Hümayun Nazırı Turhan (Hüsnü) (1845-?)⁷⁴

Ticaret ve Nafia Nazırı Seyyid Mustafa Zihni (1838-1911)⁷⁵

Mearif Nazırı (Mustafa) Haşim Paşa(1852-1920)– Nâ Müdavim

Sadaret Müsteşarı Mehmed Ali

Maliye Nazırı Mehmed Ziya

⁶⁶ Mehmet İpşirli, “Cemâleddin Efendi, Hâlidefendizâde”, *DİA* (İstanbul, 1993).

⁶⁷ Abdülkerim Abdulkadiroğlu, “Abdurrahman Nureddin Paşa”, *İlmî Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 13 (2002): 7-16.

⁶⁸ Mehmet Veysel Zortul, *Serasker Mehmet Rıza Paşa* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014).

⁶⁹ Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, 1. Bs (İstanbul: İSİS, 1999), 11.

⁷⁰ Kemal Beydilli, “Ahmed Tevfik Paşa”, *DİA* (İstanbul, 1989)..

⁷¹ Zekeriya Kuşun, “Mehmed Memduh Paşa”, *DİA*, 2003; Fatih Odunkıran, *Mehmed Memduh Paşa ve Dîvân-ı Eş'ârı(İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2011).

⁷² Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik Rehber*, 3.

⁷³ “Zeki Paşa”, t.y., <https://www.biyografya.com/biyografi/3439>.

⁷⁴ Nazif Öztürk, “Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleri (V)”, *Vakıflar Dergisi*, 19 (1985): 68-69.

⁷⁵ “Zihni Paşa”, t.y., <https://www.biyografya.com/biyografi/4026>.

3. 1324/1906 NİZAMNAMESİNİN FIKİH İLMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Genel Olarak Nizamnamenin Muhtevası

On fasıldan müteşekkil 1324/1906 tarihli nizamnamenin, birinci faslı yirmi dört maddeden ibaret olup terekelerin kayıt altına alınması esnasında yapılacak işlemleri ihtiva etmektedir. İçerisinde, bu kaydın zorunlu olduğu ve olmadığı terekeler, bu kayıt işlemlerini hangi memurların yapacağı, kayıt yapmak için alınması gereken izinler, tereke miktârlarına göre alınacak hizmet bedelleri, terekelerin muhafazası için alınacak tedbirler, terekelerin kayıt altına alınması esnasında yazılacak hususlar, terekenin borçlarının ödenmesi ve alacaklarının temini için izlenecek yol, tereke mallarının satılacağı yerler ve satış işleminin usûlü, terekenin paylaşılması, yetimin mallarının sandığa teslimi, yetime ait akarların bakımı ve satışına izin verilen durumlar, gayrimüslimlerin terekelerinde uygulanacak kurallar; vefatların takip edileceği ve haber verileceği merkezler, haber verilmemesi durumunda uygulanacak cezalar yer almaktadır.

İkinci fasıl 25-42. maddeler arasını içine alan on sekiz maddeden oluşmakta ve genel olarak ifade etmek gerekirse eytâm müdürlüğünün görevleri ve eytâm sandıklarının işlemlerini ihtiva etmektedir. Bu ifadeyi açmak gerekirse eytâm müdürlüğünün tahsisi, müdürün seçilmesi, müdürlüğe alınacak diğer memurların görevleri, memurlar adına kefillerin tespit edilmesi ve alım için gereken diğer işlemler, eytâm sandığındaki akçelerin nizamnamenin yayımlanmasından sonra tekrar sayımlarının yapılıp ait oldukları yetimlerin bilgileriyle deftere kaydının yapılması, konulacağı sandıkların belirlenmesi ve sandıklara konulduktan sonra mühürlenmesi, memurların görevleri, yetim mallarının tesliminde meclisin görevi, memurların çalışma takvimleri, maaşların ve diğer giderlerin karşılanacağı yerler ve karşılanma şekilleri anlatılmaktadır.

Üçüncü fasıl 43-53. maddelerden oluşan on bir maddeden ibarettir. Bu fasıl yetim mallarının idaresi, nemalandırılması, sermaye ve ücretlerin tahsilini anlatmaktadır. Yetim mallarının nema şekli, malların idâneye verilmesi esnasındaki usuller, rehin ve kefil şartları, rehnin muhafazası, idânedeki nemanın aylık olarak teslimi, idânenin bitiminde yapılacak işlemler, yetimin akarlarının kiralanması, idâne bitiminde teslim alınan malın

tekrar sandıklara teslimi sırasında yapılacak işlemler de bu faslın içerisinde ele alınmaktadır.

Dördüncü fasıl 54-58. maddeler arasındaki 5 maddeden oluşmakta olan ve yetimin maişetine dair konuları kapsayan fasıldır. Yetimin nafakasının tespiti, her ay veli veya vasisine teslimi ve teslim edileceği malının hangisi olduğu, yetim için hazırlanan törenlerin masraflarının karşılanması, yetimin akarlarının tamire ihtiyaç duyması durumunda tamiri veya yapılması lazım olan işlemlerin şartları, yetimin muhâsebesinin takibi bahisleri bu başlık altında ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Beşinci fasıl 59-60. maddeleri kapsamına alan ve nizamnameye göre rüş yetimini yani yirmi yaşını dolduran yetimin malları hakkında yapılacak işlemleri anlatmaktadır. Yine, burada bulunulan mahalden başka bir yere taşınan ve yirmi yaşından küçük olan yetimlerin mallarının taşınan mahaldeki sandığa nakli esnasında yapılacak işlemler de yer almaktadır.

Altıncı fasıl 61-67. maddeler arasındaki yedi maddeden ibaret olup terekatın tahriri ile bunlara dair yargı işlerinin takip edileceği mahkemeleri açıklamaktadır.

Yedinci fasıl 68-76. maddeler arasındaki dokuz maddeden oluşmaktadır. İçerisinde tereke tahrir memurlarının ünvanları ve görevleri yer almaktadır.

Sekizinci fasıl 77-87. maddeler arasındaki on bir maddeden ibaret olup İdare-i Emvâl-i Eytâm Meclisi'nin görevlerini, azalarının kimler olduğunu, meclisin çalışanlarını, mecliste kararların oy çokluğuyla verileceğini, meclisin Şeyhülislam'la karşı olan sorumluluğunu ihtiva etmektedir.

Dokuzuncu fasıl 88-94. maddeler arasındaki yedi maddeden oluşmaktadır. Taşrada kurulacak olan eytâm meclislerinin kurulacağı yerleri, azalarını, meclislerin görevlerini, Şeyhülislam'la karşı olan sorumlulukları beyan etmektedir.

Onuncu fasıl 95-117. maddeler arasındaki 23 maddeden ibaret olup terekenin tahririnden itibaren yetimin rüşünü ispat edip hissesini teslim alıncaya kadar olan süreçte yapılan harc alınacak ve alınmayacak işlemler, alınacak harcların isimleri ve miktarları,

harcların verileceği yerler ve ne kadar verileceği; ayrıca para vakıflarının da eytâm sandıklarında işletileceği, nizamnamenin bütün Osmanlı topraklarında geçerli olacağı, bu nizamnamenin yürürlüğe girmesinden sonra yürürlükten kaldırılacak olan kanun metinleri ile yürürlükte kalacak olanların hangileri olduğu ve nizamnamenin icra yükümlülüğünün kime ait olduğu konularını ayrıntılı şekilde açıklamaktadır.

3.2. Umum Emvâl-i Eytâmın İdaresi Hakkında Tadilen Kaleme Alınan Nizamname

1324/1906 tarihli nizamnamenin on faslı, bu başlık altında fıkıh ilmi açısından değerlendirilmeye gayret edilecektir. Herbir fasıl altında bulunan maddeler öncelikle orijinal metnin basit bir latinize ile yazılacak, altında anlaşılır günümüz Türkçesine sadeleştirilecek, sonra da değerlendirilmesine geçilecektir.

3.2.1. 1. Fasl: Terekelerin Kayıt Şekli ve Kayıtlı İlgili İşlemler

Madde 1 – Dersa‘âdet ve Bilâd-ı şelâse ve bi‘l-cümle Memâlik-i Mahrûse-i Şahânede teba‘a-i Devlet-i ‘Aliyyeden olup vefât edenlerin terekesi mûcib-i tahrîr olduğu halde mensûb olduğu mahkeme-i şer‘iyeden tahrîr olunur.

“Osmanlı Devleti’nin başkenti olan İstanbul ve Bilâd-ı selâse (Galata-Eyüp-Üsküdar) ve geriye kalan bütün Osmanlı Devleti topraklarında vefat eden Osmanlı tebaasından olan kişilerin terekesi eğer mal sayımı yapıp kaydedilmesi zorunlu olan terekelerden ise kişinin bağlı olduğu şer‘î mahkeme tarafından kayda geçirilir.”

Bu maddede ilk dikkat çeken husus şer‘î bir idareye sahip olan Osmanlı topraklarında vefat eden herkesin değil Osmanlı tebaasından olan kimselerin bu nizamname dâhiline alındığının belirtilmiş olmasıdır. Burada açıklanması gereken konu tebaadan kastın kimler olduğudur. İslamiyet’te dâru’l-İslam ehli denilen kimseler dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın Müslüman olanlar ve zimmîlerdir.⁷⁶ Ancak

⁷⁶ Ahmed Özel, *İslam Hukukunda Ülke Mefhûmu ve Hukukî Neticeleri* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1981), 189-191.

Osmanlı’da 1869 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnâmesi⁷⁷ ile vatandaşlık anlayışı değişmiştir. Dokuz maddeden oluşan bu kanunnameye göre diğer ülkelerde yaşamakta olan Müslümanlar Osmanlı vatandaşı olarak kabul edilmemekte, sadece Osmanlı’da yaşayan Müslümanlar ve zimmîler vatandaş olarak kabul edilmektedir. Özellikle Tanzîmat sonrası Batılı devletlerin Osmanlı üzerinde ciddi etkileri olduğu gibi bu vatandaşlık kanunnamesinde de Fransız vatandaşlık kanunun etkileri bulunmaktadır.⁷⁸

Bir diğer husus ise “mûcib-i tahrîr” yani kaydının yapılması zorunlu olan terekelerden kastın ne olduğudur ki nizamnamenin ikinci maddesi bu konuyu açıklamaktadır.

Maddede ele alınacak son konu ise kişinin mensup olduğu mahkeme-i şer’iye tarafından mal kaydının yapılmasıdır. Bu mahkeme de o kişinin ikametinin bulunmuş olduğu mahallin bağlı olduğu coğrafi sınırların mahkemesidir. Fıkıhta hâkimin yetki alanı devlet iradesiyle belli sınırlara daraltılabilmektedir. Bu nedenle buradaki ifadede beyan edildiği şekilde kişilerin bağlı oldukları mahalden sorumlu mahkemece işlemlerinin yapılmasının lüzumu Mecelle’de de kanunlaştırıldığı şekilde⁷⁹ fikhî olarak devlet yetkisi kapsamında cevaz verilen bir uygulamadır.⁸⁰

Madde 2 – Bir terekenin tahrîrini icâbeden esbâb müteveffânın vereşesinde yetim ya’nî on beş yaşını ikmâl etmemiş vâris bulunması veyahud vereşeden birinin müddet-i sefer be’îd diyâr-ı âhârda olması veyahud müteveffâ medyûn olup vereşesi deyni bi’l-kabûl terekeyi istihlâs etmemeleri veyahud dâhirde aşlâ vârişi olmaması ve esbâb-ı mezkûreden birisi mevcûd olmayıb da yalnız aḥad vereşenin taleb-i tahrîr eylemesi maddelerinden ‘ibârettdir. On beş yaşını ikmâl etmeyenlerin bâliḡ olduklarına dâir iḳâme edecekleri da’vâları ḥükkâmu’ş-şer’ istimâ’dan memnû’dur.

⁷⁷ “Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesidir”, *Düstur*, Tertip 1, 1, 16–18.

⁷⁸ Mehmet Gayretli, *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet’e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008), 98-99.

⁷⁹ *Mecelle* md. 1801, 1848.

⁸⁰ Kemal Yıldız, “İslam Muhakeme Hukukunda Dâvanın Şartları ve Muhakeme Süreci”, *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*- 9/24 (t.y.): 124-125.

“Bir terekenin kaydını zorunlu hale getiren sebepler vefat eden kimsenin varisleri içerisinde on beş yaşını tamamlamamış varis bulunması veyahut varislerden birinin uzak bir diyara seferde olması veyahut vefat eden kimsenin borçlu olup varislerinin de borcu kabul edip terekeyi borçtan temizlememeleri veyahut açıkça bilinen bir varisi olmaması ve zikredilen sebeplerden birisi mevcut olmayıp sadece bir varisin terekenin kaydını talep etmesi maddelerinden ibarettir. On beş yaşını tamamlamamış olanların bâliğ olduklarına dair açacakları davaların şer‘î mahkeme hâkimleri tarafından dinlenmeleri yasaktır.”

Yukarıda beyan edildiği üzere bu madde ilk maddede geçen “mûcib-i tahrîr olan terekeler” ifadesini açıklamaktadır. Buna göre beş nedenden dolayı terekenin tahrîri zorunlu olur:

1. Varisler içerisinde on beş yaşını tamamlamamış varis bulunmasıdır. Bu beş neden içerisinde 1324/1906 nizamnamesinin içeriğindeki yetimleri ilgilendiren en önemli nedendir. Çünkü bu ibareden anlaşılmaktadır ki nizamname dahiline girecek olan yetimlerin terekedeki haklarının sandıklara alınabilmesi için on beş yaşını doldurmamış olmaları gerekmektedir. Maddenin son kısmında da yine bununla bağlantılı olarak on beş yaşını doldurmamış olanların bâliğ olsalar bile bunu ispat etmelerine imkân sağlanmamakta hatta bu meyanda açılacak davaları hâkimlerin dinlemesi yasaklanmaktadır.

Mültekâ’nın şerhi *Mecmau’l-Enhur*’da “sağır” (küçük), “bâliğ olmamış” yani ergenlik çağına ermemiş olarak tanımlanmıştır.⁸¹ Buna benzer olarak da fıkhîta yetim, babasını kaybeden bülüğ çağına ermemiş çocuk için kullanılır.⁸² Bunun delili ise Hz. Peygamber (sav)’in “İhtilamdan sonra yetimlik yoktur.” hadisidir.⁸³ İhtilam, bülüğün başlangıç belirtilerinden biridir ve burada Allah Resulü (sav)’in bülüğ çağına ermiş olmayı kastettiği aşikardır. O halde burada bilinmesi gereken bülüğün kaç yaşında başladığı ve bittiğidir. *Mültekâ*’nın metninde müftâ bih olan görüş İmameyn, üç

⁸¹ Şeyhîzâde, *Mecmau’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur* (Daru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, t.y.), 2: 437.

⁸² Arı, “Yetim”, 43: 501.

⁸³ Ebu Davud, “Vesâyâ”, 9; Beyhakî, *Sünenü’l-Kübra*, “el-Hul‘u ve’t-Talak”, 8, 5/ 523, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

mezhebin imamları ve bir rivayette de Ebu Hanife'nin görüşü olan bülüğün alt sınırının erkekte 12, kızda 9 yaşını tamamlamak ve üst sınırının her ikisinde de 15 yaşını tamamlamak olduğudur.⁸⁴ *Mecelle*'de de bu içtihat kabul edilmiştir.⁸⁵ *Mecmau'l-Enhur*'da 15 yaş ile ilgili Allah Resulü (sav)'in İbn Ömer (ra)'ın, 14 yaşındayken Uhud Savaşı'na katılma isteğini reddetmesi ve 15 yaşındayken Hendek Savaşı'na katılma isteğini kabul etmesi delil olarak gösterilmiştir.⁸⁶ İkinci maddede 15 yaşından küçük varislerin bulunduğu terekelerde kayıt altına alma zorunluluğunun olması, *Mecelle*'ye muvafık olarak bülüğ için üst sınırın 15 yaş kabul edildiğini göstermektedir. Ancak bununla birlikte 15 yaşından küçük olanların bülüğe girdiklerinin ispatına izin verilmemesi *Mecelle*'ye uygun gözükmemektedir.⁸⁷ Son nizamnameden önce bulunmayıp bu nizamname ile konulan yaş sınırlamasının gerekçesi yaptığımız araştırmalarda bulunamamıştır. Nizamnamedeki bu düzenlemenin devlet açısından birçok maslahatının olduğu kanaatindeyiz. Uygulamada birliği sağlamak, bülüğe ermediği halde bülüğ ispat davalarıyla mahkemelerin meşgul edilmemesini temin etmek, yetim mallarının suiistimaller sonucu zayi olmasını önlemek, 15 yaşından küçük olanların ticari hayatta başarı elde etmesinin zayıf bir ihtimal olması gibi menfaatler gözetilmiş olacağını düşünüyoruz. Bu tercihlerinin fıkıhta uygun bir zemine dayandığını söylemek mümkün olmakla birlikte bülüğe erdiğini iddia eden onbeş yaşından küçük kişilerin davalarının dinlenilmeyip yetim sayılması, içtihatlara muhalif düşmektedir ve mübah alanda kısıtlamaya gitmektedir. Devlet başkanının kamu hukukunu gözeterek bazı özel hakları sınırlandırma yetkisi olsa bile kazaen bülüğ veya rüşdün ispatı kamu hukukunu aşırı anlamda zedeleyecek bir husus olmasa gerektir. Buna karşılık bülüğ veya rüşd iddiasında bulunan yetim için büyük menfaatler de söz konusu olabilir. Binaenaleyh bu nizamnamede bülüğ ve rüşd ile ilgili yapılmış düzenlemelerin fıkıh ilminin gözettiği ana

⁸⁴ Şeyhîzâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 444.

⁸⁵ *Mecelle* m. 986.

⁸⁶ Buhârî, Şehâdât, 27; Müslim, İmâre, 91; Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 2. Bs (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1992), 6: 153-154.

⁸⁷ *Mecelle* md.989 "Bir mürâhik yahut mürâhika huzur-ı hâkimde bâliğ olduğunu ikrâr ettikde cüssesinin bülüğe tahammülü olmamak hasebi ile zâhir-i hâl kendisini mükezzib olursa bu ikrârı tasdik olunmaz ve eğer cüssesinin bülüğe tahammülü olup da zâhir-i hâl kendisini tekzib etmezse tasdik olunur. Ve ukûd ve ikrârı nâfiz ve mu'teber olur. Ve bir müddet sonra ben ol vkit yani hîn-i ikrârda bâliğ değildim deyu ba'de'l-ikrâr vâki' olan tasarrufât-ı kavliyyeini feshetmek istese ona iltifât ve i'tibâr olunmaz."

ilkeler ön planda tutularak hazırlanmış olmasının daha doğru olmuş olacağı kanaatinde olduğumuzu ifade etmek isteriz.

4. Varislerden birinin uzak bir diyara seferde bulunmasıdır. İslam miras hukukunda gerçek ölüm tahakkuk ettiğinde ölen kişinin malvarlığı üzerindeki mülkiyeti sona erer ve terekesi üzerinde hak sahibi olan kişilerin hakları oranında mülkiyetlerine intikal eder.⁸⁸ Bu maddede uzak bir diyarda bulunan bir varisin mirastaki hakkının en sağlıklı şekilde korunabilmesi için kassâm memuru tarafından kayıt altına alınması düzenlenmektedir. Terekede dört işlem yapılır. İlk olarak techiz ve tekfîn masrafları, sonra borçları ödenir, varsa vasiyeti malının üçte birinden verilir, nihayet kalan mal mirasçılara taksim edilir. Terekenin üzerinde bu dört hak terekeye taalluk eder ve sırasıyla yerine getirilir.⁸⁹ Eğer bu hak sahiplerinden birisi uzak bir belde seferde ise bu kimsenin hissesi muhakkak muhafaza edilir. Bu muhafazanın en sağlam şekilde yapılması, fıkıhtaki amir hükümdür.⁹⁰ Nizamname, bu hükme uyararak taksim esnasında bulunmayan mirasçının hissesini, zamanın şartlarına göre en sağlıklı şekilde kayda geçirilmesini düzenlemiştir.

5. Vefat eden kimsenin borçlu olması ve varislerinin de borcu kabul edip terekeyi borçtan temizlememeleridir. Fıkıhta mirasçılardan borcu reddetmesi gibi bir durum yoktur. Terekesi kalan vefat eden kimsenin malı borçlara yetmiyorsa borcu mirasçılara intikal etmez. Bu nedenle burada kastedilen terekede alacaklıya borcunun ödenmemesi durumunda alacaklının, terekenin kayda geçirilmesini ve malının teslimini istemesidir.

6. Açıkça bilinen bir varisi olmamasıdır. Varisi yoksa mal beytül mâle kalır.⁹¹ Bu nedenle terekenin kayda geçirilmesi daha sonra bir varisin çıkması durumunda varisin hissesinin güvence altına alınması demektir.

⁸⁸ Hamza Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, 2. Bs (İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2008), 62-64.

⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Şeyhîzâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 746-752; Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, 64-83; Abdüsselam Arı, *İslam Miras Hukuku*, 1. Bs (İstanbul, 2016), 746-752.

⁹⁰ Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, 259.

⁹¹ Şeyhîzâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 748; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.), 5: 326.

7. Zikredilen yukarıdaki sebeplerden birisi mevcut olmayıp sadece bir varisin sayım talep etmesidir. Terekenin yazılı olarak kayda geçirilmesi fikhî kaynaklarda yer alan bir zaruret değildir. Ancak istenildiği takdirde kaydın tutulması ihtiyata uygun güvenli bir yoldur. Nizamname ihtiyat yolunu tercih etmiştir.

Bu zikredilen nedenlerin hepsinde açıkça görülmektedir ki herhangi bir haksızlığa mahal vermemek adına tereke tahririne mecbur tutulmaktadır.

Madde 3 – Terekenin tahrîri lâzım geldikde sühûletle ketm ve ızâ‘ası mümkün olan nuķûd ve mücevherât ve kütüb ve bunlara mûmâsil zî kıyem emvâl ve eşyâ ve lüzûm görüldüğü halde tahrîr-i terekeye kadar vereşenin isti‘mâline muhtâc oldukları eşyâdan mâ‘adâ bi’l-cümle emvâl mensûb olduğu mahkeme-i şer‘iyyeden gönderilecek me’mûrlar ma‘rifetleriyle ve mümkün olduğu şûretde vereş-i kibâr ve mahallât ve kûrâ eimme ve muhtârânı ve papas ve hâhamlardan ve hân otabâşlarından biri hâdır olduğu halde mahkemeye mahşûs olmak üzere kûrûş ve cins-i eşyâ ve esâmi-i müştêrâ ve eşyâ-yı ‘ayniye ile mûlahazât haneli matbû‘ deftere ‘alâ vechi’l-müfredât cins ve nev‘iyle ve bir tertîb-i muntazamla kayd ve tahrîr ve defterin zîri zevât-ı hazırâ tarafından tahtîm olunup yevm-i tahrîr bi’t-ta‘yîn terekenin bey‘ ve tahrîrine ibtidâr olunacağı vereş ve sâireye i‘lân olunur.

“Terekenin tahrîri gerektiği takdirde kolaylıkla saklanması ve zayi olması mümkün olan para ve mücevherler ve kitaplar ve bunlara benzer kıymetli mallar ve eşyalar, gerekli görüldüğü halde terekenin tahrîrine kadar varislerin kullanmaya muhtaç oldukları dışında bütün mallar bağılı olduğu şer‘î mahkemeden gönderilecek memurların eliyle ve mümkün ise yaşı büyük varisler ve mahalleler ile köylerin imamları ve muhtarları ve papaz ve hahamlarından ve han odabaşılardan biri bulunduğu halde mahkemeye mahsus olmak üzere kuruş ve eşya cinsi ve satılacak eşyaların isimleri ve eşya-yı ayniye ile mûlahazat haneli basılmış deftere ayrıntılandırılarak cins ve çeşidiyle ve düzenli bir tertib ile kaydedilmesi ve tahrîr yapılması ve defterin hazır bulunan zatlar tarafından mühürlenip tahrîr günü tayin edilerek terekenin satılacağı ve tahrîrine başlanacağı varisler ve diğerlerine ilan olunur.”

Şer‘î mahkeme tarafından görevlendirilen memurların terekedeki mallardan gizlenmesi ve zayi olması mümkün olan para, mücevher, kitap ve benzeri kıymetli malların kaydını yapması ve bunları deftere cins ve çeşidiyle ayrıntılı bir şekilde yazması zorunludur. Bunun dışında gerekli görülürse varislerin zaruret olarak kullanacakları dışındaki bütün mallar da yazılır. Çünkü az olsun-çok olsun terekede erkek-kadın bütün mirasçıların haklarının meydana geldiği bizzat ayetle sabittir.⁹²

Kaynakların tereke taksimini açıkladıkları “feraiz” bahsinde, bu taksimi bilmenin her Müslümana gerekli olması ele alınmakta ve normal şartlarda terekenin taksiminde kadınlara ve terekenin kayıt altına alınmasına dair bir beyan bulunmamaktadır.⁹³ Bunlar göz önünde bulundurularak tereke taksiminde yazı ile kayıt altına alınmasının fikhî bir sorumluluk olmadığı söylenebilmektedir. Ancak müdayene ayetinde borçların yazımı için “Belli bir vade ile karşılıklı borç alışverişinde bulunduğunuz vakit onu yazın.”⁹⁴ buyrulmuştur. Ayetin devamında iki tarafın da birbirinden emin olması için doğru yolun bu olduğu ifade edilmektedir. Ayetin idrake sebep olduğu mevzu akçeli işlerin güvenilir şekilde korunabilmesinin bir yolunun yazılı kayıt altına alınması olduğudur.⁹⁵ Aynı şekilde yazılı belgeler delil olma açısından Mecelle’de geçen “*Kitabetle ikrâr lisan ile ikrâr gibidir.*”⁹⁶ maddesinde belirtildiği üzere ispat vasıtası olarak kuvvetlidir. Nizamnamede de hakların en sağlıklı şekilde muhafaza edileceği yollar kanuni teminat altına alınmıştır. Fıkıh ilminin en temel öğelerinden biri olan ihtiyat, hakların korunması için de elden gelen bütün ihtimamın gösterilmesi anlamına gelir ki bu tedbir şer‘î sınırlar içerisinde ihtiyata muvafıktır.

Yine bu deftere yazım esnasında orada bu işlemleri takip edip deftere şahitlik yaptığına dair mühür basacak birinin olması istenmektedir. Bu kimsenin vasfı ile ilgili olarak ise yaşı büyük yani reşit olan varisler, mahalle imamı, muhtar, papaz, haham, han odabaşısı olabileceği belirtilmektedir. Bu kimselerin arasında papaz ve hahamların

⁹² Nisa, 4/7.

⁹³ Şeyhîzâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 745-748.

⁹⁴ Bakara 2/282.

⁹⁵ Abdullah Kahraman, “Müdayene Âyetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2000): 197.

⁹⁶ *Mecelle*, md.1606.

olması ve şahitlik için özellikle belirtilmesi zimmilerin hukukunun korunması açısından dikkat çekmektedir. Bu tür işlemlerde aslolan niza sebebini ortadan kaldırmaktır. Burada zikredilen kimselerin orada bulunması ve defterin altına bulunan kimselerin mührünün vurulması fikhî bir zorunluluk olmamakla birlikte nizaya mahal vermemek için izlenebilecek sağlıklı bir yoldur. Mahkemeye mahsus bir defterin olması kaydedilen eşyanın tüm özelliklerinin kaydedilmesi, terekenin tahrîrinin ve satışının başlayacağını ilan edilmesi de nizaya sebebiyet vermemek adına sağlıklı yollardır. Bu işlemler fikhî olarak hakların korunması, adalet ve ihtiyat ilkelerine muvafıktır.

Madde 4 – Bir kimsenin terekesi mûcib-i tahrîr olduğu halde vefât ettiği haber alındıkda hükkâmu’ş-şer’iyye nezdinde bulunmak üzere tab‘ettirilecek koçanlı varakaya müteveffânın isim ve şöhreti ve maḥall-i vefâtı ve terekenin tahrîrine me’mûr kâtib ve muḥzır ve sâirenin isimleri ve derece-i me’zûniyetleri ḥâne-i maḥsûsuna tahrîr ve kaṭ olunacak ciheti maḥkeme-i şer’iyyenin ḥâkimi tarafından ba‘de’t-taḥtîm me’mûru yedine i’tâ olunacak ve bu maḥûle varakayı ḥâmil olmayan me’mûr tereke tahrîrine taṣaddî ederse vereṣe ve evliyâ ve maḥallât imâm ve muḥtârlarıyla papas ve ḥaḥamlar ve oṭabâşılar tarafından terekenin tahrîri yevm-i âḥara ta’lîḳ olunarak keyfiyet ḥâkime bildirilecektir. Taşra nevâhî nüvvâbı bu maḥûle varaka aḥzinden müsteṣnâ olup ancak altıncı maddede beyân olunan defteri tutmaya mecbûr olacaktır. Terekenin tahrîrine me’zûn olan kâtip yedinde bulunan varakada muḥarrer vazîfesini tecâvüzle mezun olmadığı bir mu‘ameleyi icrâ ederse mensûb olduğu ḥâkim tarafından kabûl ve tenfîz olunmayacaktır.

“Bir kimsenin terekesi tahrîri zorunlu olduğu halde vefat ettiği haber alınınca şer‘i ḥâkimler huzurunda olmak üzere basılacak koçanlı varakaya vefat edenin ismi ve şöhreti ve vefat ettiği yer ve terekenin tahririne memur kâtip ve muḥzır ve sairenin isimleri ve izin dereceleri bunun için ayrılmış olan haneye yazılacak ve kesilecek yeri, şer‘i mahkemenin ḥâkimi tarafından mühürlendikten sonra memurun eline verilecek ve bu tür varaka taşımayan memur tereke tahririne teşebbüs ederse varisler ve veliler ve mahallelerin imam ve muhtarlarıyla papaz ve hahamlar ve odabaşları tarafından terekenin tahriri başka bir güne ertelenerek durum ḥâkime bildirilecektir. Taşra nahiye naibleri bu tür bir belge taşıma zorunluluğundan istisna edilmiş olup ancak altıncı

maddede beyan olunan defteri tutmaya mecbur olacaktır. Terekenin tahririne izinli olan kâtip elindeki varakada yazılı vazifesinin sınırlarını aşarak bir muameleyi gerçekleştirirse bağılı olduğu hâkim tarafından kabul edilmeyecek ve karara bağlanmayacaktır.”

Bu maddede terekenin tahrîrini yapacak memurun elinde bulunması zorunlu olan koçanlı varakanın niteliği açıklanmaktadır. Bu şekilde görevlendirme belgesine sahip olmayan memurun terekeyi tahrîri yasak olmakla beraber buna teşebbüs ederse sadece vasî ve veli değil aynı zamanda mahallenin imamı, muhtarı, hahamı, papazı ve odabaşı da durumu hâkime bildirmekle görevlendirilmekte hem de bu durumdan mesul tutulmaktadır. Tereke tahrîrini yapacak memurun da görevlendirme belgesinde olmayan herhangi bir işlemi yapması durumunda hâkimin bunu kabul etmesi yasaklanmaktadır.

Maddede işlenen bu durumlardan fıkıh sahası ile ilgili olan konular mahallenin imamının, muhtarının, hahamının, papazının ve han odabaşının veli ve vasî ile alakalı bir konuda görevlendirilmesi ve hâkimin yetkisini hangi ölçüler çerçevesinde icra edeceğinin belirlenmesidir.

Esas olarak Mecelle’de de beyan edildiği üzere “*Velâyet-i hâssa velâyet-i âmmeden ekvâdır.*”⁹⁷ yani hususî velayete sahip olan vasînin velayeti, umumî velayete sahip olan hâkimin veya devlet başkanının velayetinden güçlüdür. Ayet ve hadislerle de yetim mallarının korunması, ziyanın önlenmesi vasîye verilmiştir. Ancak vasî gibi hâkim ve devlet başkanı da yetimlerin umumî velayetlerine sahiptirler. Bu nedenle hususî velayet sahiplerinin hıyanetleri ortaya çıkarsa umumî velayet sahibi olanlar, onları azledebilme yetkisine dahi sahiptir.⁹⁸ Bu kapsamda umumî velâyet sahibi olanlar, velayet altındaki mahcurun haklarını muhafaza adına birtakım tedbirler de alabilirler. Bu maddede küçüğün haklarının korunması adına tedbir olarak umumî velayet ile devlet adamlarına sorumluluklar yüklenmektedir.

Madde 5 – Miqdâr-ı muhammeni yirmi bin gurûşu mütecâviz olan terekenin meşârifi terekeden tesviye olunmak üzere yevm ve maḥall-i müzâyede gazetelerle ve

⁹⁷ Mecelle, md.59.

⁹⁸ Ali Haydar, *Düreru’l-Hükkâm Şerhi Mecelleti’l-Ahkâm*, 3. Bs (İstanbul: Matbaa-i Tevsi-i Tabâet, 1330), 1: 129-130.

vesâit-i sâire ile i‘lân etdirilecek ve yüz bin gürûşa bâliğ olacak terekelerde ahkâm-ı nizamiyyenin hüsn-i ifâsına nezâret etmek ve muhâlif-i nizâm bir hâl vuku‘ bulur ise Dersa‘âdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâma ve taşrada meclis-i idâreye resmen ihbâr-ı keyfiyet eylemek üzere Dersa‘âdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca vuku‘ bulacak intixhâb üzerine taraf-ı Meşîhatten ve taşrada meclis-i idârenin tensîb ve kararıyle birer me’mûr ta’yîn edilecektir.

“Muhammen bedeli⁹⁹ yirmi bin kuruşu aşan terekenin masrafları terekeden karşılanmak üzere müzayede günü ve yeri gazetelerle ve diğer vasıtalarla ilan ettirilecek ve yüz bin kuruşa ulaşacak terekelerde nizamiye hükümlerinin güzelce gerçekleştirilmesine nezaret etmek ve düzene aykırı bir hal gerçekleşirse Dersaâdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’a ve taşrada meclis-i idareye resmen durumu ihbar etmek üzere Dersaâdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca yapılacak seçim üzerine Meşîhat tarafından ve taşrada meclis-i idarenin uygun bulması ve kararıyla birer memur tayin edilecektir.”

Yukarıdaki maddede terekeler parasal karşılıklarına göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre değeri yirmi bin kuruşu aşan terekelerin müzayedesini için müzayede günü ve saati mümkün olan vasıtalarla duyurulup daha geniş kitlelere ulaşılmaya çalışılacak ve bu duyurular için yapılacak olan masraf terekeden karşılanacaktır. Bu durumda anlaşılan odur ki daha geniş kitlelere ulaşmak yetimin yararına görülmekte ve yetimin hakkının da olduğu terekeden bu yolda masraf yapılmasında bir sakınca bulunmamakta ve bu konuda vasînin veya velinin rızası aranmamaktadır. Bu masrafların terekeden karşılanması ayetle¹⁰⁰ vasîlerin yetimin malının faydasına olacak işleri yapmalarını teşvik etmesine binaendir. Tereke değeri noktasında da yüz bin kuruşa ulaşmayan terekeler için normal düzen içerisinde atanan memur yeterli görülürken daha fazlası için ilave bir güvenlik memuruna daha ihtiyaç duyulmaktadır. Bu memurun taşra meclislerindeki azalardan biri olduğu 93. maddede beyan edilmiştir. Burada da yine devletin umumî velayet ile halkın maslahatı için bir tasarrufta bulunduğu görülmektedir.

⁹⁹ Muhammen Bedel: Bir malın bilirkişiler tarafından tespit edilen tahmini değeridir.

¹⁰⁰ Bakara 2/220.

Müzayede fıkıhta “bey‘u men yezid” adı altında ele alınan bir konudur. Bu konu ile ilgili gerekli açıklama 74. maddede yapılmıştır.

Madde 6 – Dördüncü maddede beyân olunan ruşsatnâme-yi hâmil olan kâtib refâkatinde bulunan muhđır ve sâireyi bi‘l-istişhâb mahall-i terekeye vardıkta mahkemeye mahşûş olmak üzere ğurûş ve cins-i eşya ve esâmi-i müşterâ ve eşya-yı ‘ayniyye ile senedât ve mülâhazâtı şâmil tanzîm olunacak matbû‘ defterin şahîfe-i mahşûşasına evvelâ müteveffânın isim ve şöhreti ve me‘mûriyet ve rûtbe ve şan‘atını ve hâmil olduğu nişânını ve mahal-i vefâtını ve vâriş-i ma‘rûf ve ma‘rûfesinin ve vereş-e kibâr ve vekîl-i müseccel-i şer‘îlerinin ve evliyâ ve evşiyânın isimleriyle talep ve iltimâslarını ve vereşede ğâib ve ğâibe bulunduğu halde hissesini bâ ma‘rifet-i şer‘-i şerîf bey‘e veya vekîl-i müseccelinin huğûruna değin emâneten hıfza me‘mûr olan Dersa‘âdet’te Beytü’l-mâl ve taşrada Eytâm Müdürlerinin veya vekîl-i şer‘îlerinin isimleriyle kezalik talep ve iltimâsını tahtîr ve tarih vağ‘ıyle huğûru lâzım olan ve müteveffânın vereşesini ta‘rîf ve inhişâr-ı verâseti ihbâr eden zevâtın isimlerini derc ve beyân ve zevât-ı mûmâileyhime imdâ ve tahtîm ettirdikten sonra işbu defter mûcibince Hazîne fiatiyle müzâyedeye ibtidâr ve şatılacak eşyâ kaç ğurûşta tağarrür ederse semeninin miğdârı sâlifü’l-beyân defterin hâne-i mahşûşuna kaydedilecektir.

“Dördüncü maddede açıklanmış olan ruhsatnameyi taşıyan katip ve beraberindeki muhızır ve diğerkleri hep birlikte tereke yerine varınca mahkemeye mahsûş olmak üzere kuruş ve eşya cinsi ve satılacak eşya isimleri ve aynî eşya ile senetler, mülahazaları içine alarak düzenlenecek matbu defterin özel sayfasına ilk önce ölen kimsenin ismi ve şöhreti ve memuriyeti ve rûtbe ve sanatını ve taşımakta olduğu nişanını ve vefat yerini, bilinen varislerinin ve büyük yaştaki varislerinin ve şer‘î olarak tescilli vekillerinin ve velilerinin ve vasîlerinin isimleriyle talep ve iltimaslarını ve veresede gaib ve gaibe bulunduğu durumda hissesini şer‘-i şerîf vasıtasıyla satmaya veya tescilli vekilinin huzuruna kadar emaneten korumaya memur olan Dersaâdet’te Beytûlmâl ve taşrada Eytâm Müdürlerinin veya vekillerinin isimleriyle aynı şekilde talep ve iltimaslarını kaydederek ve tarih koyarak, bulunmaları gerekli olan ve ölenin varislerini tarif ve verâsetin sınırlarını ihbar eden zatların isimlerini kayıt ve beyan edip ve bu zatların kendilerine imza attırıp ve mühürllettikten sonra işbu defter gereğince Hazîne

fiyatıyla müzayedeye başlanır ve satılacak eşya kaç kuruşta karar kılırsa paranın miktarı daha önce söylenmiş olan defterin özel bölümüne kaydedilecektir.”

Bu maddede müzayadaya başlanmadan ilk olarak terekenin kaydında kayıt defterine yazılacaklar ifade edilmektedir. Daha sonra gerekli kayıtlar tutulunca Hazine fiyatıyla müzayedeye başlanacağı ve satılacak eşyanın kaç kuruşta anlaşılırsa o miktarın da aynı deftere kaydedileceği belirtilmektedir. Fıkıh kitaplarında üzerinde durulan bütün ayrıntılar daha sonra hiçbir anlaşmazlığa sebep olmayacak şekilde kayıt altına alınmaktadır.

Madde 7 – Terekenin tahrîrine mübâşeret olunmasından evvel müteveffânın düyûn-ı keşîresi olup olmadığı vereşeden ve sâir erbâb-ı vukûftan tahkîk olunarak düyûn-ı keşîresi olmadığı halde terekisi bi'l-müzâyede peşin akçe ile satılacak vereşeden biri hisse-i muhammenesinden fazla eşyâ almak isterse peşin akçe ile alacaktır. Müteveffânın düyûn-ı keşîresi olduğu tahakkuk eyledikte mütesârî'ü'l-fesâd olan eşyâsıyla hayvanât gibi meşârif ve meûnete muhtac olan emvâli evvelemirde peşin akçe ile satılarak emvâl ve eşyâ-yı sâiresi müemmen bir maħalde ve taht-ı tahtîmde hıfz olunacak ve maħkemece icâbına göre bir müddet ta'yîniyle dâyinler işbât-ı deynetmek üzere celb ve da'vet olunacaktır. Müddet-i mu'ayyene-i mezkûre zarfında işbât-ı düyûn olunduktan sonra hıfz olunan emvâl ve eşyâsı kezâlik bi'l-müzâyede bey' olunup dâyinler semen-i düyûn-ı müşbitelerine mahsûb olunmak üzere terekeden istîfâ edebilecekleri miqdâr-ı muhammene göre mâl iştirâ edebileceklerdir. Terekenin ğarâmeti tahakkuk ettiği halde terekeden ğarâmeten hisselerine işâbet edecek miqdârdan fazlasını edâ etmek üzere keyfiyet tereke defterine şerh ve işâret olunarak dâyinlere tahtîm ettirilecektir. Müddet-i mu'ayyene-i mezkûre zarfında dâyin maħkemeye mürâca'at etmediği halde terekenin şûret-i tahrîr ve fûruhtuna dâir olan i'tirâdâtına havâle-i sem'u i'tibâr olunmayıp iddi'â edeceği mebâlig hakkında mu'amele-i muktedâ-yı şer'iyye icrâ olunacak ve tereke tahrîrine me'mûr olan ketebe ve hademe terekeden müzâyede olunan emvâlden bi'z-zat veya bi'l-vâsıta hafıyyen ve celiyyen bir şey mubâyâ'a edemeyeceklerdir. Terekeyi tahrîr eden meħâkim-i şer'îye me'mûrîn ve ketebe ve hademesi müteveffânın eytâmına müntakîl ve mevrûş olan mülk vakf-ı menzil ve 'akârı dahî hissedâr veyahud hakk-ı şuf'aları olmadığı halde iştirâ ve teferruğdan memnû'durlar.

“Terekenin tahririne geçilmeden önce vefat eden kimsenin çok borcu olup olmadığı varislerden ve bilebilecek diğer kimselerden soruşturularak çok borcu yok ise terekisi müzayedede peşin akçe ile satılacak varislerden biri tahmin edilen hissesinden fazla eşya almak isterse peşin akçe ile alacaktır. Vefat eden kimsenin çok borcu olduğu tespit edilirse hızlıca bozulacak olan eşyasıyla hayvanlar gibi masraf ve hizmete muhtaç olan malları ilk iş olarak peşin akçe ile satılarak diğer mal ve eşyaları emniyetli bir yerde ve mühürlenerek muhafaza edilecek ve mahkemece icabına göre bir müddet belirlenerek alacaklılar alacaklarını ispat ettikten sonra muhafaza edilen mal ve eşya aynı şekilde müzayede ile satılıp alacaklılar ispat ettikleri kendilerine borç olan paraya mahsup olmak üzere terekeden faydalanabilecekleri tahmin edilen miktara göre mal satın alabileceklerdir. Terekenin borç ödemesi gerçekleştiği halde terekeden borç ödeme hisselerine isabet edecek miktardan fazlasını geri ödemek üzere durum tereke defterine şerh ve işaret edilerek alacaklılara mühürlendirilecektir. Zikredildiği üzere belirlenmiş olan müddet içerisinde alacaklı mahkemeye müracaat etmediği halde tahrir şekli ve satışa dair olan itirazları dinlenmeyecek ve dikkate alınmayacak, iddia edeceği meblağ hakkında gerekli olan şer‘î muamele icra olunacak ve tereke tahririne memur olan katipler ve hizmetliler terekeden müzayede ile satılan mallardan bizzat ve vasıta ile açıktan ve gizlice bir şey satın alamayacaklardır. Terekeyi tahrir eden şer‘î mahkeme memurlarının ve katiplerinin ve hizmetlilerinin, vefat eden kimsenin yetimlerine intikal eden ve varis oldukları mülk, vakf-ı menzil ve akarı dahi hissedar ve şuf‘a hakları olmadığı takdirde satın almaları ve tapusunu üstlerine geçirmeleri yasaktır.”

Terekenin tahrîrinden önce vefat eden kimsenin borçlarının araştırılması istenmektedir. Bu araştırmada düyûn-i kesîre yani çok borcu olup olmadığına bakılacaktır. Müteveffanın terekisi üzerindeki haklardan 2. maddede müteveffanın borcu hususu beyan edildiği için tekrara düşülmemek adına burada yer verilmeyecektir.¹⁰¹

Çok borcu olmadığı tespit edilirse terekenin müzayede ile peşin akçeye satılması ve paranın bölüştürülmesi ve hissesinden fazla bir malı almak isteyen varisin bunu peşin akçe ile alabileceği belirtilmektedir. Terekeden alacaklıların haklarının verilmesi fikhen

¹⁰¹ Geniş bilgi için bkz. Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, 64-83.

de techiz ve tekfinden sonra yapılması gereken işlemdir. Fıkıh kitaplarında da bir malın ortakları arasında paylaştırılmasında satımı söz konusu olabilmektedir. Ayrıca hisse sahipleri arasında küçük veya mecnun varsa onun veli veya vasisinin ve vasi olmaması durumunda hâkimin veya hâkimin nasb ettiği vasinin taksimde bulunması gereklidir.¹⁰²

Çok borç mevcut ise terekenin hızlı bir şekilde bozulacak malları ve bakıma ve masrafa muhtaç hayvanları peşin akçe ile satılarak gerisi emniyetli bir yerde mühür altında bekletilir. Bir süre belirlenir ve bu zaman zarfında terekenin alacaklılarına duyuru yapıp borçlarını ispat etmeleri istenir. Süre sonunda müzayede ile tereke satılır. Alacaklılara borca karşılık terekeden mal satın alma hakkı tanınır. Fazlasını almak isterlerse varisler gibi peşin akçe ile alabileceklerdir. Borçlar kapatılır, kapatıldığına dair alacaklılara belge mühürlettirilir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde “düyûn-ı kesîre” ile kast edilenin borca batık bir tereke olduğu kanaatine ulaştık. Borca batık tereke, terekenin tahminî olarak borçları karşılamaması durumudur. Eğer alacaklı bir kişi ise böyle bir durumda bütün mal varlığı o alacaklıya teslim edilir. Ancak alacaklı birden fazla ise alacakları oranında tereke aralarında bölüştürülür.¹⁰³ Böyle terekelerde genellikle mirasçılara hiçbir şey kalmaz. Ancak bazen bir miktar mal borçtan arda kalabilir. Bu durumda eğer vasiyet söz konusu değilse bu mal mirasçılar arasında taksim edilir. Hanefilere göre mirasçıların borca batık terekelerde üç durumda tasarruf yetkisi vardır. Hâkimin terekenin satımında mirasçılarını görevlendirmesi durumunda, alacaklıların mirasçılarının tereke mallarını satmalarını kabul etmeleri durumunda veya mirasçılar dışında borca kefil olan biri varsa mirasçılarının terekede tasarruf hakları olabilir.¹⁰⁴ 7. Maddede ise tahrîr edilen borca batık terekelerin satımı ve üzerindeki diğer tasarruf hakları ile alakalı yetkiler mahkemenin bizzat kendisinde tutulmaktadır ki hâkim bu yetkiye sahiptir.

Belirlenen sürede başvurmayan alacaklıların daha sonra malın satım ve kaydına dair yapacakları itirazlar dikkate alınmayacak ancak alacağını ispat ederse bu miktar

¹⁰² Şemsu'l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1993), 28: 34-35; Şeyhîzâde, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 489; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.), 7: 147-149.

¹⁰³ Fahrettin Atar, “İflâs”, *DİA* (İstanbul, 2000); Arı, *İslam Miras Hukuku*, 46.

¹⁰⁴ Aktan, *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*, 68-69.

kendisine teslim edilecektir. Öyle ki bir anlaşmazlık çıkmasının önüne geçilmeye çalışılmakla beraber alacaklının malı zayi edilmemektedir. Maddenin bu kısmında ilan edilen süre zarfında başvurmayan alacak hakkı iddiasında bulunan kişilerin, terekenin tahriri ve satışıyla ilgili itiraz haklarına zamanaşımı uygulandığı görülmektedir. Zaman aşımının bazı hakları elde etmede kazandırıcı, bazı hakları da kaybetmede hak düşürücü yönünün bulunduğu bilinen bir gerçektir. Kamu hukuku gözetilerek mahkemelerin meşgul edilmemesi anlamında zamanaşımı uygulanması, yasama organına umumi velayet sebebiyle tanınan bir haktır. Bununla birlikte bu zamanaşımı tercihi, sabit olan bir kul hakkını ortadan kaldırmaz. Nitekim maddede bu hakkın gözetildiğine de yer verilmiştir.¹⁰⁵

Maddenin devamında terekenin tahrîr memurlarının bizzat veya bir vasıtaıyla memur oldukları terekeden mal almaları yasaklanmıştır. Tahrîr memurlarının müzayedede mal alımının töhmet gerekçesi ve malın gerçek değerini bulamama ihtimali nedeniyle kısıtlanması hukuka ve hakkaniyete uygun bir hükümdür. Fıkıh sahasında şahitlik gibi töhmet endişesinin bulunmuş olduğu birçok yerde ihtiyatla hareket edilmiştir. Nitekim kişinin birinci derecedeki yakınları hakkında şahitliği kabule şayan görülmemiştir.¹⁰⁶

Şufa hakkı ve ortaklık söz konusu olduğunda ise dinen sahip oldukları bu haklar kısıtlanmamıştır. Şufa satılacak bir akarın ön alım hakkıdır. Yani bir akar bir müşteriye ne kadara satıldı ise şufa hakkı sahibi o müşterinin rızası olmasa dahi o akarı aynı meblağı kendisine vererek satın alabilmektedir. Bu hakka sahip olmak için ya satılacak akarda ortak olmak veya o akarla ortak bir irtifak hakkına sahip bulunmak ya da satılacak akarla bitişik komşu olmak gerekmektedir. Şufa hakkına sahip olunabilmesi için şufa konusu malın mülk olması gerekmektedir. Bu nedenle miri araziler ve vakıf arazileri şufa kapsamına girmemektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Zaman aşımı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Osman Kaşıkçı, “Zaman Aşımı”, *DİA* (İstanbul, 2013).

¹⁰⁶ Kemal Yıldız, *İslâm Yargılama Hukukunda Şahitlik*, 1. Bs (İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2005), 107-117.

¹⁰⁷ Geniş bilgi için bkz. Şemsu'l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1993), 14: 90-120; Şeyhizâde, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 471-487; İbrahim Kâfi Dönmez, “Şüf'a”, *DİA* (İstanbul,

Madde 8 – Terekelerde zühûr eden mücevherât ve kütüb gibi tereke mahallinde satılmayıp Dersa’âdet’te kuyumcu ve Şahâf Çarşılarıyla Bedestânde ve taşralarda dahî çarşı ve pazarlarda fûruht olunacaktır.

“Terekelerde ortaya çıkan mücevherler ve kitaplar gibi tereke mahallinde satılmayıp Dersaâdet’te kuyumcu ve sahaf çarşılarıyla bedestende ve taşralarda dahi çarşı ve pazarlarda satılacaktır.”

Mücevher ve kitapların tereke mahalinde ve müzayedede değil kıymetinin daha iyi belirlenebileceği kuyumcu ve sahaflarda satılması istenmektedir. Malların gerçek değerini bulması adına düzenlenmiş olan bu madde, yetim haklarını korumakla ilgili ilahi emirlerin ne denli dikkate alınmış olduğunu göstermesi anlamında önemlidir.

Madde 9 – Terekede zühûr eden nuķûd ve senedât ve eşyâ-yı ‘ayniye ve emânâtın cins ve miķdârları defterin hâne-i mahşûşlarına tahrîr ve satılan eşyânın şemeni kabđolunmuş ise maķbûd idüğü veyahûd vereş ve dâyinlere yedinci maddeye tevfiķan satılmış ise isminin tereke defterinde ol eşyânın hizâsına kayd ve işâret olunup ol gün müzâyedenin hitamında eşmân-ı terekeden kabđolunan mebâlig ve zimemât icmâlen tahrîr ve terekenin tahrîrine me’mûr olanlarla vereş ve evliyâ ve evşiyâ veyahud vekîl-i müseccel-i şer’îleri tarafından taşdîķ ve imđâ veya tahtîm olunacak ve vereş ve dâyin zimmetlerinin miķdârını mübeyyin birer sened vereceklerdir. Metrûkât içinde eshâm-ı ‘umûmiyye¹⁰⁸ gibi evrâķ-ı naķdiye bulunursa fûruhtu mûcib-i menfa‘at olduğu Dersa’âdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca ve taşrada meclis-i idârece tebeyyûn ve taħaķķuk eden bir zamanda piyasa mûcibince satılarak naķde taħvîl olunacaktır ve yetmiş üçüncü madde mûcibince kabđa me’mûr olan zât eşmân-ı terekeden kabđolunan mebâlig ile nuķûd ve senedât ve eşyâ-yı ‘ayniye ve emânâtı ve dâyin ve vereşeden alınan maķbûd senedâtını aħzeylediğine dâir defteri mühürleyecektir.

2010). Ayrıca *Mecelle*’de şuf’a için hususi bir bâb ayrılmıştır. 1008-1044’üncü maddeler şuf’a konusunu açıklamaktadır.

¹⁰⁸ Eshâm-ı umumiyye: Tanzimat devrinden itibaren Osmanlı Devleti’nin halka, peşin para karşılığı verdiği hisse senetleri. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Güneş - Nursel Manav, “Osmanlı Devleti’nin İç Borçlanma Kaynakları Olarak Emekli ve Yardımlaşma Sandıkları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(SUTAD)*, 47 (2019): 314-315.

“Terekede ortaya çıkan paralar, senetler ve ayni eşya ve emanetlerin cins ve miktarları defterin özel bölümlerine kaydedilip ve satılan eşyanın parası alınmış ise kabz edilmiş olduğu veyahut varislere ve alacaklılara yedinci maddeye binaen satılmış ise isminin tereke defterinde o eşyanın hizasına kayıt ve işaret edilip o gün müzayedenin bitiminde terekenin parasından alınan meblağlar ve borçlar genel tahrîr edilir ve terekenin tahririne memur olanlarla varisler ve veliler ve vasîler veyahut tescilli şer’î vekilleri tarafından tasdiklenecek ve imzalatılacak veya mühürletilecek ve varisler ve alacaklılar zimmetlerinin miktarını beyan eden birer senet vereceklerdir. Tereke içinde eshâm-ı umumiye gibi nakdî evrak bulunursa satışı menfaati zorunlu olduğu Dersaâdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca taşrada idare meclislerince beyan edilen ve gerçekleşen bir zamanda piyasa gereğince satılarak nakde dönüştürülecektir ve yetmiş üçüncü madde gereğince malı elinde tutmaya memur olan zat terekenin parasından alınan meblağlar ile nakitler ve senetler ve aynî eşyalar ve emanetler ve alacaklılar ve varislerden alınan makbuz senetlerini aldığına dair defteri mühürleyecektir.”

Terekenin satılması sonucunda yapılması gereken resmi işlemler anlatılmaktadır. Malları satıldıkları gün kayda geçirmektedirler. Ayrıca eshâm-ı umumiye değerlerinin yüksek oldukları bir zamanda satılmasının istenmesi de yetim mallarının arttırılması için alınan başka bir tedbirdir. “Eshâm”, 18. yy’ın sonundan ve 19. yy’ın sonlarına kadar Osmanlı’da farklı şekillerde uygulanan iç borçlanma sistemidir. İlk olarak devlete nakit gelir sağlamak adına mukataâ gelirlerinin hisselerine bölünerek beş yıllık kâr payı gelirin muaccel yani peşin ödenerek eshâm satın alan kişinin ömrünün sonuna kadar, miras kalmamak şartıyla mukataadan hissesine karşılık düşen kısmın kârını alması şeklinde uygulanmıştır. Daha sonra bu şekilde işlemlerle iç borçlanma miktarları çok yükselince eshâm sisteminden vazgeçilmek istendiyse de devletin girdiği savaşlar ve artan giderler buna imkân vermemiş hatta yeni eshâm satımlarının yapılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Daha sonra eshâm alımlarının azalması üzerine rağbeti arttırmak için eshâm sahibinin kaydıhayat şartı ortadan kaldırılmış ve eshâmlar mülkiyet edinilebilen ve miras bırakılabilen evrâk-ı nakdiyyeler hâline getirilmişlerdir. Eshâmlara âlimler

cevaz vermişlerdir.¹⁰⁹ Bu maddede söz konusu olan eshâmların, verese namına satımından bahsedilmesi nedeniyle miras bırakılabilen türden eshâmlar olduğu anlaşılmaktadır.

Madde 10 – Şatılan eşyânın eşmâniyle eşyâ-yı ‘ayniyeyi ve dâyin ile vereşeden alınan senedleri Dersa‘âdet’te yetmiş üçüncü madde mûcibince kefillu muhđırlar ve taşrada Eytâm müdürleri veya taraflarından gönderecekleri me’mûrlar kabçedip madde-i mezkûre mûcibince şandık emînine teslîm ve taşrada eytâm şandığına vağ‘ olunarak olbâbda şandık emîninden ve Eytâm müdürlerinden alınacak makbûd ‘ilmühaberini¹¹⁰ terekenin kâtib ve muhđırı tereke defteriyle hâkimü’ş-şer‘a bi’l-irâe mühr-i resmîsiyle taşdıķ ve tahtîm edilecek ve tahrîrinde ruşât verilen terekât icmâlinin kayıtları tesviye olup olunmadığına ve kabçolunan eşmân-ı tereke ile eşyâ-yı ‘ayniyenin me’mûruna günü gününe teslîm ettirilmesine ve yolsuz mu‘amele cereyân etmemesine mütemâdiyen hükâm tarafından dikkat ve itina olunacaktır. Mûcib-i tahrîr dânniyle tahrîrine ruşâtname verilen tereke mûcib-i tahrîr olmadığı veya diğerk mahkemedan lüzûm-ı tahrîri tahakkuk ettiği halde zikrolunan ruşâtname kaç‘edilen mahalline raptile cereyân-ı mu‘amele şerh verilerek hükâm tarafından bi’t-tahtîm ibtâl edilecektir.

“Satılan eşyanın parasıyla aynî eşyaları ve alacaklılar ve varislerden alınan senetleri Dersaâdet’te yetmiş üçüncü madde mûcibince görevlendirilmiş muhızrlar ve taşrada Eytâm müdürleri veya taraflarından gönderecekleri memurlar kabzedip zikredilen madde gereğince sandık eminine teslim ve taşrada eytâm sandığına konularak o hususta sandık emininen ve eytâm müdürlerinden alınacak makbuz ilmühaberini terekenin katip ve muhızrı tereke defteriyle şer‘î hâkime göstererek resmi mührü ile tasdik edilecek ve mühürlenecek ve tahririnde ruhsat verilen terekelerin özetlenmiş şeklinin kayıtları sonuçlandırılıp sonuçlandırılmadığına(ödeme yapılp yapılmadığına) ve kabzolunan paraları tereke ile aynî eşyalar memuruna günü gününe teslim ettirilmesine ve yolsuz muamele cereyân etmemesine daima hâkimler tarafından dikkat ve itina edilecektir. Tahriri zorunlu zannıyla tahririne ruhsatname verilen tereke tahriri zorunlu olmadığı veya

¹⁰⁹ Mehmet Genç, “Esham”, *DİA* (İstanbul, 1995).

¹¹⁰ İlmühaber: Alındı kağıdı

diğer mahkemeden tahrir gerekliliği tahakkuk ettiği takdirde zikrolunan ruhsatname kesildiği yere iliştirilip meydana gelen işlemler açıklanarak hâkimler tarafından mühürlenerek iptal edilecektir.”

Tahrîr edilen terekenin satılan eşyalarından varislere ve alacaklılara verildikten sonra kalan parası yani yetimin parası eytâm sandığına konulacaktır. Devlet eliyle bu paraların muhafazasına ne kadar önem verildiği bu maddede düzenlenmiştir.

Tahrîri zorunlu olmadığı halde tahrîr görevlendirmesi yapılan veya başka bir mahkeme tarafından tahriri yapılması gerekirken buradaki mahkeme tarafından terekelerin tahriri için görevlendirme yapılması durumunda, şimdiye kadar yapılan işlemler açıklanarak hâkim tarafından iptal ettirilir. Mahkemelerin görevlendilmeleri konusu 1. maddede açıklanmıştır.

Madde 11 – Müteveffânın deyni emlâk-i sırfa-i ğayrimenkûleye¹¹¹ sirâyet ettikte eğer emlâki müte‘addit ise ‘ale’t-tahmîn deyne kifâyet edecek miĳdârı kifâyet etmediği halde cümlesi müzâyedeye çıkarılır. Müzâyedeye ıkarılan emlâkin maĳal ve cins ve miĳdârı zira‘ ve ĳudûdu müzâyede puşulasına tahrîr olup müzâyedeye iştirâk edenler yüzde on nisbetinde pey akçesini dellâllar vasıtasıyla Dersa‘adet’te şandık emînine ve taşrada Eytâm müdürlerine teslim ile maĳbûđ ‘ilmüĳhaberlerini alırlar. Müzâyede nihayet üç ayda ĳitâm bulur. Bu müddet zarfında meşârifi terekeden tesviye olunmak üzere üç def‘a ĳazetelerle ve ĳazete olmayan maĳallerde vesâit-i sâire-i mümkün ile i‘lân olunur ve müddet-i mezkûre zarfında raĳbât-ı nâsın inĳıta‘ıyla taĳarrür eden şemen ve bedel-i tereke eşmânıyla đammolunmak üzere Dersa‘adet’te şandık emînine ve taşrada Eytâm müdürlerine teslim ve olbâbdaki maĳbûđ ‘ilmüĳhaberi taşdık ve i’tâ olunduktan sonra mu‘amele-i bey‘u ferâĳ icrâ olunur.

“Vefat eden kimsenin borcu emlak-i sırfa ğayrimenkûllerine sirayet edince eğer mülkleri birkaç tane ise tahminen borca yetecek miktarı, yeterli gelmediği halde hepsi müzâyedeye çıkarılır. Müzâyedeye ıkarılan mülklerin yer ve cins ve miktarı zira ve sınırı

¹¹¹ Emlak-i Sırfa: Yeri ve onun üzerindeki binalar ve aĳaçların şahsın mülkü olduğu taşınmaz olan mallardır.

müzayede pusulasına kaydedilip müzayedeye katılanlar yüzde on oranında pey akçesini tellallar vasıtasıyla Dersaâdet'te Sandık emînine ve taşrada Eytâm müdürlerine teslim ile makbuz ilmühaberlerini alırlar. Müzayede nihayet üç ayda sonlanır. Bu müddet zarfında masrafları terekeden karşılanmak üzere üç defa gazetelerle ve gazete olmayan yerlerde mümkün olan diğer vasıtalarla ilan edilir ve zikredilen müddet zarfında insanların rağbetlerinin kesilmesiyle karara ulaşan para ve terekenin bedeli olan paraya eklenmek üzere Dersaâdet'te Sandık emînine ve taşrada Eytâm müdürlerine teslim ve o hususta makbuz ilmühaberi tasdik olunup verildikten sonra satım ve ferâğ işlemleri gerçekleştirilir.”

Ferâğ meselesi Osmanlı döneminde uygulanan bir mesele olduğu ve malın mülkiyetinin devrinden farklı bir işlem olduğu için yeri gelmişken açıklanacaktır. Çıplak mülkiyeti başkasına ait olan gayrimenkuller üzerindeki tasarruf hakkının bir başkasına, mütevellinin izni ile, terk ve tefviz edilmesine “ferâğ” adı verilmiştir. Mütevellinin izni olmasa ferâğ sahih olmamaktadır. Mîrî arazi, îcâreteynli ve mukataalı vakıflar ve nizamlı gediklerde¹¹² ferâğ muamelesi söz konusu olmaktadır. Çünkü bu gayrimenkullerde kişi çıplak mülkiyete sahip olmamakta malın menfaat mülkiyetine sahip olmaktadır. Ancak diğer üç mezhepte ayn olarak kabul edilse de Hanefîlerde, mal menfaatinin temlikî caiz görülmemektedir. Bu nedenle bir mülk olarak kabul edilmedikleri için menfaatlerin doğrudan satışı Hanefî mezhebinde müftâ bih olan görüşe göre geçerli olmamaktadır.¹¹³ Ancak Osmanlı fukahası tarafından toplum maslahatına binaen, diğer üç mezhebin görüşü benimsenerek buna cevaz verilmiştir. Ferâğın, kati sûrette yani mutasarrıfın hakkını hiçbir şarta bağlamadan ferâğ etmesi tarzında uygulaması olduğu gibi takyidi şarta bağlayarak ferâğ şekli de vardır. Takyidi şarta bağlanan ferâğ, vefâen, istiğlâlen ve ölünceye kadar bakma kaydıyla olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır. Bunlardan vefâen ferâğ mutasarrıfın tasarruf hakkını alacağı borca karşılık, borcunu ödediğinde geri almak şartı üzere karşı tarafa devretmesidir. Bu tür ferâğ işlemi Eytâm sandıklarının işletilmesinde de kullanılmıştır. Öyle ki yetim malına karşılık borç alacak kişi malını

¹¹² Mîrî arazi ile ilgili 18. maddede ve îcâreteynli ve mukataalı vakıflarla alakalı 14. Maddede bilgi verilmiştir. Nizamlı gedikler ile ilgili 31. Maddede bilgi verilmiştir.

¹¹³ Hasan Hacak, “Menfaat”, *DİA* (Ankara, 2004).

vefâen ferâğ edebilmektedir.¹¹⁴ Borç süresince ferâğ edilen haktan elde edilen mefaat alacaklıya ait olmaktaydı. İstiğlâlen ferâğ ise vefâen ferâğın, borçlunun kendi malını karşı tarafa kendi kullanıp kirasını ödemek şartıyla devretmesi şeklinde özelleştirilmiş bölümüdür. Tahminimize göre vefâen ferâğ şeklindeki ifade altında Eytâm Sandıklarında istiğlâlen ferâğ işlemi de uygulanmıştır. Çünkü gelenekte, bey‘ işleminin bir türü olarak istiğlâlen bey‘ muamelesi, vefâen bey‘ muamelesinin içerisinde ele alınan ve işlenen bir konudur.¹¹⁵

Ölünceye kadar bakma şartıyla ferâğ ise mutasarrıfın hakkını karşı tarafa ölünceye kadar bütün giderlerini karşılayıp bakımını sağlaması şartlarıyla vermesidir. Osmanlı’nın ilk zamanlarında buna cevaz verilmemiş ve bu şekilde ancak hibenin caiz olacağı belirtilmiş¹¹⁶ ise de ilerleyen zamanlarda ihtiyaca binaen satım akdine değil hibeye benzetilmek suretiyle caiz hükmü verilmiştir.¹¹⁷

Bu maddede ifade edilen ise kati surette ferâğ işlemidir. Bu muamele de yukarıda ifade edildiği üzere tıpkı satım akdi gibi tasarruf hakkının kesin surette, ta‘likî ve takyidî şartlara bağlamadan, ivazlı veya ivazsız olarak terk ve tefviz edilmesidir.¹¹⁸

Terekenin borcunun kapatılması için gayrimenkûl mallardan borca karşılık olacak kadarının satılması gerektiği takdirde bu satış üç ay mühletle bir müzayede sonucu yapılır. Bu müzayede sonucunda karar kılınmış olan parayı Eytâm sandığı görevlileri teslim alınca tapu işlemleri gerçekleştirilir. Burada müzayede için belirlenen üç ay, içtihadî bir meseledir. Bu o zamanın şartlarına uygun olarak gerekli haberleşmenin ve iletişimin sağlanmasına ancak kifayet edeceği düşünülen zamandır ve içtihat kapsamında olduğu için bu konuda yapılan düzenleme fıkıh usulüne uygun görülmüştür.

Madde 12 – Mevâdd-ı sâbıkâ aḥkâmına tevfiḳan terekenin arḳası alındıkta vereṣe ve dâyinler beyninde bervech-i âtî taḳsîm mu‘amelesi icrâ olunur. Şöyle ki

¹¹⁴ Bkz. Madde 31.

¹¹⁵ Abdülaziz Bayındır, “Bey’ bi’l-vefâ”, *DİA* (İstanbul, 1992).

¹¹⁶ Mecelle md.855.

¹¹⁷ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 32; Ali Bardakoğlu, “Ferâğ”, *DİA* (İstanbul, 1995).

¹¹⁸ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 30-40; Bardakoğlu, “Ferâğ”.

terekeyi tahrîre me'mûr olan kâtip tereke kaydının zîrine bervech-i müfredât vereş-e-i sigâr ve kibâra 'âid hişş-e-i irşiyeyi ve deyn olduğu şûrette dâyinlerin esamisiyle sabit olan deynlerin miqdârını ve tereke ğarîm ise aşıl deyn ile beraber ğarâmeten hişşelerine işabet eden miqdârı tahrîr ile hâkümü's-şer'a bi'l-irâe uşûlüne muvâfık olduğu halde vereş-e-i kibâr ve dâyinler veya vekîl-i şer'ileri bi'l-aşâle ve bi'l-vekâle maţlûbâtını kâmilen kabdeylediğini müş'ir mahkemece tanzîm olunacak sened kendilerine imdâ ve tahtîm ve imdâ eylemeyen ve mührü dahî olmayanlar işâret-i mahşûşalarını vağ' ve hâdır bulunanlardan iki kişiye taşdîk ettirdikten ve senedin zîrine kaydına muvâfık olduğu tereke kâtibiyle hâkim taraflarından taşdîk ve tahtîm olunduktan sonra Dersa'adet'te Eytâm Muhâsebesince mu'amele-i lâzime bi'l-ifâ Eytâm Müdüriyetinden verilen işâreti vağ'edilerek mezkûr senet Şandık emînine i'tâ ve hâvî olduğu mebâlig şandıktan ahz olunacak ve taşrada mezkûr sened Eytâm Müdürüne ibrâz olunarak hâvî olduğu miqdâr eytâm şandığından alınacaktır. Bundan sonra her biri tereke defterlerinde muharrer olan hişş-e-i irşiyeye ve maţlûblarını tamâmen istîfâ ettiklerine dâir mezkûr tereke defterinin zîrini imdâ ve tahtîm ve huğûr-ı hâkimde ikrâr ederek daptın zeyli hâkim tarafından taşdîk olunur.

“Önceki maddelerin hükümlerine uygun şekilde terekenin arkası alındıktan sonra varisler ve alacaklılar arasında ileride anlatılacağı üzere taksim gerçekleşir. Şöyle ki terekeyi tahrire memur olan katip tereke kaydının altına ayrıntılandırarak küçük varislere ve büyük varislere ait miras hisselerini ve borç olduğu surette alacaklıların isimleriyle sabit olan borçların miktarını ve alacaklı ise asıl borç ile beraber herkese paylaştırılmak suretiyle düşen miktarı tahrir ile şer'î hâkime göstererek uşûlüne uygun olduğu halde büyük varisler ve alacaklılar veya şer'î vekilleri asaleten veya vekaleten taleplerini tamamen aldıklarını bildiren mahkemece düzenlenecek senet kendilerine imzalatılıp mühürlenilir ve imzalamayan ve mührü dahi olmayanlar kendilerine özel işaretlerini koyar ve hazır bulunanlardan iki kişiye onaylattıktan ve senedin altına kaydına uygun olan tereke kâtibiyle hâkim tarafından tasdik olup mühürlendikten sonra Dersaâdet'te Eytâm muhâsebesince gerekli olan muamele yerine getirilerek Eytâm Müdüriyetinden verilen işaret konularak zikredilen senet Sandık eminine verilecek ve içerdiği miktar eytâm sandığından alınacaktır. Bundan sonra her biri tereke defterlerinde kayıtlı olan miras hissesi sahiplerine ve taleplerinin tamamen karşılandığına dair

zikredilen tereke defterinin altına imza attırarak ve mühürleterek ve hâkim huzurunda ikrar ederek zaptın zeyli hâkim tarafından tasdik edilir.”

Bütün hissedarlara hisseleri paylaştırıldıktan sonra hissedarlara hisselerini teslim aldıklarına dair belge tasdik ettirilip imzalatırılıyor. Ayrıca iki şahit onayı da gerekiyor. Bu daha sonra çıkabilecek nizaların önüne geçmek için alınan bir tedbirdir.

Madde 13 – Vereşe-i sigârın hisşe-i irşiyeleri bin beş yüz gürûştan dîn olup da sigârın dahî başka malları veyahud îrât ve ‘akâr veya devâir-i Devletten muhaşşaş ma‘aşları olmadığı halde veli veya vaşileri taleb ederlerse madde-i sâbika hükmüne tevfiқан senet ahziyle yedlerine teslim olunur ve nafaқalarına şarfolunmak üzere izin verilir ve talep etmedikleri veyahud hisse-i mezkûre bu miқdârdan fazla olduğu taқdirde mevâdd-ı âtiyede beyân olunacağı vechile irbâh olunmak üzere naқden ve on sekizinci madde mûcibince emlâk kiralarını ve zimem-i nâsta olan maţlûbâtan vürûd edecek hisşe-i sigârı mübeyyin mehâkim-i şer‘iyyeden verilecek ‘ilmûhaber Dersa‘adet’te Eytâm Muhaşbesince taşrada Eytâm müdürlerince mu‘amelât-ı kuyûdiye ba‘de’l-îfâ hitâm-ı mu‘amelede otuz birinci madde mûcibince hisşe-i eytâm bir torba-i muhaşşaşa derûnuna vad‘ ve üzerine yafta ve numara ve târîh ve derûnuna zikrolunan ‘ilmûhaber vad‘ kılınarak Eytâm İdaresinde mevcûd kaşalar derûnunda hıfzedilecek ve hisşe-i sigârın şûret-i hıfzı Dersa‘adet’te Şandık emîni ve taşrada Eytâm Müdürleri tarafından tereke defteri zîrine taşdîқан kayd ve tahtım ve hisşe-i sigârın miқdârını hâvî veli veya evşiyâ yedlerine Eytâm Müdürleri tarafından bir kıt‘a cûzdan i’tâ olunacaktır. İşbu Nizâmname ahkâmına tevfiқан emvâl-i eytâmın şûret-i idâresi taht-ı te’minde bulunmak ve mu‘amelât-ı vâkı‘ası dûçar-ı müşkülât olmamak ve tevhiд-i hesâb edilmek üzere emvâl-i mevcûdenin idâresi dımnında evliyâ ve evşiyâ taraflarından Dersa‘âdet’te idâne me’mûrları ve taşrada Eytâm Müdürleri tevkîl olunacak ve lüzûmunda eytâm için ‘akâr iştirâ ve teferruğu enfa‘ idüğü ‘inde’ş-şer‘ taḥaққuқ ederse ‘akâr iştirâ ve teferruğu mücâz olacaktır.

“Küçük varislerin mirastan hisseleri bin beş yüz kuruştan aşağı olup da küçüğün başka da malları veyahut geliri ve gayrimenkulü veya devlet dairelerinden tahsis edilmiş maaşları olmadığı halde veli veya vaşileri talep ederlerse önceki madde hükmüne uygun

olarak senet alarak kendilerine teslim edilir ve nafakalarına harcanmak üzere izin verilir ve talep etmedikleri veyahut zikredilen hisse bu miktardan fazla olduğu takdirde sonraki maddelerde açıklanacağı suretle irbah olunmak üzere nakit olarak ve on sekizinci madde gereğince emlak kiralarını ve insanların zimmetinde olan alacaklardan ortaya çıkacak küçüğün hissesini beyan eden şer‘i mahkemelerden verilecek ilmühaber Dersaâdet’te Eytâm muhâsebesince taşrada Eytâm müdürlerince kayıt işlemleri yapıldıktan sonra muamelenin sonunda otuz birinci madde gereğince eytâmın hisseleri bir torba içerisine konur ve üzerine yafta ve numara ve tarih ve içerisine az önce ifade edilen ilmühaber konularak Eytâm idaresinde mevcut kasaların içerisinde muhafaza edilecek ve küçüğün hissesinin muhafaza şekli Dersaâdet’te sandık emini ve taşrada Eytâm müdürleri tarafından tereke defterinin altına tasdik edilerek kaydedilecek ve mühürlenecek ve küçüğün hissesinin miktarını içeren veli veya vasîlerin ellerine Eytâm müdürleri tarafından bir parça cüzdan verilecektir. İşbu nizamname hükümlerine uygun olarak yetim mallarının idare şekli teminat altında bulunmak ve yapılacak olan işlemlerde müşkiller olmamak ve hesapları birleştirilmek üzere var olan malların idaresi maksadıyla veliler ve vasîler tarafından Dersaâdet’te idâne memurları ve taşrada Eytâm müdürleri vekil olarak tayin edilecek ve gerekirse yetim için akar satın alma ve ferâğ etmenin en faydalı olduğu şeriat nezdinde tahakkuk ederse akar satın alma ve tapusunu üstüne geçirme caiz olacaktır.”

Bin beş yüz kuruş küçüğün nafakası için istenilebilecek azamî miktar olarak belirleniyor. Dönemin şartları gereğince bu şekilde bir hüküm ortaya konduğu anlaşılmaktadır. Bu miktardan fazla olan hisseler ise vasîye teslim edilmeksizin bir hesap cüzdanı teslimiyle, irbah için alınıyor.

Dersaâdet’te idane memurlarının ve taşrada Eytâm müdürlerinin yetimin malında bulunacakları tasarrufların şeriate uygun olması için veli ve vasîlerin bu kimseleri peşinen vekil tayin etmeleri bu madde ile kanunlaştırılmıştır. Vasînin kendi yerine vasî veya vekil tayin etmesi fıkhıta ittifakla cevaz verilen bir uygulama olmamakla birlikte Hanefî mezhebi uleması ve Şafîî ve Hanbelî âlimlerden bazıları tarafından caiz

görülmüştür.¹¹⁹ Osmanlı uygulamasının Hanefî mezhebindeki cevazı tercih ettiği nizamnamenin 13. maddesi ile birlikte Mecelle'nin 974. Maddesindeki “vasînin nasb eylediği vasî” ibaresinden anlaşılmaktadır. Bu nizamnamede vekilin vekâlet-i mutlaka¹²⁰ ile mi yoksa vekâlet-i muallaka¹²¹ ile mi tayin edileceği açık bir şekilde beyan edilmemektedir. Ancak “İşbu Nizamname ahkâmına tevfiķan emvâl-i eytâmın sûret-i idaresi taht-ı teminde bulunmak ve muâmelât-ı vâkıası duçar-ı müşkülât olmamak ve tevhîd-i hesap edilmek üzere emvâl-i mevcûdenin idaresi zımnında” kısmı ile buna ilave edilen “lüzûmunda eytâm için akar işтира ve teferruĝu enfa‘ idüĝü indeşşer‘ tahakkuk ederse akar işтира ve teferruĝu mücaz olacaktır” ifadesinden bu vekaletin bazı kayıtlarla kısıtlandığını ve sınırlı vekalet olduğunu çıkarıyoruz. Vasî veya veli, bu nizamnamenin hükümlerine uygun olarak yetim mallarının idaresi teminat altında bulunmak ve yapılacak olan işlemlerde sıkıntıya düşülmemek ve hesapları birleştirilmek ve şeriat nezdinde akar satın alınması veya ferâĝ edilmesi gerekirse bu işlemleri yerine getirmek kaydıyla vekâlet vermektedir.

Madde 14 – Müteveffânın deyni emlâk-i sırfa-i ĝayrimenkûleye sirâyet etmeyip vereşesine mevrûş ve ‘uhdesinde bulunan ‘akârât-ı mevķûfe haķķ-ı intikâlê nâil olan vereş-e-i sigâr ve kibârına intikâl ettikde vereş-e-i kibârı bu vechile mâlik ve mutaşarrıf oldukları ‘akârı keyfe mâyeşâ temellük ve taşarruf ederler. Vereş-e-i sigâra mevrûş ve müntakıl ‘akârâta nazâr olunur. Eĝer bekâsı sigâr haklarında nâfi‘ ve müfid ise ibkâ deĝilse müsevveĝât-ı şer‘iyeden birinin taħaķķukunda on birinci madde ahķâmına tevfiķan bi’l-müzâyede şemen ve bedeli mişilleriyle âĝara bey‘ ve şemen ve bedelleri hakkında on üçüncü madde mûcibince mu‘âmele olunur.

“Vefat eden kimsenin borcu emlak-i sırfa gayrimenkullerine sirayet etmeyip varislerine miras kalmış ve üzerinde bulunan vakıf akarlarını intikal hakkına sahip olan küçük ve büyük varislerine intikal edince büyük varisler bu şekilde mâlik ve tasarruf etme

¹¹⁹ Ali Bardakoĝlu, “Vesayet”, *DİA* (İstanbul, 2013), 43: 69.

¹²⁰ Vekâlet-i mutlaka (Mutlak vekalet): Bir şarta bağlanmadan ve bir kısıtlama getirilmeyen vekalettir. Geniş bilgi için bkz. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.), 4: 311-314.

¹²¹ Vekâlet-i muallaka (Sınırlı Vekâlet): Belirli şartlara bağlanan ve bazı kayıtlarla kısıtlanan vekalettir. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 4: 311-314.

sahibi oldukları akarı diledikleri gibi mülk edinip tasarruf ederler. Küçük varislere miras kalmış ve intikal etmiş akarlara bakılır. Eğer kalması küçük hakkında yararlı ve fayda getirecekse üzerinde bırakılır değilse şeriatın izin verdiklerinden birinin gerçekleşmesinde on birinci madde hükmüne uygun olarak müzayede yoluyla para ve bedel-i misilleriyle diğer kimseye satılır ve para ve bedelleri hakkında on üçüncü madde gereğince işlem yapılır.”

“veresesine mevrûs ve uhdesinde bulunan akârât-ı mevkûfe hakk-ı intikâle nail olan” şeklide ifade edilmiş olan intikal hakkı olan vakıf akarlarından kasıt îcâreteynli, mukataa-i kadîmeli ve îcâre-i vahide-i kadîmeli vakıflar ile gediklerdir.¹²²

Bu maddede yer alan îcâreteynli ve mukataalı vakıflar Osmanlı’da ortaya çıkmış bir uygulamadır. Fıkıh açısından değerlendirilebilmesi adına bu iki vakıf çeşidi hakkında kısaca bilgi vermek gerekmektedir. İcâreteynli vakıf iki kira ile îcâre edilen vakıf demektir. Birinci kira kiralama esnasında verilen îcâre-i muaccele olup kiralanan akarın değerine yakın bir meblağdır. İkinci kira ise îcâre-i müeccele olup kiralayanın her sene verdiği cüz’i meblağdır. Bu vakıf türünün ortaya çıkmasının nedeni vakıf gelirlerinin, harap hale gelmiş olan vakıf akarlarını tamire yetmiyor olmasıdır. İcâreteynli vakıflarda alınan ilk kira ile mütevellî heyeti akarın tamirini yaptırmış ve kiracıya o şekilde teslim etmiştir.

Osmanlı’da harap hale gelmiş akarlar için öncelikli olarak îcâre-i vâhide¹²³ ile kiralayabilecek, kiraya mahsuben akarın tamirini yapacak kiracılar aranmıştır. Ancak insanlar bu tür kiralamanın yeterli bir teminata dayanmayacağı düşüncesiyle buna yanaşmamıştır. Bu nedenle vakıfların yeniden mamur hale getirilebilmesi adına, îcâre-i tavile yani uzun süreli akidlere benzetilerek ortaya çıkarılan îcâreteynli kiralama usulü uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaya uzun süreli kiralama denmesinin nedeni vakıf

¹²² Gedikler ile ilgili 31. maddede bilgi verilmiştir.

¹²³ İcâre-i vâhide: “Vakıf akarların belli bir süre tayini ile mütevellisi tarafından kiralanmasıdır.” Geniş bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, “İcâre-i Vâhide”, *DİA* (İstanbul, 2000).

akarının çıplak mülkiyetinin vakıfta kalmak üzere, menfaat tasarrufunun kiracıya bir süre sınırı koymadan mirasçılara da intikal etmek üzere kiralanmasıdır¹²⁴

Başlangıçta mukâtaalı vakıflar ile vakfa ait olan arazinin üzerine bina yapmak veya ağaç dikmek ve üzerindeki mülkiyetinin kiralayana ait olması şeklindeki kiralanın vakıf arazileri kastedilmiştir. Bu şekilde uygulandığında kiralama süresi, yapılan binanın veya dikilen ağaçların ömrüydü. Alınan kira ise îcâre-i zemin adı verilen günün şartlarına uygun arazi kirasıydı. Daha sonra ise mukâtaalı vakıflar îcâreteynli vakıflara benzer şekilde ilk olarak arazinin değerine yakın bir bedel-i mukataa daha sonra ise her sene îcâre-i zemin kirası alınan bir sisteme dönmüştür. Mukataalı vakıflarda da bu iki îcâre ile kiralanmaya başlandıktan sonra kiracının arsa üzerindeki taşınmaz mülkiyeti ve arazi üzerindeki tasarruf hakkı mirasçılara intikal etmiştir. Bu tür mirasçılara intikal hakkı verilen mukataalı vakıflara “mukataa-i kadîmeli vakıflar” denilmiştir. Ancak îcâreteynli vakıflar ile mukataalı vakıflar arasındaki temel fark îcâreteynli vakıflarda alınan ilk kira vakfın tamiri için kullanılırken mukataalı vakıflarda alınan ilk kiranın vakfın normal giderleri için kullanılmasıdır.¹²⁵

Daha sonraları îcâre-i vahideli vakıflardan da harap olmaları dolayısıyla îcâreteynli gibi ancak tek îcâre ile tasarruf hakkı intikal ettirilenler olmuştur. Bu vakıflara da îcâre-i vahide-i kadîmeli vakıflar denilmiştir. Bu vakıfların tek îcâreli olmaktan çift îcâreli olmaya dönüştürülememesinin nedeni vakfeden kişinin vakfiyesine îcâreteynliye dönüştürülmemesi şartı koymasıdır. Ancak bu tür vakıflar geleneksel vakıf anlayışında da Hanefî mezhebinde de sağlam bir temel bulamamışlardır.¹²⁶ Çünkü diğer vakıf türleri îcâre-i tavileye benzetilerek açıklanmaktayken maslahata binaen uygulanan bu sistem îcâre-i tavile ile açıklanamamaktadır.

¹²⁴ Geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 4: 304-306; Ahmed Akgündüz, “İcâreteyn”, *DİA* (İstanbul, 2000).

¹²⁵ Nazif Öztürk, “Mukâtaalı Vakıf”, *DİA* (İstanbul, 2006).

¹²⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 18-19; Akgündüz, “İcâre-i Vâhide”, 21: 389.

Diğer iki vakıf şekline ise Osmanlı Hanefî mezhebi uleması îcâre-i tavileyi kaynak olarak kullanmak suretiyle vakıfların maslahatına binaen cevaz vermişlerdir.¹²⁷ Hakların intikali meselesi ise 11. ve 18. Maddelerde açıklanmıştır.

Madde 15 – Ebniye ve hayvânât ve çift ve bağ ve emlâk-i sâire ve bunlara teba‘iyetle zira‘ât ve herâset edilen ve arâdi-i emiriyyeyi şâmil olan hey’et-i mecmû‘a ki beyne’n-nâs çiftlik ta‘bîr olunur. Bu maqûle irşen eytâm ‘uhdesinde bulunacak çiftliklerin kıymet-i muhammenesi i‘tibariyle emvâl-i eytâm senevi yüzde hesabıyla ilzâm olunacak nemânın sûlsüne mu‘âdil demirbaş kâ‘idesi üzere yani emvâl ve hayvânât-ı mevcûdesinden telef olanları yerine konulmak şartıyla îcârı kabîl olduğu takdirce eytâmın yirmi yaşını ikmâl edinceye kadar kemâkân ‘uhdelerinde ibkâ kılınacaktır.

“Binalar ve hayvanlar ve çift ve bağ ve diğer mülkler ve bunlara bağlı olarak tarım yapılan ve ekilip sürülen ve mîrî araziye kapsayan şeylerin bütünüdür ki insanlar arasında çiftlik denilir. Bu şekilde miras olarak yetimin üzerinde bulunacak çiftliklerin tahmin edilen değeri üzerinden yapılacak kiralama senelik yüzde hesabıyla belirlenecek nemanın üçte birine; muadil demirbaş kaidesi üzere yani mallar ve var olan hayvanlardan telef olanları yerine konulmak şartıyla kiralanması mümkün olduğu takdirde yetim yirmi yaşını dolduruncaya kadar bulunduğu hal üzere zimmetinde bırakılacaktır.”

Madde 16 – Bu maqûle çiftliklerde bulunan emvâlin ekseri menkûlât kâbilinden olup da emlâk bâkiyesi şöyle birkaç hâne ve şamanlıktan ‘ibâret olarak bunların harâbiyetinden terettüb edecek dârar arâdinin cesâmetine nazaran pek cüz’î ise hemen menkûlât fûruht olunarak arâdisi her ne miqdâr îcâre ile olursa olsun ya ‘umûmen yahûd parça parça îcâr ile kezalik eytâm ‘uhdelerinde ibkâ olunacaktır.

“Bu tür çiftliklerde bulunan malların çoğunluğu menkûl cinsinden olup da mülkün geri kalanı birkaç ev ve şamanlıktan ibaret olarak bunların yıkılmasından doğacak zarar arazinin büyüklüğüne göre pek küçük ise menkûl eşyalar satılıp arazisi her

¹²⁷ Akgündüz, “İcâreteyn”, 21: 390-391.

ne miktar kira ile olursa olsun ya bütünüyle yahut parça parça kira ile aynı şekilde yetim üzerinde bırakılacaktır.”

Madde 17 – Eğer çiftliklerin emvâl-i gayrimenkûlesi bağ ve bağçe ve değirmen ve ebniye-i cesîme gibi kıymetli olarak harâb olmalarından eytâma hasâr-ı küllî terettüp edeceği bî gared erbâb-ı vuķûf şehadetleriyle şer‘an sâbit olur ve ‘akâr-ı mezkûra teba‘iyetle zirâ‘at ve herâşet olunan arâği ile hey‘et-i mecmû‘asının kıymet-i muhammenesine nazaran idâre ve icâr edildiği halde senevî yüzde üç vâridât vermeyeceği tahakkuk ederse o vakit mecmû‘unun bi’l-müzâyede fûruķtiyle Defterhâne-i ‘Âmireye vürûd edecek hüccet ve mağbata mûcibince satılmış olan emlâke teba‘iyetle arâğisinin ferâğına dahî mesâğ gösterilecektir.

“ Eğer çiftliklerin gayrimenkûl malları bağ ve bahçe ve değirmen ve büyük binalar gibi kıymetli olarak yıkılmalarından yetime küllî bir zarar değeceği gizli bir niyeti olmayan bilgi sahiplerinin şahitlikleriyle şer‘i olarak sabit olur ve adı geçen akara tabi olan ekilip biçilen arazi ile bütün hepsinin tahmin edilen kıymetine göre, yönetildiği ve kiraya verildiği takdirde senelik yüzde üç gelir getirmeyeceği tahakkuk ederse o vakit hepsinin müzayede yoluyla satılmasıyla Defterhane-i Amire’ye ulaşacak belge ve mazbata gereğince satılmış olan mülke bağlı arazisinin tapusunu devretmeye dahi cevaz verilecektir.”

15, 16 ve 17. maddelerde yetimin malının başlangıçta faydası görüldüğünde satılması yoluna gidildiği gibi, burada da yine yararına olduğu takdirde satılması hükmü getirilmiştir. Kiralanması durumunda belli ölçülerde kâr getirdiği zaman elinde kalmasına müsaade edilmiştir. Daha önceki maddelerde de belirtildiği üzere yetimin faydasına olabilecek durumlar tespit edilip kanunlaştırılmıştır.

Madde 18 – Müteveffâdan evlâd-ı sigârına irşen ve ‘âdiyen¹²⁸ intikâl edip şâyi‘an ibķâ olunan ‘akârât-ı memlûke ve mevķûfe ile onlardan alınacak kiralar ve müteveffânın hayatında zimem-i nâsta alacağı olup da henüz tahşil olunamayan mebâlig

¹²⁸ İcareteynli vakıflar veya mukataalı vakıflar ile mirî arazilerde miras olmaz. Örfî olarak mirî arazilerde devletin, icâreteynli veya mukataalı vakıflarda ise tarafların belirlediği ölçülere göre hakları intikal eder.

tereke defterine ve defter-i kassâm zeyline müfredât vechiyle terkîm olunacaktır. Ve bu ma'kûle vereş'e 'uhdesinde ibkâ olunan 'akârâtta resm-i kısmet ve dellâliye ve sâire alınmayacaktır ki zimemât-ı mezkûreden tahşîlât vukû' bulmadıkça resm-i kısmet ve kaydiye dahî alınmayacaktır ve fakat bu mişillû zimemâtın velî ve vaşîler ma'rifetiyle tahşîl ettirilmesine ve lede'l-ıktidâ mehâkim-i 'aidesinde ikâme-i da'vâ ile taht-ı hükme alınarak tahşiline Dersa'âdet ve taşra Eytâm Müdürleri cânibinden ihtimâm olunacak ve velî ve vaşîler ta'kîb-i da'vâ etmedikleri ve vekîl dahî göndermedikleri veya taşrada bulundukları halde Eytâm Müdürleri tarafından verilecek müzekkere üzerine hükkâmı'sher'î tarafından li ecli't-tahşîl bir vaşî ta'yîniyle ta'kîb-i da'vâ ettirilecektir.

“Vefat eden kimseden küçük evlatlarına miras olarak ve adeten intikal edip ortak olarak üzerinde bırakılan mülk olan ve vakfedilmiş akar ile onlardan alınacak kiralar ve vefat eden kimsenin hayatında insanların zimmetinde alacağı olup da henüz tahsil edilmemiş miktarlar tereke defterine ve kassâm defterinin zeyline teferruat yoluyla yazılacaktır. Ve bu tür varisler üzerinde bırakılan akarlardan resm-i kısmet ve tellal ücreti ve saire alınmayacaktır ki zikredilen zimmetlerdeki alacaklardan tahsil gerçekleşmedikçe resm-i kısmet ve kayıt ücreti dahi alınmayacaktır. Fakat bu şekilde zimmetlerde bulunan alacakların veli ve vaşîler yoluyla tahsil ettirilmesine ve gerektiğinde ait olduğu mahkemede dava açılması ile hüküm altına alınarak tahsiline Dersaâdet ve taşra Eytâm müdürleri tarafından dikkat edilecek ve veli ve vaşîler davayı takip etmedikleri ve vekil dahi göndermedikleri veya taşrada bulundukları halde Eytâm müdürleri tarafından verilecek yazı üzerine hâkim tarafından tahsil etmeleri için bir vasî tayin edilerek dava takip ettirilecektir.”

Şer'î miras ile örfî miras yoluyla yetimlere intikal eden ve diğer mirasçılar ile ortak hisselerle hak sahibi bulundukları, ister mülkiyetlerine geçmiş ister vakıf olsun bütün taşınmazların kira gelirleri hem tereke defterine, hem de kassâm defterinin zeyline teker teker kaydedilecektir. İnsanların zimmetlerinde bulunan ve tahsil edilememiş olan müteveffanın alacak hakları da aynı şekilde kaydedilecektir.

Maddede ölen kişinin çocuklarına kalacak olan mallarının “îrsen ve 'âdiyen intikâl” şeklinde iki yolla aktarılacağı ifade edilmiştir. Osmanlı'dan önce miras sadece

şer‘î olarak intikal ettiği için ikinci bir intikal türü yoktur. Ancak Osmanlı döneminde bir de ortaya çıkarılan örfî olarak intikal ile, mirasın intikali ikiye ayrılmıştır. Bunlardan şer‘î veya irsen intikal, vefat eden kimsenin mallarının rakabeleri ile birlikte tasarruf haklarının da evlatlarına miras kalmasıdır. Örfî veya âdi intikal ise rakabesi başkasında olan bir akarın tasarruf hakkının evlatlara kalmasıdır. Mîrî arazîler, îcâreteynli, mukataa-i kadimeli ve îcâre-i vahide-i kadimeli vakıflar ile gedikler, mirasçılara bu intikal yoluyla aktarılabilmektedirler. Âdi intikalde mirasçılar ve pay oranlarını devlet tespit etmektedir. Bunlar şer‘î intikaldeki gibi şeriatte miras hakkına sahip olan kimselerin tamamı değildir. Âdi intikaldeki hak sahipleri devlet tarafından bazı zamanlarda değiştirilmiştir. Şöyle ki sadece erkek evlatlar olacak kadar dar tutulduğu ve torunları da kapsayacak kadar genişletildiği dönemler olmuştur. Aynı şekilde kız ve erkek kardeşlere aynı oranlarda paylaşımın yapıldığı ve herkese 1/6 oranında hisse verildiği dönemler de olmuştur.¹²⁹ Bu değişiklikler tamamen devletin politikası ile alakalı durumlardır.

Örfî intikal usulü kullanılan îcâreteynli, mukataa-i kadimeli ve îcâre-i vahide-i kadimeli vakıflar ile ilgili 14. maddede, gedikler ile ilgili ise 31. maddede gerekli açıklama yapılmıştır. Mîrî arazi ise burada ele alınacaktır.

Mîrî arazi veya arazi-i emiriyye, çıplak mülkiyeti devlete ait, tasarruf hakkı kullanan kimselere devredilmiş arazidir. Devlete ait arazilerin işletilmesi için uygulanan bu arazi yönetimi şekli Osmanlı’dan önce diğer İslam devletlerinde ve başka dinlere mensup devletlerde de kullanılmıştır. Ancak başlangıcı onlara benzer olmakla birlikte, Osmanlı’da mîrî arazilerde uygulanan yönetim zamanla değişmelere uğramıştır. Mîrî araziler devlete ait olan toprakların kullanım hakkının, sipahi denilen ve bazı şartlara göre seçilen kişilere devredilmesi ve onların da boş bırakmamak koşuluyla bunları işlemesiyle yönetilmişlerdir. Başlangıçta mîrî araziler Hanefî mezhebinin müfta bih olan içtihadına uygun şekilde, toprağın verildiği sipahi öldüğünde devlete dönmekteydi. Ancak daha sonra sipahi öldüğünde oğlu varsa ona intikal etmesi kuralı getirildi. Bu değişim dönemlerinin sonuna gelindiğinde ise bu kural yukarıda da ifade edildiği üzere torunlara dahi intikal hakkı tanıyan kuralla değiştirildi. İntikal hakkı verilmiş olsa dahi Osmanlı’da

¹²⁹ Ahmet Akgündüz, “İntikal”, *DİA* (İstanbul, 2000).

tasarruf hakkı sahibi olan kişi kiracı, devlet de kiraya veren olma pozisyonlarını kaybetmemiştir. Mîrî arazinin mutasarrıf tarafından ferâğı ise arazinin mülkiyetinden sorumlu memurun izniyle ve ona ferağ harcı verilmesiyle mümkün olabilmekteydi. Vefaen ferâğ da aynı şartlara bağlıydı.¹³⁰ Bu konudaki fetvanın ise intikali kabul edilen diğer tasarruf haklarında olduğu gibi îcâre-i tavileye binaen maslahat gereği verildiği anlaşılmaktadır.

Madde 19 – Sigâr ‘uhdelerine intikâl edecek ‘aķârât-ı mevķûfenin mecâlis-i eytâmca tensîb olunduğı halde tevsî‘-i intikâl ettirilmesi mecbûrîdir.

“Küçüğün üzerine intikal edecek vakıf taşınmazları eytâm meclisinin uygun bulduğu ve yetkilendirdiğı şekilde mirasçılara intikal ettirilmesi mecburidir.”

Yukarıda açıklanmış olan vakıf taşınmazlarının haklarının ya da gelirlerinin bütün mirasçılara bölünmesi eytâm meclisi tarafından yapılacaktır. Başka kişilerin bu konuda bölünmeyi yapma hakkı yoktur.

Madde 20 – Vereşesinde gâib olduğu halde vefât edenlerin terekeleri altmış birinci ve altmış ikinci maddelerde beyân kılındığı vechile Evķâf-ı Hümâyûn ve Mâliye Beytû’l-mâl Kâssâmlıklarından tahrîr ve mu‘âmelât-ı lâzimesi icrâ kılınarak vâriş-i gâib hisşeleri emvâl-i eytâm mişillû ayrı ayrı torbalar derûnunda beytû’l-mâl idârelerinde ve taşrada eytâm şandıklarında hıfzedilecek ve beş seneye kadar vaşî veya vekîl-i şer‘îleri vürûd edip işbât-ı verâşet ederse uşûl-i meşrû‘asına tevfiķan maħkeme-i şer‘iyyeden tanzîm olunacak i‘lâm üzerine Eytâm Müdüründen hisşe-i irşiyesini istîfâ eyleyecek ve vereceğı maķbûd senedi Eytâm Şandığında hıfzedilecek ve bi’z-zât maħalline ‘azîmet veya vekîl göndermeyipte hisşe-i irşiyesinin maħallinden bi’l-celp tarafına teslimini talep eden vâriş-i gâibin Dersa‘âdet’te Evķâf-ı Hümâyûn ve Mâliye Beytû’l-mâl Kâssâmlıklarında ve taşrada mensûb olduğu maħkeme-i şer‘iyyede verâşetini işbât ederek mûrişinin terekesini tahrîr eden maħkeme-i şer‘iyye ile işbât-ı verâşet ettiği maħkeme beyninde muķâbere icrâ ve vâriş-i gâibin hisşe-i irşiyesi talep eden maħkeme-i şer‘iyyeye irsâl olunarak uşûl ve ķavâ‘id-i şer‘iyyesine tevfiķan hisşe-i gâib şâhibine

¹³⁰ M. Macit Kenanoğlu, “Mîrî Arazi”, *DİA* (İstanbul, 2005).

teslîm ve makbûd ‘ilmühaberî mahall-i mahkeme-i şer‘iyyesine isbâl olunacaktır. Bu müddet zarfında şahibi zuhûr etmeyen hisse-i gâib cetvellere idhâlen Hazîne-i Celîleye irsâl kılınmak üzere mâl me’mûrlarına teslîm olunarak alınacak makbûd senedi kezaîk Eytâm Sandıkınca hıfzedilecek ve şu halde tahrîr-i terekeden beş sene sonra vâris-i gâib veya vasî veya vekîl-i şer‘îsi vürûd edip uşûl-i meşrû‘asına tevfiķan işbât-ı verâset ederse hukûk2-ı irşiyesinin istîfâsı için Mâliye Hazînesine mürâca‘at edecektir.

“Varislerinde gaip olduğu halde vefat edenlerin terekeleri altmış birinci ve altmış ikinci maddelerde beyan edildiği şekilde Evkâf-ı Hümayun ve Maliye Beytûlmâl Kassâmlıkları’ndan tahrir ve gerekli işlemleri yapılarak gaip olan varisin hisseleri yetim malları gibi ayrı ayrı torbaların içinde beytûlmâl idarelerinde ve taşrada eytâm sandıklarında korunacak ve beş seneye kadar vasî veya şer‘î vekilleri gelip verâseti ispat ederse şer‘î usule uygun olarak şer‘î mahkemeden düzenlenecek resmi karar üzerine Eytâm müdüründen miras hissesinin tamamını alacak ve vereceği makbuz senedi Eytâm sandığında muhafaza edilecek ve bizzat mahalline gitmeyip veya vekil göndermeyip de miras hissesinin bulunduğu yerden getirtilerek kendisine teslimini talep eden gaip varisin Dersâadet’te Evkâf-ı Hümayun ve Maliye Beytûlmâl Kassâmlıklarında ve taşrada bağlı olduğu şer‘î mahkemede verâsetini ispat ederek miras bırakanın terekisini tahrir eden şer‘î mahkeme ile verâsetini ispat ettiği mahkeme arasında haberleşilerek ve gaip varisin miras hissesi, talep eden şer‘î mahkemeye gönderilerek şer‘î usul ve kaidelere uygun olarak gaibin hissesi sahibine teslim edilir ve makbuz ilmühaberî şer‘î mahkeme mahaline gönderilecektir. Bu müddet zarfında sahibi ortaya çıkmayan gaip hisse cetvellere dahil edilerek Hazîne-i Celîle’ye gönderilmek üzere mal memurlarına teslim edilerek alınacak makbuz senedi aynı şekilde Eytâm sandıkınca muhafaza edilecek ve şu halde terekenin tahririnden beş sene sonra gaip varis veya vasî veya şer‘î vekîli gelip şer‘î usulüne uygun olarak verâseti ispat ederse miras haklarının tam olarak verilmesi için Maliye Hazînesine müracaat edecektir.”

Devlet gaip olan varisin terekedeki hakkını muhafaza altına almış ve ilk beş sene daha kolay ulaşılabilecek olan eytâm sandıklarında ve beytûlmâl idarelerinde saklamıştır. Beş sene içerisinde bu hakkını teslim almayan gaiblerin hisselerini Hazîne’ye aktarmış ve orada muhafaza altına almıştır. Bu vakitten sonra ortaya çıkan gaibin de malını

buradan teslim almasını emretmiştir. Maddede görülmektedir ki devlet gaibin hissesini ilk andan itibaren teslim alıncaya kadar koruma işini üstlenmektedir. Gaibin hissesinin korunmasına yönelik atılan bu adımlar Hanefî mezhebinin tercihlerine muvafıktır.¹³¹

Madde 21 – Teba‘a-i ğayr-i müslime terekeleri hakkında 7 şafer 1278 ve 22 kânun-u şânî 1306 tarihli tezâkir-i sâmiye ahkâmı kemâfî’s-sâbık mer‘îdir.

“Gayrimüslim tebaanın terekeleri hakkındaki 7 Safer 1278 ve 22 Kanunisanı 1306 tarihli Sadrazamlık makamından çıkan tezkerelerin hükümleri eskiden olduğu gibi geçerlidir.”

Maddede adı geçen tezkerede gayrimüslim olan kimselerden biri vefat ettiğinde varisleri yaşı büyük kimselerden oluşuyor ise bu terekenin taksimini kendi aralarında yapabilecekleri, bunun için kadıdan izin almalarının gerekli olmadığı belirtilmiştir. Müslüman terekelerinde mûcib-i tahrîr olma şartlarıyla gayrimüslim terekelerde mûcib-i tahrir olma şartları aynıdır.

Varisler arasında yetimlerin bulunduğu terekelerin tahrir edilmesinin zorunlu olmasının nedeni, devletin yetimlerin mallarını muhafaza etme görevi olarak belirtilmektedir. Bu şekilde mûcib-i tahrir olan terekelerin tahrir ve taksimi şeriatin belirlediği oranlara göre yapılacaktır.¹³²

Gayrimüslimlere kendi dinlerine uygun şekilde taksim etme hakkının verilmesi de şer‘î mahkemenin taksimi yapacağı durumlarda şeriate uygun taksim etmesi de Hanefî mezhebinde kabul gören içtihatlarla muvafıktır.¹³³

¹³¹ Şemsu’l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Marife, 1993), 15: 11-12, 60; Şeyhizâde, *Mecmau’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*, t.y., 2: 490-491. Gaiblik ile ilgili geniş bilgi için bkz. Sena Başpınar, *Türk Medeni Hukuku ve İslam Hukukunda Gaiplik* (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2019).

¹³² “Hristiyan Terekeleri Hakkında fî Safer 7 Sene 1278 Tarihiyle Testîr Buyurulan Tahrîrât-ı Sâmiye-i Umûmiyye Sûretidir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 298-300. Ayrıca bkz. Ali İhsan Karataş, *Mahkeme Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Bursa’da Gayrimüslimler* (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005), 75-91; M. Macit Kenanoğlu, “19. Yüzyıl Osmanlı Hukuk Sisteminde Gayrimüslim Cemaatlere Tanınan Adlî Yetkiler ve Bakmaya Yetkili Oldukları Davalar”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 5 (2008): 7-44.

¹³³ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 9. Bs (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2012), 148-154.

Madde 22 – Terekenin tahrîr ve takşîmi ba‘de’l-icrâ nihâyet on beş gün zarfında defter-i kassâmı bi’t-tanzîm Eytâm Müdürlerine ibrâz ve irâe ve mu‘âmele-i kaydiyesi icrâ olunarak hükkâmın muvazzaf olmadığı mahallerde harc-ı kısmet me’mûru tarafından verilecek sened-i makbûd üzerine eşmân terekeden bi’l-ifrâz harc me’mûruna tevdi‘ edilip yüzüncü¹³⁴ maddede gösterildiği üzere aşhâbına verilir ve hükkâmın muvazzaf olduğu yerlerde kezâlik bâ sened mâl sandığına ve dellâliye ve kaydiyesi aşhâbına bi’t-teslîm resm-i kısmetin ahz olunduğu defter-i kassâm zahrına me’mûrları tarafından işâret olunarak hükkâm tarafından kayda bi’l-havâle kayd ve mukâbele olunduktan sonra tahtîm olunur. Ancak vereşe kibâr olup da bunlardan birinin talebi üzerine tahrîr olunan terekeye ‘ait harc yalnız tâlib-i tahrîr olan vereşenin hissesinden istifâ olunur.

“Terekenin tahrîr ve taksimi yerine getirildikten sonra on beş gün içinde kassâm defterini düzenleyerek Eytâm müdürlerine bildirilip gösterilerek ve kayıt işlemleri gerçekleştirilerek hâkimlerin vazifeli olmadığı yerlerde harç-ı kısmet memuru tarafından verilecek makbuz senedi üzerine paralar terekeden ayrılarak harç memuruna verilip yüzüncü maddede gösterildiği üzere sahiplerine verilir ve hâkimlerin vazifeli olduğu yerlerde aynı şekilde senet ile beraber mal sandığına ve tellaliye ve kaydiyesi sahiplerine teslim edilerek resm-i kısmetin alındığı kassâm defterinin arkasına memurları tarafından işâret konularak hâkimler tarafından kayda gönderilerek kaydedilip gerekli karşılaştırmaları yapıldıktan sonra mühürlenir. Ancak varisler büyük olup da bunlardan birinin isteği üzerine tahrîr olunan terekeye ait harcın tamamı yalnızca tahrir talebinde bulunan varisin hissesinden alınır.”

Madde 23 – Dersa‘âdet’te karantinahânelerden¹³⁵ kısmet mahkemesiyle Evkâf-ı Hümâyûn ve Mâliye Beytü’l-mâl Kassâmlıklarına ve Üsküdâr Niyâbetine her gün vefât edenlerin mahall-i ikâmetleriyle esâmisini mübeyyin birer defter gönderilecek ve taşrada hükümet-i mahalliye’nin en evvel istihbâr ettiği mahalden kezâlik her gün mensûb oldukları mehâkim-i şer‘iyyeye birer defter gönderilecek ve Dersa‘âdet’te eimme ve

¹³⁴ Yüzüncü madde denmesine karşın ifade edilmek istenenin esasında doksán dokuzuncu madde olduğu yapılan inceleme ile tespit edilmiştir. *Düstur*’da da doksán dokuzuncu madde yazmakta olması bu konuda isabetli bir tespit yapıldığını göstermektedir. Bkz. *Düstur*, Tertib 1, 8, 523.

¹³⁵ Karantinahane: Tehlikeli bulaşıcı hastalıkları olan hastaların yatırıldığı hastane.

papas ve hahamlar ve han otabaşları vefât vuku‘unda karantinahâneye gönderecekleri ihbârnâmeleri iki nüsha olarak bi’t-tanzîm birer nüshasını nihâyet yirmi dört sa‘ate kadar mensûb oldukları mehâkim-i şer‘iyyeye tevdi‘ edeceklerdir. İşbu ihbârnâmelerden bir gûna harc alınmayacak ve bunlar pûl resminden de mu‘âf tutulacaktır.

“Dersaâdet’te karantinahanelerden kısmet mahkemesiyle Evkâf-ı Hümayun ve Maliye Beytûlmâl Kassâmlıklarına ve Üsküdar Niyabetine her gün vefat edenlerin ikamet yerleriyle isimlerini açıklayan birer defter gönderilecek ve taşrada mahalli hükümetin en önce haber aldığı yerden aynı şekilde her gün bağlı oldukları şer‘i mahkemelere birer defter gönderilecek ve Dersaâdet’te imamlar ve papaz ve hahamlar ve han odabaşları, vefat olduğunda karantinahaneye gönderecekleri ihbarnameleri iki nüsha olarak düzenleyerek birer nüshasını en fazla yirmi dört saate kadar bağlı oldukları şer‘i mahkemelere vereceklerdir. İşbu ihbarnamelerden hiç harç alınmayacak ve bunlar pul resminden de muaf tutulacaktır.”

Madde 24 – Yirmi üçüncü madde ahkâmına ri‘ayet etmeyen eimme ve muhtarân ile papas ve hahamlar ve han otabaşlarından Ceza Kanunnâme-i Hümayunun yüz elli dördüncü maddesine tevfiқан bir beyaz beşlikten beş beyaz beşliğe kadar ceza-yı nakdî alınır.

“Yirmi üçüncü madde hükümlerine riayet etmeyen imamlar ve muhtarlar ile papaz ve hahamlar ve han odabaşlarından Ceza Kanunname-i Hümayunun yüz elli dördüncü maddesine uygun olarak bir beyaz beşlikten beş beyaz beşliğe kadar nakit para cezası alınır.”

Bu maddede bahsedilen ceza kanunnamesi 5 Receb 1296 senesinde yayınlanan 487 maddelik “Usûl-i Muhakemât-ı Cezaiyye” kanunnamesidir.¹³⁶ Bu kanunnamenin 154. maddesinin metni “İlâm müsveddesi mahkeme reisi ve azâsı tarafından nihayet yirmi dört saat zarfında imzâ olunur. Yirmi dört saati tecâvüz ettiği halde mahkeme kâtibinden bir altın cezâ-yı nakdî alındıktan başka gerek reîs ve azâ ve gerek kâtib

¹³⁶ “Meclis-i Mebûsânın İctimaında Kanuniyeti Teklif Olunmak Üzere Usûl-ı Muhakemât-ı Cezaiyye Kanun Muvakkatidir”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 131-222.

aleyhinde iştika ‘ani’l-hükkâm olunabilir.” şeklindedir. Ele aldığımız 24. Maddede de imamlara, muhtarlara, papazlara, hahamlara ve han odabaşılara verilmiş yirmi dört saat içerisinde yapılması gereken bir ihbar görevi yer almaktadır. Bu görevlerini aksatmaları durumunda yukarıda zikrettiğimiz maddenin hükmüne uygun olacak şekilde bu kimseler para cezası ile cezalandırılacaklardır.

Bu maddede Osmanlı’nın para cezasını meşru gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak cumhurun, İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed’in görüşü malî cezaların caiz olmadığına dairdir. Para cezasının meşruiyetine dair olarak Hanefilerden sadece İmam Ebu Yusuf’tan sultanın tazir cezası olarak mal alabileceğine dair bir rivayet vardır.¹³⁷ Tazir cezası had ve kısas cezaları dışında hâkimin ya da sultanın yetkisine bırakılan cezalardır. Ancak tazir cezası verebilecek olan hâkim veya sultanın da uyması gereken birtakım şartlar ve yetki sınırlamaları mevcuttur. Para cezaları da cumhura göre onların yetkisi dışında bırakılan bir alandır. Para cezalarının meşru görülmemesinin temel sebebi ise şeriatte mal edinme yollarının belirli olması ve bu yolların içinde cezalardan mal edinme diye bir hakkın bulunmamasıdır. Bu nedenle âlimler malî cezaların haksız mal edinme yolu olacağını, ceza yolu olarak kullanıldığında zulme yol açabileceğini savunmuşlar ve malî cezalara sıcak bakmamışlardır. Ancak Osmanlı Devleti’nde Ebu Yusuf’a zayıf bir rivayetle nispet edilmiş olan görüş tercih edilmiş ve ilk dönemlerden itibaren para cezaları tazir cezaları kapsamında sıklıkla kullanılmıştır.¹³⁸

3.2.2. 2. Fasıl: Dersaâdet Eytâm Müdürlüğünün Görevleri ve Bütün Yetim Mallarını Birleştirme Hesapları ve Nemalandırılması ve Korunması İçin Kurulan Eytâm Sandıklarının İşlemleri

Dersa’âdet Eytâm Müdüriyeti vezâifine ve bi’l-‘umûm emvâl-i eytâmın tevhîd-i hesâbâtıyla tenmiye ve hıfzı için teşkil olunan sandık mu’âmelâtına dâirdir.

¹³⁷ Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtar ale’ d-Dürri’l-Muhtar*, 2. Bs (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1992), 4: 61.

¹³⁸ Mehmet Akif Aydın, “Ceza (4.Osmanlı Ceza Hukuku)”, *DİA* (İstanbul, 1993); Tuncay Başoğlu, “Ta’zîr”, *DİA* (İstanbul, 2011); Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 183-184. Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Esen, *İslâm Hukukunda Mâlî Cezalar* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996).

Madde 25 – Dersa‘âdet’te bulunan eytâm emvâlini kabz ve hıfz ile ırbâh ve tenmiyesine ve eytâmın infâk ve i‘âşesine müte‘allik mu‘âmelâtı îfâ ve taşra eytâm sandıkları hesâbâtını işbu nizâmnâme ahkâmına tevfiқан ru’yet etmek için Dersa‘âdet’te münhasıran Makâm-ı Meşîhâtın taht-ı nezâretinde olmak üzere bir müdüriyet te’sîs ve Emvâl-i Eytâm İdâre ve İdânât Sandığı nâmiyle bir sandık teşkîl olunur.

“Dersaâdet’te bulunan eytâm mallarının kabzı ve muhafazasıyla kâr sağlamak ve nemalandırılmasına ve yetimlerin nafaka ve maişetine dair işlemleri yerine getirmek ve taşra eytâm sandıkları hesaplarını işbu nizamname hükümlerine uygun olarak takip etmek için Dersaâdet’te yalnızca Şeyhülislamlık makamının gözetimi altında olmak üzere bir müdüriyet tesis edilir ve Emvâl-i Eytâm İdare ve İdanat adıyla bir sandık kurulur.”

Bu maddede geçen bazı ifadelerin açıklanması gerekmektedir. Açıklanacak ilk ifade “kabz”dır. Kabz, hukukî bir işlemde işlem konusu olan malın hakkı olan kişi tarafından teslim alınmasıdır.¹³⁹ Madde içerisinde de Dersaâdet’te kurulacak EytâmMüdüriyetinin yetim mallarını alıp sandığa koyması hususunda kullanılmıştır. Burada bu teslim alma işleminin kabz olarak nitelendirilmesinin nedeni Müdüriyetin yetime ait olan malları hak sahibi olan yetim adına teslim almasıdır.

İkinci ifade “hıfz”dır. Bu ifade ile kastedilen yetim mallarının muhafazasıdır. Madde içerisinde yetim mallarının kabz edildikten sonra kurulacak olan Emvâl-i Eytâm İdare ve İdanat Sandığında korunması anlamında kullanılmıştır. Bu sandıktan sorumlu sandık emini adı altında bir memur tayin edilmiştir.¹⁴⁰ Yetim malının teslim alınmayıp muhafaza edilmediğinde ise şu kimsenin bu kimsenin elinde ziyan olup gittiği tecrübelerle ortaya çıkan bir gerçektir.¹⁴¹ Bu nedenle Eytâm Müdüriyetine kabz ve hıfz ile yetim malının zayi olmasını önleme görevi verilmiştir.

Açıklanacak üçüncü ifade “ırbah”tır. İrbah kelimesi ribh kelimesinden türetilmiştir. Ribh ise alış-verişte meydana gelen fazlalık, ticarete elde edilen kâr

¹³⁹ H. Yunus Apaydın, “Kabz”, *DİA* (İstanbul, 2001).

¹⁴⁰ Sandık eminin görevleri 34. Maddede açıklanmıştır.

¹⁴¹ BOA, *İ..DUİT*, No.21, Gömlek No.51, 6.

anlamına gelmektedir.¹⁴² Osmanlı’da muamele-i şer’iyye mudarebe, murabaha gibi alım satım işlemleri ile borç verilen paradan elde edilen kâr anlamında “ribh-i şer’î”¹⁴³ ve Osmanlı’nın son dönemlerinde aynı manayı ifade için “faiz” kelimeleri kullanılmıştır. Ayrıca bu madde geçen “tenmiye” yani nemalandırma kelimesi de ribh ile aynı anlamı karşılamaktadır.¹⁴⁴ Maddede yetimin malının kabzedilip muhafaza altına alındıktan sonra geçen zaman ile piyasada değer kaybına uğramasını engellemek için işletilme yoluyla arttırılması yoluna gidilmesi istenmektedir.

Son olarak açıklanması gereken ifadeler ise “infâk ve iâşe”dir. Burada yetimin malından yapılacak harcamalar belirtilmiştir. İnfâk kelimesi ile Allah yolunda hayır yapma değil yetimin ihtiyaçlarını karşılamak için belirlenen nafaka kastedilmektedir.¹⁴⁵ Yetimin hayat standartlarına göre belirlenecek mal, her ay yetimin malından onun adına ayrılarak veli veya vasîsine teslim edilecektir. “İâşe” kelimesi de nafaka ile benzer anlamlı olarak yetimin geçimi için gerekli masraflar anlamındadır. Nizamnamenin dördüncü faslı yetimlerin nafaka ve geçimlerine dairdir ve ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Konu ile ilgili gerekli açıklamalar da o bölümde yapılacaktır. Bu maddede ise özel olarak belirtilmesi gereken nokta bunların doğru yapılmasını sağlama görevinin Eytâm Müdüriyetine ait olmasıdır.

Yetimin malından yapılan başka bir masraf da vergi ve ücretlerdir. Bu masraflar da ayrıntılı şekilde 18, 22, 46, 95. maddelerde ve onuncu fasılda açıklanmış olup bunların dışına çıkılmaması kaydı da konulmuştur.

Madde 26 – Dersa’âdet Eytâm Müdüriyeti Maķâm-ı Meşîhatten bi’l-intihâb vâķı’ olacak ‘arđ ve istîzân üzerine bâ irâde-i seniye ricâl-i ‘ilmiyeden bir zâta ihâle olunacak ve ma’iyetinde bir mu’âvin bulunacaktır. Dersa’âdet Eytâm Müdürü idânâtın takrîrlerini istimâ’a otuz birinci madde mûcibince me’zûndur.

¹⁴² Selim Çimen, *İslam Hukukunda Faizin İletisi İle İlgili İhtilaflar* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010), 22-24.

¹⁴³ Hamdi Döndüren, “Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008): 10.

¹⁴⁴ Çiğdem Gürsoy, *Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015), 69-70.

¹⁴⁵ Celal Erbay, “Nafaka”, *DİA* (İstanbul, 2006), 32: 282.

“Dersaâdet Eytâm Müdürlüğü Şeyhülislamlık makamından seçilerek arz edilmek ve izin verilmek üzere irade-i seniye ile ilmiye devlet adamlarından bir zata devredilecek ve emrinde bir yardımcı bulunacaktır. Dersaâdet Eytâm müdürü idâne belgelerini dinlemeye otuz birinci madde gereğince izinlidir.”

Madde 27 – Dersa’âdet Eytâm Müdürü ma’iyetinde umûr-ı tahrîriye ve mu’âmelât-ı kaydiyeyi îfâ için bir başkâtîp ve mu’âvini ve bir muqayyid ve Dersa’âdet ve taşra emvâl-i eytâm umûr-ı hesâbiyesini ru’yet ve iktidâ eden mu’âmelât-ı hesâbiyeyi tanzîm etmek üzere bir muhâsebeciyle icâbı kadar muhâsebe kâtibi ve terekât ve sâireden ve müstakraâdet-ı Hazîne nemâlarından sandığa vürûd eden akçeleri kabû ve hıfz ve aşhâbına i’tâ eylemek üzere bir sandık emîni ve bir mu’âvini ve bir yevmiye kâtibi ve idânât ile müteferri’ât-ı sâiresini icrâ için iki idâne me’mûru ve iki idâne kâtibi ve Dersa’âdet ve taşra mehakim-i şer’iyyesiyle Eytâm Müdüriyetlerinden vürûd edecek icmâl-i terekât ve muhâsebe defterlerini tedkîk ve defâtir-i mahşûşalarına kayd ve sinîn-i sâbika defterleriyle muhâbele edip muvâzenelerine bakmak için iki mümeyyiz ve emvâl-i eytâm ribh-i mülzemleriyle irâdlarını bi’t-tahşîl sandığa teslim etmek için beş tahşildâr ve bir sertahşildâr ve bir muhammin ve oğacı ve hademe bulunacak ve ‘inde’l-icâb Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmın tensîbi ve Maâm-ı Meşîhâtın re’yiyle me’mûrîn-i mûmâileyhimin tezyîd ve taklîli câiz olacaktır ve bunlara mu’ayyen olan ‘aidâtan başka bir şey verilmeyecektir.

“Dersaâdet Eytâm Müdürü emrinde tahrir işlerini ve kayıt muamelelerini yerine getirmek için bir başkatip ve yardımcısı ve bir mukayyit ve Dersaâdet ve taşra yetim mallarının hesap işlerini takip etmek ve gereken hesap muamelelerini düzenlemek üzere bir muhâsebeciyle gerektiği kadar muhâsebe kâtibi ve terekeler ve saireden ve Hazîne’den borç alınmış paraların nemâlarından sandığa ulaşan akçeleri teslim almak ve muhafaza etmek ve sahiplerine vermek üzere bir sandık emini ve bir yardımcısı ve bir yevmiye kâtibi ve idânelerle diğer teferruatlarını yerine getirmek için iki idâne memuru ve iki idâne kâtibi ve Dersaâdet ve taşra şer’i mahkemeleriyle Eytâm Müdüriyetlerinden ulaşacak terekelerin özetlendiği defter ve muhâsebe defterlerini tetkik ve özel defterlerine kaydetmek ve önceki senelerin defterleriyle karşılaştırıp gelir giderlerin denk olup olmadığına bakmak için iki mümeyyiz ve yetim mallarının gereken ribh ve gelirlerini

tahsil edip sandığa teslim etmek için beş tahsildar ve bir sertahsildar ve bir muhammin ve odacı ve hademe bulunacak ve gerektiği takdirde Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'ın uygun bulması ve Şeyhülislam'lığın görüşüyle sözü edilen memurların arttırılıp azaltılması caiz olacaktır ve bunlara belirli olan aylıktan başka bir şey verilmeyecektir.”

Sandıklarda paralar idane yoluyla, ikraz-ı Hazîne yani Hazîneye borç verme yoluyla ve esham veya evrâk-ı nakdiyye alınması yoluyla işletilmektedirler. Abdullah Taha Yıldız ilk nizamnamede kayıt altına alınmamış olmasına rağmen o dönemde de ikraz-ı Hazîne yoluyla paraların işletildiğini yazmaktadır.¹⁴⁶ Görülüyor ki daha sonra ikraz-ı Hazîne artık resmi bir nemalandırma yolu olarak nizamnameye alınmıştır.

Sandıklarda paralar idâne yoluyla, ikraz-ı Hazîne yani Hazîneye borç verme yoluyla ve esham veya evrâk-ı nakdiyye alınması yoluyla işletilmektedirler. “İkrâz-ı Hazîne”, “istikrâz-ı Hazîne” ve “müstakrazât-ı Hazîne” olarak isimlendirilen bu yolla, ilk nizamnamede kayıt altına alınmamış olmasına rağmen Abdullah Taha Yıldız, 1851-1870 yılları arasındaki dönemde de paraların işletildiğini yazmaktadır.¹⁴⁷ 1324/1906 Nizamnamesine kadar da ikraz-ı Hazîne nizamnamelerde yer almamıştır. Görülüyor ki daha sonra ikraz-ı Hazîne artık resmi bir nemalandırma yolu olarak nizamnameye alınmıştır. Hazîne bir iç borçlanma yöntemi olarak devletin kurmuş olduğu toplumsal yardımlaşma sandıkları olarak değerlendirilen sandıklardan yani halktan borç almıştır. Hazîne bu sandıklardan sandıkların işletimine uygun şekilde borç almıştır. Eytâm sandıklarından aldığı borç, para vakfından ise onun vakfiyesine, yetim mallarından ise nizamname kanunlarına uygun şekilde borçlanmıştır.¹⁴⁸ Burada muamele usulü devreye girmektedir. Devlet sandıklardan borçlanmasını muamele kurallarına uygun şekilde yerine getirmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 49.

¹⁴⁷ Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi'nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 49.

¹⁴⁸ Güneş - Manav, “Osmanlı Devleti'nin İç Borçlanma Kaynakları Olarak Emekli ve Yardımlaşma Sandıkları”, 317-320.

¹⁴⁹ Muamele usulü 43. Maddede, idâne usulü ile birlikte açıklanmıştır. Bkz. 43.madde

Ancak ikraz-ı Hazînenin idâne yoluyla verilen borçtan bir farkı vardır. Bu yöntemde devlet rehin vermemiş ve kefil de göstermemiştir. Bunun nedeninin ise devletin başlı başına bir teminat kaynağı olması olduğunu düşünüyoruz.

Dersaâdet Eytâm Müdüriyeti Görevlileri:

Eytâm Müdürü

Başkatip

Başkatip yardımcısı

Mukayyit

Muhâsebeci

Muhâsebe kâtibi

Sandık emini

Sandık emini yardımcısı

Yevmiye kâtibi

İdane memuru

İdane katibi

Mümeyyiz

Tahsildar

Sertahsildar

Muhammin

Odacı

Hademe

Madde 28 – Madde-i sâbıkada beyân olunan muhâsebeci ve şandık emîni ve mu‘âvinleri ve idâne me’mûrları ve muhammin ve tahşildârlar ve hademe usûlüne tevfiқан kefâlet-i kavîyeye rabt olunacaglı mişillû kefâlet-i müteselsile hakkındaki fermân-ı ‘âlî mûcibince ayrı ayrı kefâlet-i müteselsileye de rabt edilecek ve bunların kefâlet senetleri tasdik kılındıktan sonra Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmda hıfz ile usûlüne tevfiқан altı ayda bir kere küfelâ yoklanacaktır.

“Önceki maddede açıklanan muhâsebeci ve sandık emini ve yardımcıları ve idâne memurları ve muhammin ve tahsildarlar ve hademe, usulüne uygun şekilde güçlü bir kefaletle bağlanacağı şekilde kefalet-i müteselsile hakkındaki ferman-ı âlî gereğince ayrı ayrı kefalet-i müteselsileye de bağlanacak ve bunların kefalet senetleri tasdik kılındıktan sonra Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm’da korunarak usulüne uygun şekilde altı ayda bir kere kefiller yoklanacaktır.”

Kefalet, Mecelle’nin 612. maddesinde “Kefalet, bir şeyin mütalebesi hakkında zimmeti zimmete zammetmektir. Yani bir kimse diğerin zatına zammedip ve onun hakkında lazım gelen mütalebeyi kendi dahi iltizam etmektir.” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım kefaletin deyne, mala ve nefse kefalet olmak üzere üç çeşidini de içine alan, Hanefî ulemasının içtihadına uygun, tercihe şayan bir tanımdır. Kefalet bir teminat ve tazminat özellikleri olan bir teberru akdidir. Kefil kendisini bağlayan bir zorunluluk olmaksızın kefil olacağı kimseye hayırda bulunarak bu akdi yapmaktadır. Aynı zamanda kefaletle kefil olduğu kimsenin teminatı olmaktadır. Öyle ki o kimse borcunu ödeyemediği takdirde tazmin yükümlülüğü kendisine geçmektedir.

Kefalet-i müteselsile ise bir haktan veya borçtan dolayı kefil olan kimseye başka bir kimsenin ona da başka bir kimsenin kefil olması yoluyla yapılan kefalettir. Kefalet-i müteselsile kefil olan kimseye bir kişinin kefil olması suretiyle en az iki kefile meydana gelmektedir. Kefalet bir güvence akdidir. İki kişi bir kişiden daha güçlü, üç kişi de iki

kişiden daha güçlü bir güvence sağladığı için memur alımında bunun tercih edilmesi herhangi bir zararın terettüp etmesinin engellenmesi adına ihtiyata daha uygundur.¹⁵⁰

Maddede atıfta bulunulan kefaletle ilgili fermân-ı âliyi yaptığımız araştırmalar neticesinde tespit edemedik. Ancak bu konuda iki nizamname tespit ettik. Bunlardan birincisi “Kefâlet Nizamnamesi”dir. Bu nizamnamede kefaletle ilgili bazı hususlar kaideleştirilmiştir. Kefil gösterme yükümlülüğü olan memurlar beyan edilmiştir. Bu memuriyete girmek isteyenler kefil göstermedikleri takdirde işe alınmamışlardır. Kefil olarak gösterilecek kimseler memur ise en üst rütbeli amirden, serbest meslek erbabı ise bağlı olduğu resmi kuruluştan mühürlü ve onaylı bir senet almak zorundadır. Bir kimseye birkaç kişinin kefil olması da caizdir. Kefilin kefil olması her ne şekilde sona ererse ersin memurun yeni bir kefil göstermesi zaruridir. Zimmetine mal geçirmiş olanların tespiti halinde bu zarar önce o memurdan malı yetmemesi durumunda da kefilinden tazmin edilecektir. Ayrıca bu kimselere verilecek cezalar da beyan edilmiştir.¹⁵¹

İkincisi ise “Memurînin Kefâlete Rabtı Hakkında Nizamname”dir. Sekiz maddeden müteşekkil bu nizamname kefil gösterme mecburiyeti olan memurları ve olmayan memurları beyan etmiştir. Kefil gösterme şartını sağlamayan memurlar hakkındaki yaptırımları kurala bağlamıştır.¹⁵²

Madde 29 – Bâlâda zikrolunan me’mûrlar ile küfelânın iktidâr-ı mâlîleri ve servet-i zâtîleriyle kefâletlerinin derecâtı Meclis-i İdâre-i Eytâmdan verilecek karar ve Maķâm-ı Meşîhâtten ta’alluk edecek işâret-i ‘âlîye üzerine ta’yîn olunacak ve me’mûrîn-i mûmâileyhimin ‘uhdelerinde bulunan ve muahhâren ‘uhdelerine geçen bi’l-cümle ‘aķâr ve emlâk kıyûduna devâir-i belediyece şerh verilerek Maķâm-ı Meşîhâtten ba’de’l-istifsâr bir ilişîği olmadığı hakkında cevâb alınmadıkça âhara bey’ ve ferâğl ve sâir gûna mu’âmele îfâ olunmayacaktır. Me’mûrîn-i mûmâileyhimin kefâletleri derece-i kifâyede

¹⁵⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.), 6: 244-285; Abdullah Kahraman, *İslâm Borçlar Hukukunda Kefâlet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı*, 1. Bs (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008), 49-57, 177-179. Ayrıca Mecelle’nin 612-672. maddeleri kefalet ahkâmını içermektedir.

¹⁵¹ “Kefâlet Nizamnamesi”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 692-694.

¹⁵² “Memurînin Kefâlete Rabtı Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 2, 108-109.

olmadığı bi'l-âhara tahakkük ederse bundan tolayı Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Hey'eti mes'ûl tutulacaktır.

“Yukarıda ifade edilen memurlar ile kefillerin mali güçleri ve şahsî servetleriyle kefaletlerinin dereceleri Meclis-i İdare-i Eytâm'dan verilecek karar ve Şeyhülislamlığın işaret-i âliyesi üzerine tayin edilecek ve adı geçen memurların zimmetinde bulunan ve daha sonra zimmetlerine geçen bütün akar ve mülklerin kayıtlarına belediye dairelerince açıklama girilerek Şeyhülislamlıktan soruşturma sonrasında bir ilişkisi olmadığı hakkında cevap alınmadıkça başkasına satılması, tapusunun geçirilmesi ve diğer hiçbir işlem yerine getirilmeyecektir. Adı geçen memurların kefaletleri yeterli derecede olmadığı daha sonra belli olursa bundan Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm Heyeti sorumlu tutulacaktır.”

Madde 30 – El-yevm Bedestende mevcûd olan emvâl-i eytâm sandıkları birer birer celb ve küşât olunarak numero sırasıyla mevcûdu bi't-ta'dât nuķûd ve mücevherât ve merhûnât ve sâire Eytâm Muhâsebesince kangli tereke ve yetimin mâlî olduğu şarâhaten defâtir-i mahşûşasına kaydedildikten ve başka başka torbalara vad'oldunduktan sonra lüzûmu kadar kaşalar derûnuna naķil ile mü'emmen bir maħalde hıfzedilecek ve bu kaşaların anahtarları sandık emîni nezdinde bulunacağından kaşaların üzerleri Eytâm Müdürü ve muhâsebeci ve sandık emîni tarafından müştereken taķtîm olunacaktır.

“Bugün bedestende mevcut olan yetim malları sandıkları birer birer getirilecek ve açılarak numara sırasıyla varlıkları teker teker sayılarak nakitler ve mücevherler ve rehinler ve diğer Eytâm Muhâsebesince hangi tereke ve yetimin malı olduğu açıkça özel defterlerine kaydedildikten ve başka başka torbalara konduktan sonra gerektiği kadar kasanın içine taşınarak emniyetli bir yerde muhafaza edilecek ve bu kasaların anahtarları sandık emini gözetiminde bulunacağından kasaların üzerleri Eytâm Müdürü ve muhâsebeci ve sandık emini tarafından ortaklaşa mühürlenecektir.”

Bedesten, Osmanlı'da çarşı olarak inşa edilmiş olan sağlam, emniyetli ve cami gibi doğal afetlere dayanıklı yapıdır. İstanbul'da üç diğer şehirlerde birer bedesten vardır. Sosyal yaşamın şehrin en büyük camisi etrafında geliştiği ve evlerin cami etrafında inşa edildiği Osmanlı'da ticarî yaşamda bedestenler etrafında gelişmekteydi. Çünkü bedestenler değerli ticarî malların satıldığı, mimarî olarak küçük pencereli ve çok kubbeli

yapısının altında birçok dükkândan meydana gelen dış cephesi kalın taş duvarlar ve demir kapılarla çevrili, doğal afetler ve hırsızlıklara karşı korunaklı yapılardır. Ayrıca Bedestenlerin içerisinde günümüzde bankalarda bulunan özel kasalara benzer nitelikte kasa odaları mevcuttur. Bu kasalar hem halkın hem esnafın küçük bir ücret karşılığında kullanımına açıktır. Her kasanın iki anahtarı olup biri kasayı kiralayan kişide öteki de bedesten muhafızında bulunurdu.¹⁵³

Bu maddede ifade edildiğine göre bu nizamnameden önce yetim malları da bedestenlerdeki kasalarda muhafaza edilmekteydi. Ancak bu nizamnameden sonra bu mallar toplanıp sayılıp yeni kasalara konularak emniyetli başka bir mahale taşınmış ve sandık emininin nezaretine verilmiştir.

Madde 31 – Eytâm müdürüyle mu‘âvini terekât ve sâ’ireden müdüriyete vürûd eden akçelerin ve mücevherât makûlesi rehinlerle tahmîn pusulalarının ve rehin ve istiğlâl olunan akâr ve gedikâtın senetleriyle keşif pusulalarının ve terekâta müte‘allık sâ’ir zîkîyem eşyanın defâtir-i mahşûşasına kayıt ile kaşalara vaz‘olunup olunmadığına ve nuķûd-ı mevķûfe ve emvâl-i eytâmdan istidâne etmek isteyenlerin verecekleri rehinlerin veya vefâ’en ferâğ edecekleri tevsî-i intikâllı akârât ve nizâmlı gedikâtın kıymet ve bedel-i hakîkîleri kırk beşinci maddede mu‘ayyen olan miķdâra muvâfık olup olmadığına ve küfelânın kuvve-i mâliyeleri derece-i kâfiyede bulunup bulunmadığına ve emvâl-i eytâm nemâlariyle akârları ücretlerinin ve Hâzîne-i Celile müstakrazâtı nemâlarının mâh be mâh sertahşîldâr ve ma‘iyeti ma‘rifetiyle tahşîl kılınarak kaşaya teslim ve eytâmın evliyâ ve evşiyâsına ve mütevellîlere verilmesi lâzım gelen mebâliğin i’tâ kılınıp kılınmadığına ve müstakrazât-ı Hâzîne nemâlarının uşûlü vechile aşhâbına îfâ olunmasına ve müddet-i idâneleri hitâm bulan akçelerin idâneleri tecdîd veyâhûd medyûnlardan veya kefillerinden bi’t-tahşîl kaşaya konulmasına ve tanzîmi lâzım gelen defâtir-i kassâm ve sâ’ir veşâ’îk-i şer‘iyyenin vaktiyle tanzîm olunmasına ve ma‘iyetinde bulunan bi’l-‘umum me’mûrînin vazîfelerini bermûceb-i nizâm îfâ edip etmediklerine diķķât ve nezâret ederek noķşân olan cihetleri ikmâl ve ıslâh ettirmek ve müdüriyetçe

¹⁵³ Semavi Eyice, “Bedesten”, *DİA* (İstanbul, 1992); Tuba Akar, “Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7/13 (2009): 269-270.

lüzûm görünen ve eytâm haklarında nâfi‘ bulunan şeyleri dahî tezekkür ve ma‘iyet me’mûrlarında sû-i hâl ve tekâsül gördüğü anda bi’t-tahkîk Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâma ba müzekkere beyân etmekle mükellef olacaklardır.

“Eytâm müdürüyle yardımcısı tereke ve saireden müdüriyete gelen akçelerin ve mücevher cinsi rehinlerle tahmin pusulalarının ve rehin ve istiğlâl olunan akar ve gediklerin senetleriyle keşif pusulalarının ve terekelere ait diğer kıymetli eşyanın özel defterlerine kaydedilmesiyle kasalara konulup konulmadığına ve para vakıfları ve yetim mallarından istidâne etmek isteyenlerin verecekleri rehinlerin veya vefaen zimmetini devredecekleri nakledilme imkanı olan akarlar ve nizamlı gedikler kıymet ve hakiki bedelleri kırk beşinci maddede belirli olan miktara uygun olup olmadığına ve kefillerin mali güçlerinin yeterli derecede bulunup bulunmadığına ve yetim mallarının nemalarıyla akarları ücretlerinin ve Hazîne-i Celîle borçlarının nemalarının aydan aya sertahsildar ve emrindekiler tarafından tahsil edilerek kasaya teslim ve yetimlerin veli ve vasîlerine ve mütevellilere verilmesi gereken meblağın verilip verilmediğine ve Hazîne borçlarının nemalarının usulüne uygun sahiplerine ödenmesine ve idâne süreleri biten akçelerin idâneleri yenileme veyahut borçlulardan veya kefillerden tahsil edilerek kasaya konulmasına ve düzenlenmesi gereken kassâm defterleri ve diğer şer’i vesikaların vaktiyle düzenlenmesine ve emrinde bulunan bütün memurların görevlerini kanun gereğince yerine getirip getirmediğine dikkat ederek ve gözetimi sağlayarak eksik olan noktaları tamamlamak ve ıslah ettirmek ve müdüriyetçe gerekli görülen ve yetimler hakkında faydalı olan şeyleri de müzakere etmek ve emrindeki memurlarda kötü hal ve gevşeklik gördüğü anda araştırma sonrasında Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’a yazıyla bildirmekle sorumlu tutulacaktır.”

Eytâm müdürü ve yardımcısının görevleri maddede şu şekilde beyan edilmektedir:

- Tereke ve diğer yerlerden gelen akçelerin ve mücevher cinsinden olan rehinlerin tahmin pusulalarının; rehin alınan ya da bey‘ bi’l-istiğlâl ile muamele gören akar ve gediklerin senet ve keşif pusulalarının; terekelere ait diğer kıymetli eşyanın özel defterlerine kaydedilmesini ve kasalara konulup konulmamasını takip edeceklerdir. Bu

ilk görevde açıklanması gereken birkaç mesele bulunmaktadır. Bunlardan ilki “tereke ve saire” kısmında, terekenin ne olduğunun malum olmasına rağmen “saire”den kastın ne olduğunun açıkça zikredilmemesidir. Bu nedenle “saire” kelimesiyle kastedilen manayı kelimenin bulunduğu bağlam içerisinde anlamaya çalışıyoruz. İfadenin tamamını incelediğimizde anlıyoruz ki burada “sâire” ile mal kazanım yolları kastedilmektedir. Mal kazanımı ise şeriatte vasîyet yoluyla, hibe yoluyla, maaş yoluyla, idâne yoluyla elde edilen kazançlar ya da yetimin kendine ait olan mallar olabilmektedir. Bu şekilde “tereke ve saire” ile kast edilenin “miras kalmış ya da yetimin mal kazanım yollarından birisi vasıtasıyla kendisine ulaşmış olan akçeler” olduğunu anlamaktayız.

Açıklanacak ikinci mesele “tahmin pusulaları ve keşif pusulaları”dır. Tahmin pusulasının menkul malların muhammin tarafından belirlenmiş olan değerinin yazıldığı belge olduğu 39. maddede, keşif pusulasının ise akar ve gediklerin münadîler tarafından belirlenmiş değerinin yazıldığı belge olduğu 45. maddede açıklanmaktadır.

Beyanı gereken üçüncü mesele ise “gedikât” yani tekili “gedik” meselesidir. Gedik tarihte birkaç farklı anlamda kullanılmıştır. Maddede kastedilen gediğin, vakfın yetersizliği nedeniyle harap hâle gelen dükkanları tamir etmesi ve işletilebilir hâle getirmesi karşılığında kiracılara, kendi mülkleri olmak üzere hakk-ı kararları bulunan aletleri getirip yerleştirip her sene cüzî bir miktar kira ile daimi olarak kirada oturmaları anlamına geldiği ise nizamnamenin bütünü içerisindeki kullanımlarından anlaşılmaktadır. Burada yerleştirilen aletlere “gedik”, aletlerin yerleştirildiği gayrimenkule “gediğin mülkü” denilmektedir. Ancak zamanla “gedik” kelimesi uygulanan sistemin adı haline gelmiştir. Gediklerde kiracının, tasarruf hakkını başkasına ferâğ edebilme, başkasına kiralayabilme ve kendisinden sonra devletin izin verdiği varislerine bırakabilme hakkı vardı. Bu yönüyle gedikler âdi intikalin söz konusu olduğu mülklere dendir.¹⁵⁴ Gedikler Osmanlıda vakıfların kaybolmasının önüne geçilebilmek adına ortaya çıkarılan, maslahata binaen uygulanan bir sistemdir.

¹⁵⁴ Âdi intikal konusu 18. Maddede açıklanmıştır.

Nizamlı gedikler ise II. Mahmud döneminde, Haremeyn ve II. Mahmud vakıflarına bağlanan ve sahiplerine yeniden sened verilen gediklerdir. Bunların dışındakilere ise âdi gedik denilmiştir. Bu iki gedik türünde de tevsi-i intikalli olmayanlar gedik sahibinin vefat etmesi durumunda evlatlarına intikal edebilmiştir. Tevsi-i intikalli olanlarda ise devletin izin verdiği bütün varislere kalabilmiştir. Nizamlı gediği âdi gedikten ayıran nokta nizamlı gediklerin borca teminat olarak gösterilebilmesidir.¹⁵⁵ Maddede nizamlı gediğin yer aldığı ifadede de bunun, bir borç teminatı olarak vefâen ferâğ edilebilme özelliği dolayısıyla bilhassa belirtilmiş olduğunu görmekteyiz.

Maddede geçen ve açıklanması gereken bir sonraki konu ise rehin ve bey' bi'l-istiğlâldir. "Rehin", alacağını tahsil edebilme cihetinde güvence için meşru bir malla yapılmış teminat akdidir.¹⁵⁶ Yetim malları ile para vakıflarında idane işlemleri için güvence olarak borçludan ya rehin verilmesi ya vefâen ferâğ veyahut kefil gösterilmesi zorunlu tutulmuştur. Rehin akdi ile ilgili bütün hükümlere sıkı sıkıya riayet edilmiş olduğu nizamname maddelerinden anlaşılmaktadır.¹⁵⁷

"Bey' bi'l-istiğlâl" ise bir kimsenin bir malını bizzat kendisine kiralamak üzere vefâen satması yoluyla yapılan akiddir.¹⁵⁸ Bedeli iade edildiğinde geri alınmak üzere bir malın satılmasını konu edinen satış akdine ise bey' bi'l-vefâ denilmektedir. Hanefî mezhebinde bu iki akid türüne de cevaz verilmektedir.¹⁵⁹

- Para vakıflarından ve yetim mallarından idane etmek isteyenlerin verecekleri rehinlerin veya vefâen zimmetini devredecekleri nakledilme imkânı olan akarların ve

¹⁵⁵Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 4: 295-296,306-307; Ahmed Akgündüz, "Osmanlı Hukukunda Gedik Hakkının Menşei ve Gedik Hakkıyla İlgili Ebüssuud'un Bir Risalesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 46 (1987): 149-153; Ahmet İnan, *Arşiv Belgeleri Işığında Gedik Hakkı* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1994), 103-115; Ahmed Akgündüz, "Gedik", *DİA* (İstanbul, 1996). Ahmet İnan'ın bu tezinde, Ahmed Akgündüz'ün adı geçen makalesinden istifade ettiğini görmekteyiz. İnan bu istifadesini dipnotlarda sayfa numaralarını vermekle göstermiş olsa dahi metinde Akgündüz'ün metni ile neredeyse birebir aynı paragraflar bulunduğunu ifade etme mecburiyeti görüyoruz. Bu hususta İnan'ın tezinin 7. sayfasının üçüncü paragrafından itibaren 10. sayfadaki yeni başlığa kadar, Akgündüz'ün makalesinin 150. sayfasındaki üçüncü paragraftan 154. sayfanın ikinci paragrafına kadar neredeyse aynı paragrafların bulunduğunu ifade etmekle iktifa ediyoruz.

¹⁵⁶ Şemsu'l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1993), 21: 63.

¹⁵⁷ *Mecelle*, md.701-761.

¹⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. *Mecelle* md. 119; Bayındır, "Bey' bi'l-vefâ".

¹⁵⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 6: 7; Bayındır, "Bey' bi'l-vefâ"; Kemal Yıldız - Habibullah Habib, "16. Yüzyıl Sonları Osmanlı Vakıflarının İktisadi İşlemlerine Dair Hukûkî Uygulamalar (1008 - 1009/1599 - 1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicili Örneği)", *2019 3/2* (2019): 160-163.

nizamlı gediklerin değerlerinin 45. Maddede belirlenmiş olan miktara uygun olup olmadığını ve kefillerin malî güçlerinin yeterliliğini kontrol edeceklerdir. 45. Maddede rehin olarak alınacak malın değerinin üçte ikisi oranına denk gelen miktarın idaneye verileceği karara bağlanmıştır. Burada geçen para vakıfları konusu 114. Maddenin bizzat bu hususla ilgili olması hasebiyle orada açıklanmıştır.

- Yetim mallarının nemalarıyla, akarların ücretlerinin ve Hazînenin borçlarının nemalarının aydan aya sertahsildar ve emrindekiler tarafından tahsil edilerek kasaya teslim edilmesine dikkat edeceklerdir.

- Yetim mallarından, yetimlerin veli ve vasîlerine ve para vakıflarından, mütevellilere verilmesi gereken meblağın verilip verilmediğine ve Hazîne borçlarının nemalarının usulüne uygun şekilde sahiplerine teslim edilmesine ihtimam göstereceklerdir.

- İdane süreleri biten borçların ya idanelerinin yenilenmesini ya da borçlulardan veya onlardan tahsil edilemezse kefillerinden tahsil edilerek kasaya konulmasını takip edeceklerdir.

- Kassam defterleri ve diğer belgelerin vaktinde düzenlenmesine dikkat edeceklerdir.

- Emirleri altında bulunan bütün memurların görevlerini kanun gereğince yerine getirip getirmediğini takip edecekler ve gözetimi sıkı tutarak yerine getirilen hususlardaki eksikleri tamamlayacaklar ve gerekirse ıslah ettireceklerdir.

- Müdüriyetçe gerekli görülen ve yetimler hakkında faydalı olan şeyleri müzakere edeceklerdir.

- Emirleri altındaki memurların hallerinde bir kötülük ve gevşeklik gördüğü anda araştırma yapacaklar ve sonrasında İdare-i Emvâl-i Eytâm Meclisi'ne yazıyla bildireceklerdir.

Madde 32 – Eytâm Müdüriyetine havâle olunan evrâk ve müsted'iyâtın icabâtı nihâyet bir hafta zarfında tahrîren beyân olunacak ve bir gûna işkâl vukû'unda Meclis-i

İdâre-i Emvâl-i Eytâm lüzûm-ı havâlesini göstererek meclis-i mezkûrca verilen karâra göre muktezâsı icrâ olunacaktır.

“Eytâm Müdüriyetine gönderilen evrak ve dilekçelerin gereği bir hafta zarfında yazılı olarak açıklanacak ve bir sıkıntı durumunda Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm havale gerekçesini göstererek adı geçen meclisçe verilen karara göre gereği yapılacaktır.”

Maddede dilekçe işlemleri konusunda yetkili merciler belirlenmiştir. Hükmün gecikmemesi ve yetimin mağdur edilmemesi adına dilekçe işlemleri için en kısa süre olarak bir hafta tespit edilmiştir.

Madde 33 – Dersa’âdet Eytâm Müdüriyeti nezdinde bulunacak eytâm muhâsebecisi yevmiye makbuzât ve medfu’âtı ve terekâtın nukûd ve zimem ve eşyâ-yı ‘ayniyesini kayıt ve tahrîr ve kasaya girecek ve çıkacak akçeler hakkında deverân edecek evrâkın mu’âmelât-ı kaydiye ve hesâbiyesini icrâ ve kuyûduna muvâfık olup olmadığını inbâ eyliyecek ve ittihâzı lâzım gelen defâtiri tanzîm ve Divân-ı Muhâsebat ve Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’a i’tâsı lâzım gelen hesâbı i’tâ edecek ve her akşam şandık emîninin defteriyle yevmiye defterini tedkîk ve kendi defterine muvâfık gördüğü halde tasdik edip eytâmın muhâsebeleri rü’yet olundukta defâtir-i asliyelerine muvâfık olup olmadığını tedkîk edecek ve ma’iyetinde bulunan ketebeyi tensîb ettiği vechile istihdâm eyliyecek ve Eytâm Müdüriyetince cereyân eden bi’l-cümle mu’âmelât-ı vâkı’adan ve Hazîne-i Celîle müstakrazât nemâları umûr-ı hesâbiyesinden dahî müstakillen mes’ûl olacaktır.

“Dersaâdet Eytâm Müdüriyeti altında bulunacak eytâm muhâsebecisi günlük alınan paralar ve harcanan ve ödenen paraları ve terekelerin nakitleri ve zimmetleri ve aynî eşyalarını kayıt ve tahrîr edip kasaya girecek ve çıkacak akçeler hakkında dönecek evrakların kayıt işlemlerini ve hesaplarını icra etmek ve kayıtlarına uygun olup olmadığını bildirecek ve tutulması gereken defterleri düzenleme ve Divan-ı Muhasebat ve Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm’a verilmesi gereken hesabı verecek ve her akşam sandık emîninin defteriyle yevmiye defterini inceleyecek ve kendi defterine uygun gördüğü halde tasdik edip yetimlerin muhâsebeleri incelendiğinde aslî defterlerine uygun olup olmadığını kontrol edecek ve emrinde bulunan katipleri münasip gördüğü takdirde

istihdam edecek ve Eytâm müdüriyetince gerçekleştirilen bütün olayların muamelelerinden ve Hazîne-i Celîlenin borç aldığı paraların hesap işlerinden de özel olarak sorumlu olacaktır.”

Eytâm muhâsebecisinin görevleri şunlardır:

- Günlük alınan, harcanan ve ödenen paraları ve terekelerin nakitleri, zimmetleri ve aynî eşyalarını kaydedecektir.
- Kasaya girecek ve çıkacak akçeler hakkındaki evrakların kayıt işlemlerini ve hesaplarını yapacak, kayıtlarına uygun olup olmadığını Eytâm Müdürüne bildirecektir.
- Tutulması gereken defterleri düzenleyecek, Divan-ı Muhasebat ve Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm’a ulaştırılması gereken bilgileri verecektir.
- Her akşam sandık emininin defteriyle yevmiye defterini inceleyecek ve kendi defterine uygun görüyorsa tasdik edip yetimlerin muhâsebeleri incelendiğinde aslı defterlerine uygun olup olmadığını kontrol edecektir.
- Emrinde bulunan katipleri münasip gördüğü takdirde istihdam edecektir.
- Eytâm müdüriyetince gerçekleştirilen bütün olayların muamelelerinin hukuka uygun şekilde yerine getirilmesinden ve Hazînenin Sandıklardan aldığı borçların hesaplarından da sorumlu olacaktır.

Madde 34 – Şandık emîni terekâtın ve emvâl-i eytâm ve Hazîne-i Celîle müstakrazâtı nemâlarından ve akârât bedelâtıyla hîn-i müzâyedede teslim olunan pey akçelerinin muhâsebece mu‘âmele-i lâzimesi ba‘de’l-icrâ ahz-ı kabz ve yevmiye kâtibi ma‘rifetiyle yevmiye defterine kaydettirdikten sonra kaşalarda hıfz edecektir ve terekenin hîn-i taksiminde veya idâne icrâsında ve mu‘âmelât-ı sâ’irede red ve i‘tâsı iktizâ edecek ve mâh be mâh müstakrazât-ı Hazîne nemâlarından verilecek mebâligi aşhâbına i‘tâ ve muhâsebece mu‘âmele-i lâzime îfâ ve müdüriyetten taşdîk edilmiş olan senedât ve kuponları ahz ve hıfz edecek ve her akşam kendi nezdinde bulunan yevmiye defterini muhâsebe defteriyle mukâbele ve muhâsebeciye taşdîk ettirip kendi dahî muhâsebe

yevmiye defterini tasdik edecektir. Kaşanın bi'l-cümle zāyi'âtından şandık emîni ile mu'âvini mes'ûl ve zâmindirler.

“Sandık emini terekelerin ve yetim mallarıyla Hazîne-i Celilenin aldığı borçların nemalarından ve akarların bedelleriyle müzayede zamanında teslim edilen pey akçelerinin muhâsebece gerekli olan işlemleri yapıldıktan sonra kabzedilmesi ve yevmiye kâtibi eliyle yevmiye defterine kaydettirdikten sonra kasalarda muhafaza edecektir ve terekenin taksim zamanında veya idâne yapıldığında ve diğer işlemlerde reddedilmesi ve verilmesi gerekecek ve her aydan aya Hazînenin borç alınmış paralarının nemalarından verilecek meblağları sahiplerine vermek ve muhâsebece gerekli olan işlemleri yerine getirmek ve müdüriyetten tasdik edilmiş olan senetleri ve kuponları almak ve muhafaza etmek ve her akşam kendi sorumluluğunda bulunan yevmiye defterini muhâsebe defteriyle karşılaştıracak ve muhâsebeciye tasdik ettirip kendi de muhâsebe yevmiye defterini tasdik edecektir. Kasanın bütün zararından sandık emini ve yardımcısı sorumlu ve tazminle mükelleftirler.”

Sandık emininin görevleri şunlardır:

- Terekelerin, yetim mallarının, Hazînenin aldığı borçların nemalarını ve satılan akarların ücretlerini, müzayede zamanında toplanan pey akçelerini kasada muhafaza edecektir.
- Kasalardan idane edilecek veya nafaka gibi verilmesi gereken yahut Hazîne'nin borç aldığı paraların nemalarından verilecek meblağları ve terekenin taksimi yapıldığında pay sahiplerine verilecek hisseleri sahiplerine verecektir. Bu teslim zamanında muhâsebede gerekli çıkış işlemlerini yaptıracaktır.
- Müdüriyetten tasdik edilen kuponları ve senetleri alıp sandıkta muhafaza edecektir.
- Her akşam yevmiye defterini muhâsebe defteriyle karşılaştıracak ve bunların tasdik işlemlerini yerine getirecektir.
- Yardımcısı ile birlikte kasanın zararını tazminle mükellef tutulacaklardır.

Yevmiye katibinin görevi yevmiye defterini tutmaktır.

Madde 35 – İdâne me'mûrları kırk altıncı madde mûcibince idâne olunacak akçenin hîn-i idânesinde hâzır bulunacak ve müddet-i idâne hıtâmında medyûn veya kefillerine ellinci madde mûcibince ihbârname gönderilmesini ve edâ-yı deyn etmeyenlerin rehinlerinin şatılmasını Eytâm Müdüriyetinden talep edecek ve da'vâya hâcet messettiği halde 'â'id olduğu mahkeme-i şer'iyeye mürâca'atla medyûn veya kefilî 'aleyhine ikâme-i da'vâ ederek alacağı i'lâm-i şer'îyi me'mûrîn-i icrâ'îye vâsıtasıyla tenfîz ettirecektir.

“İdane memurları kırk altıncı madde gereğince idâne olunacak akçenin idâne zamanında hazır bulunacak ve idâne müddetinin bitiminde borçlu veya kefillerine ellinci madde gereğince ihbarname gönderilmesini ve borcunu ödemeyenlerin rehinlerinin satılmasını Eytâm müdüriyetinden talep edecek ve davaya gerek görüldüğünde ait olduğu şer'î mahkemeye müracaat edilerek borçlu veya kefilî aleyhine dava açılarak alacağı şer'î ilâmın uygulanmasını icra memurları vasıtasıyla yerine getirecektir.”

İdane memurlarının görevleri şunlardır:

- İdane olunacak meblağların idaneye verilme vakitlerinde orada bulunacaktır.
- İdane müddeti bitince borçluya ve kefillerine ihbarname gönderilmesini Eytâm müdüriyetinden talep edecektir.
- Borcunu ödemeyen kimseleri tespit ederek Eytâm müdüriyetinden bu kimselerin rehinlerinin satılmasını talep edecektir.
- Borcun tahsili yapılamadığı durumlarda bu hususta borçlu ve kefillerine dava açarak alacağı tahsil ettirecektir.
- Madde 36 – İdâne kâtipleri yedlerinde bulunan idânât zabt cerîdelerine kırk altıncı madde mûcibince icrâ olunacak idânenin zabtı ve medyûn ve küfelâsı tarafından verilecek senedi ve rehin aķârât ve gedikât kâbilinden olduğu halde rehin veya ferâğı bi'l-vefâ mu'âmelesinin icrâsıçûn devâ'ir-i belediyeye irsâli lâzım gelen 'ilm ü haberleri

tanẓīm ve idānenin icrāsını mütē‘âkīp idāne ẖüccetlerini tahrīr ederek ba‘de’t-taḥtīm idāne me’mârlarına i‘tā ve teslīm edeceklerdir.

“İdane kâtipleri ellerinde bulunan idāne tutanağı kayıt defterlerine kırk altıncı madde gereğince gerçekleştirilecek idānenin tutanağı ve borçlu ve kefilleri tarafından verilecek senedi ve rehin akar ve gedik cinsinden olduğu halde rehin veya vefaen tapusunun aktarılması muamelesinin gerçekleştirilmesi için belediye dairelerine gönderilmesi gereken ilmühaberleri düzenleyecek ve idāne yapılmasını takiben idāne belgelerini hazırlayarak mühürledikten sonra idāne memurlarına verip teslim edeceklerdir.”

İdane katiplerinin görevleri şunlardır:

- İdane tutanağını, borçlu ve kefillerinin verecekleri senetleri, rehin gayrimenkul veya ferâğ işlemi olacak bir tasarruf ise vefaen işlemlerinin yapılacağı alındı kağıtlarını düzenleyip idane tutanak defterine kaydedecektir.
- İdane yapıldıktan sonra belgeleri düzenleyerek idane memurlarına teslim edecektir.

Madde 37 – Mümeyyizler seksen ve seksen birinci maddelerde beyân olunduğu vechile Dersa‘âdet ve taşra meḥâkim-i şer‘iyesinden vürūd edecek icmâl-i terekât defterleriyle sâl muḥâsebe defterlerini tedkīk ve defâtir-i maḥşûşasına kayıt ve muḥâsebeci tarafından verilecek ta‘limât üzerine hareket edeceklerdir.

“Mümeyyizler seksen ve seksen birinci maddelerde açıklandığı şekilde Dersaâdet ve taşra şer‘i mahkemelerinden gelecek terekelerin toplu olarak kaydedildiği defterlerle senelik muḥâsebe defterlerini inceleyecek ve özel defterlerine kaydedecek ve muḥâsebeci tarafından verilecek talimat üzere hareket edeceklerdir.”

Mümeyyizlerin görevleri şunlardır:

- Dersaâdet ve taşradaki tüm terekelerin kaydedildiği defterleri ve senelik muḥâsebe defterlerini inceleyecek ve bunları özel defterlerine kaydedeceklerdir.

- Muhâsebecinin emri altında çalışacaklardır.

Madde 38 – Sertahşıldâr ile ma‘iyetinde bulunan tahşıldârlar mevâdd-ı sâbıkâ ahkâmına tevfiқан tahşîli kendilerine havâle olunan akçeleri vaktü zamaniyle bi’t-tahşîl eytâm kaşasına teslîme gayret ve ikdâm eyleyeceklerdir. Bunlar îfâ-yı vazîfede bir gûna müşkilâta teşâdüf edip de tesviye-i maşlahat veya tahşîlât te’ehhür edecek olur ise Eytâm Müdüriyetine resmen ihbâr ederek Müdüriyetçe dahî bâ müzekkere îcâbı icrâ kılınacaktır.

“Sertahsildar ile emrinde bulunan tahsildarlar önceki madde hükümlerine uygun şekilde tahsili kendi sorumluluklarına verilen akçeleri zamanı gelince tahsil ederek eytâm kasasına teslim gayret ve çaba göstereceklerdir. Bunlar vazifelerini yerine getirmede herhangi bir sıkıntıya rastlayıp da işin çözülmesi veya tahsilin gerçekleşmesi gecikecek olursa Eytâm müdüriyetine resmî olarak ihbar ederek Müdüriyetin yazısı doğrultusunda gereği yerine getirilecektir.”

Sertahsildar ve tahsildarların görevleri şunlardır:

- Tahsil etme görevi kendilerine verilen meblağları zamanında tahsil edip kasaya teslim ederler.
- Tahsilde bir güçlükle karşılaştıklarında Müdüriyete ihbar etme mükellefiyetleri vardır.

Madde 39 – Muhammin rehin verilecek menkûlâtı tahmîn edecek ve ol bâbda tanzîm edeceği tahmîn pusulasıyla Eytâm Müdüriyetine irâ’e eyleyecek ve esnâ-yı tahmîninde fesâdı tahakkuk eder ise terettüp eyleyecek zarâr ve ziyân muhammine tazmîn ettirildikten sonra hakkında lâzım gelen mu‘âmele-i kanûniye îfâ olunacaktır.

“Muhammin rehin verilecek menkûlleri tahmin edecek ve düzenleyeceği tahmin pusulasıyla Eytâm Müdüriyetine bildirecek ve tahmin esnasında bir fesadı tahakkuk ederse ortaya çıkacak zarar ve ziyan muhammine tazmin ettirildikten sonra hakkında gerekli olan kanunî işlem yapılacaktır.”

Muhamminin görevleri şunlardır:

- Rehin olarak verilecek menkul eşyaların değerlerini tahmin eder.
- Tahmin esnasında görevini ihmal ettiği belirlenirse zarar tazmin ettirilir.

Madde 40 – Emvâl-i eytâmdan her ne şüretle olur ise olsun te'diyesi lâzım gelen mebâlig hakkında Eytâm müdürü dahî hâzır olduğu halde eytâm meclislerince bi'l-müzâkere mu'âmele-i lâzıme icrâ olunur.

“Yetim mallarından ne şekilde olursa olsun ödenmesi gereken meblağ hakkında Eytâm müdürünün de bulunduğu eytâm meclislerince müzakere ile gerekli olan muamele yapılır.”

Madde 41 – Eytâm müdürüyle ma'iyetinde bulunan me'mûrîn ve ketebe ve hademe eyyâm-ı resmiye-i ta'tiliyeden ma'adâ her gün altı sâ'at maḥall-i me'mûriyetlerinde bulunmağa mecbûrdurlar.

“Eytâm müdürüyle emrinde bulunan memurlar ve katipler ve hademeler resmî tatil günleri dışında her gün altı saat memuriyet yerlerinde bulunmak zorundadırlar.”

Madde 42 – Eytâm müdürü ile ma'iyetinde bulunan me'mûrîn ve sâ'ire ma'aşât-ı muḥaşşasalarını onuncu fasılda beyân olunduğu vechile tahşîş olunan varidâttan ahz ve istîfâ eyleyecekler ve vâridât ma'aşâta kifâyet etmediği şürette beynlerinde garâmeten taksîm olunacak ve varidât fazla olduğu halde nokşân kalan şuhûr ma'aşâtı ikmâl olunmak üzere hıfz olunacaktır ve meşârifât-ı müteferriḳa ve kırtasiye vâridât-ı mezkûreden tesviye edilecektir

“Eytâm müdürüyle emrinde bulunan memurlar ve diğerlerinin tahsis edilmiş maaşlarını onuncu fasılda açıklandığı şekilde tahsis olunan gelirlerden tam olarak alacaklar ve gelirler maaşlara yetmediği takdirde aralarında herkese maaşıyla orantılı şekilde taksim olunacak ve gelirler fazla olduğu halde eksik kalan ayların maaşlarını tamamlamak üzere muhafaza edilecektir ve kırtasiye ve çeşitli masraflar adı geçen gelirlerden karşılanacaktır.”

3.2.3. 3. Fasıl: Yetim Mallarının İdane Şekliyle Nema ve Sermaye ve Ücretleri ve Diğerlerinin Tahsil Şekli

Emvâl-i eytâmın keyfiyet-i idânesiyle nemâ ve re'sü'l-mâl ve ücûrât ve sâ'irenin şüret-i tahşîline dâ'irdir

Madde 43 – Emvâl-i eytâmçün ilzâm olunan nemâlar müdâyenât-ı ‘umumiyyede hâlen ve istikbâlen qarârgir olmuş ve olacaqmıkdâra tâbi‘dir.

“Yetim malları için gerekli olan nemalar, genel borç ilişkilerinde şimdi ve gelecekte karar verilmiş ve verilecek miktara tabidir.”

“İdane” veya “istidâne” deyn kökünden türemiştir. “Deyn” ise kişinin zimmetinde sabit olan borç anlamına gelmektedir.¹⁶⁰ İdane ve istidane kelimeleri de buna bağlı olarak kişinin kendisi veya başkası adına borçlanması manasında kullanılmıştır.¹⁶¹ Ancak bu iki kelimenin Osmanlı’da kazandıkları özel anlam “muamele-i şer‘iye ile ikrazdır.”¹⁶² Karz, fıkıhta geri ödenmek üzere verilen mal veya birine borç verme anlamına gelmektedir. İkrâz da karz kelimesinden türetilmiştir ve borç verme anlamına gelmektedir.¹⁶³

Muamele-i şer‘iye ise bey‘u’l-îne ile işlem yapmaktır. Bey‘u’l-îne, bir kişinin bir malı vadeli olarak bir fiyattan satıp, aynı malı peşin olarak daha ucuza satın almasıdır. Bu işlem vakıflarda ve sandıklarda birkaç farklı şekilde yapılabilmektedir. İdane işleminden sorumlu kimse borç alacak kimsenin bir malını peşinen yüz liraya satın alır ve sonra, ona vakıf veya sandık namına bir sene sonra almak üzere yüz on liraya satarsa bu bey‘u’l-îne olmuş olur. Bu satım şu şekilde de yapılabilir. İdane işleminden sorumlu kimse vakıf veya sandıktan, borç alacak kimseye bir sene sonra geri almak üzere yüz lira borç verir ve sonra bir malı da vakıf namına bir sene sonra bedelini almak üzere on liraya satar. Borçlu da o malı kabzettikten sonra başka bir şahsa hibe eder ve verir. O şahıs da

¹⁶⁰ Mehmet Akif Aydın, “Deyn”, *DİA* (İstanbul, 1994), 9: 266.

¹⁶¹ Mehmet Akif Aydın, “İstidâne”, *DİA* (İstanbul, 2001).

¹⁶² Yıldız, *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*, 14.

¹⁶³ H. Yunus Apaydın, “Karz”, *DİA* (İstanbul, 2001), 24: 520-521.

bu malı vakıf veya sandık için idane sorumlusuna hibe ve teslim eder.¹⁶⁴ Bu da bey‘u’l-îne yani muamele-i şer‘iyedir. Şer‘iyye sicillerindeki işlem kayıtlarında geçtiği kadarıyla muamele-i şer‘iyedeki alım satım işlemlerini yapmak için çuha, kürk, kitap, saat gibi mallar kullanılmaktaydı.¹⁶⁵

Muamele-i şer‘iye ribaya düşmeden işlem yapmak için fakihler tarafından bulunan bir çözüm yoludur. Bu muamele ile peşin paraya ihtiyacı olan kimse peşin parasını elde etmiş olmakta ve borç veren kimse de parasını borç verdiği süre içinde kâr elde etmiş olmaktadır. Ancak bu muamelenin cevazı alimler arasında ihtilaflıdır. Şafiilerden cevaz veren ulema çoğunlukta olmakla birlikte Hanefilerden de cevaz veren alimler vardır. Osmanlı’da buna cevaz verilen içtihat tercih edilmiştir.¹⁶⁶

Nizamnameye göre sandıktaki paraların idanesi ya rehin karşılığında ya kefil karşılığında ya da vefaen ferâğ edilecek bir menfaat, teminat alınarak yapılmıştır. İdane müddeti olarak üç sene esas alınmış, eğer yetimin yirmi yaşını doldurması üç seneden önceki bir tarihe isabet edecek olursa, yirmi yaşını dolduracağı zamana kadar ki müddet belirlenmiştir. İdane işleminin yapıldığı esnada hazırlanan idane belgelerine kişi bilgileri, idane miktarı, kâr miktarı, teminat, idane zamanında ödenmezse borçludan alınacak teberru ve vekalet sözleşmesi kaydedilmiştir. İdanede elde edilecek olan kâr oranları devletin çıkarmış olduğu nizamnamelerle belirlenmiştir.¹⁶⁷

Madde 44 – Emvâl-i eytâmdan istidâne edecek olanlar kendi mâlları olan mücevherât ve evânî-i sîm-u zer ile emlâk-i sırfayı terhîn ve tüccârla ahz-u i’tâsı olan ve olmayan nizâmlı vakıf gedik ve tevsî‘-i intikâli icrâ edilmiş vakıf aķâr ve ba‘de’l-vefât te’mîn-i deyn eden arâzi-i emîriyye ve tahşîsât kâbilinden olan arâzi-i mevķûfe gibi

¹⁶⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 47; H. Yunus Apaydın, “İne”, *DİA* (İstanbul, 2000), 22: 283-284.

¹⁶⁵ Gürsoy, *Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları*, 70.

¹⁶⁶ Apaydın, “İne”; Bilal Aybakan, “Muamele”, *DİA* (İstanbul, 2005), 30: 320.

¹⁶⁷ “Kavâim-i Nakdiyye’nin Neşrinden Evvel Tedâvülü Zamanındaki Müdâyenât ve Muâmelât Hakkında Karamâmedir”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 34; “Murabaha Nizamnamesi”, *Düstur*, Tertib 1, 5, 775-776.

‘uhdelerindeki müsakkafât¹⁶⁸ ve müstagallâtı¹⁶⁹ vefâ’ en ferâğ ile istidâne edecekleri meblağı te’min ettikleri halde bilâ kefil idâne mu’amelesi icrâ olunur. Faqat eytâmın evliyâ ve evşiyâsı olup da velî ve vaşîleri oldukları yetimin mâlından istidâne edecek olanlara nihâyet on biñ kuruşa ve bunların gayrı emvâl-i eytâmdan istidâne edecekler ancak beş biñ kuruşa kadar yalnız üç nefer mu‘teber ve muşaddak kefil ile rehinsiz akçe ikrâzı ca’izdir. Kefillerin Kefâlet Nizâm-nâmesi ahkâmına tevfiқан iktidâr-ı mâlîleri hakkında tanzîm olunacak matbu‘ kefâletnâme Dersa‘âdet’te Eytâm Müdüriyeti Hey’eti tarafından ve taşrada eytâm meclisleri ve hükâmû’s-şer’i cânîplerinden tedkîk olunduktan sonra derece-i kifâyede görüldüğü halde kabûl ve taşdîk kılınacak ve mekfûlün ‘anh medyûn bulunduğu müddetçe küfelânın onun hakkında tekrâr kefâleti kabûl olunmayacaktır.

“Yetim mallarından borçlanacak olanlar kendi malları olan mücevher, altın ve gümüş kapkacak ile emlak-i sırfayı rehin olarak bırakma ve tüccarla alım satım işleri olan ve olmayan nizamlı vakıf gedik ve devredilebilir hale getirilmiş vakıf akar ve vefattan sonra borcu temin edebilen mîrî arazi ve tahsisat kabilinden vakıf arazi gibi üzerilerindeki binalar, dükkanlar ve bağ, bahçe ürünler gibi vakfedilmiş malları vefaen devretmekle istidane edecekleri miktarı temin ettikleri takdirde kefilsiz idane muamelesi gerçekleştirilir. Fakat yetimlerin velileri ve vasileri olup da veli ve vasileri oldukları yetimin malından istidane edecek olanlara en çok on bin kuruşa ve kendi yetimleri olmayan yetimin malından istidane edecekler en fazla beş bin kuruşa kadar sadece üç muteber ve tasdik edilmiş kefil ile rehinsiz akçe borç verilmesi caizdir. Kefillerin Kefalet Nizamnamesi hükümlerine uygun olarak mali güçleri hakkında düzenlenecek basılı kefaletname Dersaadet’te Eytâm Müdüriyeti Heyeti tarafından ve taşrada eytâm meclisleri ve şer’i hâkimler tarafından incelendikten sonra yeterli derecede görüldüğü takdirde kabul edilecek ve onaylanacak ve kefil olunan kimse borçlu bulunduğu müddetçe kefillerin onun için tekrar kefil olmaları kabul olunmayacaktır.”

¹⁶⁸ Müsakkafât: “Vakfa gelir sağlayan üstü kapalı ev, iş hanı, çarşı gibi akarlardır.” Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *DİA* (İstanbul, 2012), 42: 478.

¹⁶⁹ Müstagallât: “Vakfa gelir sağlayan bağ, bahçe ve maden ocağı gibi vakıf gayrimenkulleridir.” Günay, “Vakıf”, 42: 478.

Bir kişi Eytâm Sandıklarından istidanede bulunmak isterse ya bir malını rehin verecek ya menfaat hakkını vefâen ferâğ edecek ya da kefil gösterecektir. Bu teminat yollarından birini sağlayan kimseye takdir edilen miktarda para idane için verilecektir.

Fıkıhta rakabesi devlete ait olan bir mülkün menfaatinin bir hayır cihetine vakfedilmesiyle oluşan vakfa “ırsâdî vakıf” denir. Osmanlı Devleti’nde mîrî arazilerin menfaatlerinin vakıf olarak tahsis edilmesiyle oluşan vakıflara “tahsisat kabilinden vakıflar” veya “gayri sahih vakıflar” denmektedir. Vakıf bir mülkün sahibi tarafından yapılabilir. Sultan ise devlet arazilerinin gerçek sahibi değildir. Yapılan vakıf da, sahih bir vakıf değil bir tahsisdir. Bu nedenle bu vakıflara gayri sahih vakıflar denilmiştir. Gayri sahih vakıflar tahsisin yapıldığı gaye bakımından ikiye ayrılmaktadır. Birincisi “sahihs tahsis” denilen devlet tarafından verilmesi gereken bir hizmete tahsis edilen vakıf mîrî arazilerdir. Cami, hastahane gibi kurumların masrafları için kurulan vakıflar bu türe girmektedir. İkincisi ise “gayri sahih tahsis” denilen devletin vermesi gereken hizmet kapsamına girmeyen, özel kişilere yapılan tahsislerdir. Birinci tür vakıflar iptal edilemezken ikinci tür tahsisler sultanın izni ile iptal edilebilmektedir. Tahsisat kabilinden vakıfların cevazı, Hanefiler dışındaki mezheplerin genel olarak sahip oldukları görüşe göre savaşıla elde edilen arazinin Müslümanlar lehine vakıf olduğu fikrine dayanmaktadır. Buna binaen devlet mîrî arazilerde, devletin ekonomik sıkıntılarında vakfedilen cihetin gelirsiz kalmasını engellemek ve halka hizmet sunmak adına sahih olmayan ama vakıf gibi işletilen tahsisat arazileri oluşturmuştur. Bu tür gayri sahih vakıflara Osmanlı Devleti döneminde Hanefî alimler tarafından da cevaz verilmiştir. Tahsisat kabilinden vakıflar genel olarak mîrî arazi hükümlerine tabidir. Bu nedenle ferâğ edilmeleri mîrî arazi hükümlerine binaen caizdir.¹⁷⁰

Veli veya vasinin kendi yetiminin veya başka yetimin malından, rehinsiz istidâne etmesine üç muteber kefil gösterme şartıyla izin verilmiştir. Bu izin önceki nizamanmelerde yer almamaktadır. Fıkıhta da veli veya vasinin yetimin malıyla ticaret yaparak kâr ortaklığında bulunmaları yani mudarebe tercih edilen bir muamele

¹⁷⁰ Ali Himmet Berki, “İslâm’da Vakıf, Sahih ve Gayri Sahih Nevileri II”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (1958): 1-10; Ahmed Akgündüz, “İrsâdî Vakıf”, *DİA* (İstanbul, 2000).

değildir.¹⁷¹ Ancak bu nizamnamede, yetimin malları devlet eliyle sandık içerisinde muhafaza edilmektedir ve vasiler tarafından yetimin malına yönelik suiistimalortadan kaldırılmış olduğu için veli ve vasilerin istidanesine imkan tanınmıştır. Vasiler fıkıhta güvenilir yani emin oldukları için onlara rehinsiz sadece kefile idâne hakkı tanındığını düşünmekteyiz. Öyle ki vasinin kendi yetiminin malından istidâne etmesi durumunda başka yetimin malından edeceğinin iki katı kadar meblağ almasına izin verilmiştir.

Madde 45 – Emvâl-i eytâmdan istidâne edecek zât istidâne edeceği aqçenin miqdârını ve vereceği rehin ve kefilleri Dersa‘âdet’te Eytâm Müdüriyetine ve taşrada hükâmû’s-şer‘a beyân eyleyecek ve verilecek rehin mücevherâtta ise Dersa‘âdet’te Eytâm İdâresinde bulunacak muvazzafe muhammin ve taşrada ehl-i vukûf tarafından ve emlâk-i sırfa ve gedik ve tevsi‘-i intikâli icrâ edilmiş müsakkafe-ı vakfiye ve arâzi-i emiriyye ve tahşisât kâbilinden olan arâzi-i mevkufe olduğu şürette münadiler tarafından keşif ve tahmîn edilerek kıymet ve bedel-i şahîhîni nâtik ibrâz olunacak mühürlü pusula Dersa‘âdet’te Eytâm Müdürü ve taşrada hükâm cânibinden tedkik ve emlâk ve aqârın sened-i haqânîleri tatbik edildikten sonra müddet-i idâne verilmesi lâzım gelen ribih dâhil olduğu halde rehinin kıymet-i muhammenesinin sülûsânı nisbetinde bir meblâğ ikrâz edilecektir. Meblâğ-ı mezkûr emvâl-i eytâmdan kasaya ilk vaz’ olunandan kifâyet etmediği halde diğer mâldan târîh-i vaz’ları i‘tibârıyla ve sırasıyla Dersa‘âdet’te idâne me’mûrları ve taşrada eytâm müdürleri cânibinden üç sene müddetle bâ devr-i şer‘î idâne edilir. Evliyâ ve evsiyânın istidâne edecekleri meblâğın nemâları eytâmın nafaqa-i mukadderelerine karşılık olduğu halde eytâmın yirmi yaşını ikmâl etmeleri için lâzım gelen müddet hesap edilerek her neye bâliğ olursa o müddetçe devir mu‘âmesi icrâ olunur. Müddet-i idâne iktizâ eden ribih ol seneler şuhûruna bi’t-taksim her şehir gâyetinde ol şehre işâbet edecek hisse-i nemâyı edâ eylemek üzere muakşâten ilzâm ve tanzim olunacak sened-i şer‘îye bu vechile derc ve imlâ kılınır. Emvâl-i eytâmın nemâsız bırakılmamasına idâne me’mûrlarıyla eytâm müdürleri tarafından mütemâdiyen diqqât ve i‘tinâ olunacaktır.

¹⁷¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 1993, 28: 28-29; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 192-193; Öney, *İslâm Hukuku’nda ve 1875/61 Numaralı Trabzon Şer‘îye Sicili Uygullamasında Vesâyet Müessesesi*, 49-51; Bardakoğlu, “Vesayet”.

“Yetim mallarından istidane edecek kişi istidane edeceği akęenin miktarını ve vereceği rehin ve kefilleri Dersaâdet’te Eytâm Müdüriyetine ve taşrada şer’i hâkimlere beyan edecek ve verilecek rehin mücevher cinsinden ise Dersaâdet’te Eytâm İdaresi’nde bulunacak vazifeli muhammin ve taşrada bu işten anlayanlar tarafından ve emlak-i sırfa ve gedik ve devredilebilir hale getirilmiş vakıf binaları ve dükkânları ve mîrî arazi ve sahipliği beytûlmâlde kalmak üzere geliri belirli bir yere atanmış vakfedilmiş arazi olduğu surette münadîler tarafından keşif ve tahmin edilerek gerçek kıymet ve bedeli beyan edici bir mühürlü pusula Dersaâdet’te Eytâm müdürü ve taşrada hâkimler tarafından incelendikten ve emlak ve akarın tapu senetleri mukayese edildikten sonra idane müddetinde verilmesi gereken ribih dahil olarak rehinin tahmin edilen kıymetinin üçte ikisi ölçüsünde bir miktar borç verilecektir. Zikredilen miktar yetim mallarından kasaya ilk konulan yeterli gelmediği takdirde diğer maldan konulma tarihleri itibariyle sırayla Dersaâdet’te idane memurları ve taşrada eytâm müdürleri tarafından üç sene müddetle şer’i devirle idane edilir. Veli ve vasîlerin istidane edecekleri miktarların nemaları yetimlerin takdir edilmiş nafakalarına karşılık olduğu takdirde yetimin yirmi yaşını tamamlamaları için gereken müddet hesap edilerek her neye denk gelirse o müddetçe devir muamelesi gerçekleştirilir. İdane müddetinde gereken ribih o senelerin aylarına taksim edilerek her ay sonunda o aya isabet edecek nema hissesini ödemek üzere taksit taksit gereken ve düzenlenen şer’i senet bu şekilde yazılır. Yetim mallarının nemasız bırakılmamasına idane memurlarıyla eytâm müdürleri tarafından devamlı olarak dikkat edilecek ve özen gösterilecektir.”

Rehin olarak alınan malın üçte ikisi oranında yetim malından borç verilebilecektir. Bu uygulama yetim malını güvenceye alma maksadıyla konulmuştur. Çünkü alınan rehin idane müddetinde değer kaybetse dahi borçtan fazla olması nedeniyle yetimin malına bir zarar gelmesi engellenmiş olacaktır. İslam hukukunda bir kişi vereceği borca karşılık hiçbir teminat talep etmeyebilir. Eğer alacaklı rehin talep ederse, alacağı rehin, vereceği borçtan daha kıymetli olabileceği gibi borca eşit değerde ya da ederi daha

düşük bir mal da olabilir.¹⁷² Bu maddede konulan rehin malının değeri ile alakalı sınır yetimin malının güvencede olması içindir.

Madde 46 – Madde-i sâbıkâ ahkâmına tevfiқан idâne tekerrür ettikte Dersa‘âdet Eytâm Müdürü ma‘iyetinde bulunacak idâne kâtipleri ve taşrada hükkâmü’s-şer‘î tarafından ta‘yîn edilecek kâtip müsted‘înin ismiyle pederi ismini ve şöhretiyle maḥall-i iḳâmet ve şan‘atını ve terhîn veya vefâ‘en bey‘ ve ferâğ edeceği emvâl ve aḳârın cins ve nev‘i ve miḳdârını ve verecekleri kefillerin daḥî isim ve şöhretlerini ve maḥall-i iḳâmet ve şan‘atlarını ve muḥammin ve erbâb-ı vuḳûf tarafından verilecek taḥmîn pusulalarından münderecâtını ve verilen aḳçe hangi yetimin mâlından olup hangi velî ve vaşî ve idâne me‘mûru veya eytâm müdürünün ma‘rifetiyle icrâ olunduğunu ve aşıl mâl ile nemâdan zimmetine ta‘alluḳ edecek meblâğı müddet-i ḥitâmında medyûn edâ etmez ise rehin veya vefâ‘en bey‘ ve ferâğ eylediği şeyleri bi‘l-müzâyede semen ve bedel-i mişliyle âḥara bey‘ ve ferâğa ve semen veya bedelinden deynini edâ ve fazlasını kendine ve maḥlûl¹⁷³ vuḳû‘unda cânib-i vaḳfa i‘tâya Dersa‘âdet’te idâne me‘mûrlarını ve taşrada eytâm müdürüyle diğeri birini vekâlet-i devriye ile müstakillen ve müte‘âḳiben tevkîl eylediğini ve idâne me‘mûrlarından her birine kendinden veya kefillerinden talep ve da‘vâya mecbûriyet ḥâsıl olur ise verilmesi lâzım gelen ihzâriye ve ḥarc-ı i‘lâm ve rûsûm-ı taḥsîliye ve pul ve meşârif-i sâ‘ireyi kendine mürâca‘at etmek üzere mâllarından ḥarc ve şarfa ve mürûr eden eyyâm için teberrû‘ eylediği meblâğı edâya emreylediğini idânâta maḥşûş zabıṭ cerîdesine uşûl-i şer‘iye ve ta‘limât-ı maḥşûşası ahkâmına tevfiқан zabıṭ ve taḥrîr ile medyûn ve küfelâya imzâ ve taḥtîm ettirecek ve eytâm idârelerinde bulundurulacak i‘tâya maḥşûş masraf çekinin açık maḥallerini doldurup ḳoçandan kaṭ‘ettikten ve medyûna imzâ ve taḥtîm ettirdikten sonra eytâm muḥâsebesince mu‘âmelât-ı lâzimesi bi‘l-îfâ Dersa‘âdet’te Eytâm Müdüriyetinden ve taşrada hükkâm taraflarından verilen işâreti taḥrîr olunarak rehin mücevherât gibi menḳûlât ḳâbilinden ise taḥmîn pusulasıyla beraber ḳaşa-i maḥşûşuna vaz‘ olunduktan ve gedikât ve sâ‘ire ḳâbilinden olduğu ḥalde bervechi meşrûḥ zabıṭın ḥitâmını müte‘âḳib Dersa‘âdet’te Eytâm

¹⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 1993, 14: 64.

¹⁷³ Maḥlul: Mîrasçı bırakmadan ölen kimse.

Müdüriyetinden taşrada hâkim tarafından verilecek ‘ilm ü haber üzerine icâb eden mahalden vefâ’en bey’ ve ferâğ mu ‘âmelesinin icrâsıyla alınan senetleri ve tahmîn pusulaları ve berminvâli meşrûh tanzîm kılınacak masraf çeki kaşaya teslim kılındıktan sonra istikrâz olunan meblâğ Dersa‘âdet’te ise idâne me’mûrları ma‘rifetiyle Eytâm Müdürü huzûrunda ve taşrada eytâm müdürleri ma‘rifetiyle hâkimü’ş-şer‘î huzûrunda müstedîne i‘tâ ve takrîr-i icrâ kılınarak zabtın zîri Dersa‘âdet’te Eytâm Müdürü ve taşrada hâkimü’ş-şer‘î tarafından taşdîk kılınacak ve işbu idâne keyfiyeti ‘inde’l-icâb mahalline me’mûr irsâliyle icrâ olunacak ve idânâtın icrâsından nihâyet on beş gün zarfında idâne hücceti bi’t-tanzîm Dersa‘âdet’te Eytâm Müdürü inhâsiyle kassâm cânibinden ve taşrada hâkimü’ş-şer‘î tarafından imzâ ve tahtîm olunduktan sonra kaşa ve eytâm sandıklarına vaz’ edilecektir.

“Önceki madde hükümlerine uygun olarak idane tekrar edince Dersaâdet Eytâm Müdürü emrinde bulunacak idane katipleri ve taşrada şer’î hâkimler tarafından tayin edilecek katip davacının ismiyle babasının ismini ve şöhretiyle ikamet ettiği yeri ve sanatını ve rehin verme veya vefaen beyi ve tapusunu nakledeceği mallar ve akarın cins ve çeşit ve miktârını ve verecekleri kefillerin de isim ve şöhretlerini ve ikamet yerlerini ve sanatlarını ve muhammin ve bu işin ehli tarafından verilecek tahmin pusulalarından derecelerini ve verilen akçe hangi yetimin malından olup hangi veli ve vasî ve idane memuru veya eytâm müdürünün eliyle gerçekleştirildiğini ve asıl mal ile nemadan zimmetine denk gelecek miktârı süre bitiminde borçlu ödemezse rehin veya vefaen beyi ve tapusunu naklettiği şeyleri müzayede yoluyla para ve misli bedeli ile başkasına satmaya ve tapusunu nakletmeye ve para veya bedelinden borcunu ödemeye ve fazlasını kendine ve geride mirasçı bırakmadan vefat etmesi durumunda vakıf tarafına vermeye Dersaâdet’te idane memurlarını ve taşrada Eytâm Müdürü ile başka birini vekalet-i devriye¹⁷⁴ sûretiyle hem müstakil olarak ve hem de peşisıra vekil tayin ettiğini ve idane memurlarından her birine kendinden veya kefillerinden talep etmeye ve dava açmaya mecburiyet olursa verilmesi gereken celp harcını ve karar harcı ve tahsil vergisi ve pul ve

¹⁷⁴ Vekil, her azil edildikçe yenilenen vekâlettir. “Seni ne zaman azledersem vekilim olmak üzere şu işime tevkil ettim.” diye yapılan bir vekâlettir. Geniş bilgi için bkz. Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 6: 354; Yusuf Kılıç, *Osmanlı Hukuku’nda Vekâlet Sözleşmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019), 54-55.

diğer masrafları kendine müracaat etmek üzere mallarından harç ve sarfa ve geçmiş olan günler için bağışladığı miktarı ödemeye emreylediğini idanelere mahsûs tutanak defterine şer‘i usûle ve özel talimat hükümlerine uygun olarak kaydedip yazmakla borçlu ve kefillere imza attıracak ve mühürlenecek ve eytâm idarelerinde bulundurulacak verilmeye mahsûs masraf çekinin açık yerlerini doldurup koçandan kestikten ve borçluya imzalatıp mühürlettikten sonra eytâm muhâsebesince gerekli olan işlemleri yapılarak Dersaâdet’te Eytâm Müdüriyetinden ve taşrada hâkimler tarafından “verilen” işareti yazılarak rehin mücevher gibi mankul cinsinden ise tahmin pusulasıyla beraber özel kasaya konulduktan ve gedik vs cinsinden olduğu takdirde açıklandığı üzere kaydedildikten sonra Dersaâdet’te Eytâm Müdüriyetinden taşrada hâkim tarafından verilecek ilmühaber üzerine gereken yerden vefaen bey’ ve tapusunu nakletme muamelesinin gerçekleştirilmesiyle alınan senetleri ve tahmin pusulaları ve açıklandığı üzere düzenlenecek masraf çeki kasaya teslim edildikten sonra borçlanılan miktar Dersaâdet’te ise idane memurları eliyle Eytâm Müdürü huzurunda ve taşrada eytâm müdürleri eliyle şer‘i hâkimler huzurunda davacıya verilerek ve işlemin gerçekleştiği tahrir edilerek kaydın altı Dersaâdet’te Eytâm Müdürü ve taşrada şer‘i hâkim tarafından onaylanacak ve işbu idane işi gerektiği takdirde yerine memur gönderilerek gerçekleştirilecek ve idanenin yapılmasından en fazla on beş gün içinde idane belgesi düzenlenerek Dersaâdet’te Eytâm Müdürünün görevlendirdiği kassâm tarafından ve taşrada şer‘i hâkim tarafından imzalanıp mühürlendikten sonra kasa ve eytâm sandıklarına konulacaktır.”

İdane tekerrürü yani idânenin tekrarlanması, müddeti dolan bir idâne borçlu borcundan, üzerine düşen nemayı ödedikten sonra idânenin yenilenmesini isterse, rehini ve kefilleri idânenin şartlarına hâlâ uygun bulunduğu takdirde idâne memurları da idânesinin tekrarlanmasına izin vermesi şartıyla, asıl parayı, yenilenen idâne müddetinin sonunda ödemesi üzerine idâne sözleşmesinin yenilenmesidir.

Maddede geçen bir diğer konu müzayede konusudur. Ancak bu konu müzayede meselesini müstakil olarak ele alan 74. maddede açıklanacağı için burada ele alınmayacaktır.

Maddede borç ödenmeden, borcun süresinin bitmesinden itibaren hesabının kapatılmasına kadar geçen günler için idâne edecek kişinin bir teberruda bulunacağı yazmaktadır. Bu, idâne sözleşmesinin içerisine konulan zorunlu bir teberrudur. Böyle bir teberru kuralının konulmasının nedeni yetimin, borcun ödenmediği müddet içerisinde uğramış olduğu zararı, borçlunun tazmin etmesini sağlamak ve yetimin malını zarara uğramaktan muhafaza etmektir. Fıkıhta sözleşmenin bitiminden itibaren geçen süre için borçludan fazla bir mal talep etmek caiz değildir.¹⁷⁵ Bu nedenle bunu zorunlu bir teberru ile faiz kapsamına girmekten çıkarmışlardır. Bu teberrunun ölçüsü ise 51. Maddede her geçen gün için borçludan, sözleşmede hesaplanmış olan her güne düşen ribih miktarınca bir meblağın tahsil edilmesi şeklinde açıklanmıştır.

Madde 47 – İdâne olunan mebâliğin ribh-i mülzemleri otuz sekizinci madde mûcibince tahşildârlar veşâyetiyle tahşil olunup kasaya vaz’ olunacaktır. Tahşildârlar tahşil ettikleri mebâlig için imzâ-yı zâtileriyle mümzâ ve matbû’ ve maqbûz ‘ilm ü haberini medyûnlara i’tâ ve kabz eyledikleri mebâligi Dersa’âdet’te Eytâm Muhâsebesince ve taşrada eytâm müdüriyetince defâtir-i maşşûsasına cins ve nev’iyle kaydettirdikten sonra eytâm kaşasına teslim edeceklerdir. Müstakrazât-ı hazîne nemâları dahî ahzına me’ mûr tahşildâr ma’rifetiyle Hazînenin havâle eylediği mahalden kabzedilip kezâlik ba’de’l-kayıt şandık emînine teslim edilecektir. Ancak eytâma devâ’ir-i Devlet’ten muhaşşas ma’aşât evliyâ ve evşiyâ tarafından kabz olunacak ve bu ma’aşâtın nafaqa-i muqaddereden fazlası kezâlik eytâm kaşa ve şandıklarına vaz’ edilecektir.

“İdane olunan miktarın ribh-i mülzemleri otuz sekizinci madde gereğince tahsildarlar vasıtasıyla tahsil olunup kasaya konulacaktır. Tahsildarlar tahsil ettikleri miktar için kendi imzalarıyla imzalanmış basılı makbuzu borçlulara vererek aldıkları miktarı Dersaadeet’te Eytâm Muhâsebesince ve taşrada eytâm müdüriyetince özel defterlerine cins ve türüyle kaydettirdikten sonra eytâm kasasına teslim edeceklerdir. Hazîneden borç alınmış paraların nemalarından da toplanmasına görevlendirilmiş tahsildar eliyle Hazînenin gönderdiği mahalden alınıp aynı şekilde kaydedildikten sonra

¹⁷⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 48-49; Rahmi Yaran, *İslam Hukukunda Borçlunun ve Alacaklının Temerrüdü* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1994), 152-155.

sandık eminine teslim edilecektir. Ancak yetimlere Devlet dairelerinden tahsis edilmiş maaşlar veliler ve vasîler tarafından alınacak ve bu maaşların takdir edilmiş nafakadan fazlası aynı şekilde eytâm kasa ve sandıklarına konulacaktır.”

Maddede geçen “ribh-i mülzem” tamlaması muamele-i şeriyye ile elde edilen kâr anlamına gelmektedir. Nizamnamenin tamamında bu ifadeyi incelediğimizde idane olunan paranın kârı anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz.

Madde 48 – Eytâm ‘uhdesinde olup t̃alibine îcâr olunacak aķârât İcâr-ı Aķâr Nizâmnamesi aħkâmına tevfiķan tanzîm ve mukâvelât muħarrirliğine¹⁷⁶ taşdîķ ettirilecek bir kunturatoya raptolunur. Müste’cir Dersa’âdet’te Eytâm Müdüriyetince taşrada hûkkâmu’ş-şer’î ma’rifetiyle kefâlet-i kavîyeye raptedilir. Aķârât-ı müste’cirenin ücûrâtı madde-i sâbıkada beyân olunan taħşîldârlardan birinin nâmına kayıt ile bermûcib-i mukâvele bi’l-isti’câl taħşîl ve sandık eminine teslim kılınacaktır. Taħşîldârları olmayan meħâkim-i şer’iyede bu mişillû nemâ ve ücûrât ve sâ’ire eytâm müdürleri ma’rifetiyle taħşîl kılınarak bilâ te’hîr eytâm sandıklarına teslim olunacaktır.

“Eytâm üzerinde olup isteyenine kiralanacak akarlar İcar-ı akar Nizamnamesi hükümlerine uygun şekilde düzenlenecek ve mukavelat muharrirliğine onaylatılacak bir kontrakta bağlanır. Kiracı Dersaâdet’te Eytâm Müdüriyetince taşrada şer’î hâkimler eliyle sağlam kefillere bağlanır. Kiralanan akarların ücretleri önceki maddede ifade edilen tahsildarlardan birinin adına kaydedilmekle sözleşme gereğince çabucak tahsil edilip sandık eminine teslim edilecektir.”

Madde içerisinde geçen İcâr-ı Akâr Nizamnamesi 10 Rebiülevvel 1291 tarihinde otuz üç maddeden müteşekkil olarak yayınlanmıştır. Bu nizamnamede kiracı ve kiralayan arasında bir sözleşme hazırlanması zorunlu hale getirilmiştir. Bu yazım mevzusu 3. maddede beyan ettiğimiz üzere müdayene ayetine muvafıktır. Sözleşmeye şeriate ve örfe uygun olduğu müddetçe istedikleri şartı koymakta serbest bırakılmışlardır. Ayrıca küçüğün ve mecnunun da malı ile ilgili kiralama sözleşmelerini vasî ya da velisinin yapması kuralı konulmuştur. Sözleşmenin mahkemede hâkim tarafından onaylanması

¹⁷⁶ Sözleşme yazma işini yapan daire.

gerektiği dile getirilmiş ve bu işlemlerden alınacak ücretler belirlenmiştir. Ayrıca kiracı ve kiralayanın uyması gereken kurallar ve haklar açıklanmıştır. Varislere sözleşmeyi fesh ve olduğu gibi bırakma hakkı tanınmıştır. Vakıfların ve mîrî arazilerin kiralınması da bu nizamname ahkamına uygun olarak yapılmıştır. Bu nizamname daha önce yayınlanmış olan “Kontrat Nizamnamesi” yerine geçirilmiştir.¹⁷⁷ Nizamname ahkamı fıkıh eserlerinde beyan edilen ahkama uygundur. Kiracı ve kiralayan iki tarafın da haklarının korunması adına tedbirler alınmış ve kural haline getirilmiştir.

Madde 49 – Yedinci maddede izâh olunduğu vechile vereş ve dâyinî hîn-i takşîm-i terekede fazla me’hûzâtı olduğu tahakkuk edip de edâdan imtinâ’ ettikleri ve maddeteyn-i sâbıkateynde beyân olunan nemâlar ile ücûrât istihsâl olunamayıp altı ay miqdâr-ı nemâ ve ücûrât müstedîn ve müste’cirler zimmetlerinde terâküm edecek olur ise eytâm müdürlerinin inhâ ve takrirleri hükkâm tarafından kabûl ve taşdîk ile olbâbta resmen i’tâ olunacak müzekkere münderecâtı şûret-i kat’iyede me’mûrîn-i icrâ’iye tarafından derhâl infâz ve icrâ olunacaktır.

“Yedinci maddede izah edildiği şekilde varisler ve alacaklının terekenin bölüşme zamanında fazla para aldıkları belirlenip de ödemekten kaçındıkları ve iki önceki maddede açıklanan nemalar ile ücretler alınamayıp altı ay nema ve ücret miktarları istidane eden ve kiralayan kimselerin zimmetlerinde birikecek olursa eytâm müdürlerinin görevlendirme ve önermeleri hâkimler tarafından kabul edilip tasdik edilince o zaman resmen verilecek yazı içeriği kesin olarak icra memurları tarafından hemen hüküm uygulanacak ve yerine getirilecektir.”

Bu maddede ödenmesi gereken meblağların zamanında ödenmemesi durumunda icra memurlarının, hâkim tarafından verilecek resmi tahsil belgesine dayanarak gerekli işlemleri yapması düzenlenmiştir. Ayrıca nema ve ücretlerin ödenmemesi altı ayı aştığı durumlarda icra memuru görevlendirilmiştir. Bu süreler, yetkili makamın takdirine bırakılmış hususlardır.

¹⁷⁷ “İcâr-ı Akâr Nizamnamesidir”, *Düstur*, Tertib 1, 3, 511-517.

Madde 50 – Müddet-i idâne hitâm bulmazdan bir ay evvel eytâm müdürleri tarafından bir ihtârname irsâliyle te'diye-i deyn veyâhûd tecdîd-i idâne edilmesi ve bu şüretlere muvâfakât olunmadığı halde müddetin hitâmında rehinin satılacağı medyûna bildirilir. Eğer medyûn tecdîd-i idâneye tâlîp olur ise Dersa'âdet'te Eytâm Müdüriyeti Hey'etince ve taşrada eytâm meclislerince medyûnun rehini ve kefilleri tecdîd zamanında şayân-ı kabûl görüldüğü ve medyûn dahî zimmetinde terâküm eden nemâyı kâmilten tesviye eylediği halde tecdîd-i idâne edilir. Eğer medyûn tecdîd-i idâneye tâlîp olmayıp da idânenin tecdîdi me'mûrları tarafından tenşîb olunmadığı şürette tesviye-i deyn ettirilmesi ve edilmediği halde hitâm-ı müddette rehinin fûruhtuyla te'diye-i deyn olunacağı kendine bildirilir. Medyûnun mahall-i ikâmet-i hâzırası mechûl olduğu veyâhûd diyâr-ı âharda bulunduğu şürette hitâm-ı vadede medyûn gelip de te'diye-i deyn etmez ise rehinin fûruhtuyla tesviye-i deyn edileceği gazeteler ile veya vesâ'it-i sâ'ire-i mümkin ile i'lân ettirilir ve bu bâbda vukû' bulan meşârif medyûna 'â'id olur.

“İdane müddetinin bitmesinden bir ay önce eytâm müdürleri tarafından bir ihtarname gönderilerek borcu ödemesi veya idaneyi yenilemesi ve bu yollara uyulmadığı takdirde müddetin bitiminde rehinin satılacağı borçluya bildirilir. Eğer borçlu idaneyi yenilemeyi isterse Dersaâdet'te Eytâm Müdüriyeti Heyetince ve taşrada eytâm meclislerince borçlunun rehini ve kefilleri yenileme zamanında kabul edilebilir görüldüğü ve borçlu da zimmetinde biriken nemayı tam olarak ödediği takdirde idane yenilenir. Eğer borçlu idaneyi yenilemeyi istemeyip de idanenin yenilenmesi memurlar tarafından uygun görülmediği takdirde borcun kapatılması ve kapatılmadığı durumda müddetin bitiminde rehinin satılmasıyla borcun ödeneceği kendisine bildirilir. Borçlunun şu anda ikamet ettiği yer bilinmediği veya başka bir diyarda bulunduğu zaman vade bitiminde borçlu gelip de borcunu ödemez ise rehinin satılmasıyla borcun kapatılacağı gazeteler ile veya imkân dahilindeki diğer vasıtalarla ilan ettirilir ve bu şekilde ortaya çıkan masraflar borçluya ait olur.”

Tecdîd-i idâne ile idânenin tekerrürü, idânenin tekrarlanması manasını işaret için kullanılmıştır. İdanenin tekrarlanması ise 46. maddede açıklanmıştır.

50. maddede idâne sözleşmesine uyulmadığı takdirde yapılacak işlemler kanunlaştırılmıştır.

Madde 51– Vâde-i deynin inkıẓāsından sonra nihâyet bir aya kadar medyûn veyâhûd küfelâsı gelip te'diye-i deyn etmedikleri halde bervechi âtî rehin müzâyedeye vâz' olunur. Şöyleki medyûnun rehni mücevherât ve evâni-i sîm-ü zer kâbilinden ise Dersa'âdet'te kuyumcu çarşısında ve taşrada çarşı ve pazarlarda üç def'a ayrı ayrı günlerde bi'l-müzâyede her kaç kuruşa çıkar ise vekîl-i bey' tarafından fûruht olunduktan ve gedikât ve akârât maķûlesinden olduğu halde on birinci maddede beyân kılındığı vechile müzâyede pusulasını bi't-tanzîm iktizâ eden mahallerde nihâyet iki ay nidâ ve müzâyede olunarak üç def'a gazetelerde ve gazete olmayan mahallerde vesâ'it-i sâ'ire-i mümkün ile i'lân edilerek bey'e vekîl olanlar tarafından bey'i veya ferâğ mu'âmelesi icrâ kılındıktan sonra bunların şemen veya bedellerinden meşârifât-ı lâzime ba'de'l-ifâ mütebâkisinden miķdâr-ı deyn uşûlüne tevfiķan me'mûrları ma'rifetiyle eytâm kaşasına ve şandıklarına vâz' olunarak fazlaları hâzır ise medyûna ve maḥlûl ise üst tarafı cânib-i vakfa verilecek ve medyûn hazır olmadığı halde vürûdunda kendisine i'tâ kılınmak üzere emânet hesabına bi'l-kayıt ayrıca kaşada ve eytâm şandıklarında hıfzolunacaktır. Medyûn bi'r-rızâ te'diye-i deyn etmeyip de hûķûķ-ı eytâm hükmen isti'fa' olduğu takdirde hitâm-ı vâdeden i'tibâren târîḥ-i isti'fa'ya kadar güzerân eden müddet için kabẓ olunacak ribḥi kırk altıncı maddede beyân olduğu üzere zabıt cerîdesinde olan kayd-ı ahîre nazaran medyûn teberru' etmiş olduğundan ribḥ-i mezkûr kendisinden isti'fa' olunacaktır.

“Borcun vadesinin bitiminden sonra en fazla bir aya kadar borç veya kefilleri gelip borcu ödemedikleri takdirde aşağıda görüleceği üzere rehin müzayedeye konulur. Şöyle ki borçlunun rehni mücevher ve altın ve gümüş kap kaçak türünden bir şey ise Dersaâdet'te kuyumcu çarşısında ve taşrada çarşı ve pazarlarda üç defa ayrı ayrı günlerde müzayedeye yoluyla kaç kuruşa çıkarsa satış vekili tarafından satıldıktan ve gedik ve akar türünden olduğu durumda on birinci maddede açıklandığı şekilde müzayedeye pusulasını düzenleyerek gerekli yerlerde en fazla iki ay duyurarak ve müzayedeye yapılarak üç defa gazetelerde ve gazete olmayan yerlerde ise imkan dahilindeki diğer vasıtalarla ilan edilerek satışa vekil olanlar tarafından satışı veya tapu devri işlemleri yapıldıktan sonra

bunların para ve değer veya bedellerinden gerekli masraflar karşılandıktan sonra kalanından borcun miktarı usulüne uygun olarak memurlar eliyle eytâm kasasına ve sandıklarına konularak fazlaları hazır ise borçluya mirascısı kalmadan vefat etmiş (mahlûl) ise üst tarafı vakıf cihetine verilecek ve borçlu hazır olmadığı takdirde geldiğinde kendisine verilmek üzere emanet hesabına kaydedilerek ayrıca kasada ve eytâm sandıklarında muhafaza edilecektir. Borçlu rızasıyla borcu ödemeyip de eytâm hakları hükmen alındığı takdirde vade bitiminden itibaren hakların alınması tarihine kadar geçen müddet için alınacak ribih kırk altıncı maddede açıklandığı üzere kayıt defterinde olan son kayda göre borçlu teberru olarak bağışlamış olduğundan adı geçen ribih kendisinden alınacaktır.”

Madde 52 – Yalnız kefâletle idâne olunan mebâligin hitâm-ı müddet-i idâne istihşâli zımnında Dersa’âdet’te idâne me’mûrlarından birinin ve taşrada eytâm müdürlerinin talep ve iddi’ası üzerine medyûn veya küfelâdan tahşîli için aşıl mâl veyâhûd nemâdan tahşîli mütehattim olan miqdâr-ı meblâğ ibtidâ ‘â’id olduğu mahkeme-i şer’iyece ta’yîn edilerek tahşîline re’y olunacak ve bu şürete dâir bir akçe harç alınmayarak idâne hüccetleri zâhrına yazılacak muқтаzî i’lâmları me’mûrîn-i icrâ’iyye tebliğ ve me’mûrîn-i mûmâileyhimce müddet-i istinâf ve temyîzden müstesnâ tutularak bilâ te’hîr mevki-i icrâya vaz’ edilecektir. Edâ-yı deyne mahkûm olan medyûnûn ve küfelâ ifâ-yı deynden imtinâ’ sebebiyle hapsedildikleri halde eytâm cânibinden infâk olunmayacaktır.

“Sadece kefil teminatıyla idane edilen paranın, idane müddetinin sonunda tahsil edilmesi ile ilgili olarak Dersaadet’te idane memurlarından birinin ve taşrada eytam müdürlerinin talep etmesi ve iddiada bulunması üzerine borçlu veya kefillerden alınması için asıl mal veya nemadan, tahsili mühür altına alınmış olan para miktarı, baştan itibaren ait olduğu şer’î mahkemece belirlenerek tahsil edilmesi kararlaştırılacak ve yapılan bu işleme dair hiç harç alınmayarak idane belgesini arkasına yazılacak, gerekli olan karar belgeleri icra memurlarına resmen bildirilecek ve bu memurlar tarafından, kararı red davalarından ve temyize başvurmadan istisna edilerek, ertelenmeksizin icra mahaline konulacaktır. Borcu ödemek zorunda olan borçlunun ve kefillerin, borcu ödemekten

kaçınmaları sebebiyle hapsedilmeleri durumunda yetim tarafından herhangi bir harcamayapılmayacaktır.”

Borçlarını ödemekten imtina eden borçlulara ve kefillerine, bu sebeple hapsedildiklerinde eytâm sandığından herhangi bir harcamada bulunulmayacağıının düzenlendiği bu maddede ceza olarak hapis de yer almıştır. Uzun süreli hapis, genel olarak fukaha tarafından tasvip edilmeyen bir cezadır. Hakikatin ortaya çıkması için kısa süreli hapis cezasına müsamahayla bakılmıştır.¹⁷⁸ Burada söz konusu olan hapis süresininin kısa olduğu anlaşılmaktadır.

Madde 53 – İdâne olunan emvâlden re’sü’l-mâle mahsûben ceste ceste teslimât vukû’ buldukta müterâkim nemâsı olmadığı şürette defâtir-i mahşûşasına ba’d-e’l-kayd Dersa’âdet’te Eytâm Muḥâsebesinden ve taşrada eytâm müdürleri tarafından verilecek makbûz ‘ilm ü ḥaberiyle kaşa ve sandıklara teslim edilir ve tamâmen edâ olundukta kezâlik mu’âmele-i muḳtaẓiye bi’l-icrâ mebâlig-i müstedâne tamâmen kaşaya ve sandıklara teslim kılındıktan ve idâne hücceti Dersa’âdet’te Eytâm Müdürü ve taşrada hükâm tarafından görülüp kayd-ı terkîn oluna deyu işâret olunduktan sonra uşûlü vechile sicil-i mahşûşundan kayd-ı terkîn ve merhûnât medyûna teslim edileceği gibi vefâ’en ferâğ edilmiş olan ‘akârât ve sâ’irenin daḥî fekki hakkında ‘ale’l-uşûl ‘ilm ü ḥaber tanzîm ve i’tâ edilecektir.

“İdâne edilen mallardan anamala mahsuben taksit taksit ödeme yapıldığı ve birikmiş neması olmadığı takdirde özel defterlerine kaydedildikten sonra Dersaadet’te Eytam Muhasebesinden ve taşrada eytam müdürlerinden verilecek makbuz ile kasa ve sandıklara teslim edilir. Borç tamamen ödendiğinde aynı şekilde gerekli olan işlemler yapılarak idane edilen meblağın tamamı kasaya ve sandıklara teslim edildikten ve idane belgeleri Dersaadet’te Eytam Müdürü ve taşrada hakimler tarafından görülüp “kaydı silinsin diye” işaretlendikten sonra usulüne uygun olarak özel sicilinden kayıt silinip rehinler borçluya teslim edileceği gibi vefâen ferâğ etmiş olduğu akarlar vesaire de usul üzere fekki hakkında belgeler düzenlenecek ve verilecektir.”

¹⁷⁸ Şemsu’l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Marife, 1993), 20: 88-93.

İdâne işlemleri ifa ile neticelenip tamamlandığında yapılması gerekenlerin düzenlendiği bu maddede rehin olarak alınmış malların medyuna teslim edileceği ve vefaen ferağ edilmiş akar gibi diğer menfaat ferağlarının fekkedileceği hükme bağlanmıştır.

3.2.4. 4. Fasl: Yetimlerin Geçimi

Eytâmın i'âşesine dâirdir.

Madde 54 – Eytâmın nafaqa ve kisve ve levâzım-ı sâ'ire-i zarûriyyesi için mâlî nemâsına ve aqârât ücûrâtıyla devâ'ir-i devletten muhaşşaş olan ma'âşına ve qadr-i ma'rûfa göre hükkâmü's-şer' tarafından nafaqa takdîr olunarak bu babda tanzîm olunan nafaqa hücceti eytâm müdürlerine bi'l-irâ'e defter-i mahşûşuna kayd olunduktan sonra takdîr olunan nafakanın miqdârını ve bu nafaqa eytâmın hangi varidâtından olduğunu ve velî veya vaşî ve vekîllerinin ismiyle hatemini hâvî matbû' birer nafaqa-i muqaddere koçanı tanzîm ve mezkûr hüccetle berâber evliyâ ve evşiyâyâ veya vekîl-i şer'ilerine verilerek beher şehir gâyetinde eytâmın nafaqa-i muqaddere-i şehriyyeleri kaşadan i'tâ kılınacak ve eğer eytâmın nafaqa-i muqaddereleri evliyâ veya evşiyânın istidâne ettikleri mebâlig nemâsından şarf ve tesviye edilecek ise bu mişillû evliyâ ve evşiyâ her sene gâyetinde eytâm müdürlerine bi'l-mürâca'a îrâd ve maşraf vechile mu'âmele-i muқтаziyye icrâ edilecektir.

“Yetimlerin nafaka, kıyafet ve zaruri olan diğer malzemeleri için malının nemasına, akarlarının ücretlerine, devlet dairelerinden tahsis edilmiş olan maaşına ve bilinen miktarlara öre şer'î hâkimler tarafından nafaka takdir olunarak bu konuda düzenlenen nafaka belgelri eytâm müdürlerine bildirilerek özel defterlerine kaydedildikten sonra takdir edilen nafakanın miktarını ve bu nafakanın, yetimin hangi gelirinden olduğunu ve veli veya vasi ve bunların vekillerinin ismiyle mühürlerini içeren matbu birer takdir edilmiş nafaka koçanı düzenlenerek adı geçen belge ile beraber beraber veliler ve vasiler veya bunların şer'î vekillerine verilerek her ay sonunda yetimlerin takdir edilmiş aylık nafakaları kasadan verilecek ve eğer takdir edilmiş nafakaları, veliler veya vasiler idane ettikleri paranın nemasından harcayarak karşılayacaklar ise bu şekilde veliler

ve vasiler her sene sonunda eytâm müdürlerine müracaat ederek gelirler ve masraflar beyanıyla gerekli olan muamele yerine getirilecektir.”

Maddede yetimin nafakası ile ilgili bilgi veriliyor. Burada nizamnamedeki nafaka ile ilgili maddeler hakkında genel bir bilgi vermeyi uygun görüyoruz. Yetimin tüm malı 13. maddede zikrolunduğu üzere 1500 kuruştan az ise, vasi veya velinin, yetimin nafakası için bu malın sandığa konulmadan kendilerine verilmesini talep etme hakkı vardır. Eğer bu miktardan çok ya da vasi veya veli tarafından talep edilmediyse yetimin malı sandığa alınır. Daha sonra yetim için 54. madde gereğince hâkim tarafından bir nafaka takdir olunur. Nafaka takdirinde yetimin malının nema miktarı, kirada malı varsa kirası, maaşının olup olmaması ve yetimin sosyo-ekonomik durumu göz önüne alınmaktadır. 47. maddede beyan olunduğu üzere yetimin bu maaş ve kiralara takdir edilmiş olan nafaka miktarından fazla olur ise oluşan fazlalık eytâm sandıklarına alınmaktadır. Ayrıca yetimin malından bayram, düğün, sünnet ve âmin alayı için gereken masraflar da takdir edilerek vasinin talebine binaen ayrılır. Nafaka aylık olarak ve gerektiğinde yetimin diğer masrafları için ayrılan meblağ vasi veya veliye bir makbuzla teslim edilir. Eğer vasi veya veli yetimin malından idânedeki bulunuyorsa idâne ettikleri meblağın neması yetimin nafakası miktarınca aylara taksim olunabiliyorsa, nafaka bu nemadan tahsil olunur. Ancak burada vasi veya veliden yaptıkları harcamalar için aylık olarak hazırlanmış bir raporu senede bir kere eytâm müdürlerine sunmaları istenmektedir. Burada bir çeşit fatura niteliğinde olan bu raporla yetimin malından ödemeleri gereken nemaları uygun olmayan bir şekilde harcama ihtimallerinin önüne geçilmektedir. 55. Maddede beyan olunduğu üzere nafaka dışında veli veya vasiye gerekli yerlere harcanmak üzere verilen paraların harcadıkları yerlere dair hazırladıkları raporu eytâm müdürlerine vermeleri gerekmektedir. Nafaka veya diğer masraflar için takdir edilen miktarın azlığına veya çokluğuna dair iddialar eytâm meclislerince değerlendirilecek ve yapılan değerlendirmeye göre hareket edilecektir.

Burada zikrolunmuş olan bütün hususlar fıkıhta yetimin nafakası ile ilgili yapılan açıklamalara muvafıktır. Fikhî olarak da yetimin malından aşırı kısıtlamaya

gitmeden ve israfa da kaçmadan orta yollu olarak gerekli harcamaların yapılmasına cevaz verilmiştir.¹⁷⁹

Madde 55 – Bedi¹⁸⁰ ve hitân¹⁸¹ ve velîme¹⁸² cem‘iyyetler için evliyâ ve evşiyâ tarafından eytâmın emvâl-i mevcûdesinden şarfı talep olunacak akçenin miqdârı Dersa‘âdet’te Eytâm Müdüriyetince ve taşrada eytâm meclislerince kararlaştırılacak ve bu şüretle takarrür eden akçenin şarfına dâ‘ir hükkâmu’ş-şer‘ tarafından verilecek izin pusulaları eytâm müdürlerine irâ‘e ile defâtir-i mahşûşalarına kayd olunduktan sonra usûlüne tevfiқан kâsa ve eytâm sandıklarından evliyâ ve evşiyâyâ ol miqdâr akçe verilecek ve bunların dahî aldıkları mebâligin mahall-i şarfını hâvî müfredât vechile bir kıt‘a defter tanzîm edilerek li-ecli‘l-hıfz eytâm müdürlerine i‘tâ edilecektir. Eytâma takdîr olunan nafaқа ile bedi’ ve hitân ve velîme cem‘iyyetler için takdîr edilen akçe miqdârının azlığı veyâhûd çokluğu hakkında bir iddi‘a vukû‘a gelir ise Dersa‘âdet’te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmda ve taşrada mecâlis-i idârece tedkîk-i keyfiyyet olunarak oralarca verilecek karar ve hükkâmu’ş-şer‘ tarafından i‘tâ olunacak me‘zûniyet üzerine bunların zam veya tenzîli icrâ olunacaktır.

“Bedi besmele, sünnet ve düğün törenleri için veliler ve vasiler tarafından tetimlerin mevcut mallarından harcanması talep edilecek olan akçenin miktarı Dersaadet’te Eytâm Müdüriyetince ve taşrada eytâm meclislerince kararlaştırılacak ve bu şekilde üzerinde karar kılınan akçenin harcanmasına dair şer‘î hakimler tarafından verilecek izin pusulaları eytâm müdürlerine bildirilerek özel defterlerine kaydedildikten sonra usûlüne uygun olarak kasa ve eytâm sandıklarından velilere ve vasilere o miktar

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 1993, 28: 29-30; Öney, *İslâm Hukuku’nda ve 1875/61 Numaralı Trabzon Şer‘iye Sicili Uygullamasında Vesâyet Müessesesi*, 60-61.

¹⁸⁰ Bedi‘: Okula başlayacak çocuk için düzenlenen, misafirlere ziyafet tertip edilen ve çocuğun istikbali için duaların edildiği özel bir törendir. Dualara orada bulunan topluluğun hep bir ağızdan “âmin” demesi sebebiyle “âmin alayı” olarak da isimlendirilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Mustafa Öcal, “Âmin Alayı”, *DİA*, 3 c. (İstanbul, 1991); Mehmet Üstünipek - Şeyda Üstünipek, “Âmin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı”, *Art Sanat Dergisi*, 1 (2014): 35-45.

¹⁸¹ Hitân: Erkeğin cinsiyet organının ucundaki fazla derinin alınması demektir. Hadislerde bu kelime ile isimlendirilmiştir. Günümüz Türkçesinde “sünnet” olarak ifade edilmektedir. Osmanlı’da bu işlem sonrası, sünnet olan erkek çocuk adına yapılan eğlence ve ziyafetlere hitân ismi verilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Salime Leyla Gürkan - Nebi Bozkurt, “Sünnet”, *DİA* (İstanbul, 2010).

¹⁸² Velîme: Arapça’da düğün ve bazı toplantılar için verilen yemek anlamındadır. Osmanlı’da ise daha çok düğün sebebiyle misafirlere ikram edilen yemek anlamıyla kullanılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Rahmi Yaran - Özdemir Nutku, “Düğün”, *DİA* (İstanbul, 1994).

akçe verilecek ve bunların da aldıkları meblağın harcandıkları yerleri içeren ayrıntılı bir parça defter düzenleyerek muhafaza edilmesi için eytâm müdürlerine verilecektir. Yetimlere takdir edilen nafaka ile bedi besmele, sünnet ve düğün törenleri için takdir edilen akçe miktarının azlığı veyahut çokluğu hakkında bir iddia ortaya atılırsa Dersaadet'te Emvel-i Eytâm İdaresi Meclisi'nde ve taşrada idare meclislerinde durum incelenerek bu kurumlarca verilecek karar ve şer'î hâkimler tarafından verilecek izin belgeleri üzerine bunların arttırılması veya azaltılması gerçekleşecektir."

Madde 56 – Eytâm 'uhdelerinde bulunan hâne ve aķârât-ı sâ'irenin muhtâc-ı ta'mîr olan mahalleri beş yüz kuruş masrafla ta'mîr olunabilecek ise Dersa'âdet'te Eytâm Müdürü ve taşrada hükkâmü's-şer' taraflarından gönderilecek me'mûr vâşıtasiyle keşif ve mu'âyene olunarak verecekleri keşif defterleri Dersa'âdet'te Eytâm Müdüriyetince ve taşrada eytâm meclislerince tahkîk ve tedkîk ve münderecâtı taşdîk olunduktan sonra taraf-ı şer'den izni hâvî verilecek pusulular mûcibince eytâm emvâlinden evliyâ ve evşiyâ veya bunların vekîl-i şer'îlerine i'tâ kılınarak onların ma'rifetleriyle icrâ-yı ta'mîrât edilecek ve bu şüretle icrâ olunacak ta'mîrât için evliyâ ve evşiyâ tarafından bilâ me'zûniyet beş yüz kuruştan fazla akçe şarf olunur ise işbu fazla eytâm için teberrû edilmiş addolunacaktır. Eğer beş yüz kuruştan fazla meşârifeye muhtâc ise 'ale'l-uşûl belediye dâ'ireleri tarafından keşfi ba'de'l-icrâ kezâlik keşif defteri Dersa'âdet'te Eytâm Müdüriyetince ve taşrada eytâm meclisleri tarafından görölerek kezâlik taşdîk olunduktan sonra mu'âmele-i mesrûde îfâ olunur ve her iki şürette dahî evliyâ ve evşiyâ veyâhûd bunların vekîl-i şer'îleri madde-i sâbıkada beyân kılındığı vechile kaşa ve eytâm sandıklarına teslim olunmak üzere tanzîm edecekleri müfredât defterinin zîri keşf-i şânî makâmında olarak me'mûr-ı mürsel veya devâ'ir-i belediyece taşdîk edilecektir. Bu babda devâ'ir-i belediyece veya me'mûr-ı mürsel tarafından icrâ olunacak keşif ve taşdîk meccânen îfâ kılınacaktır.

"Yetimlerin zimmetlerinde bulunan ev ve diğer akarların tamire ihtiyacı olan yerleri beş yüz kuruş masrafla tamir olunabilecek ise Dersaadet'te Eytâm Müdürü ve taşrada şer'î hakimler tarafından gönderilecek memur vasıtasıyla keşif ve tayin edilerek verecekleri keşif defterleri Dersaadet'te Eytâm Müdüriyetince ve taşrada eytâm meclislerince araştırılıp incelenip muhteviyatı tasdik edildikten sonra şer'î mahkeme

tarafından verilen izni içeren pusulalar gereğince yetimlerin mallarından veliler ve vasiler veya bunların şer'î vekillerine verilerek onların marifetiyle tamirler yapılacak ve bu şekilde gerçekleştirilecek tamirler için veliler ve vasiler tarafından izinsiz olarak beş yüz kuruştan fazla akçe harcanır ise işbu fazla yetimler için teberru edilmiş sayılacaktır. Eğer beş yüz kuruştan fazla masrafa ihtiyacı varsa usul üzere belediye daireleri tarafından keşif yapıldıktan sonra aynı şekilde keşif defteri Dersaadet'te Eytâm Müdüriyetince ve taşrada eytâm meclisleri tarafından görölerek aynı şekilde tasdik edildikten sonra zikredilen muamele derçleştirilir ve her iki şekilde de veliler ve vasiler veyahut bunların şer'î vekilleri önceki maddede beyan edildiği şekilde kasa ve eytâm sandıklarına teslim edilmeküzere düzenleyecekleri ayrıntılı defterin altı ikinci keşif için gönderilmiş olan memur veya belediye dairelerince tasdik edilecektir. Bu konuda belediye daireleri veya gönderilen memur tarafından gerçekleştirilen keşif ve tasdik ücretsiz olarak yerine getirilecektir.”

Yetimlerin uhdelerindeki taşınmazların tamire ihtiyaçları olması durumunda tamirin hangi şekilde yapılacağı tarif edilmektedir. Devlet burada yetimin menfaatine olan tamir masraf oranını bizzat belirlemektedir ve daha yüksek bir meblağa balığ olacak ise bu işe girilmemesini eğer bu sorumluluk altına giren kimse olursa da belirlenen miktârdan fazlasını ödemekle sorumlu tutulacağını kanunlaştırmaktadır.

Madde 57 – Eytâmın kazâ-i âhârda olup muhtâc-ı ta'mîr olan hâne ve akârâtı dahî madde-i sâbıkaya tevfiқан ta'mîr edilecek ise de keşif ve mu'âyeneleriyle verilecek keşif defterleri ve maḥall-i şarfını hâvî tanzîm kılınacak müfredât defterleri hâne ve akârâtın bulunduğu kazâlar meḥâkim-i şer'îyye ve eytâm meclisleri ma'rifetleriyle icrâ ve tanzîm kılınacak ve eytâmın sâkin ve mütavaṭṭın oldukları maḥal maḥkeme-i şer'îyyesi ile bi'l-muḥâbere îcâbı icrâ olunacaktır.

“Yetimlerin başka kazada olup tamire ihtiyacı olan ev ve akarları da önceki maddeye uygun olarak tamir edilecek ise de keşif ve tayinleriyle verilecek keşif defterleri ve harcama yerlerini içeren düzenlenecek ayrıntılı defterleri ev ve akarların bulunduğu kazaların şer'î mahkemeleri ve eytâm meclisleri marifetiyle yapılacak ve düzenlenecek

ve yetimlerin oturdukları ve vatan edindikleri yerin şer‘î mahkemesi ile haberleşerek gereği yerine getirilecektir.”

Yargı müesseseleri alanla sınırlandırıldığı için farklı yargı mahallerinde yapılacak işlemlerle ilgili olarak mahkemeler arasındaki görev münasebetleri düzenlemektedir.¹⁸³

Madde 58 – Her yetimin muhâsebesi üç senede bir kere ve îcâbına göre daha evvel Dersa‘âdet’te Eytâm Muhâsebesinde taşrada eytâm müdürleri nezdinde bulunan defterlere nazaran taraf-ı şer‘den ta‘yîn kılınacak kâtip ma‘rifetiyle velî veya vaşî veya bunların vekîl-i şer‘îleri hâzır olduğu halde Dersa‘âdet’te Eytâm Muhâsebecisi ve taşrada eytâm meclisleri nezâreti tahtında olarak ru‘yet edilecek ve evliyâ ve evşiyâ ru‘yet-i muhâsebeden imtinâ‘ ettikleri halde şüret-i meşrû‘ada cebir ve lede’l-iktizâ li-ecli’l-huşûş bir vaşî ta‘yîn olunarak muhâkeme-i şer‘iyye ve mu‘âmelât-ı lâzime îfâ kılınacaktır.

“Her yetimin muhasebesi üç senede bir kere ve gerektiği takdirde daha önce Dersaadet’te Eytâm Muhasebesi’nde, taşrada eytâm müdürleri yanında bulunan defterlere kıyasla şer‘î mahkeme tarafından tayin edilecek kâtip marifetiyle veli veya vasi veya bunların şer‘î vekilleri bulundukları halde Dersaadet’te Eytâm Muhasebecisi ve taşrada eytâm meclisleri gözetimi altında olarak kontrol edilecek ve veliler ve vasiler muhasebe kontrolünden kaçınırlarsa şeriate uygun olarak zorlama ve gerekirse bu husus için bir vasi tayin edilerek şer‘î muhakeme ve gerekli olan muameleler yerine getirilecektir.”

Üç senede bir yetimin mallarının muhâsebe kayıtları, idarî personelin gözetiminde veli veya vasî ile beraber incelenecektir. Yetimin mallarının ve yapılan işlemlerin kontrol altında tutulması yine yetimin malının muhafazası için alınan bir tedbirdir.

¹⁸³ Bkz. 1. Madde.

3.2.5. 5. Fasıl: Yirmi Yaşını Tamamlamış Yetimlerin Mallarıyla İlgili İşlemler

Yirmi yaşını ikmâl eden eytâmın mâlları hakkında yapılacak mu‘âmeleye dâ’irdir

Madde 59 – Yetîm olmaları cihetiyle hisse-i irsiyyelerine vaz‘ı yed edilmiş olanların emvâl-i mevrûseleri yirmi yaşını ikmâl ettikten ve ol babda menşûb olduğu mahkeme-i şer‘iyyece ‘ale’l-uşûl hüccet tanzîm olunduktan sonra eytâm müdürlerine ibrâz ile mu‘âmele-i muқтаziyyesi ba‘de’l-icrâ sandıkta bulunan akçesi nakden mevcûd ise i‘tâ ve idânâtta olup da havâleten kabûl etmediği halde müddet-i idâne inkızâsında idârece bi’t-tahşîl kezâlik yedine teslîm olunacak hisse-i irsiyesini kâmilen ahz u istîfâ ettiğini müş‘ir zâbıt cerîdesini ve tanzîm olunacak senedi imzâ ve tahtîm ettikten sonra Dersa‘âdet’te Eytâm İdâresince ve taşrada eytâm müdüriyetince mu‘âmele-i lâzime ba‘de’l-îfâ huzûr-ı hâkimde dahî hisse-i irsiyesini ahz-u istîfâ ettiğini ikrâr edecektir.

“Yetim olmaları nedeniyle miras hisselerine el konulmuş olanların miras malları yirmi yaşını tamamladıktan ve bu hususta, bağlı bulundukları şer‘î mahkemece usul üzere belge düzenlendikten sonra eytâm müdürlerine ibraz edilecek ve gerekli olan muamele gerçekleştirildikten sonra sandıkta bulunan akçesi nakit olarak mevcut ise verilecek ve idanede olup da havalesini kabul etmediği halde idane müddetinin bitmesinde, idare tarafından tahsil edilerek aynı şekilde eline teslim edilecek, miras hissesini tamamen aldığını belirten zabt defterini ve düzenlenecek senedi imzalayıp mühürledikten sonra Dersaadet’te Eytâm İdaresi’nce ve taşrada eytâm müdüriyetince gerekli olan muamele yerine getirildikten sonra hâkim huzurunda da miras hissesini aldığını bildirecektir.”

Bu maddede yetime, rüşünü ispat edebilmesi için yirmi yaşını doldurma şartı koşulmaktadır. Ancak Kur’an-ı Kerim’de “Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onların rüşte erdiklerini görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.”¹⁸⁴ buyurulmuştur. Rüş için ise kaynaklarda herhangi bir yaş alt sınırı belirtilmemiştir. Bir küçük, buluş çağına erdikten sonra denenip rüşünü ispat ettiği tespit edilirse, mallarının

¹⁸⁴ Nisa, 4/6.

ona teslim edilmesinin zorunlu olduğu görüşü hâkimdir. Yani ayeti kerimedeki emir, ulema tarafından vücb olarak anlaşılmıştır.¹⁸⁵ Ama bu emrin nedb ifade etmesi de muhtemeldir. Osmanlı uygulamasında yirmi yaşı doldurmadan önce rüşd davası kabul edilmemektedir. Bu durumda elimizdeki nizamnameyi hazırlayan Osmanlı ilim adamları ve idarecileri yine yetimin menfaatini gözeterek ayrıca idaredaki istikrarı sağlamak adına bu ayeti kerimedeki emri nedb çerçevesinde değerlendirmiş olabilirler. Bu hususta ayet-i kerimede veli ve vasîlerin yetimin rüştünü değerlendirmesi ve bu konuda karar vermesi istenmektedir. Devlet de umumi velayet yetkisi ile konuyu değerlendirip rüştü ispatta bütün yetimler için ortak bir yaşa karar vermiştir.

Bu araştırma neticesinde görülmüştür ki 1851 tarihli ilk Eytâm nizamnamesinde rüşd konusunda “Bir yetim isbât-ı rüşd eylediğinde muhâsebesi rüyet olunarak ne miktar malı zuhur eder ise idane olunan mahallerden nezaret marifetiyle toplanılarak bir akçesi zayi ve telef olmamak üzere nakden ve tamamen ol yetime i’tâ ve teslim olunup..” şeklindeki ifade ile mutlak bir zamana atıf yapılmıştır. Ancak daha sonra bu maddenin içeriği değiştirilerek yirmi yaşı doldurma sınırı getirilmiştir. Bu konudaki zannımız üç şeyin bu içtihada sebep olabileceğidir. Birinci sebep olarak rüşd ispatıyla ilgili iddianın, küçüğün rüştünün tam olarak takarrur etmediği erken yaşlarında yapılması ve bu nedenle küçüğün malının zayi olması düşünülmüş olabilir. İkinci sebep, ele alınan 1324/1906 tarihli Nizamnamede sıkça vurgu yapılan “yirmi yaşına kadar olan süre hesaplanarak idane işlemlerinin gerçekleşmesi” ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla idane müddetlerinin küçüğün rüştünü ispat zamanı bilinemeyeceğinden rüştünü ispatından sonra sona ermesi ve bu nedenle malların küçüğe tesliminin gecikmesidir. Üçüncü sebep ise rüşd ispatının devlet tarafından kontrolünün güç olmasıdır. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı devlet eliyle bir içtihat yapılması toplum maslahatı gereği zaruri görülmüş ve yirmi yaş konusunda velâyet-i âmmeye istinaden yeni bir içtihatta bulunulmuştur. Bu kararın da fıkıh usulünün musamahası içinde gerçekleştiği kanaatindeyiz. Bununla birlikte rüştünü ispat eden yetimlere mallarının verilmesinin vücuda delelat ettiğini savunan fukahanın

¹⁸⁵ Kurtubî, *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Etîş, 2. Bs (Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964), 5: 64; Ebu Bekr er-Râzî Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 2: 61; Ebu'l-Berekât Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâik't-Te'vil* (Daru'l-Kelimi't-Tayyib: Beyrut, 1998), 1: 331.

görüşünün tercih edilmesi durumunda yetimler için yetimler için daha menfaatli olacağı görüşünde olduğumuzu ifade etmek isteriz. Her ne kadar rüşt davalarıyla mahkemelerin meşgul edilmesi bir külfete sebep olacaksa da, gerçekten rüştünü ispat edenler için kendi mallarını işleterek hem kendilerine hem topluma daha büyük menfaatler sağlayabilecekleri de muhtemeldir. Netice olarak devletin vatandaşına böyle bir faydayı temin etmek için bazı külfetlere katlanması zaten sorumluluğu gereğidir.

Yine maddenin ifade ettiği bir husus da yirmi yaşını ikmâl etmiş olanların rüştünü ispat edemeyip, sefih olabileceğidir ki bu sefihliğin bitimi ile ilgili bir yaş sınırı belirlenmemiştir. Mecelle’de de sefihlik için yaş sınırı konulmamıştır.¹⁸⁶ Rüştünü ispat etmenin üst sınırı olarak Ebu Hanife yirmi beş yaş şart koşturmuştur. Ona göre yirmi beş yaşına ulaşan kişi artık sefih olarak değerlendirilmez ve ona malları teslim edilir. İmam Şafii ve İmameyn ise sefihlikten selahiyet için bir yaş sınırı olmadığı görüşündedirler; onlara göre bir insan rüştünü ispat etmedikçe hayatı boyunca sefih olabilir.¹⁸⁷ Osmanlı’da İmameyn’in görüşü ile amel edildiğini görmekteyiz.

Madde 60 – Yirmi yaşını ikmâl etmeksizin diğer kazâyâ nakl-i hâne eyleyen eytâmın evliyâ veyâhüd evşiyâsı hisse-i eytâmın sâkin oldukları maḥal eytâm sandıklarına naklini talep ettiklerinde mavtın-ı cedîd ve kadîmlerinde olan mahkemeler beyinde bi’l-muḥâbere hisse-i eytâm naklettikleri maḥal mahkeme-i şer’iyelerine irsâl kılınarak idâne ve irbâḥ mu’âmelesi olkâzânın eytâm mecâlisi ve müdürânı ma’rifetleriyle icrâ kılınacak ve bu maḥûle kazâ-i âḥara nakl-i hâne eyleyen eytâm hisse-i irşiyeleri sâkin oldukları kazâlar eytâm sandıklarına nakl olunmaksızın yirmi yaşını ikmâl edenlerin hisse-i irşiyeleri daḥî kezâlik bi’l-muḥâbere mavtın-ı cedîdine nakl olunup mu’âmele-i muḥtaziyesi oraca icrâ olunacaktır.

“Yirmi yaşını tamamlamadan başka bir kazaya evini taşıyan yetimlerin velileri veyahut vasileri yetimin hissesini oturdukları yerin eytâm sandıklarına nakledilmesini talep ettikleri yeni vatan ve eski vatanlarında olan mahkemeler arasında haberleşerek

¹⁸⁶ Mecelle, md. 968, 981, 982, 984.

¹⁸⁷ Şemsu’l-Eimme Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Marife, 1993), 24: 160-162; Ali Haydar, *Dürru’l-Hükkâm Şerhi Mecelleti’l-Ahkâm*, 3. Bs (İstanbul: Matbaa-i Tevsi-i Tabâet, 1330), 3: 72-74.

yetimlerin hissesi naklettikleri yerin şer‘î mahkemelerine gönderilerek idane ve irbah muamelesi o kazanın eytâm meclisleri ve müdürleri marifetiyle gerçekleştirilecek ve bu tür başka kazaya taşınan yetimlerin miras hisseleri, oturdukları kazaların eytâm sandıklarına nakledilmeden yirmi yaşını dolduranların miras hisseleri de aynı şekilde haberleşerek yeni vatanına nakledilip gerekli olan muamesesi orası tarafından gerçekleştirilecektir.”

3.2.6. 6. Fasil: Kayda Geçirilmesi Zorunlu Olan Terekelerin Kayda Geçirilmesi ve Bu Çeşit Terekelerle İlgili Yargılama Konularına Dâir Mahkemelerin Beyanı

Mûcib-i tahrîr olan terekâtı tahrîr ve bu maķûle terekâta mûte‘allık muķâkemâtı ru‘yet eyleyecek meķâkimin beyânına dâ‘irdir.

“Mûcib-i tahrir olan terekelerin tahriri ve bu tür terekelerle alakalı muhakemeleri takip edecek mahkemelerin beyanına dairdir.”

Madde 61 – Dersa‘âdet’le Bilâd-ı Şelâse yani Ğalata, Eyüp, Üsküdâr ve onlara tâbi‘ olan maķallerde mûcib-i tahrîr olan terekeler Kısmet-i ‘askeriye ve Üsküdâr Maķkeme-i Şer‘iyeleriyle Mâliye ve Evķâf-ı Hümâyûn Beytû‘l-mâl Kâssâmlıklarınca tahrîr olunur. Mâliye ve Evķâf Kâssâmlıklarının tahrîrine me‘mûr oldukları terekâtın maķalleri nizâmnâme-i maķşûsayla mu‘ayyen ve maķdûddur. Mezķûr kâssâmlıklar ma‘rifetiyle tahrîr olunan terekât taķsîm olunduktan soñra kâssâmlar tarafından temhîr ve i‘tâ olunacak defter-i kâssâmlarıyla hişes-i eytâm Bâb-ı Fetvâda Eytâm Müdüriyetine teslim olunacak ve hişes-i eytâmın irbâh ve tenmiyesi Eytâm Müdüriyetine ve eytâma intikâl eden her nev‘i emvâl-i ğayrimenķûle müsevvâĝ-ı şer‘îye binâ‘en bey‘ ve ferâĝı lâzım geldikte müzâyedesinin icrâsı kısmet maķkemesine ‘â‘id olacaktır.

“Dersaadet ile Bilâd-ı Selase yani Ğalata, Eyüp, Üsküdar ve onlara baĝlı olan yerlerde mûcib-i tahrir olan terekeler Askerî Kısmet Mahkemeleri ve Üsküdar Şer‘î Mahkemeleriyle Maliye ve Evkaf-ı Hümayun Beytülmal Kassamlıklarınca tahrir edilir. Maliye ve Evkaf Kassamlıklarının tahririne memur oldukları terekelerin yerleri özel nizamname ile tayin edilmiş ve sınırlandırılmıştır. Zikredilen kassamlıklar marifetiyle

tahrir olunan terekeler taksim edildikten sonra kassamlar tarafından mühürlenecek ve verilecek kassam defteriyle yetimlerin hisseleri Şeyhülislamlıkta Eytâm Müdüriyeti'ne teslim edilecek ve yetimlerin hisselerinin irbah ve nemalandırılması Eytâm Müdüriyeti'ne ve yetimlere kalan her türlü gayrimenkul malları şeriatin izin vermesi durumunda satım ve ferâğ gerektiğinde yapılacak müzayede kısmet mahkemesi sorumluluğunda olacaktır.”

Bu maddede zikredilen nizamname otuz maddeden müteşekkil ilan tarihi *Düstur*'da yer almayan Evkâf-ı Hümayun Beytülmal'i tarafından tahrir olunacak terekeler ile ilgili hükümlerin yer aldığı nizamnamedir. Maddede belirtildiği üzere bu nizamnamede bu kurum tarafından tahrir olunacak terekelerin hangi sınırlar içerisinde bulunması gerektiği yazmaktadır. Eyüp ve ona bağlı Ebu Eyyüb'ün kabri ve vakfına bağlı olan yerler; Fatih Sultan Mehmed Han, Sultan Bayezid Han, Sultan I. Selim Han, Sultan Süleyman Han, Sultan I. Ahmed Han, Sultan III. Mustafa Han, Şehzade Sultan Mehmed'in, Sultan III. Selim Han'ın, Sultan Abdülhamid Han'ın ve Sultan Mahmud Han'ın vakıfları ve onlara bağlı yerlerde vefat edenlerin terekeleri ve terekesinden bir kısmı buralarda bulunanların burada bulunan malları; Atık Valide Sultanı'nın Üsküdar'daki vakfı ve ona bağlı olan yerlerde vefat edenlerin terekelerinin tamamı ve terekesinden bir kısmı buralarda bulunanların burada bulunan malları, Mihrimah Sultan'ın Üsküdar'daki Camisi ve camiye bağlı yerlerde vefat edenlerin terekeleri ve terekesinden bir kısmı buralarda bulunanların burada bulunan malları, Cedîd Valide Sultan'ın İstanbul Bahçe Kapısında bulunan Camisi ve onun civarındaki camiye bağlı yerlerde vefat edenlerin terekeleri, Mihrişah Valide Sultan'ın vakıflarında vefat edenlerin terekelerinin tamamı ya da buralarda terekelerinden bir kısmı bulunanların burada bulunan malları, Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın yaptırdığı hastahane vefat edenlerin terekeleri Evkâf-ı Hümayun Beytülmal'i tarafından tahrir olunmaktadır.¹⁸⁸

Beyan edilmesi gereken diğer bir husus “kısmet-i askeriyeye mahkemeleri”dir. Kısmet-i askeriyeye mahkemeleri, Osmanlı'da askerî sınıftan birisinin vefat etmesi

¹⁸⁸ “Evkâf-ı Hümayun Beytülmalî Tarafından Mahkeme-i Teftiş Marifetiyle Tahrîr Olunan Tereke ve Müteferriatı Hakkında Kaleme Alınan Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 289-297.

durumunda terekesini fıkha uygun şekilde paylaştıran askerî kassamların görev aldığı mahkemelerdir. Bu mahkemeler asker nüfusunun yoğun olduğu büyük şehirlerde bulunmaktaydı.¹⁸⁹

Madde 62 – Madde-i sâbıkada beyân olunan mehâkimin tereke tahrîr etmelerinde mu‘teber olan maḥal ḥîn-i vefâtlarındaki iḳâmetgâhlarıdır. Şöyleki İstanbul ve Ğalata ve Eyüp ve tevâbi‘inde vefât edenlerin gerek kısmet ve gerek Üsküdâr Maḥkeme-i Şer‘iyeleri ḥudûdu dâḥilinde bulunan ve Evḳâf ve Mâliye Beytü’l-mâl Ḳassâmlıklarına ta‘alluḳ etmeyen bi’l-cümle terekeleri kısmet maḥkemesinden ve Üsküdâr ve tevâbi‘inde vefât edenlerin her iki cihette bulunan ve Mâliye ve Evḳâf Ḳassâmlıklarına mute‘allıḳ olmayan bi’l-cümle terekeleri Üsküdâr Maḥkeme-i Şer‘iyesinden tahrîr olunacak ve Evḳâf ḥudûdu dâḥilinde vefât edenlerin vereşesinde ğâ‘ib bulunduğu veyâḥûd vâriş-i ma‘rûf ve ma‘rûfesi olmadığı ḥalde dâḥil ve ḥâric-i ḥudûdda olan bi’l-cümle terekeleri Evḳâf Beytü’l-mâl Ḳassâmlığından ve Evḳâf ḥudûdu ḥâricinde fevt olanların vereşesinde kezâlik ğâ‘ib bulunduğu veyâḥûd vâriş-i ma‘rûf ve ma‘rûfesi olmadığı şürette ḥâric ve dâḥil-i ḥudûd bulunan bi’l-cümle terekeleri Mâliye Beytü’l-mâl Ḳassâmlığından ve vereşesinde ğâ‘ib bulunmadığı şürette bâlâda beyân olunduğu vechile kısmet maḥkemesi ḥudûdu dâḥilinde vefât edenlerin dâḥil ve ḥâric-i ḥudûdda bulunan bi’l-cümle terekeleri kısmet maḥkemesinden ve Üsküdâr ḥudûdu dâḥilinde vefât edenlerin kezâlik her iki cihette olan terekeleri Üsküdâr Maḥkeme-i Şer‘iyesinden tahrîr olunur. Dersa‘âdet‘te ve Bilâd-ı Selâsede vuḳû‘ bulan bir tereke iki veya üç maḥkeme tarafından tahrîr olunmayacağı gibi vârişini veya bir terekeye müte‘allıḳ ḥuṣûṣât-ı nâtıḳ veşâ‘ıḳ-ı şer‘iye’nin tanzîmi dahî terekeyi tahrîr eden maḥkemeye münḥaşırdır. Ancak taşra ahalisinden olub da vâriş-i ğâ‘ibini terkederek Dersa‘âdet ve Bilâd-ı Selâsede vefât eden ve terekesi Mâliye ve Evḳâf Ḳassâmlıkları tarafından tahrîr olunanların şübût-u verâşetine dâ‘ir mezkûr Ḳassâmlıklara ibrâz olunacak veşîḳa-i şer‘iye müteveffânın verâşeti kimlere ‘â‘id idüğü ma‘rûf olan memleket-i maḥkeme-i şer‘iyesinden i‘tâ edilecek ve ta‘alluḳu olmayan mehâkimden i‘tâ ve ibrâz olunacak veşâ‘ıḳ ile ‘amel olunmayacaktır.

¹⁸⁹ Halil Sahillioğlu, “Askerî”, *DİA* (İstanbul, 1991).

“Önceki maddede açıklanan mahkemelerin tereke tahrir etmelerinde itibar gören yer vefat edildiği zamandaki ikametgahlardır. Şöyleki İstanbul, Galata, Eyüp ve bunlara bağlı olan yerlerde vefat edenlerin gerek kısmet ve gerek Üsküdar Şer‘î Mahkemeleri sınırları dahilinde bulunan ve Evkaf ve Maliye Beytülmal Kassamlıklarına bağlı olmayan bütün terekeleri kısmet mahkemesinden ve Üsküdar ve ona bağlı yerlerde vefat edenlerin her iki tarafta bulunan ve Maliye ve Evkaf Kassamlıklarıyla ilişkili olmayan bütün terekeleri Üsküdar Şer‘î Mahkemesinden tahrir olunacak ve Evkaf sınırları içerisinde vefat edenlerin varisleri arasında gaib bulunduğu veyahut bilinen varisi olmadığı durumda sınır içinde ve dışında bulunan bütün terekeleri Evkaf ve Beytülmal Kassamlığından ve Evkaf sınırları dışında vefat edenlerin varislerinde aynı şekilde gaib bulunduğu veyahut bilinen varisi olmadığı surette sınır içinde ve dışında bulunan bütün terekeleri Maliye Beytülmal Kassamlığından ve varisleri içerisinde gaib bulunmadığı surette yukarıda açıklandığı şekilde kısmet mahkemesi sınırı içinde vefat edenlerin sınırların içinde ve dışında bulunan bütün terekeleri kısmet mahkemesinden ve Üsküdar sınırı içinde vefat edenlerin aynı şekilde her iki tarafta bulunan terekeleri Üsküdar Şer‘î Mahkemesinden tahrir olunur. Dersaadet’te ve Bilad-ı Selase’de medana gelen bir tereke iki veya üç mahkeme tarafından tahrir olunmayacağı gibi varisini veya bir terekeyle alakalı hususları barındıran şer‘î belgelerin de gaib varisini terk ederek Dersaadet ve Bilad-ı Selase’de vefat eden ve terekesi Maliye ve Evkaf Kassamlıkları tarafından tahrir olunanların verasetlerinin sübutuna dair zikredilen kassamlıklara gösterilecek şer‘î belge vefat edenin verasetinin kimlere ait olduğu bilinen memleketinin şer‘î mahkemesinden verilecek ve alışkisi olmayan mahkemelerden verilecek ve gösterilecek belgeler ile işlem yapılmayacaktır.”

Madde 63 – El-yevm idâre-i mülkiyesi Beykoza tâbi‘ olan Anadoluhisarı ve Kañlıca ve Çubuklu ve Paşabahçesi ve İncirköyü ve Kartala tâbi‘ olan Erenköyünde vefât edenlerin Mâliye ve Evkâf Beytû’l-mâl Kassâmlıklarına müte‘allık olmayan bi’l-cümle terekeleri Üsküdâr Mahkeme-i Şer‘iyesinden ve Mâliye ve Evkâf Beytû’l-mâl Kassâmlıklarına müte‘allık olan terekeleri dañî mezkûr kassâmlıklarından tahrîr olunur.

“Bugün mülki idaresi Beykoz’a bağlı olan Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu, Paşabahçesi, İncirköyü; Kartal’a bağlı olan Erenköyü’nde vefat edenlerin Maliye ve

Evkaf Beytülmal Kassamlıklarıyla ilişkisi olmayan bütün terekeleri Üsküdar Şer‘î Mahkemesinden ve Maliye ve Evkaf Beytülmal Kassamlıklarına ilişkisi olan terekeleri de adı geçen kassamlıklardan tahrir edilir.”

Madde 64 – Taşrada vefât edenlerin Dersa‘âdet ve Bilâd-ı Şelâşede mevcûd olup Mâliye ve Evkâf Beytü’l-mâl Kassâmlıklarına müte‘allık olmayan terekeleri kısmet mahkemesi hudûdu dâhilinde ise kısmet mahkemesinden ve Üsküdâr Mahkemesi hudûdu dâhilinde ise Üsküdâr Mahkemesi’nden ve her iki cihette bulunduğu şürette cümlesi kısmet mahkemesinden tahrîr olunur ve Evkâf ve Mâliye Beytü’l-mâl Kassâmlıklarına müte‘allık olan terekelerin kâffesi Evkâf Kassâmlığından tahrîr edilecektir.

“Taşrada vefat edenlerin Dersaadet ve Bilad-ı Selase’de mevcut oluo Maliye ve Evkaf Beytülmal Kassamlıklarıyla ilişkili olmayan terekeleri kısmet mahkemesi sınırları içinde ise kısmet mahkemesinden ve Üsküdar Mahkemesi sınırı içinde ise Üsküdar Mahkemesinden ve her iki tarafta bulunduğu surette tamamı kısmet mahkemesinden tahrir olunur. Evkaf ve Maliye Beytülmal Kassamlıklarıyla ilişkili olan terekelerin tamamı Evkaf kassamlığından tahrir edilecektir.”

Madde 65 – Taşrada bir kazâ dâhilinde bulunan tereke olkâzânın mahkeme-i şer‘iyesi tarafından tahrîr olup müteveffânın diğer kazâ dâhilinde dahî terekesi bulunduğu şürette o maqûle terekesi dahî terekenin bulunduğu kazânın mahkeme-i şer‘iyesinden tahrîr olunduktan sonra müteveffânın verese-i şigârı hangi kazâda sâkin iseler evliyâ ve evşiyânın veyâhûd bunların vekîl-i şer‘îlerinin talepleri üzerine mahkemeteyn beyninde icâb eden muhâbere ve mu‘âmele-i lâzime icrâ olunduktan sonra şigârın hisse-i irşiyeleri defter-i kassâm ile beraber sâkin oldukları kazâ eytâm şandığına teslim ve mu‘âmele-i irbâhiye ve sâ’iresi îfâ kılınmak üzere olkâzânın mahkeme-i şer‘iyesinden irsâl kılınacak ve verese-i kibâr dahî hisse-i irşiyelerini sâkin oldukları kazâ eytâm şandığından ahzını talep ve işbât-ı verâset ettiklerinde kezâlik mahkemeteyn beyninde icâb eden muhâbere ve mu‘âmele-i lâzime îfâ kılındıktan sonra hisse-i kibâr dahî defter-i kassâm ile beraber sâkin oldukları kazâ eytâm şandıklarına ba‘de’l-vaż‘ on ikinci madde ahkâmına tevfiқан mu‘âmele-i teslîmiyyesi îfâ kılınmak üzere olkâzânın

maḥkeme-i şer‘iyesine irsâl olunacak ve Dersa‘âdet ile taşra beyninde daḥî bu vechile mu‘âmele îfâ kılınacaktır.

“Taşrada bir kaza içerisinde bulunan tereke o kazanın şer‘î mahkemesi tarafından tahrir edilip vefat edenin başka kaza içerisinde de terekesi olduğu zaman o tereke de terekenin bulunduğu kazanın şer‘î mahkemesinden tahrir edildikten sonra vefat edenin küçük varisleri hangi kazada oturuyor iseler veliler ve vasilerin veyahut bunların şer‘î vekillerinin talepleri üzerine iki mahkeme arasında gereken haberleşme ve muamele sağlandıktan sonra küçüklerin miras hisseleri kassam defteri ile beraber oturdukları kazanın eytâm sandığına teslim edilmek ve irbah muamelesi vesaire gerçekleştirilmek üzere o kazanın şer‘î mahkemesinden gönderilecek ve büyük varisler de miras hisselerini oturdukları kazanın eytâm sandığından almayı talep edip verasetlerini ispat ettiklerinde aynı şekilde iki mahkeme arasında gerekli olan haberleşme ve muamele sağlandıktan sonra büyüklerin hisseleri de kassam defteri ile beraber oturdukları kaza eytâm sandıklarına konulduktan sonra on ikinci madde hükümlerine uygun şekilde teslim muamelesi gerçekleştirilmek üzere o kazanın şer‘î mahkemesine gönderilecek ve Dersaadet ile taşra arasında da bu şekilde muamele gerçekleştirilecektir.”

Madde 66 – Dâyinin talebi üzerine müteveffânın terekesine kısmen veya kâmilten hacz vaz‘ından meḥâkim-i nizâmiye memnû‘dur. Terekeden alacak iddi‘asında bulunanların tahrîr-i tereke eden maḥkemeye mürâca‘atla ḥaḳḳını da‘vâ ve uşûl-i şer‘iyesine tevfiḳan işbât-ı müdde‘â eylemesi lâzımdır. Bu maḳûle terekâta ve eytâmın kezâlik leh ve ‘aleyhine müte‘allık olarak ikâme olunup faşl-u ru‘yeti meḥâkim-i şer‘iye ‘â‘id olan kâffe-i de‘âvi müdde‘a ‘aleyhin merci‘i olan maḥkeme-i şer‘iye ḥuzûrunda faşl-u ru‘yet edilecektir. Bu gibi huşûşâtta müdde‘a ‘aleyh olanlar ḥükkâmü’ş-şer‘î tarafından vukû‘bulan celb ve da‘vete îcâbet etmedikleri ve vekîl daḥî göndermedikleri halde Mecelle’nin ḥükmü ğıyâbî faşlına tatbîkan îfâ-yı mu‘amele olunacak ve her halde ḥuzûru lâzım olanlar da‘vete îcâbet etmedikleri şürette meḥâkim-i şer‘iye tarafından verilecek müzekkere üzerine menşûb olduğu zâbıta ma‘rifetiyle îcâbete mecbûr edilecek ve ḥarc-ı i‘lâm ve ihzâriye ve rusûm-ı taḥsîliye ve mesârif-i sâ‘ire ḥîn-i taḥsilde medyûndan alınacaktır. Deyn-i mîrî ḥaḳḳında şâdır olan i‘lâmât ile medyûnun vefâtından evvel ḥaḳḳında meḥâkim-i nizâmiyeden verilip kesb-i kıat‘iyet eden i‘lâmât

hakkında ve iflâs da‘vâlarında 1 Zi’l-ka‘de 1318 ve 17 Mayıs 1316 tarihli tezkere-i sâmiye ile tebliğ buyurulan irâde-i seniye hükm-i celîline¹⁹⁰ tevfiқан mu‘âmele olunacaktır.

“Alacaklının talebi üzerine vefat edenin terekesine kısmen veya tamamen haciz konulmasından nizamiye mahkemeleri men edilmiştir. Terekeden alacak iddiasında bulunanların terekeyi tahrir eden mahkemeye müracaat ederek hakkını dava ve şer‘î usule uygun şekilde iddiasını ispat etmesi gerekmektedir. Bu ziedilen terekelere ve yetimlerin aynı şekilde leh ve aleyhine açılıp görülmesi şer‘î mahkemelere ait olan bütün davalar davalının mercisi olan şer‘î mahkeme huzurunda görülecektir. Bu gibi hususlarda davalı olanlar şer‘î hakimler tarafından gerçekleştirilen celp ve davete icabet etmedikleri ve vekil dahi göndermedikleri takdirde *Mecelle*’nin gıyabî hüküm bölümüne uygun olarak muamele edilecek ve her halde huzurda bulunması gerkenler davete icabet etmedikleri halde şer‘î mahkemeler tarafından verilecek tezkire üzerine bağlı oduğı zabıta marifetiyle icabete zorlanacak ve ilam harç, celbe getirme harcı ve tahsil resmi ve diğer masraflar tahsil zamanı borçludan alınacaktır. Devlet borcu hakkında verilen kararlar ile borçlunun vefatından önce hakkında nizamiye mahkemelerinden verilip kesinlik kazanan kararlar hakkında ve iflas davalarında 1 Zilkade 1318 ve 17 Mayıs 1316 tarihli Sadrazamlıktan çıkan tezkere ile tebliğ buyrulan irade-i seniyenin hükmüne uygun olarak muamele olunacaktır.”

Terekeden alacağı olanların başvurmaları gereken merci tahriri gerçekleştirmiş olan mahkemedir. Başvuran kimse alacağını ispat ederse ona malı teslim edilir. Bu husus 7. Maddede de açıklanmıştı. Burada da bu konu tekrar ele alınmış ve ayrıntılarıyla bu alacak iddiasının nasıl değerlendirileceğı beyan edilmiştir.

Maddede yer alan bir diğer mevzu “hükümü gıyabî” konusudur. Bu konu *Mecelle*’de *Kitabu’l-Kazâ*’nın altında dört maddeden müteşekkil bir fasıl olarak yer almaktadır. Bu fasılda maddede beyan edildiğı üzere davalının mahkemeye davet edilmesi ve buna icabet etmemesi konusu ele alınmıştır. Davalı davete icabet etmediğinde

¹⁹⁰ Bu irade-i seniyyeyi yaptığımız araştırmalar neticesinde tespit edememiş bulunmaktayız.

onun hakkında hüküm verileceği ve bu hükmün kendisine bildirileceği beyan edilmiştir. Bu durumda davalı bu hükmü itiraz etmez veya itiraz edip haklılığını ispat edemez ise hüküm nafiz sayılır. Eğer itiraz edip haklılığını ispat ederse hüküm sakıt olur.¹⁹¹ Maddede geçen hususta da buna riayet edilmiş ve riayet edildiği bizzat *Mecelle*'ye işaretlerle gösterilmiştir.

Madde 67 – Tereke tahririne me'zûn olan me'hâkim-i şer'iyede bulundurulacak bi'l-cümle defâtir ve sicillât ve zabt cerîdeleri ve sâ'ir evrâk-ı lâzime şunun bunun yedinde bırakılmayıp her akşam mahfûz sandıklar ile harîkten emîn bir mahale nakl ve hıfz edilecektir.

“Tereke tahririne izinli olan şer'î mahkemelerde bulundurulacak bütün defterler, siciller ve zabt defterleri ile diğer lüzumlu evraklar şunun bunun elinde bırakılmayıp her akşam emniyetli sandıklar ile yanmaktan emin bir yere nakledilecek ve muhafaza edilecektir.”

Yanmaktan emin bir mahalde belgelerin korunması özel bir madde ile hüküm altına alınmıştır. Hemen hemen bütün ayrıntılar düşünülüp gerekli hukuki düzenleme yapılmıştır.

3.2.7. 7. Fasl: Tereke Tahrir Memurlarıyla Görevlerinin Beyanı

Tahrîr-i tereke me'mûrlarıyla vazîfelerinin beyânına dâ'irdir

Madde 68 – Dersa'âdet'te kısmet mahkemesinde kefâlet-i müteselsile fermân-ı 'âlîsi mücibince beynlerinde kefâlet-i müteselsileye merbût bir başkâtip ve evvel ve şâni nâmlarıyla iki mümeyyiz ve lüzûmu miqdâr kâtip ve muqayyit ve kezâlik kefâlet-i müteselsileye merbût lüzûmu miqdâr muhızır ve münadî ile mu'âmelâtı sâ'iresi için kassâm nezdinde icâbı kadar kâtip bulundurulacak ve Üsküdâr Mahkeme-i Şer'iyesinde dahî kezâlik kefâlet-i müteselsileye merbût bir başkâtip ile bir mümeyyiz ve lüzûmu kadar kâtip ve muqayyit ve muhızırla münadî ve taşra mahkemelerinde dahî kezâlik kefâlet-i müteselsileye merbût lüzûmu miqdâr ketebe ve muhızır ve münadî bulunacak ve tahrîr-i

¹⁹¹ *Mecelle*, md. 1833-1836.

terekeye me'zûn olan nevâhî nüvvâbı da kefâlet-i müteselsile tahtında olacaktır. Evkâf ve Mâliye beytü'l-mâl kassâmlıklarında birer mu'âvin ve birer başkâtip bulunup tereke tahrîrine me'mûr olan ketebe ve sâ'ire terekâtın uşûl-i tahrîriyesinde işbu Nizâmnâme ahkâmına tebâ'iyet edeceklerdir. Kefâlet-i müteselsileye merbût olanların kefâlet senetleri gerek Dersa'âdet ve gerek taşra mehâkim-i şer'îyesinden Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâma irsâl olunacak ve kefâlet-i müteselsileye merbût olmayanlar terekeye kat'iyen vaz 'ı yed etmeyeceklerdir ve lede'l-iktizâ mecâlis-i eytâmdan verilecek qarâr üzerine hâricten kefil ahzıyla mehâkim-i mez-kûrede kâtip ve sâ'ire istiğdamı câ'iz olabilecektir.

“Dersaadet'te kismet mahkemesinde müteselsil kefalet fermanı gereğnce aralarındaki müteselsil fealete bağı bir başkâtip ve birinci namlarıyla iki mümeyyiz ve gereği kadar kâtip ve mukayyit ve aynı şekilde müteselsil kefalet bağı gereği kadar muhzır ve münadi ile diğer muameleler için kassam yanında gereği kadar kâtip bulundurulacak ve Üsküdar Şer'î Mahkemesinde de aynı şekilde müteselsil kefalet bağı bir başkâtip ile bir mümeyyiz ve gereği kadar kâtip, mukayyit ve muhzır ile münadi ve taşra mahkemelerinde de aynı şekilde müteselsil kefalet bağı gereği kadar kâtip, muhzır ve münadi bulunacak ve tereke tahririne izinli olan nahiye naibleri de müteselsil kefalet altında olacaktır. Evkâf ve Maliye Beytülmal Kassamlıklarında birer muavin ve birer başkâtip bulunup tereke tahririne memur olan kâtip ve diğerleri terekelerin tahrir usulünde işbu Nizamname hükümlrine riayet edeceklerdir. Müteselsi kefalet bağı olanların kefalet senetleri gerek Dersaadet ve gerek taşra şer'î mahkemelerinden Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi'ne gönderilecek ve müteselsil kefalet bağı olmayanlar terekeye kesinlikle el koymayacaklardır. Gerektiği durumda eytâm meclislerinden verilecek karar üzerine dışarıdan kefil almakla zikredilen mahkemelerde kâtip ve diğer memurların istiğdamı caiz olabilecektir.”

Kismet mahkemesindeki memurlar şunlardır:

Başkatip

İki Mümeyyiz

Kâtip

Mukayyit

Muhzır

Münadî

Madde 69 – Madde-i sâbiķada beyân olunan ketebe ve me'mûrîn ve sâ'ire me'mûr oldukları terekelerde bi'z-zât bulunarak mevâdd-ı sâbiķa ahkâmına tevfiķan mu'âmelât-ı tahrîriyyeyi ikmâl ettikten nihâyet bir hafta mürûrunda terekâtın kıassâm defterleriyle veşâ'ik-i şer'iyelerinin müsveddâtını tanzîm ve mümeyyizlerden birinin taşhîhinden geçirilip zabt cerîdesine muvâfakâtı tahrîr ve imzâ olunduktan sonra başkâtiplere tevdi' ve başkâtipler dahî taşhîh ve imzâ ile hükkâmu's-şer' ve kıassâmlara i'tâ ederler onlar tarafından dahî görölüp yazıla işâreti keşîde edildikten ve müsveddeyi tanzîm eden kâtibe tekrâr verilip tebyîz olunduktan sonra yine mümeyyizlerden biri ve başkâtip tarafından görölüp ba'de'l-imzâ hükkâm ve kıassâmlar tarafından kayıt ve muķâbele olunmak üzere muķayyide havale olunur. Muķayyit dahî harfiyen sicile kayıt ve muķâbele edip sicile kayıt ve muķâbele olunmuştur ibâresini tahrîr ve sicil ve saķîfe numaralarını vaz' ve muķayyitliğe maķşûş olan mühûr ile taķtîm ettikten sonra kıassâmlara ve hükkâma vererek onlar tarafından imzâ ve taķtîm edilir.

“Önceki maddede beyan olunan kâtipler ve memurlar ve diğerkleri, memur oldukları terekelerde bizzat bulunarak önceki maddelerin hükümlerine uygun şekilde tahrir muamelelerini tamamladıktan nihayet bir hafta geçtiğinde terekelerin kassam defterleriyle şer'î vesikalarının müsveddelerini düzenledikten ve mümeyyizlerden birinin tashihinden geçirilip zabt defterine uygunluğu kaydedilip imzalandıktan sonra başkâtiplere verilir ve başkâtipler de tashih edip imzalayarak şer'î hakimlere ve kassamlara verirler. Onlar tarafından da görölüp” yazıla” işareti çekildikten ve müsveddeyi düzenleyen kâtibe tekrar verilip temize geçirildikten sonra yine mümeyyizlerden biri ve başkâtip tarafından görölüp imzalandıktan sonra hakimler ve kassamlar tarafından kaydedilip karşılaştırılmak üzere mukayyide havale edilir. Mukayyit de harfiyen sicile karşılaştırıp kaydettikten sonra “sicile kayıt ve karşılaştırma

yapılmıştır” ibaresini kaydeder ve sicil ve sayfa numaralarını koyarak mukayyitliğe özel olan mühürle mühürledikten sonra kassamlara hakimlere vererek onlar tarafından imzalanır ve mühürlenir.”

Madde 70 – Başkâtipleriyle mümeyyizleri olmayan mehâkim-i şer‘iye ketebesinin tahrîr ettikleri terekâtın kassâm defteriyle sâ‘ir veşâ‘ik-i şer‘iyeleri müsevvidâtı nüvvâb tarafından görülüp tashîh ve yazıla işâreti keşide edildikten sonra madde-i sâbika mûcibince ikmâl-i mu‘âmele olunacaktır.

“Başkatip ve mümeyyizleri olmayan şer‘î mahkemelerin kâtiplerinin tahrir ettikleri terekelerin kassam defteriyle diğer şer‘î vesikaların müsveddeleri naibler tarafından görülüp tashih edildikten ve “yazıla” işareti çekildikten sonra önceki maddeye uygun şekilde işlem tamamlanacaktır.”

Madde 71 – İki kayıt arasında iki parmağtan ziyâde veya nokşân boş maḥal bırakılmak ca‘iz olmadığı gibi satır aralarına veya kenara ‘ilâve ve tahşiye edilmek veya satırlarda ḥaḳ ve silinti olmak külliyyen memnû‘dur. Ancak eşnâ-yı kayıtta bir gûna sehiv vâkı‘ olur ise fazla olan kelimelerin balâsına ince bir çizgi çekilerek bunun keyfiyeti ve nokşân olan kelimeler dahî olḳaydın başına yazılıp zîri ḥükkâm tarafından taḥtîm ve tasdiḳ ve tutulacak sicillâta şaḥîfe numarası vaḫ‘iyle kaç şaḥîfeden ibâret olduḡu ilk şaḥîfesi zâhrına tahrîr ve her varak ile yazılan maḥal Dersa‘âdet’te Meclis-i Tedkîkât-ı Şer‘iyeden ve taşrada ḥükkâmu’s-şer‘ tarafından taḥtîm ve tasdiḳ edilecektir.

“İki kayıt arasında iki parmağtan fazla veya az boşluk bırakmak caiz olmadığı gibi satır aralarına veya kenara ekleme yapmak ve not yazmak veya satırlarda kazıntı ve silinti olması kesinlikle yasaktır. Ancak kayıt esnasında bir unutma meydana gelir ise fazla olan kelimelerin üstüne ince bir çizgi çekilerek bunun durumu ve eksik olan kelimeler de katdın başına yazılıp altı hakimler tarafından mühürlenecek ve tasdik edilecek; tutulacak sicillere sayfa numarası koyarak kaç sayfadan ibaret olduḡu ilk sayfasının arkasına kaydedilecek ve her varak ile yazılan yer Dersaadet’te Tedkîkât-ı Şer‘iye Meclisi’nden ve taşrada şer‘î hakimler tarafından mühürlenecek ve tasdik edilecektir.”

Madde 72 – Meḥâkim-i şer‘iye başkâtipleri meşâlih-i vâkı‘anın miḥver-i lâyıķında ve uşûlû dâ‘iresinde cereyânına ve ma‘iyetinde bulunan mümeyyizân ve sâ‘ir ketebenin vakit ve zamaniyle işleri başında bulunup vazîfelerini kemâyenbağı îfâ etmelerine ihtimâm ve diğķat ve ma‘iyetinden bir yolsuz mu‘amele gördüğü ḥalde mütecâsirlerini tevbiḥ ve lede’l-îcâb ol maḥkemenin ḥâkimine ve lüzûm görölürse Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâma beyân-ı ḥâl edecektir.

Şer‘î mahkeme başkatiplerinin görevleri şunlardır:

- Meydana gelen işlerin usulüne uygun olarak yürütölmesini sağlayacaktır.
- Emri altındaki mümeyyizler ve katiplerin iş saatlerine riayet etmelerine ve işlerini gerektiği gibi yapmalarına diğķat edecektir.
- Emri altındaki işlerde bir yolsuzluk meydana gelirse buna yeltenenleri ḥâkime ve gerekirse Emvâl-i Eytâm meclisine bildirmekle mükellef olacaktır.

Madde 73 – Meḥâkim-i şer‘iye muḥzırları üçüncü madde mûcibince taḥt-ı taḥtîme alınacak olan tereke maḥallinde maḥkeme-i şer‘iye me’mûrları ḥâzır oldukları ḥalde beher gün fûruḥt olunan tereke eşmânını ve toķuz ve onuncu maddeler mûcibince vereş ve dâyinlere alacak ve hisselerine muķâbil satılan eşyanın eşmânı ḥağķında alınacak senetleri kabız ve Dersa‘âdet’te Eytâm Müdüriyetinde bulunan şandık emînine ve taşrada eytâm şandıklarına teslim ve alınacak maḥbuż ilm ü ḥaberini onuncu madde mûcibince ḥâkime irâ’e ve icmâlâtı terekât defterine kaydettirdikten soñra ḥıfzedilecektir.

Şer‘î mahkeme muḥzırlarının görevleri şunlardır:

- Tahrir edilecek terekelerde her gün satılan eşyaların ücretlerini ve alacaklılara terekenin borcuna binaen satılan eşyaların ederinin yazıldığı senetleri kabzedecektir.
- Kabzettği bu para ve senetleri Dersaâdet’te sandık emînine ve taşrada eytâm sandığına teslim edecektir.

- Bu teslimat sırasında aldığı ilmühaberi kendisine karşı sorumlu olduğu mahkeme hakimine beyan edecek ve tereke defterine kaydettirdikten sonra bu belgeleri saklayacaktır.

Madde 74 – Meḥâkim-i şer‘iye münâdîleri mahkemeden tanzîm kılınacağı on birinci maddede beyân olunan müzâyede kâ‘imelerini¹⁹² yedlerine bi’l-aḥz müzâyede olunacak emvâl-i gayrimenkûleyi îcâb eden mahallerde nidâ ve müzâyede ederek iştirâ ve teferruḡuna tâlip olanlardan madde-i mezkûre mûcibince pey akçelerini Dersa‘âdet’te şandık emînine ve taşrada eytâm müdürlerine teslîm ve maḳbûz ilm ü haberlerini aḥz ile akçe şaḥibine i‘tâ ve müzâyedeye devâm ile zammedenlerin isim ve şöḥretini ve mahall-i ikâmetini müzâyede kâ‘imesine işâret ve kendilerine taḥtîm ve keffi yed edenlerin pey akçalarını şandıktan şaḥiplerine reddettirecek ve müddet-i müzâyede ḥiṭâm bulup raḡabât-ı nâs dahî münḳatı‘ olduktan sonra müzâyedeyi ḥuzûr-i ḥâkimde icrâ ve karârdâdesi keşide edildikten sonra satılacak şeyin semen veya bedeli kaşa veya eytâm şandıklarına teslîm kılınarak on birinci madde mûcibince mu‘âmele-i muḳtaziye icrâ edilecektir. Bu mişillû emvâl-i gayrimenkûlenin resmen mu‘âmele-i bey‘i ve ferâḡı icrâ olununcaya kadar yüzde beş nisbetinde zâm vukû‘bulur ise bi’l-ḳabûl tekrâr müzâyedeye devâm olunur.

Fıkıhta müzayedeye “bey-u men yezid” yani “kim arttırır” metodu da denilmektedir. Müzayedeye açık arttırma yöntemiyle satış anlamına gelmektedir. Bu satış geleneksel olarak malın satımının vekalet verileceği bir tellalin çarşıda dolaşarak malın satılacağını duyurarak talepleri toplaması ve neticede en yüksek fiyatı bularak ona satması şeklinde yapılmaktadır. Bu satış işleminde satıcı, taliplerden herhangi birisi ile anlaşma yoluna girmeden son fiyatın ortaya çıkmasıyla son fiyatı veren kişi ile satım işlemini tamamlamaktadır. Hanefilere göre bu satımda taliplerin teklifleri birden çok icabı ve satıcının en son anlaştığı kimseye satması da kabulü oluşturmaktadır. Bu nedenle icapta bulunanların icaptan rücu yani dönme hakları vardır. Müzayedeye fıkhıta cevaz

¹⁹² Kaime: Resmi yazı. Burada ise on birinci maddede beyan edildiği üzere mahkeme tarafından düzenlenecek müzayedeye pusulaları kastedilmektedir. Bu pusulalarda müzayedeye çıkarılacak olan gayrimenkulün cinsi, bulunduğu yer, metrekaresi yer almaktadır.

verilen bir satım türüdür. Bu nedenle satım işlemindeki hakların hepsi müzayedede de taraflar için terettüp eder.¹⁹³

Müzayede madde içerisinde münadî yani yukarıda ifade edilmiş olan malın satımı için vekil tayin edilmiş olan tellalin görevi çerçevesinde açıklanmıştır. Münadînin görevinin ifade edilmesi ile Osmanlı'da bu nizamnameden sonra yetim mallarının müzayedesinin nasıl yapılacağı da beyan edilmiş olacaktır. Şer'i mahkeme münadîsinin görevleri şunlardır:

- Mahkeme tarafından mülke dair bilgileri içerecek şekilde hazırlanan müzayede pusulalarını alarak müzayedeye çıkarılacak gayrimenkulü gerekli yerlerde duyurup müzayedesini yapacaktır.
- Satın almaya talip olanlardan yüzde on oranında pey akçesi alacak ve bunu Dersaâdet'te sandık eminine ve taşrada eytâm müdürlerine teslim edecek ve teslim ettiğine dair makbuz alacaktır.
- Aldığı makbuzları pey akçesini veren kişilere teslim edecektir.
- Müzayede süresinde fiyat arttırımı yapan müşterileri müzayede pusulasına kaydedip o kimselere mühürletecektir.
- Müzayededen çekilenlerin pey akçelerini sandıklardan alıp kendilerine teslim edecektir.
- Müzayede süresi dolduğunda ve insanların rağbeti kesildiğinde müzayedeyi hakim huzurunda gerçekleştirecektir.

Madde 75 – Tereke tahrîrine me'mûr olan ketebe terekeleri müddet-i nizâmiyesi zarfında tesviye ve taksîm ve îcâb eden defâtir-i kassâm ile evrâk-ı sâ'iresini tahrîr ve taksim etmezler ve bilâ sebep te'hîr ederler ise başkâtipleri tarafından ve tereke residâtını

¹⁹³ Geniş bilgi için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, 1993, 15: 75-76; Şeyhizâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, t.y., 2: 69; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 1992, 4: 101-103, 718-719; Cengiz Kallek, "Müzayede", *DİA* (İstanbul, 2006).

ve emvâl-i eytâm ve nemâlariyle ücurât ve sâ'irelerini kabza me'mûr olan muhızır ve tahsildâr kabzettikleri mebâlig ve nemâ ve sâ'ireyi evkât-ı mu'ayyenesinde 'aynen ve tamâmen me'mûr-ı mahşûşuna teslîm etmezler ve vazîfelerinde tekâsül ederler ise muhızırbaşılar ile sertahşildârlar tarafından hükkâm ve eytâm müdürlerine ifâde olunarak tahakkuk-ı takdirde bir haftadan bir aya kadar ve tekerrür ettiği halde iki aydan ekal olmamak üzere işten el çektirilerek ve bu cezalarla mütenebbih olmadıkları veyâhûd tardı îcâb eden başka bir şey tebeyyün ettiği halde Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm vâsıtasıyla Maķâm-ı Meşîhattan bi'l-isti'zân îcâb-ı icrâ kılınacaktır.

“Tereke tahririne memur olan kâtipler, terekeleri kanunî süresi zarfında tesviye ve taksim ve gereken kassam defterleri ile diğer evrakları tahrir ve taksim etmezler ve sebepsiz ertelerler ise başkâtipleri tarafından ve terekenin hesaplarının kapatılması belgelerini, yetim mallarını, nemalarını, ücretlerini ve diğerlerini kabza memur olan muhızır ve tahsildar kabzettikleri meblağları, nema ve diğerlerini tayin edilen vaktinde aynen ve tamamen özel memuruna teslim etmezler ve vazifelerinde iksiklik yaparlar ise muhızırbaşılar ile sertahsildarlar tarafından hakimler ve eytâm müdürlerine ifade verilerek tahakkuk ettiği takdirde bir haftadan bir aya kadar ve tekrarı halinde iki aydan az olmamak üzere işten el çektirilerek ve bu cezalarla akıllanmadıkları veya işten çıkarılması gereken başka bir şey ortaya çıktığı takdirde Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi vâsıtasıyla Şeyhülislamlık'tan alınan izin ile gereği yerine getirilecektir.”

Terekeleri tahrir ile görevlendirilmiş olan ketebe ismi verilmiş olan memurların bağlı oldukları amirlerinin belli ceza verebileceklerini düzenleyen bu madde, daha ileri gidip memuriyetten çıkarılmaları gereken bir olaya sebep olurlarsa bunun yetkilisi olarak meşîhat makamını görevlendirmektedir. Madde idarenin gerekli durumlarda ceza vermesini ifade etmektedir. Fıkıhta idarenin ceza yetkisi vardır ve genellikle tazir kapsamına girebilecek şekilde bu cezalar Osmanlı'da da düzenlenmiştir.¹⁹⁴

Madde 76 – İdâne faşında muharrer uşul ve kavâ'id hâricinde her ne şüretle olur ise olsun akçe alıp verdiği his olunan emvâl-i eytâm me'mûrlarına ve terekenin tahrîr ve

¹⁹⁴ Şeyhizâde, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur* (Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, t.y.), 1: 609-612.

taksimine ve müzâyedesine fesâd karıştıranlara muvakkaten işten (el) çektirilerek ve keyfiyet Makâm-ı Meşîhate i'âm olunarak haklarında Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca tedkîkât-ı mükemmele bi'l-icrâ hareket-i mahşûşaları tebeyyün ettiği şürette muhâlif-i hükm-ü nizâm olarak verilen akçe ile fesâd-ı vâkı'adan dolayı hâşıl olan nokşân kendilerine tazmîn ettirilmekle beraber haklarında ta'kîbât-ı kanûniye icrâ edilecektir. Taşrada bulunan bu mişillû me'mûrlar hakkında dahî mecâlis-i idârece tedkîkât-ı muhtaziye icrâ olunduktan sonra tebeyyün edecek hale göre tazmîn ve iķâme-i da'vâ mu'âmelesi îfâ olunur.

“İdane zamanında yazılı usul ve kurallar haricinde her ne şekilde olur ise olsun akçe alıp verdiği sezilen Emvâl-i Eytâm memurları ve terekenin tahrir ve taksimine ve müzayedesine fesat karıştıranlar geçici olarak işten el çektirilerek ve durum Şeyhülislamlık'a bildirilerek haklarında Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi'nce tamamıyla bir inceleme yapılacak, özel hareketleri ortaya çıktığı takdirde, kanuna aykırı olarak verilen akçe ile meydana gelen fesattan dolayı oluşan eksik kendilerine tazmin ettirilmekle birlikte haklarına kanuni takibat yapılacaktır. Taşrada bulunan bu tür memurlar hakkında da idare meclislerince gerekli olan incelemeler yapıldıktan sonra ortaya çıkacak hale göre tazmin ve dava açma işlemleri yapılır.”

Maddede vazifesini hukuka aykırı olarak yerine getirenlere uygulanacak yaptırımlar ele alınmaktadır. Bu kimseler eğer maddi bir zarara sebep olursa verdikleri zarar onlardan tazmin ettirilecektir. Ayrıca durumlarına göre onlardan sorumlu olan idare de bir ceza takdir edecektir. Fıkıhta taaddî yani hukuka aykırılık iki şekilde meydana gelir. Bunların birincisi failin fiile başlama yetkisi olmadığı halde fiili yapmasıdır. Başkasının zimmetinde olan bir malı yakmak buna örnektir. İkincisi ise failin fiile başlama yetkisi olduğu halde bu fiili başkalarına mutlak zarar verecek şekilde sonuçlandırmasıdır. Bu maddede bu iki hukuka aykırılık şeklinin de yer aldığını görmekteyiz. Kanunlara uymadan akçe verilmesi yapmaya yetkisinin olmadığı işler kapsamındadır. Tahrîr, taksîm ve müzâyededeki işe fesat karıştırması ise başlama

yetkisinin olduğu bir işi hukuka aykırı olarak tamamlamasıdır. Her halükarda bu kimse verdiği zararı tazminle mükelleftir.¹⁹⁵

Ceza hukuku kapsamında ele alındığında ise bu tür cezalar için takdir edilmiş olan tazir cezaları vardır. Tazir cezaları idarenin takdir yetkisindedir.¹⁹⁶

3.2.8. 8. Fasıl: Dersaâdet Yetim Malları İdare Meclisinin Kuruluş Şekliyle Görevleri

Dersa'âdet İdâre-i Emvâl-i Eytâm Meclisi'nin şûret-i teşkîliyle vezâ'ifine dâ'irdir

Madde 77 – Dersa'âdet'te Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm taht-ı nezâret-i fetvâpenahîde olarak bir re'îs ile altı a'zâ-yı dâ'ime ve Eytâm Müdürüyle Kıssâm a'zâ-yı tâbi'îyesinden olmak üzere a'zâlık inzimâmı ile bir başkâtipten ibârettir.

“Dersaadet'te Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi, Şeyhülislam'ın gözetimi altında, bir reis ile altı daimi üye ve Eytâm Müdürü ile kassam tabii azalarından olmak üzere üyelik katılımıyla bir başkâtipten ibarettir.”

Madde 78 – Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmın ma'iyetinde umûr-ı tahrîriye ve kaydiyeyi îfâ için madde-i sâbıkada beyân olunan başkâtip ile bir mu'âvin ve iki müsevvit¹⁹⁷ ve bir muqayyit ve iki mübeyyiz¹⁹⁸ bulunacaktır. Meclis-i mezkûrun nizâm-nâme-i mahşûşuna tâbi' olarak taht-ı idâresinde bulunan ‘İlmiye Tekâ'üd Şandığı Hey'eti dahî kemâ fi's-sâbık îfâ-yı vazîfe edeceklerdir.

“Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi'nin emri altında tahrir ve kayıt işlerini yerine getirmek için önceki maddede açıklanmış olan başkâtip ile bir yardımcısı ve iki müsevvit

¹⁹⁵ Kemal Yıldız, *İslâm Sorumluluk Hukuku Akit Dışı Sorumluluk*, 1. Bs (İstanbul: Haccan Akademi Kitaplığı, 2005), 90-107; Kemal Yıldız, *Câmi'u'l-Fusûleyn'in Kaynakları ve Hanefî Mezhebi Uygulamasında Tazmînât*, 1. Bs (İstanbul: Haccan Akademi Kitaplığı, 2013), 103-108.

¹⁹⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 202-203.

¹⁹⁷ Müsevvit: Osmanlı'da resmî dâirelerde, daha sonra başkası tarafından temize çekilmek üzere bir yazı veya maddeyi kaleme alan, yazıların müsveddelerini hazırlayan kâtip. Erhan Afyoncu - Recep Ahışalı, “Kâtip (Osmanlı Dönemi Bölümü)”, *DİA* (Ankara, 2002), 25: 54.

¹⁹⁸ Mübeyyiz: Müsveddeleri temize çeken kimse, kâtip, müstensih. Afyoncu - Ahışalı, “Kâtip (Osmanlı Dönemi Bölümü)”, 25: 54.

ve bir mukayyit ve iki mübeyyiz bulunacaktır. Zikrolunan meclisin özel nimnamesine bağlı olarak idaresi altında İlmiye Tekaüd Sandığı Heyeti de önceden olduğu gibi vazifelerini yerine getireceklerdir.”

Maddede adı geçen nizamnamede Şeyhülislamlığın emri altında bulunacak meclisin üyeleri, çalışanları; meclisin karar alma prensibinin oy çokluğu olduğu, İlmiye Tekaüt Sandığı’nın eksik kalan meblağını tamamlama görevi belirlenmiştir.¹⁹⁹

İlmiye Tekaüt Sandığı, ilmiye sınıfından emekli olanların sosyal sigortalar ölçüleri kapsamında haklara sahip olmaları için kurulan sandıktır. 1894 senesinde kurulmuştur.²⁰⁰

Madde 79 – Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm Dersa’âdet ve taşrada tahrîr-i terekeye me’zûn bi’l-cümle mehâkim-i şer’iyenin ve eytâm müdürleriyle taşra eytâm meclislerinin tahrîr-i terekât ve İdâre-i Emvâl-i Eytâma müte’allık umûrlarının ve mu’âmelâtı-ı kaydiye ve hesâbiyeleriyle müteferri’ât-ı sâ’iresinin kavâ’id-i şer’iye ve uşûl-i mer’iye üzere cereyân edip etmediğini ve mûcib-i tahrîr olan terekât uşûlüne tevfiқан tahrîr ve bey’ ile eesmânı tahşîl ve defâtir-i mahşûşasına ba’de’l-kayd eytâm sandıklarına vaz’ olup olunmadığını ve kassâm defterleriyle veşâ’ik-i şer’iye-i sâ’irenin vakit ve zamanıyla tanzîm ve lâzım gelen mahallere i’tâ ve teslîm kılınıp kılınmadığını ve tereke me’mûrlariyle eytâm müdürü ve meclislerinin ahvâlini ve emvâl-i eytâmın yoluyla ırbâh ve tenmiye olup olunmadığını teftîş ve taharrî edip yolsuz gördüğü mu’âmelâtı ihtâr ve tedkîkât-ı vâkı’a neticesinde mûcib-i cezâ bir hali tebeyyün eden me’mûrlar hakkında yetmiş beşinci madde mûcibince mu’âmele icrâsını Makâm-ı Meşîhate beyân edecektir.

İdare-i Emvâl-i Eytâm Meclisi’nin görevleri şunlardır:

- Dersaâdet ve taşrada tereke tahririne izinli bütün mahkemelerin, eytâm müdürlerinin ve taşra eytâm meclislerinin tereke tahririne ve Emvâl-i Eytâm İdaresine

¹⁹⁹ “Bâ İrade-i Seniyye Teşekkül Eden Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmın Sûret-i Teşkilini ve Vezâifini Mübeyyin Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 3, 551.

²⁰⁰ Sadettin Orhan, “Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri”, *İş ve Hayat* 1/1 (01 Şubat 2015): 200-201.

dair olan işlerinin, kayıt işlemlerinin ve hesaplarının şeriate ve örfî ahkama uygun yapılp yapılmadığını kontrol edecektir.

- Mûcib-i tahrir olan terekelerin usule uygun şekilde tahrir edilip satımının yapılmasını, paraların tahsilini ve bu paraların özel defterlere kaydedildikten sonra Eytâm Sandıklarına konulmasını takip edecektir.

- Kassâm defterlerinin ve diğer belgelerin vaktinde düzenlenip gerekli yerlere teslim edilmesine ihtimam gösterecektir.

- Tereke memurlarının, eytâm müdürünün ve meclislerinin durumlarını ve yetim mallarının usulüne uygun şekilde nemalandırılmasını teftiş edecektir.

- Yolsuzluk olduğunu tespit ettiğinde, buna müdahale edecek ve gerekli araştırmayı yaptıktan sonra durumu Şeyhülislamlık’a rapor edecektir.

Madde 80 – Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm taḥrîrine mübâşeret olunan bi’l-cümle terekât ile bunlardan tesviye ve takṣîm olunan ve olunamayanlarını ve tesviye olunamayan terekâtın esbâb-ı te’ehhürlerini ve tesviye olunan terekâttan kibâr ḥişşelerinin aşḥâbına i’tâ ve ḥişş-i şigârın eytâm şandıklarında hıfz edilmediğini gösterir şürette ittiḥaz olunacak numûnesine tevfiḳan her altı ayda bir kere birer defter tanzîm ve irsâlini taḥrîr-i terekeye me’mûr meḥâkimden talep edecek ve defâtir-i mezḳûrenin bi’t-tedḳîḳ nokṣân olan cihazları hakkında müṭalâ’alarını tenmîk ve uşûlüne muvâfiḳ gördüğü halde Dersa’âdet Merkez Eytâm Müdüriyetine havâle eyleyecektir.

“Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi tahriri yapılan bütün terekeler ile bunlardan tesviye ve taksim edilen ve edilemeyenlerini ve tesviye edilemeyen terekelerin gecikme sebeplerini ve tesviye edilen terekelerin büyük varislerin hisselerinin sahiplerine verilmesini ve küçük varislerin hisselerinin eytâm sandıklarında muhafaza edilip edilmediğini gösterir şekilde edinilecek numunesine uygun şekilde her altı ayda bir kere birer defter düzenlenmesini ve gönderilmesini terekenin tahririne memur mahkemelerden talep edecek ve adı geçen defterin incelenerek eksik kalan yerleri hakkında görüşlerini yazacak ve usulüne uygun gördüğü takdirde Dersaadet Eytâm Müdüriyeti’ne havale edecektir.”

Şeyhülislamlık altında kurulan ve bütün eytâm meclislerinden sorumlu olan müdüriyet Dersaadet Merkez Eytâm Müdüriyeti'dir.

Madde 81 – Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm taşra müdüriyetlerinden eytâm meclislerinin taht-ı taşdîkinde olarak alınacak sâl-i muhâsebe defterlerini nazâr-ı tedkîkten geçirerek uşûlüne muvâfık olmayanları mahalline i'âde edecek ve uşûlüne muvâfık gördüklerini Dersa'âdet'te Merkez Eytâm Müdüriyetine havâle edip oradan fasl-ı mahşûşunda muharrer olduğu üzere merkez ve taşraya 'â'id olmak üzere sene gâyetinde iki kıt'a hulâşa-i hesâbiye ve beher ay mîzân-ı şehrîleri talep edecek ve eytâm müdüriyetleriyle taşra eytâm meclislerinin mu'âmelât-ı hesâbiye ve kuyûdiye ve sâ'irece yolsuz gördüğü mevâddı ihtâr ve ıslâh eyleyecek ve'l-hâşıl işbu Nizâmnamenin tamâmî-i icrâsına ve terekât ve emvâl-i eytâmın hüsni şüretle temşiyet ve idâre ve muhâfazasına dâ'ir lâzım gelen tedâbir ve vesâ'ili bi't-tezekkür tahrîren Makâm-ı Meşîhate beyân edecek ve 'umûm emvâl-i eytâma müte'allık mîzân-ı şehrîlerle zât ve zaman hesabâtını tanzîm ve kemâkân Divan-ı Muhasebâta irsâl ettirecektir.

“Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi taşra müdüriyetlerinden eytâm meclislerinin tasdiki altında olarak alınacak yıllık muhasebe defterlerini incelemeyen geçirerek usulüne uygun olmayanları mahallerine iade edecek ve usulüne uygun gördüklerini Dersaadet'te Merkez Eytâm Müdüriyeti'ne havale edip oradan özel faslında yazılı olduğu üzere merkez ve taşraya ait olmak üzere sene sonunda iki kıta hesap özeti ve her ay aylık hesap özetlerini talep edecek ve eytâm müdüriyetleriyle taşra eytâm meclisleinin hesap, kayıt, diğer işlemlerinde yolsuzluk gördüğü maddeleri uyaracak ve ıslah edecek. Özetle işbu Nizamnamenin tamamıyla uygulanmasına ve terekeler ve yetim mallarının güzel şekilde yürütülmesi, idaresi ve muhafazasına dair gerekli olan tedbirler ve vesileler müzakere edilerek yazı yoluyla Şeyhülislamlık'a beyan edecek ve bütün yetim mallarıyla ilgili aylık hesap özetleriyle zat ve zaman hesaplarını düzenleyecek ve eskiden olduğu gibi Divan-ı Muhasebat'a gönderilmesini sağlayacaktır.”

Madde 82 – Mevâdd-ı sâbıkada beyân olunan huşûşât ile huşûşât-ı sâ'ireye dâ'ir Meclise havâle olunan evrâk ve müsted'iyât defteri mahşûşuna ba'de'l-kayıt elakdemü fe'l-ağdem kâ'idisine tevfiқан kıra'ât olunarak a'zâdan her biri re'yini beyân edecek ve

karâr-ı vâkı‘ın ittifâk veya ekseriyet-i âra’ ile hâsıl olduğu taşrîh edilecek ve böyle ekseriyetle verilen karârın müsveddesi imzâ olunduktan sonra muhâlif re’ye bulunan a‘zâ re’yini beyân ile zîrini imzâ edecektir.

“Önceki maddelerde açıklanan hususlar ile diğer hususlara dair Meclis’e gönderilen evrak ve özel dilekçe defteri kaydedildikten sonra “önce olan önceliklidir.” kaidesine uygun şekilde okunarak azalardan her biri oyunu açıklayacak ve alınacak kararın ittifak veya oy çokluğu ile ortaya çıktığı açıklanacak ve böyle oy çokluğu ile verilen kararın müsveddesi imzalandıktan sonra muhalif oy kullanan aza oyunu beyan ederek altını imzalayacaktır.”

Madde 83 – Meclisin muharrerâtı müzekkere şûretinde yazıldığı halde Meclisin mühür-i resmîsiyle ve tahrîr olunacak mezâbıt mühür-i zâtî ile tahtîm edilecek ve devâ’irle vâsıta-i muhâberâtı her halde Maķâm-ı Meşîhat olacağından işâret-i ‘âliye ile muharrer olmayan müzekkere ve mezâbıtın münderecâtı mevķı-i icrâya konulamayacaktır.

“Meclisin kararları tezkire şeklinde yazıldığı halde Meclis’in resmi mührüyle ve tahrir olunacak mazbata şahsi mühürle mühürlenecek ve dairelerle haberleşme vasıtası her zaman Şeyhülislamlık olacağından işâret-i aliye ile tahrir olmayan tezkire ve mazbataların içinde yazılanlar icra mahaline konulamayacaktır.”

Madde 84 – Mecliste müzâkere olup taht-ı karâra alınan huşûşât karâr defterine sırasıyla kaydolunarak târîh vaz‘ıyla re’îs ve a‘zâ tarafından imzâ olunacak ve taht-ı imzâya alınmayan karâr keenlemyekün hükmünde tutulacaktır.

“Mecliste müzakere edilip karar altına alınan hususlar kara defterine sırasıyla kaydedilerek tarih konularak reis ve üyeler tarafından imzalanacak ve imza altına alınmayan karar yok hükmünde olacaktır.”

Madde 85 – Maķâm-ı Meşîhattan Meclise havâle olunan bi’l-cümle evrâkın nihâyet bir hafta zarfında icabâtı tahrîren beyân edilecek ve Meclis-i mezkûr şifâhen mürâca‘atı kabûl etmeyeceği gibi teblîg-i karâr dahî şifâhî olmayıp tahrîrî olacak ve Maķâm-ı Meşîhattan havâle olunmayan evrâk kabûl olunmayacaktır.

“Şeyhülislamlık’tan Meclis’e gönderilen bütün evraklar nihayet bir hafta içinde gerekleri yazılı olarak beyan edilecek ve adı geçen Meclis sözlü olarak müracaatı kabul etmeyeceği gibi kararın tebliği de sözlü olmayıp yazılı olacak ve Şeyhülislamlık’tan gönderilmeyen evrak kabul edilmeyecektir.”

Madde 86 – Her ay nihâyetinde kaşa mevcûdunu ta’dâd ve yevmiye defteriyle tatbîk etmek üzere a’zâ-yı Meclisten münâvebeten biri ta’yîn edileceği gibi lüzûm görüldüğü halde Meclis riyâsetinden intihâb olunacak a’zâdan biri ma’rifetiyle lâ’ale’t-ta’yîn bir günde kaşa ve defâtir bi’l-mu’âyene netîce-i mütebeyyine bâ mazbağa Maqâm-ı Meşîhate arz olunacaktır.

“Her ay sonunda kasa mevcudunu saymak ve yevmiye defteriyle tatbik etmek üzere Meclis üyelerinden sırasıyla biri tayin edileceği gibi lüzum görüldüğü halde Meclis başkanlığından seçilecek üyelerden biri marifetiyle ayırt edilmeksizin bir günde kasa ve defterler kontrol edilerek ortaya çıkan sonuç tutanak ile Şeyhülislamlık’a arz olunacaktır.”

Madde 87 – Bi’l-‘umûm taşra eytâm sandıkları Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm’dan verilecek ta’lîmât mûcibince Mâliye müfettişleri ve Mâliye müfettişleri bulunmadığı takdirde ‘Adliye müfettişleri ma’rifetiyle teftîş ettirilir. Netîce-i teftîşât müfettişler cânibinden Maqâm-ı Meşîhate iş’âr edilir.

“Bütün taşra eytâm sandıkları Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi’nden verilecek talimat gereğince Maliye müfettişleri ve Maliye müfettişleri bulunmadığı takdirde Adliye müfettişleri marifetiyle teftîş ettirilir. Teftîşlerin sonuçları müfettişler tarafından Şeyhülislamlık’a bildirilir.”

3.2.9. 9. Fasl: Taşra Eytâm Müdür ve Meclislerinin Kuruluş Şekli ve Görevleri

Taşra eytâm müdür ve meclislerinin şûret-i teşkîli ve vezâ’ifi beyânındadır.

Madde 88 – Eytâmın emvâl ve emlâkini hıfz ve himâye ile irbâh ve tenmiyesi huşûşlarına dikkât ve nezâret etmek üzere vilâyet ve livâ ve kazâ merkezlerinde nüvvâb-ı şer‘in riyâseti tahtında olarak birer eytâm meclisi teşkîl kılınacaktır. Mecâlis-i mezkûre

belediye a'zâsından müntehap iki a'zâ-yı dâ'ime ve defterdâr ve muhâsebeci ve mâlmüdürü ve müftü ve eytâm müdürü gibi birer a'zâ-yı tâbi'iyeden ibârettir. Eytâm meclisleri lâ ekal haftada bir kere ve icâbına göre daha ziyâde bi'l-ictima' umûr-ı eytâma şüret-i fahriyede bakacaklardır. Re'îs ma'zereti halinde a'zâdan birini tevkîl edecektir.

“Yetimlerin mallarını ve mülklerini muhafaza ve himaye ile irbah ve nemalandırılması hususlarına dikkat etmek ve gözetş amltında tutmak üzere vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde şer'î naiblerin başkanlığı altında olarak birer eytâm meclisi oluşturulacaktır. Adı geçen meclisler belediye üyelerinden seçilen iki daimi aza, defterdar, muhasebeci, mal müdürü, müftü ve eytâm müdürü gibi birer tabii azadan ibarettir. Eytâm meclisleri en az haftada bir kere ve icb ederse daha fazla toplanarak yetimlerin işlerine ücretsiz olarak bakacaklardır. Reis mazretli olduğu tahdirde üyelerden birini vekil tayin edecektir.”

Eytâm meclisleri yetimlerin işlerine haftada en az bir kere fahrî olarak yani ücretsiz, karşılıksız olarak bakmakla mükellef tutulmuşlardır. Fahrî olarak memurlara bir sorumluluk yüklenmesi Eytâm Sandıklarının kuruluş amacı olan yetim mallarının muhafazasının Allah'ın rızası doğrultusunda yapılmasının göz ardı edilmediği ve hâlâ bu amaç doğrultusunda hareket edildiğini göstermektedir.

Madde 89 – Taşrada eytâm müdürleri hükkâmu's-şer' hâzır olduğu halde maḥallî idâre meclislerince bi'l-müzâkere intihâb ve kefâlet-i kaviyeye rabtölunarak alınacak kefâlet senedi meḥâkim-i şer'ieye sicillâta kaydedildikten soñra nüvvâb tarafından Maḳâm-ı Meşîḥate taḳdîm ile Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm'da 'aynen hıfzedilecektir.

“Taşrada eytâm müdürleri şer'î hakimler bulunduğu halde mahalli idare meclislerince müzakere edilerek seçilecek ve güçlü kefaletle bağlanarak alınacak kefalet senedi şer'î mahkemelerce sicillere kaydedildikten sonra naibler tarafından Şeyhülislamlık'a takdim edilecek ve Emvâl-i Eytâm İdare Meclisi'nde aynen muhafaza edilecektir.”

Madde 90 – Taşra eytâm müdürlerinin beher sene şubat gâyetinde eytâm meclislerinde muhâsebeleri görölerek bir gûna ihtilâsları veya tekâsül veya sû'i mu'âmeleleri tahakkuk etmedikçe veyâhûd isti'fâ'ları vukû' bulmadıkça 'azl olunmayacaktır.

“Taşra eytâm müdürlerinin her sene şubat sonunda eytâm meclislerinde muhasebeleri görölerek herhangi bir para çalmaları veya gevşeklik veya kötü muameleleri gerçekleşmedikçe veyahut istifaloro meydana gelmedikçe azlolunmayacaktır.”

Madde 91 – Her kazada teşkîl olunan eytâm sandıkları Emvâl-i Hâzîne Sandıklarıyla beraber emniyetli mahallerde hıfz olunacak ve üzeri nüvvâb-ı şer' ve eytâm müdürleri tarafından müştereken tahtîm olunacaktır.

“Her kazada oluşturulan eytâm sandıkları Emvâl-i Hazine Sandıklarıyla beraber emniyetli yerlerde muhafaza edilecek ve üzeri şer'înaibler ve eytâm müdürleri tarafından ortaklaşa mühürlenecektir.”

Madde 92 – Eytâm meclislerince tutulması lâzım gelen defâtir ve muharrerât ve mu'âmelât-ı kaydiye ve sâ'irenin tesviyesi mehâkim-i şer'îye ketebesî vezâ'ifinden olduğundan eytâm meclislerinin işe baktıkları günlerde ketebe-i mûmâileyhim dahî meclislerde bulunarak ifâ-yı vazîfe eyleyeceklerdir.

“Eytâm meclislerince tutulması gereken defterler ve tahrirler ve kayıt muameleleri ve diğer işlemlerin tesviyesi şer'î mahkeme kâtiplerinin vazifelerinden olduğundan eytâm meclislerinin işe baktıkları günlerde adı geçen kâtipler de meclislerde bulunarak görevlerini yerine getireceklerdir.”

Madde 93 – Taşra eytâm meclisleri tahrîr olunan terekât ve muhalledâtın uşûl ve nizâmı dâ'iresinde tahrîr ve bey' olunarak eşmânı tahşîl ve defâtir-i mahşûsasına kaydedilip eytâm sandıklarına vaz' olup olunmadığına ve kıssâm defterleriyle idâne ve nafaka hüccetleri vakit ve zamanıyla tanzîm olup olunmadığına nezâret edecekleri gibi tereke me'mûrlarının ahvâlini teftîş ve tahrîr-i terekâtça yolsuz gördükleri mu'âmelâtı ihtâr ile beraber dūçâr-ı te'eşhur olanların icâbâtını icrâ ederler terekenin

külliyetine göre nüvvâb-ı şer‘in müzekkereleri üzerine a‘zâdan birini terekeye nezâret ve mu‘âmelâtını tesrî‘ için tâyîn ve i‘zâm ederler. Terekâta müte‘allık hûşûşâtta müşkilâta teşâdüf olunup mu‘âmelece tereddüt vuku‘ bulur ise derhâl nüvvâb-ı şer‘ vâsıtasıyla Maķâm-ı Meşîlhatten istî‘zân-ı keyfiyet olunur.

“Taşra eytâm meclisleri tahrir edilen terekeler ve geriye kalan malların usul ve düzeni dairesinde tahrir edilerek ve satılarak parayı tahsil edip özel defterlerine kaydedilip eytâm sandıklarına konulup konulmadığını ve kassam defterleriyle idane ve nafaka belgelerinin zamanında düzenlenip düzenlenmediğini gözetim altında tutacakları gibi tereke memurlarının hallerini teftiş edip terekelerin tahririnde yolsuzluk gördükleri muameleleri uyarmakla beraber gecikmeye kalmış olanların gereklerini yerine getirirler. Terekenin toplam mal varlığına göre şer‘î naiblerin tezkireleri üzerine üyelerden birini terekenin gözetimi ve işlemlerini hızlandırmak için tayin eder ve gönderirler. Terekelerle ilgili hususlarda bir problemle karşılaşp nasıl muamele edileceğinde terddüt ortaya çıkarsa hemen şer‘î naibler vasıtasıyla Şeyhülislamlık’a fetvası sorulur.”

Tereke ile alakalı bir problem olduğunda şeyhülislamlıktan fetvasının sorulması bu maddede kanunlaştırılmıştır. Bu konu fıkıhta “istifta” yani bir fikhî meselede fetvanın fakih kimseden sorulması olarak geçmektedir. Osmanlı’daki Şeyhülislamlık kurumunun başındaki Şeyhülislam’ın da en önemli görevi kendilerine sorulan idarî, siyasî ve dinî konularda İslam hukukuna muvafık fetvalar vermesiydi. Bu fetvalar bilhassa Hanefî mezhebine muvafık olarak verilmekteydi.²⁰¹ Bu maddede de görevli bir memurun bir problemle karşılaşması durumunda başvurması gereken mercinin Şeyhülislamlık olduğu belirtilmektedir.

Madde 94 – Taşra eytâm meclisleri beher sene hitâmında defâtir ve kuyûdâta mürâca‘atla emvâl-i eytâmdan idâne olunan aķçelerden hâsıl olan nemânın ve müstedînlerden bi’t-tahşîl eytâm şandıklarına i‘âde ve teslîm kılınan aķçelerin miķdârını ve eytâm aşhâb-ı aķârât ve eshâmdan olduğu şürette ne kadar ücûrât ve fâ’iz istîfâ kıldığını ve bunlardan eytâmın nafaka-i muķaddere ve hûşûşât-ı sâ’ire-i zarûriyesine ne

²⁰¹ Fahrettin Atar, “Fetva”, *DİA* (İstanbul, 1995); Mehmet İpşirli, “Şeyhülislâm”, *DİA* (İstanbul, 2010), 39: 94.

mikdâr akçe harc ve şarfedildiğini ve sandıkların mevcûdu neden ibâret idüğünü mükemmelen tedkîk ve hesap ettirerek nihâyet üç ay zarfında nümûnesi vechile iki nüsha olarak sâl-i muhâsebe defterini tanzîm ve zîrini eytâm müdürleriyle mehâkim-i şer'îye başkâtiplerine tahtîm ettirdikten sonra meclisce ba'de't-taşdîk bunlardan birini mahalleri eytâm sandıklarında hıfz ile diğer nüshasını Makâm-ı Meşîhate takdîm kılınmak üzere nüvvâb-ı şer'a i'tâ ederler. İşbu müddet-i mu'ayyene zarfında sâl-i muhâsebe defterleri tanzîm ve isbâl edilmediği hâlde mu'ayyen olan müddet zarfında hesâb vermeyen me'mûrlar hakkında icrâ edilmekte olan mücazât nüvvâb ve eytâm müdürleri hakkında da icrâ olunacak ve meşârif-i müteferrika ve kırtasiye onuncu fasılda beyân kılındığı vechile eytâm müdürüyle ma'iyetine tahşîş olunan varidâtan tesviye edilecektir.

“Taşra eytâm meclisleri her sene sonunda defterler ve kayıtlara müracaat ederek yetim mallarından idane edilen akçelerden elde edilen nemanın ve idane edenlerden tahsil edilerek eytâm sandıklarına iade ve teslim edilen akçelerin miktarını ve yetimler akar ve esham sahiplerinden olduğu takdirde ne kadar ücret ve faiz elde edildiğini ve bunlardan yetimlerin takdir edilmiş nafakası ve zaruri diğer hususlar için ne miktar akçe arcandığını ve sandıkların mevcudunun ne kadardan ibaret olduğunu tamamıyla inceleyerek ve hesaplatarak, üç ay içerisinde numune yoluyla iki nüsha olarak yıllık muhasebe defterini düzenleyecek ve altını eytâm müdürleriyle şer'î mahkemelerin başkâtiplerine mühürlettikten sonra meclisce tasdik edildikten sonra bunlardan birini bulundukları yerin eytâm sandıklarında muhafaza ile diğer nüshasını Şeyhülislam'lık'a takdim edilmek üzere şer'î naiblere verirler. İşbu belirli süre içinde yıllık muhasebe defterleri düzenlenip gönderilmediği takdirde belirli olan müddet içinde hesap vermeyen memurlar hakkında uygulanmakta olan cezalandırma, naibler ve eytâm müdürleri hakkında da uygulanacak ve çeşitli masraflar ve kırtasiye onuncu fasılda açıklandığı şekilde eytâm müdürüyle emrindekilere ayrılan gelirlerden ödenecektir.”

Madde de geçen “faiz” kelimesi Arapların kullanımında olduğu gibi “fazlalık” manasını ihtiva etmekte, “riba” anlamına karşılık kullanılmamaktadır. Konu ile alakalı 25. maddede gerekli açıklama yapılmıştır.

3.2.10. 10. Fasl: Alınacak Harçların Miktârıyla Bunların Verileceği Yerlerin Beyanı

Alınacak harçların mikdârıyla verilecek mahallerin beyânına dâ'irdir

Madde 95 – Mehâkim-i şer'îye tarafından tahrîr olunan terekelerden meşârif ve düyûn ve sâ'ire ihrâc olunduktan sonra bâkisinden yani beyne'l-verese taksîm olunacak akçenin yekûnundan resm-i kısmet olarak kuruşta bir para ve kaydiye-i defter nâmiyle biñ kuruşta üç kuruş alınacaktır.

“Şer'î mahkemeler tarafından tahrîr olunan terekelerden masraflar, borçlar vesaire çıkarıldıktan sonra kalanından yani varisler arasında taksim olunacak akçenin toplamından kısmet vergisi olarak kuruşta bir para ve defter kaydı adıyla bin kuruşta üç kuruş alınacaktır..”

Taksim vergisi ve defter kayıt vergisi terekenin müteveffanın vefat ettiği zamanki meblağı üzerinden değil, techiz ve tekfin masrafları, borçların ödenmesi ve vasiyetlerin tesliminden sonra kalan, varisler arasında paylaştırılacak olan miktar üzerinden hesaplanmaktadır. Alacaklıdan alınacak harc ise 102. maddede beyan edilmiştir.

“Resm-i kısmet”, taksim vergisidir. Fıkıhta taksimi yapan kimsenin buna karşılık ücret alabileceği belirtilmiştir. Ebu Hanife malı paylaştırılan ortakların paylarının oranına göre değil eşit olarak masrafı aralarında bölüşecekleri görüşündedir. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise ortakların payları oranında masrafı karşılayacakları görüşündedirler. Burada tercih edilen görüş, bütün ortakların eşit ödeme yapmaları yani Ebu Hanife'nin görüşüdür.²⁰² Burada devlet tarafından tayin edilmiş olan tereke tahrir memurlarının verdikleri hizmete mukabil alacakları hizmet bedeli devlet tarafından belirlenmiştir. Bu memurlar aldıkları vergileri daha sonra yine devletin belirlediği şartlar çerçevesinde aralarında hak ettikleri maaş olarak paylaşacaklardır.²⁰³

²⁰² Serahsî, *el-Mebsût*, 1993, 15: 5-7; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 1992, 6: 252-254.

²⁰³ Bkz. Madde 99, 101.

Madde 96 – Emvâl-i eytâmdan idâne olunan mebâlig muķâbilinde emvâl-i menķûle ve emlâk-i sırfa rehnedildiği şûrette biñde bir kuruş ve gedikât ve tevsî‘-i intikâli icrâ olunmuş müsakķafât ve taşradaki arâzi-i emîriye ve tahsîsât kabîlinden olan arâzi-i mevķûfe istiğlâl edildiği taķdîrde biñde beş kuruş ve kırk dördüncü madde mûcibince yalnız küfelâ ile idâne olunduğu taķdîrde biñde on kuruş harc alınacak ve tecdîd-i idânâtta aslına teba‘an ‘aynı harc istîfâ edilecektir. İdâne hûccetlerinin kayıtları için de biñde bir kuruş kaydiye alınacak ve terkîn-i kaydında harc alınmayacaktır. Emlâk-i sırfa ve gedikât ve tevsî‘-i intikâli icrâ olunmuş müsakķafât ve arâzi-i emiriye rehn veya vefâen ferâğ olundukta Defter-i Hâkanîce merhûnât mûte‘addit olsa bile rehn ve ferâğ ve fekkinde ancak kırk para kâtibiye alınacak ve devâ‘ir-i belediyece rehn ve istiğlâlde ve gerek fekk-i rehn ve istiğlâlde yalnız birer kuruş ilm ü haber harcı alınacaktır.

“Yetim mallarından idane olunan meblağlar karşılığında menkul mallar ve emlak-i sırfa rehnedildiği takdirde binde bir kuruş; gedik ve tevsî-i intikalli müsakķafat ve taşradaki mîrî arazi ve tahsisat kabilinden olan vakıf arazi istiğlal edildiği takdirde binde beş kuruş ve kırk dördüncü madde gereğince yalnız kefiller ile idane olunduğu takdirde binde on kuruş harç alınacak ve idanenin yenilenmesinde aslına uygun olarak aynı harç alınacaktır. İdane belgelerinin kayıtları için de binde bir kuruş kaydiye alınacak ve kaydın silinmesinde harç alınmayacaktır. Emlâk-i sırfa, gedikler, tevsî-i intikalli müsakķafat ve mîrî arazi rehinveya veâen ferâğ olundukta Defter-i Hakanice rehinler birden fazla olsa bile rehin, ferâğ ve fekkinde ancak kırk para katibiye alınacak ve belediye dairelerince rehin ve istiğlalde ve gerek rehlin ve istiğlalin fekkinde yalnız birer kuruş ilmühaber harcı alınacaktır.”

Madde 97 – Üç senede bir kere ve hasbe‘l-icâb daha evvel bir müddette emvâl-i eytâmın muhâsebesi ru‘yet olundukta tahşîl olunan vâridâtın yekûnundan yetim ve emvâl-i yetim hakkında şarf edilen mebâlig ihrâc olunduktan sonra fazla kalır ise işbu fazla-i vâridâttan kuruşta bir para harc-ı muhâsebe alınacak fazla kalmaz ise harc alınmayacaktır. Bu şûretle bilâ harc ru‘yet edilecek olan muhâsebâttan ketebe-i şer‘iye için ücret-i kâlemiye olarak elli biñ kuruşa kadar on kuruş alınacak ve elli biñden yüz elli biñe kadar her on biñde iki kuruş zammedilecek ve bu ücretin miķdârı nihâyet yüz elli kuruşu tecâvüz etmeyecektir.

“Üç senede bir kere ve icab ederse daha önce bir müddette yetimlerin mallarının muhasebesi görüldükte tahsil olunan gelirlerin tamamından yetim ve yetimlerin malları hakkında harcanan meblağ çıkarıldıktan sonra fazla kalır ise işbu gelirlerin fazlasından kuruşta bir para muhasebe harcı alınacak, fazla kalmaz ise harç alınmayacaktır. Bu şekilde harçsız görülecek olan muhasebelerden şer’î kâtipler için kalemiye ücreti olarak elli bin kuruşa kadar on kuruş alınacak ve elli binden yüz elli bine kadar her on binde iki kuruş eklenecekve bu ücretin miktarı yüz elli kuruşu aşmayacaktır.”

Madde 98 – Tahşildâr ve tahşildâr olmayan mahallerde eytâm müdürleri ma’rifetiyle tahşil kılınan ribh ve ‘akârât ücretlerinden ve müstakrazât-ı Hazîne nemâlarından yüzde beş kuruş alınacaktır.

“Tahsildar, tahsildar olamayan yerlerde eytâm müdürleri marifetiyle tahsil edilen ribh ve akar ücretlerinden ve Hazinesinin aldığı borçların nemalarından yüzde beş kuruş alınacaktır.

Madde 99 – Mevâdd-ı sâbıkada muharrer olan harclardan resm-i kısmetin şülüşü Dersa’âdet’te kemâ fi’s-sâbık ketebe ve şülüşânı bâfermân-ı âlî me’mûr ve gayr-i muvazzaf hükkâma ve harc-ı muhâsebe ile harc-ı idânenin şülüşü Dersa’âdet’te zıkr-i mesbûk hükkâma ve bir şülüşü Eytâm Müdüriyeti Hey’eti’ne ve şülüşü bâkisi ikili birli hesâbıyla tereke kâtibiyle muhızrlara verilecek ve taşrada harc-ı muhâsebe ile harc-ı idânenin şülüşü eytâm müdürleri ve ma’iyetine ve şülüşânı mâl sandığına teslim olup resm-i kısmet ve sâ’ir veşâik-i şer’iye harclarıyla birleştirilerek her aybaşında evvel be-evvel ketebe ve hademe-i şer’iye ‘â’idâtı ifrâz ile aşhâbına teslim olunacaktır. Dellâliyenin Dersa’âdet’te yirmi sehinden altı sehmi dellâllara ve altı sehmi tereke kâtibine ve iki sehmi muhızrlara ve altı sehmi Eytâm Müdüriyeti Hey’etine ‘â’id olacak ve taşrada dellâliyenin yirmi sehminde on iki sehmi eytâm müdürü ve ma’iyetine ve beşi dellâla ve üçü kâtip ve muhızra i’tâ olunacak ve kaydiyenin nısfı muqayyitlere ve nısf-ı diğeri Dersa’âdet ve taşrada eytâm müdürü hey’etlerine verilecektir.

Taksim vergisinin 1/3’ü Dersaâdet’te, katiplere, 2/3’ü ferman gereğince memurlar ve vazifeli olmayan hakimlere verilecektir.

İdane ve muhâsebe harçlarının 1/3'ü eytâm müdürleri ve emrindekilere, 2/3'ü mal sandığına aittir.

Dersaadet'te tellaliye vergisinin 20 sehimden 6 sehmi tellallara, altı sehmi tereke katibine, 2 sehmi muhızrlara, 6 sehmi eytâm müdüriyet heyetine verilecektir.

Taşra'da ise tellaliye vergisinin 20 sehimden 12'si eytam müdürü ve emrindekilere, 5'i tellala, 3'ü kâtip ve muhızıra aittir.

Defter kayıt vergisinin ise yarısı mukayyitlere, yarısı eytam müdüriyet heyetine verilecektir.

Madde 100 – Ribh ve aķârât ücretlerinden ve müstakrazât-ı Hazîne nemâlarından alınacağı toksan sekizinci maddede beyân olunan mebâlig kâmilten Dersa'âdet'te Eytâm Müdürü Hey'etine ve taşrada eytâm müdürüyle ma'iyetlerine 'â'id olacaktır.

“Ribh, akar ücretlerinden ve Hazinenin aldığı borçların nemalarından alınacağı doksan sekizinci maddede açıklanan meblağlar tamamen Dersaadet'te Eytâm Müdürü Heyeti'ne ve taşrada eytâm müdürü ve emrindekilere ait olacaktır.”

Madde 101 – Toksan sekiz ve toksan toközuncu maddelerde Eytâm Müdürü Hey'etlerine 'â'idiyeti beyân olunan mebâligden Dersa'âdet'e 'â'id kısmı karşılık ittiħaz olunarak Dersa'âdet Eytâm Müdürüyle ma'iyetinde bulunan me'mûrîn ve ketebe ve sâ'ireye Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâmca mikdârı kararlaştırılacak ma'aşâtın taħsîsi Maķâm-ı Meşîħâte müfevvaždır. Mebâlig-i mezkûreden taşrada eytâm müdüriyetlerine 'â'id kısmının eytâm müdürleriyle ma'iyetinde kâtib ve sâ'ire istiħdâmına lüzûm görüldüğü halde onlar beyninde şûret-i taķsîmi de taşra eytâm meclislerinde kararlaştırılacaktır. Ma'iyetlerinde kâtib ve sâ'ire istiħdâmına lüzûm görülmeyen maħallerdeki 'â'idâtı kâmilten eytâm müdürleri alacaktır.

“Doksan sekiz ve doksan dokuzuncu maddelerde Eytâm Müdürü Heyetlerine aidiyeti açıklanan meblağlardan Dersaadet'e ait kısmı karşılık sayılarak Dersaadet Eytâm Müdürü ile emrinde bulunan memurlar ve kâtipler vesaireye Emvâl-i Eytâm İdare

Meclisi'nce miktarı kararlaştırılacak maaşların tahsisi şeyhülislamlık'ın sorumluluğundadır. Zikredilen meblağdan taşra eyt m m d rl rine ait olan kısmının eyt m m d rl riyle emrindeki k tip vesaire istihdamına lüzum görüldüğü takdirde onlar arasında taksim şekli de taşra eyt m meclislerinde kararlaştırılacaktır. Emirlerinde k tip vesaire istihdamına l zu görülmeyen yerlerdeki aidatı tamamen eyt m m d rl ri alacaktır.”

Madde 102 – Terekeden ist f sına hükmolunan meb liğ için ma k munbihin mi d r ve kıymetine nazaran d yinden kuruşta bir para ve b  vech-i şer'  ve bil  beyyine mu' razadan men'i h v  olan sened t-ı şer'ie için ma t 'an elli kuruş harc ist f  olunacaktır. M ş lah -i şer'ieyi h v  olan sened t için eğer bedel-i şulh terekeye ' 'id ise kez lik ma t 'an elli kuruş ve h rice ' 'id olduğu ş rette bedel-i şulh ne mi d r ise kuruşta bir para harc alınacaktır.

“Terekeden alınmasına hükmolunan meblağ için hüküm verilmiş olan miktar ve kıymetine nazaran alacaklılardan kuruşta bir para ve şeriate uygun olarak ve delilsiz muarazadan men içeren şer'  senetler için eğer sulh bedeli terekeye ait ise aynı şekilde sabit fiyat olarak elli kuruş harc alınacaktır. şer'  uzlaşmayı i erem senetler için eğer sulh bedeli terekeye ait ise aynı şekilde elli kuruş, dışarıya ait ise sulh bedeli ne miktar ise kuruşta bir para harc alınacaktır.”

Madde 103 – İşb t-ı ver set i'  m ve hüccetleri için hişşe-i irşiyenin mi d r ve kemiyetine nazaran kuruşta yarım para harc ist f  olunur.

“Veraset ispatı belgeleri için miras hissesinin miktar ve niceliğine göre kuruşta yarım para harc alınacaktır.”

Madde 104 – Eyt mın 'uhdesinde bulunan eml k ve m sak f tın  hara bey'i ve fer ğ  için taşra me  kim-i şer'iesiyle m n aşıran kısmet ma kemesinden verilecek izin h ccetlerinden eyt m hişşelerinin mi d r-ı kıymetine nazaran bi  kuruşta beş kuruş harc alınacaktır.

“Yetimlerin zimmetinde bulunan milkler ve m sak f tın başkasına satılması ve fer ğ  için taşra şer'  mahkemeleriyle yalnızca kısmet mahkemesinden verilecek izin

belgelerinden eytâm hisselerinin kıymetlerinin miktarına göre bin kuruşta beş kuruş harç alınacaktır.”

Madde 105 – Terekâta müte‘allık her nev‘i i‘lâm ve huccet ve defter-i kassâm ve’l-hâşıl bi’l-cümle senedât-ı şer‘iyenin mahrec ve nüsha-i şâniyeleri için harc-ı nisbî alınmayıp makṭû‘an elli kuruş harç alınacaktır.

“Terekelerle ilgili her çeşit belge ve kassam defteri velhasıl bütün şer‘î senetlerin mahrec ve ikinci nüshaları için kıyasa dayalı harç alınmayıp sabit fiyat olarak elli kuruş harç alınacaktır.”

Madde 106 – Eytâm için vaṣî ve taḳdîr-i nafaḳa ve ‘îdiye ve emşâli veşâ’îk-i şer‘iyeden kaṭ‘an harç alınmayıp fakat taḥammülüne göre makṭû‘an beş kuruş mukayyide ‘â’id olmak üzere on beş kuruştan nihâyet yirmi beş kuruşa kadar kâtip ve mukayyit için kalemiye ve kaydiye aḥz olunacaktır.

“Yetimler için vasi ve nafaka takdiri ve bayramlık ve benzer şer‘î vesikalardan kesinlikle harç alınmayıp fakat kaldırma gücüne göre sabit olarak beş kuruşu mukayyide ait olmak üzere on beş kuruştan yirmi beş kuruşa kadar kâtip ve mukayyit için kalemiye ve kaydiye alınacaktır.”

Madde 107 – Tahrîr-i tereke için harc-ı ḥuşûş namiyle hiç bir akçe alınmayıp ancak mahallerinde istimâ‘ ve faşl-ı de‘âvi ve naşb-ı vekîl ve idâne ve istidâne ve ibrâ‘ ve müşâlaḥâ ve tahlîf zımında gönderilen ketebe ve ümenâ’ için işbu mahaller dâhil-i şehirde ise elli kuruş ve hâric-i şehirde ise bu‘du meşâfeye göre yüzden yüz elli kuruşa kadar harc-ı ḥuşûş alınacaktır.

“Tereke tahriri için özel harç adıyla hiç akçe alınmayıp ancak yerlerinde dinlenmesi, davaların çözüme kavuşturulması, vekil nasbedilmesi, idane, istidane, borçtan temizleme, sulh ve şahitlerden birine hakimın yemin ettirmesi için gönderilen kâtipler ve eminler için işbu yerler şehrin içinde ise elli kuruş ve şehrin dışında ise uzaklığına göre yüzden yüz elli kuruşa kadar özel harç alınacaktır.”

Madde 108 – Terekât huşûşundan dolayı tezkiye için mahallerine me'mûr gönderildiği halde me'mûr-ı mezkûr ile ma'iyetinde bulunan ümenâ-i şer' için işbu mahaller şehir dâhilinde ise yirmi beş hâricinde ise yüz kuruş harc-ı tezkiye alınıp asla ziyâde bir şey alınmayacaktır.

“Terekeler hususundan dolayı tezkiye için yerlerine memur gönderildiği halde adı geçen memur ile emrinde bulunan şer'î eminler için işbu yerler şehir içinde ise yirmi beş ve dışında ise yüz kuruş tezkiye harcı alınıp asla daha fazla bir şey alınmayacaktır.”

Madde 109 – Mehâkim-i şer'iyede istimâ' olunan şuhûdun tezkiyesi mehâkim-i mezkûrede icrâ olunup da mahalline li-ecli't-tezkiye me'mûr irsâline hâcet messetmez ise harc-ı tezkiye nâmiyle erbâb-ı meşâlih tarafından bir şey ahz ve mütâlebe olunmayacaktır.

“Şer'î mahkemelerde dinlenecek olan şahitlerin tezkiyesi adı geçen mahkemelerde yerine getirilip de yerlerine tekiye için memur gönderilmesine ihtiyaç duyulmaz ise tezkiye harcı adıyla devlet dairesinde işi olan kimselerden bir şey alınmayacak ve istenmeyecektir.”

Madde 110 – Mevâdd-ı sâbıkada beyân olunan huşûşât-ı mütenevvi'a zımında me'mûr gönderilecek maḥal ḥayvân ve kayığa ihtiyâc messetmek derecelerde ba'îd olur ve bir günde gidilip gelinmeyerek bir gece veya iki gece ve daha ziyâde kalınmak lâzım gelir ise gönderilen me'mûrun harc-ı huşûştan mâ'ada ḥayvân ve kayık kirâsı aşḥâb-ı meşâlih tarafından tesviye olunacaktır.

“Önceki maddelerde açıklanan çeşitli hususlar için memur gönderilecek yer, hayvan kayığa ihtiyaç duyulacak kadar uzak olur ve bir günde gidip gelinmeyerek bir gece veya iki gece ve daha fazla kalınması gerekirse gönderilen memurun özel harçtan başka hayvan ve kayık kirası memurun gönderilmesine neden olan meselenin tarafları tarafından ödenecektir.”

Madde 111 – Mevâdd-ı sâbıkada beyân olunan huşûşât zımında gönderilen kâtip harc-ı husûs ve harc-ı tezkiye nâmiyle alacağı harcın mîqdâr ve kemmiyetini zâbıtı tarafına ifâde ve istizân edip ruhşât almadıkça ḥud beḥod ahzedilmeyecektir.

“Önceki maddelerde açıklanan hususlar için gönderilen kâtip özel harç ve tezkiye harcı adıyla alacağı harcın miktarı ve niceliğini zabiti tarafına anlatıp sorarak ruhsat almadıkça kendi kendine alamayacaktır.”

Madde 112 – Meḥâkim-i şer‘iyeden verilecek defter-i ḳassâm ve her nev‘i veşâ‘ik-i şer‘iye bi’t-tanzîm aşḥâbı yedine verilmedikçe hiçbir şüretle harc alınmayacak ve nizâmen ikmâl-i mu‘âmelede alınacak harçlar için de ḥükkâmın muvazḫaf olmadığı maḥallerde harc me’mûrları ve muvazḫaf oldukları maḥâlde şandık ümenâsı taraflarından maḳbûz ‘ilm ü ḥaberi i’tâ edilecektir.

“Şer‘î mahkemelerden verilecek kassam defteri ve her türlü şer‘î vesikalar düzenlenerek sahiplerinin ellerine verilmedikçe hiçbir şekilde harç alınmayacak ve kanuna uygun olarak işlemin tamamlanmasında alınacak harçlar için de hakimlerin vazifeli olmadığı yerlerde harç memurları ve vazifeli oldukları yerlerde sandık eminleri tarafından makbuz verilecektir.”

Madde 113 – Silk-i ‘askerîde ve silâḥ altında bulunanlardan mülâzım-ı şânının ma’dûnu olarak vefât edenlerin muḥallefâtından harc-ı kısmet ve bu mişillû muḥallefât için vereşeye veya vekîllerine i’tâ olunacak i‘lâmlardan daḥî harc alınmayıp bunlar pul rûsûmundan daḥî mu‘âf tutulacaktır. Harp üzerinde vefât eden neferât ile büyük ve küçük bi’l-‘umûm zâbiṭân terekeleri ḥaḳḳında da olvehile mu‘âmele olunacaktır.

“Askerlik mesleğinde ve silah altında bulunanlardan teğmenin astı olarak vefât edenlerin geriye kalan mallarından kısmet harcı ve bu gibi geriye kalan malları için varislere veya vekillerine verilecek karar belgelerinden dahi harç alınmayıp bunlar pul vergisinden de muaf tutulacaktır. Harp üzerinde vefat eden neferler ile büyük ve küçük bütün zabıt terekeleri hakkında bu şekilde muamele yapılacaktır.”

Madde 114 – Meḥâkim-i şer‘iye idâresinde bulunan nuḳûd-ı mevḳûfenin emvâl-i eytâmdan farklı olmadığından nuḳûd-ı mezkûre Eytâm Müdüriyeti’ne devir ve teslîm ve kâffe-i mu‘âmelâtı işbu Nizâmname ahkâmına tevfiḳan icrâ olunacaktır.

“Şer‘î mahkemelerin idaresinde bulunan para vakıflarının yetim mallarından farkı olmadığından bu paralar Eytâm Müdüriyeti’ne devredilecek ve teslim edilecek; bütün muameleleri işbu Nizamname hükümlerine uygun şekilde yapılacaktır.”

Bu nizamname ile para vakıfları da eytâm sandıklarında yetim malları ile birlikte işlem görmeye başlamıştır. Para vakfı yani nukûd-ı mevkûfe nakit paranın vakfedilmesidir. Buna İmam Züfer’in cevaz verdiği söylenmektedir. İşleyiş açısından gayrimenkul mallarda olduğu gibi bir mütevellî tarafından işletilip elde edilen gelir vakfın tahsis edildiği cihete harcanırdı. Bu vakıflar hakkındaki tartışmanın cereyan ettiği nokta paranın harcanıp biten bir mal olmasına rağmen vakfın ilelebet devam etmesinin gerekmesidir. Buna âlimler vakfedilmiş olan paranın daima işletilerek arttırılması ve böylece elde edilen kârın ilelebet hayır cihetine harcanması yoluyla çözüm bulmuşlardır. Ancak paranın ticaret yoluyla işletilirse her zaman kârı söz konusu olmayabilir ve böylece vakfedilen para tükenebilirdi. Bu nedenle para vakıflarının muamele-i şer‘îye ile işletilmesi ve sürekli kâr elde edeceği bu yolla ilelebet kalması fikri kabul görmüştü. Muamele-i şer‘îye türlerinden olan bey‘u’l-‘ine ile işletilmesi yaygın olarak kullanılmıştır. İşte tartışmaların alevlendiği bir diğer nokta da muamele-i şer‘îyenin cevazı konusudur. Bu konuyu 43. maddede açıkladığımız için burada tekrar edilmeyecektir. Osmanlı’dan önce para vakıfları teorik anlamda söz konusu olsa da gerçek hayatta kendilerine yer bulamamışlardır. Ancak Osmanlı’da yaygın bir şekilde finansman kaynağı olarak kullanılmışlardır.²⁰⁴

Madde 115 – Bi’l-cümle Memâlik-i Mahrûse-i Şahâne mehâkim-i şer‘îyesince işbu Nizâmname ahkâmı tamâmen mer‘iyü’l-icrâ tutulup hilâfına hareket eden me’mûrîn ve ketebe usûlüne tevfiқан taht-ı muhâkemeye alınacaktır.

“Bütün Osmanlı Devleti şer‘î mahkemelerince işbu Nizamname hükümleri tamamıyla yürürlükte tutulup aksine hareket eden memurlar ve kâtipler usulüne uygun şekilde yargılama altına alınacaktır.”

²⁰⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, t.y., 5: 47-50; İsmail Kurt, *Nazarî ve Tatbikî Olarak Para Vakıfları* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1994), 44-54; Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, 57-58.

Madde 116 – Evkâf ve Mâliye Beytü’l-mâl Kâssâmlıkları’nda beytü’l-mâla ‘â’id olan ve işbu Nizāmnâme’ye muhâlif olmayan mevâdd-ı mahşûşa ve kefâlet-i müteselsile hakkındaki fermân-ı âli ahkâmı kemakân carî olup terekât ve eytâma müte‘allık bi’l-cümle evâmir ve nizāmât ve ta‘limât ahkâmı işbu Nizāmnâme’nin târîh-i neşrinden i‘tibâren mefsûhtur.

“Evkaf ve Maliye Beytülmal Kassamlıkları’nda beytülmale ait olan ve işbu Nizamname’ye aykırı olmayan özel maddeler ve müteselsil kefalet hakkındaki ferman hükümleri önceden olduğu gibi geçerli olup terekelerle ve yetimlerle ilgili bütün emirler ve kanunlar ve talimatların hükümleri işbu Nizamnamenin yayın tarihinden itibaren feshedilmiştir.”

Bu madde ile beytülmale ait olan özel maddelerden bu nizamnameye aykırı olmayanlar ile kefâlet-i müteselsile fermanının yürütmesinin devam etmesi emredilmiştir. Ancak terekeler ve yetimler ile ilgili bütün nizamnameler ve düzenlemeler bu nizamnamenin yürürlüğe girmesiyle fesh edilmiştir.

Madde 117 – Makâm-ı Meşîhat-i İslâmiye işbu Nizāmnâme ahkâmının icrâsına me’mûrdur.

“Şeyhülislamlık işbu Nizamname hükümlerinin uygulanmasına memurdur.”

4. SONUÇ

Kuruluşundan itibaren yetimlerin haklarını gözetmeyi kendisine ilke edinmiş olan Osmanlı Devleti, bunun tesisi için her dönemde hayır kurumları kurmuştur. Bu kurumlarda yetimlerin toplumsal kurallara uyabilecek şekilde ve hayatlarını ikame edebilecekleri bir eğitimle yetiştirilmelerine özen gösterilmiştir. Ancak kaynaklarda bazı sandıklardan ve keselerden bahsediliyor olsa dahi 1851 senesinden önce yetim malları ile alakalı kapsamlı ve devletin kendi yetkisi ile attığı bir adımın olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu tarihten itibaren ise yetimlerin mallarını kendi güvencesi altına almış bunun için kurumlar oluşturmuş ve nizamnameler hazırlamıştır. Tezde ele aldığımız 1324/1906 tarihli eytam nizamnamesi bunların sonuncusu ve kapsam bakımından en geniş olanıdır.

Bu nizamnamenin bir kanun metninde aranan özellikleri ve tertibi haiz olduğu fikrindeyiz. Bizi bu fikre ulaşmaya götüren sebepler ise fasıllara ayrılmış toplam 117 maddeden oluşan bu nizamnamenin üslup olarak resmî ve ifadelerinde tutarlı olması ile efrâdını câmî ağyârını mânî bir içeriğe sahip olmasıdır.

Nizamname kapsamına para vakıflarının da alınmış olması ve para vakıflarının Eytâm Sandıklarında işletilmesi değinilmesi gereken meselelerden biridir. Para vakıflarının işletimi ile yetim mallarının işletiminin aynı muameleler ile gerçekleşiyor olmasının bunun sebebi olabileceği aşikardır. Ayrıca yetim mallarının veli veya vasilerin elinde yitip gitmesinin önüne geçilmek istendiği gibi para vakıflarının da mütevellinin elinde yitip gitmesinin önüne geçilmek istenmiş olabileceği kanaatindeyiz. Devlet açısından bakıldığında ise fikhî olarak devletin hassasiyetle takip etmesi gereken bu iki kurumun bir çatı altında toplanmasının, denetim altında tutulmalarını kolaylaştırıyor olması da yadsınamaz bir gerçektir.

İfade ettiğimiz üzere bu malların yitip gitmesinin önüne geçmeye çalışmış olan devlet, bu amaca hizmet edecek kanunlar koymuştur. Eytâm sandıklarındaki mallardan borç almak isteyenlere rehin verme, vefâen ferâğ ve kefil gösterme teminatlarından birini sağlamalarını şart koşmuş borçlarının ifasını geciktirmeleri halinde, verdikleri zararı tazmin için teberruda bulunma yöntemini seçmiştir. Bu yöntem vadesi geçmiş borçların ödenmemesi durumunda meydana gelecek hak kayıplarının telafisinde yeni bir anlayışı

ifade etmektedir. Borç alacak olanlara getirdiği sıkı kuralların yanında Eytâm İdaresi altında çalışacakların memuriyetinin gerçekleşebilmesi için kefil şartı koşmuş ve usulsüzlüklerde uygulanacak müeyyideleri belirlemiştir.

Yetim mallarının muhafazası için gösterilen bu hassasiyet haklarının temini için de gösterilmiştir. Nafaka, düğün, sünnet, bayramlık, âmin alayı gibi ihtiyaçlarının yetimin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik duruma göre ortalama bir seviyede, malından karşılanmasına dikkat edilmiştir. Bu uygulama toplumsal örfün de nizamname kurallarında belirleyici olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Dinî olarak bir zaruret olmamakla birlikte yetimin, yetimliği dolayısıyla toplumda örf olarak yerleşmiş olan kutlamalarda mahzun kalmaması sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun yetimin duygu dünyasında oluşabilecek eksiklik hissiyatını engellemeye yönelik bir adım olduğunu düşünmekteyiz.

Burada zikretmek istediğimiz bir konu da Emval-i Eytam İdare Meclisi'nin Şeyhülislamlık'a bağlı olmasıdır. Bu bağlılıktan ve maddelerde geçen ifadelerden anladığımıza göre Şeyhülislamlık fetva makamı olmanın yanında devlet idaresi içerisinde resmi olarak, idari birtakım sorumluluklara da sahipti. Bu hususun da Şeyhülislamlık'ın sadece şeriatin hukuki boyutuyla ilgili olduğu bakış açısında bir genişlemeye ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Nizamname içeriğinde dikkat çekmek istediğimiz bir diğer husus ise babasını kaybetmiş olan bir küçüğün, miras taksimi yapılacağı zaman onbeş yaşından küçük olmasına rağmen bülüğ çağına erdiğini ispat etmesinin engellenerek mallarının Eytâm Sandıklarına alınmasıdır. İdarenin kamu maslahatına binaen böyle bir cevaz verme yetkisi vardır. Ancak bu maslahatın, küçüğün malına fayda sağlayabileceği gibi zarar da verebileceği kanaatindeyiz. Sandık tarafından yetim olarak addedilen bu şartları taşıyan küçüğün isbat-ı rüşd edebilecek bir olgunlukta olması ihtimali söz konusudur. Belki de bu küçük malı kendisine teslim edilse çok başarılı bir ticaret yapacak ve malıyla Sandık'ta elde edeceğinden çok daha fazla kâr edebilecektir. Aynı konu ile bağlantılı olarak dikkat çekeceğimiz bir diğer husus ise yetimlere yirmi yaşını doldurmadan önce isbat-ı rüşd hakkının tanınmıyor olmasıdır. Yukarıda zikredilen gerekçeye ek olarak, isbat-ı rüşd

edebileceği halde yirmi yaşına kadar bekletilen yetimin bu yaşa ulaşmadan hayatını kaybetmesi ihtimali akla gelmektedir. Bu durumda genel kurala binaen yetimlik süresi bitecek olan bu kimse yapılan içtihat nedeniyle malının tasarrufunu eline almadan vefat etmiş olmaktadır. Burada umumî kural, cevaz ile kısıtlandırılarak bu kişilerin hakları engellenmiş olmaktadır. Her ne kadar kurala riayet etmek, mahkeme yoğunluğunu arttırıyor olsa dahi toplumun sorunlarına çözüm bulmak devletin görevidir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin, bazı kişilerin haklarının engelleneceği bir cevaz yoluna gitmesinin uygun olduğunu düşünmüyoruz.

Yaptığımız eleştiri nedeniyle, nizamnamede şeriate riayet edilmediği anlamı çıkarılmamalıdır. Haklarını teslim etmek gerekir ki yaptığımız çalışma boyunca nizamname heyetindeki ulemanın fıkha ve bilhassa Hanefî mezhebine uygun bir kanun metni hazırlamaya ne denli gayret sarf ettiklerini görmüş bulunmaktayız. Bu hususta, Eytâm İdaresi'nin kurulmasının nedeninin, şeriatte yetimin himayesi ve mallarının muhafazası ile alakalı topluma ve yöneticilere yüklenmiş olan sorumluluk olduğunu hatırlatmak isteriz. Eytâm Sandıkları bazı araştırmacıların ifadelerindeki gibi şeriate aykırı olarak yönetilmemişlerdir. Bu araştırmacıların böyle bir düşünceye varmalarının nedeninin yetersiz araştırma ve faiz gibi terimlerin yanlış yorumlanmasından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Yoksa kapsamlı yapılan bir araştırma ve tarihî kaynaklar incelenerek bu fikre kapılmanın mümkün olmadığı düşüncesine sahibiz.

Fıkhi bir hükmün kurumsallaştırılmış hâli olan Eytâm İdaresi'nin idarî, sosyal ve malî yönleri bulunmaktadır. Devlet idaresinde olmakla ve emri altında çalışanlarının ve işletimini yaptığı malların bulunmasıyla idarî; yetimlerin ve para vakıflarının mallarını işletmekle, ihtiyacı olan kimselere kredi sağlamakla ve bünyesinde memur istihdamında bulunmakla sosyal; hem halkın hem devletin kredi ihtiyacını karşıladığı finansal işlemleriyle ise malî alana ait bir kurumdur. Bu kurum 1851'den 1926'da kapatılmasına kadar olan 75 senelik müddette şeriate uygun olarak yetim mallarını ve 1324/1906 nizamnamesinden sonra para vakıflarının mallarını işletmiştir. Eytâm defterlerinin incelendiği çalışmalarda kurumun işlettiği paraların çok az kısmının zarar ettiği genelinin ise kâr ettiği belirtilmiştir.

Nizamnamede açıklanan şekilde işletilen bir finans kurumunun günümüzde tesis edilmesiyle piyasada olmayan, kişilerin ellerinde tuttıkları paraların da piyasaya sürülebileceği ve yine yetimlerin mallarının nemalandırılmasının sağlanabileceğini düşünmekteyiz. Ayrıca bu işletim yöntemiyle sadece yetimlerin paralarının değil, devlet yeni doğan her çocuğa bu kurumda hesap açarak, ailelerin yatırdığı çocuğa hediye edilen paraların ve altınların da işletilmesi yapılabilir. Her çocuğa hesabı, rüşünü ispat ettiğinde teslim edilir ve hesabı kapatılır. Böylece çocuk hayata atılacağı yaşta belli bir miktar mal sahibi olmuş olur. Yahut kadınların mehirleri bu şekilde finansal bir kurum oluşturularak “Mehirbank” kurulabilir. Bu şekilde işletilince kadınların mehirleri bir şekilde zayi olmaktan kurtulmuş olacaktır.

Netice olarak fıkıhta var olan malî konular ile ilgili hükümlerin finans kurumları haline dönüştürülmesiyle hem para sahibi olan kimseler kâr etmiş hem nakite ihtiyacı olan kimselerin ihtiyaçları helal cihetlerle sağlanmış hem de piyasa giren bu paralar devlet ekonomisini canlandırmış olacaktır. Bu tezde son söz olarak nizamnamelerin fıkıh sahasında yapılan incelemelerinin artmasına ve ifade ettiğimiz anlayışla finans kurumlarının kurulmasına vesile olabilmenin temennimiz olduğunu ifade etmek isteriz.

KAYNAKLAR

“Eytâm Nizamnâmesidir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 270-275.

“Memâlik-i Mahrûse-i Şahânedede Küşâd Olunacak Eytâm Sandıklarının Sûret-i İdare ve Muhafazası Hakkında Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 276-281.

“Zeyl olunan Fıkra-i Nizamiyyedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 277.

“Zeyl olunan Fıkra-i Nizamiyyedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 280.

“Eytâm Sandıkları Nizamnâmesine Zeyl”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 281.

“Evkâf-ı Hümayun Beytûlmali Tarafından Mahkeme-i Teftîş Marifetiyle Tahrîr Olunan Tereke ve Müteferriatı Hakkında Kaleme Alınan Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 289-297.

“Hristiyan Terekeleri Hakkında fî Safer 7 Sene 1278 Tarihiyle Testîr Buyurulan Tahrîrât-ı Sâmiye-i Umûmiyye Sûretidir”, *Düstur*, Tertib 1, 1, 298-300.

“Memurînin Kefâlete Rabtı Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 2, 108-109.

“İcâr-ı Akâr Nizamnamesidir”, *Düstur*, Tertib 1, 3, 511-517.

“Bâ İrade-i Seniyye Teşekkül Eden Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâmın Sûret-i Teşkilini ve Vezâifini Mübeyyin Nizamnamedir”, *Düstur*, Tertib 1, 3, 551.

“Kavâim-i Nakdiyye’nin Neşrinden Evvel Tedâvülü Zamanındaki Müdâyenât ve Muâmelât Hakkında Kararnâmedir”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 34.

“Eytâm Uhdesinde Bulunan Çiftlikât Hakkında Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 89-90.

“Meclis-i Mebûsânın İctimaında Kanuniyeti Teklif Olunmak Üzere Usûl-ı Muhakemât-ı Cezaiyye Kanun Muvakkatidir”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 131-222.

“Eytâm Sandıklarının Sûret-i İdâre ve Muhâfazası Hakkındaki Nizamnâme-i ‘umûmiyyenin Altıncı Maddesi Makamına Kâim Olmak Üzere Kaleme Alınan Fıkra-i Kanuniyyedir”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 614.

“Kefâlet Nizamnâmesi”, *Düstur*, Tertib 1, 4, 692-694.

“Murabaha Nizamnamesi”, *Düstur*, Tertib 1, 5, 775-776.

“Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta’dîlen Kaleme Alınan Nizamname”, *Düstur*, Tertib 1, 8, 515-548.

“4 Rebiülevvel 1324 Tarihli Emvâl-i Eytâm Nizamnâmesinin 99’uncu Maddesine Müzeyyel Fıkra-i Nizamiye”, *Düstur*, Tertib 1, 8, 797-798.

“Kavâim-i Nakdiyye ile Olan Müdâyenâta Dâir Fî 2 Ramazan 96 Tarihinde Neşr ve İ’lân Olunan Kararnâmeden Emvâl-i Eytâmın İstisnâsı Hakkında Madde-i Muhassasadır”, *Düstur*, Zeyl 1, 2.

“Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresine Mütedâir 4 Rebiülevvel 1324 Tarihli Nizamnâmenin ikinci faslının Ser Levhasıyla 25, 26, 44, 45 ve 49’uncu Maddelerini Muadil Mevâdd-ı Nizamiyye”, *Düstur*, Tertib 2, 7, 758-760.

“Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresine Mütedâir 4 Rebiülevvel 1324 Tarihli Nizamnâmeğe Müzeyyil Mevâdd-ı Nizamiyye”, *Düstur*, Tertib 2, 7, 761-762.

“Darülaceze Nizamnamesi”, *Düstur*, Tertib 2, 8, 901-906.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *İrade Dosya Usulü (İ..DUİT)*, No. 21, Gömlek No. 51, 6.

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. “Abdurrahman Nureddin Paşa”. *İlmî Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*. 13 (2002): 7-16.

Afyoncu, Erhan - Ahışalı, Recep. “Kâtip (Osmanlı Dönemi Bölümü)”. *DİA*. 25: 53-55. Ankara, 2002.

- Akar, Tuba. “Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları Literatür Değerlendirmesi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7/13 (2009): 267-292.
- Akgündüz, Ahmed. “Dürerü’l-Hükkâm”. *DİA*. 10: 28-29. İstanbul, 1994.
- Akgündüz, Ahmed. “Gedik”. *DİA*. 13: 541-543. İstanbul, 1996.
- Akgündüz, Ahmed. “İcâreteyn”. *DİA*. 21: 389-391. İstanbul, 2000.
- Akgündüz, Ahmed. “İrsâdî Vakıf”. *DİA*. 22: 448-450. İstanbul, 2000.
- Akgündüz, Ahmed. *Kaşılaştırmalı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Mecelle Ta’dil ve Gerekeçeleriyle Birlikte)*. 2. Bs. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Akgündüz, Ahmed. “Osmanlı Hukukunda Gedik Hakkının Menşei ve Gedik Hakkıyla İlgili Ebüssuud’un Bir Risalesi”. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 46 (1987): 149-162.
- Akgündüz, Ahmet. “İcâre-i Vâhide”. *DİA*. 21: 388-389. İstanbul, 2000.
- Akgündüz, Ahmet. “İntikal”. *DİA*. 22: 353-356. İstanbul, 2000.
- Aktan, Hamza. *Mukayeseli İslâm Miras Hukuku*. 2. Bs. İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2008.
- Ali Haydar. *Düreru’l-Hükkâm Şerhi Mecelleti’l-Ahkâm*. 3. Bs, 4 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Tevsi-i Tabâet, 1330.
- Apaydın, H. Yunus. “İne”. *DİA*. 22: 283-285. İstanbul, 2000.
- Apaydın, H. Yunus. “Kabz”. *DİA*. 24: 45-49. İstanbul, 2001.
- Apaydın, H. Yunus. “Karz”. *DİA*. 24: 520-525. İstanbul, 2001.
- Arı, Abdüsselam. *İslam Miras Hukuku*. 1. Bs. İstanbul, 2016.

- Arı, Abdüsselim. “Yetim”. *DİA*. 43: 501-503. 2013.
- Arslan, Yahya. *H. Peygamber’in Hadislerinde Yetimler*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2017.
- Atar, Fahrettin. “Fetva”. *DİA*. 12: 486-496. İstanbul, 1995.
- Atar, Fahrettin. “İflâs”. *DİA*. 21: 509-512. İstanbul, 2000.
- Aybakan, Bilal. “Muamele”. *DİA*. 30: 319-320. İstanbul, 2005.
- Aydın, Mehmet Akif. “Ceza (4.Osmanlı Ceza Hukuku)”. *DİA*. 7: 478-482. İstanbul, 1993.
- Aydın, Mehmet Akif. “Deyn”. *DİA*. 9: 266-268. İstanbul, 1994.
- Aydın, Mehmet Akif. “İstidâne”. *DİA*. 23: 322. İstanbul, 2001.
- Aydın, Mehmet Akif. “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”. *DİA*. 28: 231-235. Ankara, 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. 9. Bs. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2012.
- Ayhan, Halis - Maviş, Hakkı. “Dârüşşafaka”. *DİA*. 9: 7-9. İstanbul, 1994.
- Ayral, Mehmet Şirin. *Kur’an’ın Yetimlere Bakış Açısı*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2007.
- Bardakoğlu, Ali. “Ferâğ”. *DİA*. 12: 351-354. İstanbul, 1995.
- Bardakoğlu, Ali. “Vesayet”. *DİA*. 43: 66-70. İstanbul, 2013.
- Başoğlu, Tuncay. “Ta’zîr”. *DİA*. 40: 198-202. İstanbul, 2011.
- Başpınar, Sena. *Türk Medeni Hukuku ve İslam Hukukunda Gaiplik*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2019.
- Batchaeva, Leyla. *İslam Hukukunda Yetimin Malının Korunması ve Kullanılması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.

- Bayındır, Abdülaziz. “Bey’ bi’l-vefâ”. *DİA*. 6: 20-22. İstanbul, 1992.
- Berki, Ali Himmet. “İslâm’da Vakıf, Sahih ve Gayri Sahih Nevileri II”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (1958): 1-10.
- Beydilli, Kemal. “Ahmed Tefvik Paşa”. *DİA*. 2: 139-140. İstanbul, 1989.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.
- Cessâs, Ebu Bekr er-Râzî. *Ahkâmu’l-Kur’an*. 3 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.
- Çiftçi, Cafer. *Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri(1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2001.
- Çiftçi, Cafer. “Osmanlı Döneminde Bursa’da Eytâm Keseleri”. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (2003): 81-96.
- Çimen, Selim. *İslam Hukukunda Faizin İletisi İle İlgili İhtilaflar*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Demirel, Kenan. *Emlak ve Eytam Bankası*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2014.
- Döndüren, Hamdi. “Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008): 1-24.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Şüf’a”. *DİA*. 39: 248-252. İstanbul, 2010.
- Erbay, Celal. “Nafaka”. *DİA*. 32: 282-285. İstanbul, 2006.
- Esen, Hüseyin. *İslâm Hukukunda Mâlî Cezalar*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996.

- Eski, Nurullah. *Hak ve Sorumllulukları Bakımından İslam Hukukunda Yetimler*. Selçuk Üniversitesi, 2007.
- Eyice, Semavi. “Bedesten”. *DİA*. 5: 302-311. İstanbul, 1992.
- Gayretli, Mehmet. *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet’e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.
- Genç, Mehmet. “Esham”. *DİA*. 11: 376-380. İstanbul, 1995.
- Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf”. *DİA*. 42: 475-479. İstanbul, 2012.
- Güneş, Mehmet - Manav, Nursel. “Osmanlı Devleti’nin İç Borçlanma Kaynakları Olarak Emekli ve Yardımlaşma Sandıkları”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(SUTAD)*. 47 (2019): 313-334.
- Gürkan, Salime Leyla - Bozkurt, Nebi. “Sünnet”. *DİA*. 38: 155-159. İstanbul, 2010.
- Gürsoy, Çiğdem. *Osmanlı’da Para Vakıflarının İşleyişi ve Muhasebe Uygulamaları: Davudpaşa Mahkemesi Para Vakıfları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015.
- Hacak, Hasan. “Menfaat”. *DİA*. 29: 131-134. Ankara, 2004.
- Has, Şükrü Selim. “Mülteka’l-Ebhur”. *DİA*. 31: 549-552. İstanbul, 2006.
- İbn Abidin, Muhammed Emin. *Reddu’l-Muhtar ale’d-Dürri’l-Muhtar*. 2. Bs, 6 Cilt. Beyrut: Daru’l-Fikr, 1992.
- İnan, Ahmet. *Arşiv Belgeleri Işığında Gedik Hakkı*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1994.
- İnanç, Veli. *Eytam İdaresi-Sandıkları ve Marmaris Örneği(1885-1911)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, 2002.
- İpşirli, Mehmet. “Avârız Vakfı”. *DİA*. 4: 109. İstanbul, 1991.

İpşirli, Mehmet. “Cemâleddin Efendi, Hâlidefendizâde”. *DİA*. 7: 309-310. İstanbul, 1993.

İpşirli, Mehmet. “Şeyhülislâm”. *DİA*. 39: 91-96. İstanbul, 2010.

Kahraman, Abdullah. *İslâm Borçlar Hukukunda Kefâlet Sözleşmesi ve Günümüzdeki Tatbikatı*. 1. Bs. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008.

Kahraman, Abdullah. “Müdâyene Âyetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (2000): 193-224.

Kallek, Cengiz. “Müzayede”. *DİA*. 32: 236-238. İstanbul, 2006.

Kapıcı, Hikmet Zeki. “Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darülhayr-i Âli Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/28 (2013): 166-180.

Karataş, Ali İhsan. *Mahkeme Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Bursa'da Gayrimüslimler*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005.

Kaşıkçı, Osman. “Zaman Aşımı”. *DİA*. 44: 114-116. İstanbul, 2013.

Kenanoğlu, M. Macit. “19. Yüzyıl Osmanlı Hukuk Sisteminde Gayrimüslim Cemaatlere Tanınan Adli Yetkiler ve Bakmaya Yetkili Oldukları Davalar”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*. 5 (2008): 7-44.

Kenanoğlu, M. Macit. “Mîrî Arazi”. *DİA*. 30: 157-160. İstanbul, 2005.

Kesgin, Safiye. “Osmanlı'nın Son Döneminde Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi ve Topluma Kazandırılması: Kastamonu Örneği”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 19/50 (2016): 135-158.

Kılıç, Yusuf. *Osmanlı Hukuku'nda Vekâlet Sözleşmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.

Kırmızı, Abdülhamit. *Avlonyalı Ferid Paşa, Bir Ömür Devlet*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.

Kuneralp, Sinan. *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prosopografik*

- Rehber*. 1. Bs. İstanbul: İSİS, 1999.
- Kurşun, Zekeriya. “Mehmed Memduh Paşa”. *DİA*. 28: 495-497. 2003.
- Kurt, İsmail. *Nazarî ve Tatbikî Olarak Para Vakıfları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1994.
- Kurtubî. *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed el-Berdûnî - ve İbrahim Etfîş. 2. Bs, 20 Cilt. Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Kurtubî. *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*. 2. Bs, 10 Cilt. Mısır: Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Kurtubî. *el-Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed el-Berdûnî - ve İbrahim Etfîş. 2. Bs, 20 Cilt. Kahire: Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.
- Naziri, Sonita. *Kur'an-ı Kerim'de Yetimler*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes üniversitesi, 2019.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât. *Medâriku't-Tenzil ve Hakâik't-Te'vil*. 3 Cilt. Daru'l-Kelimi't-Tayyib: Beyrut, 1998.
- Nevevî. *Riyazü's-Salihîn*. Trc. M. Yaşar Kandemir - İsmail Lütü Çakan - Raşit Küçük. 8 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, t.y.
- Nuhoğlu, Hidayet Yavuz. “Dârülaceze”. *DİA*. 8: 512-514. İstanbul, 1993.
- Nuhoğlu, Hidayet Yavuz. “Dârüleytam”. *DİA*. 8: 521. İstanbul, 1993.
- Odunkıran, Fatih. *Mehmed Memdûh Paşa ve Dîvân-ı Eş'ârı(İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2011.
- Okur, Yasemin. *Darüleytamlar*. Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, 1996.
- Orhan, Sadettin. “Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri”. *İş ve Hayat* 1/1 (01 Şubat 2015): 193-210.

- Öcal, Mustafa. “Âmin Alayı”. *DİA*. 63. İstanbul, 1991.
- Öney, Ahmet. *İslâm Hukuku’nda ve 1875/61 Numaralı Trabzon Şer’iye Sicili Uygullamasında Vesâyet Müessesesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2002.
- Öz, Mehmet. “Reâyâ”. *DİA*. 34: 490-493. İstanbul, 2007.
- Özcan, Tahsin. “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 14 (2006): 103-121.
- Özel, Ahmed. *İslam Hukukunda Ülke Mefhûmu ve Hukukî Neticeleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1981.
- Özkan, Salih. “Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytâmı”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 19 (2006): 211-229.
- Öztürk, Cemil. “İslahhâne”. *DİA*. 19: 190-191. İstanbul, 1999.
- Öztürk, Nazif. “Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleri (V)”. *Vakıflar Dergisi*. 19 (1985): 61-89.
- Öztürk, Nazif. “Mukâtaalı Vakıf”. *DİA*. 31: 132-134. İstanbul, 2006.
- Sahillioğlu, Halil. “Askerî”. *DİA*. 3: 488-489. İstanbul, 1991.
- Serahsî, Şemsu’l-Eimme. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Daru’l-Marife, 1993.
- Şahin, Furkan. *Eytam Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*. Ankara Üniversitesi, 2017.
- Şeyhîzâde. *Mecmau’l-Enhur fî Şerhi Mülteka’l-Ebhur*. 2 Cilt. Daru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, t.y.
- Taberî, Ebu Cafer. *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’an*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 1. Bs, 26 Cilt. Daru Hicr li’t-Tabaa ve’n-Neşr, 2001.
- Ünal, İrfan. *167 Nolu Çanakkale Eytam Sandığına Mahsus Teminatlı İdane Defteri’nin*

Transkripsiyonu va Değerlendirilmesi(1920-1926). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2010.

Ünal, Vehbi. “Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 36/2 (2012): 1-27.

Üstünipek, Mehmet - Üstünipek, Şeyda. “Âmin Alayı ve Resimlerde Ele Alınışı”. *Art Sanat Dergisi*. 1 (2014): 35-45.

Yaman, Mehmet Şükrü. *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2012.

Yaran, Rahmi. *İslam Hukukunda Borçlunun ve Alacaklının Temerrüdü*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 1994.

Yaran, Rahmi - Nutku, Özdemir. “Düğün”. *DİA*. 10: 15-18. İstanbul, 1994.

Yazıcı, Nesimi. “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (t.y.): 1-46.

Yazıcı, Nesimi. “Tanzimat Döneminde Yetim Mallarının Korunmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler ve Bazı Uygulamalar”. *Vakıf Haftası Dergisi*. 12 (1995): 45-53.

Yıldız, Abdullah Taha. *Kâtip Seyyid Mehmet Nuri Efendi’nin Eytâm Sicillerine Göre Osmanlılarda Yetim Mallarının İdaresi*. Marmara Üniversitesi, 2017.

Yıldız, Kemal. *Câmi’u’l-Fusûleyn’in Kaynakları ve Hanefî Mezhebi Uygulamasında Tazmînât*. 1. Bs. İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2013.

Yıldız, Kemal. “İslam Muhakeme Hukukunda Dâvanın Şartları ve Muhakeme Süreci”. *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*- 9/24 (t.y.): 117-134.

Yıldız, Kemal. *İslâm Sorumluluk Hukuku Akit Dışı Sorumluluk*. 1. Bs. İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2005.

Yıldız, Kemal. *İslâm Yargılama Hukukunda Şahitlik*. 1. Bs. İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2005.

Yıldız, Kemal - Habib, Habibullah. “16. Yüzyıl Sonları Osmanlı Vakıflarının İktisadî İşlemlerine Dair Hukûkî Uygulamalar (1008 - 1009/1599 - 1600 Tarihli B-18 Numaralı Bursa Şer’iyye Sicili Örneği)”. *2019 3/2* (2019): 157-178.

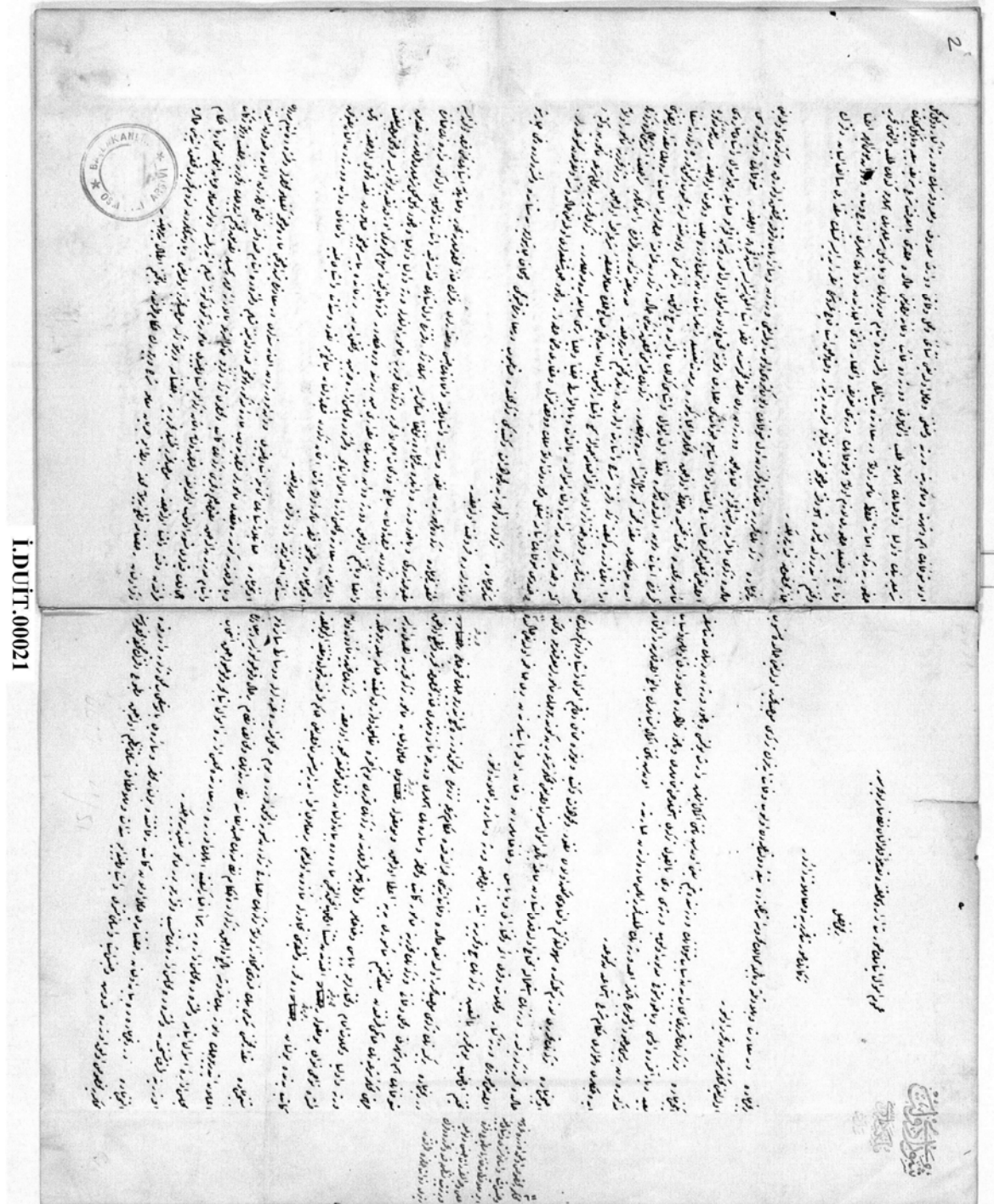
Yıldız, Kemal - Nacar, Tayip. *Mir’at-ı Mecelle’de Belirtilen Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin Kaynakları*. 1. Bs. İstanbul: Hacegan Akademi Kitaplığı, 2013.

Yılmaz, Şadiye. *Hz. Peygamber’in Yetimlere Karşı Davranışı*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016.

Zortul, Mehmet Veysel. *Serasker Mehmet Rıza Paşa*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014.

EKLER

EK 1: “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i Idâresi Hakkında Ta‘dîlen Kaleme Alınan Nizamname” Başlıklı Nizamnamenin El Yazması Olan Orijinal Metni (9 Varak)

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

[illegible]

[illegible][illegible][illegible][illegible][illegible]

محمّد بن علی

[illegible]

در حدیثی از امام حسن علیه السلام در بیان فضیلت دعا آمده است:

[illegible][illegible][illegible]

در نزد اعضا و اعضاء و جسم عظام

مجلسه اول در بیان کلیات و مقدمات
در این جلسه که در روز پنجشنبه ۱۳۰۲
عقصر ۱۳۰۲ عقصر ۱۳۰۲ عقصر ۱۳۰۲

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

قیدیان در آنرا در وقت و در آنجا که قیدیه بود به قیدیه می نمودند
 و قیدیه را در آنجا که قیدیه بود به قیدیه می نمودند

حق به کسر از تقصیر نه بلکه در حدت حقیت تا دور از تقصیر -
حقیت به کسر از تقصیر نه بلکه در حدت حقیت تا دور از تقصیر -
حقیت به کسر از تقصیر نه بلکه در حدت حقیت تا دور از تقصیر -

[illegible]

رہی ہے

توبه و توبه و توبه

الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والصلاة والسلام على من لا نبي بعده

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠
 ١٢١
 ١٢٢
 ١٢٣
 ١٢٤
 ١٢٥
 ١٢٦
 ١٢٧
 ١٢٨
 ١٢٩
 ١٣٠
 ١٣١
 ١٣٢
 ١٣٣
 ١٣٤
 ١٣٥
 ١٣٦
 ١٣٧
 ١٣٨
 ١٣٩
 ١٤٠
 ١٤١
 ١٤٢
 ١٤٣
 ١٤٤
 ١٤٥
 ١٤٦
 ١٤٧
 ١٤٨
 ١٤٩
 ١٥٠
 ١٥١
 ١٥٢
 ١٥٣
 ١٥٤
 ١٥٥
 ١٥٦
 ١٥٧
 ١٥٨
 ١٥٩
 ١٦٠
 ١٦١
 ١٦٢
 ١٦٣
 ١٦٤
 ١٦٥
 ١٦٦
 ١٦٧
 ١٦٨
 ١٦٩
 ١٧٠
 ١٧١
 ١٧٢
 ١٧٣
 ١٧٤
 ١٧٥
 ١٧٦
 ١٧٧
 ١٧٨
 ١٧٩
 ١٨٠
 ١٨١
 ١٨٢
 ١٨٣
 ١٨٤
 ١٨٥
 ١٨٦
 ١٨٧
 ١٨٨
 ١٨٩
 ١٩٠
 ١٩١
 ١٩٢
 ١٩٣
 ١٩٤
 ١٩٥
 ١٩٦
 ١٩٧
 ١٩٨
 ١٩٩
 ٢٠٠

[illegible]

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible]

سازگار و صلح به مسلمانان را به طبع در انوار نایب و هفت کشفه ای که در این دیوان درج شده است بخاک انبیا
فرود آید که کاشنم که در سطح انبیا فرود آید و در انبیا که در سطح انبیا -

[illegible]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[illegible]

سید

فره‌نگ عامه و گسترش فرهنگ و نظام آموزشی

[illegible][illegible]

فانما هو الذي لا ينفك عنه في كل حال من احواله وهو الله تعالى

[illegible]

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا شَيْءٌ

[illegible]

قوله: "وَأَمَّا الْفُلُ فَأُرْسِلَتْ بِإِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ" فإسحاق بن إبراهيم عليه السلام هو الذي أرسله الله تعالى في الفل.

[illegible]

EK 2: “Umûm Emvâl-i Eytâmın Sûret-i İdâresi Hakkında Ta’dîlen Kaleme Alınan Nizamname” Başlıklı Nizamnamenin 1324 Basım Tarihli Matbu Metni (27 Varak)

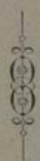

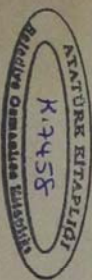
عموم اموال ايتامك صورت ادارهسى حقيده
تدريلا قلمه آتاي نظامنامه در

اطرزى مالى

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KİTAPLIĞI

۱۳۲۴

اموال و انبیا و لزوم کورلدیکی حالده تحریر ترکبه قدر و ربه نیک استعماله محتاج اولدقلری اشیا دن ماعدا بالجله اموال منسوب اولدینی حکمه شرعیدن کوندر به جگه مأمور لر معرقلرله و مکن اولدینی صور تده ورته کبار و محلات و قری اته و مختساراتی و پلاس و خانلاردن و خان او طه باشلاردن بری حاضر اولدینی حالده حکمه به تخصوص اولق اوزره خروش و جنس انبیا و اسمی مشتری و انبیا علییه ابه ملاحتات خانه لی مطلوب دفتره علی وجه المردات جنس و نوعیه بر ترتیب منتظمه قید و تحریر و دفترک زبری ذوات حاضره طرفندن تختم اولوب بوم تحریر یانعیین ترککانک بیع و تحریریه ابتدار اولله جنی و ربه و سائریه اعلان اولور .

دردنجی ماده — بر کیمه نیک ترکسی موجب تحریر اولدینی.

حاله وفات ابتدکی خبر آلدقده حکام شرعیه تر دنده بولنق اوزره طبع ایغیر یله چک قوجائی ورقه منو فانک اسم و شهرتی و محل و فاقه و ترککانک تحریر یسه مأمور کاتب و محضر و سائر نه نیک اسملری و درجه مآذونلری خانه مخصوصه تحریر و قطع اولله جنی جتی حکمه شرعیه نیک حاجی طرفندن بعدالتختم مأموری بدینه اعطا اولله جنی و بومقوله و ربه نیک ساعلی اولیان مأمور ترکه تحریریه تصدی ایدرسه و ربه و اولیا و محلات امام و مختار لر یله پلاس و خانلار و او طه باشلار طرفندن ترککانک و تحریری بوم آخریه تعلیق اولوندق کیفیت حاکمه سید یله چکدر . طشره نواحی یوانی بومقوله ورقه اخذندن مستثا اولوب آنجق آلتنجی ماده ده بیان اولان دققی طوقیه مجبور اولله چقدر . ترککانک تحریریه مآذون اولان کاتب بدنده بولان ورقه ده محرر و طیفه سی تجاوزه مآذون اولدینی بر مسمایینی اجرا ایدر ایسه منسوب اولدینی حاکم طرفندن قبول و تشفیذ اولیله چقدر .

عموم اموال ایتمک صورت اداره سی حقنده
تعذیلاً قلمه آلتان نظام نامه در

برنجی فصل

ترکانک صورت تحریریه و معاملاتنه دائر در

برنجی ماده — در سادات و بلاد الله و بالجله مالک عروسه شاهاده

تبعه دولت علیه دن اولوب وفات ابدنلرک ترکسی موجب تحریر اولدینی حالده منسوب اولدینی حکمه شرعیه دن تحریر اولور .

ایکینجی ماده — بر ترککانک تحریر یه بجای ایدن اسباب متوفانک

وریه سنده یتیم یعنی اون بش باشی اکال ایتامش وارث بولنقی و یا خود وریه دن برینک مدت سفر ایسد دیار آخرده اولسی و یا خود متوفی مدیون اولوب وریه سی دینی بالقبول ترککی استخلاص ایتاملری و یا خود ظاهرده اصلا وارثی اولماسی و اسباب مذکورده دن برایی موجود اولوبنده بالکیر احد وریه نیک طلب تحریر ایلمسی ماده لر تندن عبارتدور . اون بش باشی اکال ایتسانلرک بالغ اولدقلرینه دائر اقامه ایده چکدری دعوالری حکام شرع استاعدن ممنوعدر .

اوچینجی ماده — ترککانک تحریری لازم کلدکده سهولته کتم و اشاعه سی ممکن اولان نفوذ و مجوهرات و کتب و بونلره مسائل نئی قیم

بدینجی ماده — ترک‌تک تحریریه مباشرت اولغز دن اول متوفاتک، دیون کثیره سی اولوب اولدینی وره دن وسائر ارباب وقوف دن تحقیق اوله روق دیون کثیره سی اولدینی حالده ترک‌تکسی بلر ایده بشین آقجه ایله صایله جوق وورنه دن بری حصه تخمینه سندن فعله اشیا آلق ایستر ایسه پشین آقجه ایله آله جقدر متوفاتک دیون کثیره سی اولدینی تحقیق ایله کده منسارخ الفساد اولان اشیا سیله حیوانات کی مصارف وموته محتاج اولان اموالی اول امرده پشین آقجه ایله صایله روق اموال وانشای سائره سی مأمین برخلده ونحت تخمینه حصه اوله جوق وحکمده جه ایجابیه کوره برمدت تعیینله دایملر اثبات دین ایتک اوزره جالب ودعوت اوله جقدر . مدت معینه مذکورده نظرندمه اثبات دیون اوله سقدن صکره حفظ اولان اموال وانشیا کذاتک بلر ایده بیع اولوب دایملر نخی دیونتمیلرینه محسوب اولوق اوزره ترک‌تک استیفا ایدمه یله جکری مقدار تحیره کوره مال استیفا ایدمه یله جکدر . ترک‌تک غرامتی تحقیق ایتدیکی حالده ترک‌تک غرامت حصه یلرینه احابت ایده جک مقدار دن فضا یسی ادا ایتک اوزره کیفیت ترک دفعیه شرح واثارت اوله روق دایملره تختم ایتدیکی حالده ترک‌تک صورت تحریر وفرخته دایر اولان مساجیت ایتدیکی حواله سمع واعتبار اولوب ادا ایده جکی مبلغ حقدمه اعتراضاته حواله سمع واثارت اولوب ادا ایده جکی مبلغ حقدمه معامله منقضه شریعه اجرا اوله جوق و ترک تحریره مأمور اولان کتبه وخدمه ترک‌تک مر ایده اولان اموال بالذات وبالواسطه خفیا وچایا برقی مبیایه ایدمه یله جکدر . ترک‌تک تحریر ایدن حکم شرعیه مأمورین وکتبه وخدمه سی متوفاتک ایستاینه منتقل وموروث اولان مالک ووقف منزل وبقاری دخی حصه دار ویاجود حق شفعه لری اولدینی حالده اثباتا وقرغدن نمونعدر .

ششجی ماده — مقدار تخفی یکرمی بیک ضرورتی متجاوز اولان ترک‌تک مصارفی ترک‌تک نسوه اولوق اوزره یوم وحل مر ایده غزیه لرله ووسائط سائر ایله اعلان ایتدیریله جک وپوز بیک ضرورته بالغ اوله جوق ترک‌تکرده احکام نظامیه تک حسن ایفا سنه نظارت ایتک ومخالف نظام بر حال وقوعوبولورسه درسمادنده مجلس اداره اموال ایستایه وطشرده مجلس بحالی اداره رسا اخبار کیفیت ایدمک اوزره درسمادنده مجلس اداره اموال ایستایه وقوعبوله جوق انتخاب اوزریه طرف مشیتدن وطشرده مجلس اداره تک تنسیب وقراریله بر مأمور تسین ایدمه جکدر .

آنتیجی ماده — دردنخی ماده بیان اولان رخصتنامه نی حامل اولان کاتب رفاقتده پوتان محضر وسائرینی بالاستصحاب حل ترکیه وار دقده حکمه به مخصوص اولوق اوزره غروش وجنس اشیا واسامی مشتری واتشای عقیبه ایله سندات وملاحطاتی شامل تنظیم اوله جوق مطبوع دفترک صحیفه مخصوصه سنه اولا متوفاتک اسم وشهرت ومأموریت ورربه وصنتی وحامل اولدینی لغاتی وحصل وفاتی وزارت معروف ومعروفه سنک وورنه کار وکیل مسجل شرعیلرینک واولا واهعیلرینک اسمیلرله طلب والتماسلری وورنه غائب وفایه بولندینی حالده حصه سی بامعرفت شرع شریف بیعه ویا وکیل مسجلنک حضورینه دکن المائنه حقیقه مأمور اولان درسمادنده بیت المال وطشروده ایام مدیرلرینک ویا وکیل شرعیلرینک اسمیلرله کذاتک طلب والتماسی تحریر وتخریج وضعیه ضروری لازم اولان وشوفاتک وره سی تریف وانحصار وراثتی اخبار ایدن ذواتک اسمیلرین درج وپیشان وذوات مومی الیه امضا وتختم ایتدیروکدن صکره استیو دفتر موجنبجه خریه فایلیه مر ایده به ابشار وصایله جوق اشیا قایم غرضه قهر ایدر ایسه نمنک مقدار سی سالف ایلیان دفترک خایه مخصوصه قید ایدمه جکدر .

مدیر لرندن آله حق مقبوض علم و خبر نی تر گانك كاتب و محضری تركه
دقیقه حا كام الشرحه بالا را به مهر رسمیه سیله تصدیق و تختم ایدیه جلالت
و تحریریه رخصت و یرالان تركات اجالت قیدلری تسویه اولوب
اولغیدینه و قبض اولان ازان تركه ايله اشیای عینیه نك مأموریه كونی
كونیه تسامیم بتدیر سلسله یو سلسله معامله جریان ایقامه متبادیه حکام طر قندن
دقت و احتیاط اولنه جقدر. موجب تحریر طلبیه تحریریه رخصتنامه
و یرالان تركه موجب تحریر اولمیدنی و یا دیگر محكمه دن لزوم تحریری
تحقیق ایندیكى حالده ذكر اولانان رخصتنامه قطع ایدیلان محانه ربط ايله
جریان معامله شرح و برهانه حكام طر قندن بالنتجیم ابطال ایدیه جكدر.
اون برنجی ماده — متوفانك دینی املاك صر فیه مقتوله به سرایت
ایندكده اگر املاكی متعدد ایسه علی النخمين دینه كفايت ایدیه جلالت مقدمه
كفايت ایندیكى حالده جمله سی مزایده به جقار یلور مزایده به جقار یلان
املاك محل و جنس و مقدار ذراع و حدودی مزایده یو صله سنه تحریر
اولوب مزایده به اشتراك ایدیلر یوزده اون نسبتده نی آقچه سی دلالتلر
واسطه سیله در سعادندو صندوق امینه و طشروده ایتم مدیر لرینه تسامیم
ایله مقبوض علم و خبر لر نی آلور لر مزایده نهایت اوج ایدیه ختام یولور.
یومدت طر قنده مصارفی تركه دن تسویه اولوق اوزده اوج دفعه غریزه لرله
و غیر نه اولیسان محللده وسائله سائره مكینه ايله اعلان اولور و مدت
منه كونه طر قنده رغات ناسك انقطاعده تقرر ایدن عن و بدل تركه
ایتمنه ضم اولوق اوزده در سعادندو صندوق امینه و طشروده ایتم
مدیر لرینه تسامیم و اولایده کی مقبوض علم و خبری تصدیق و اعطا اولندقدن
صكره معامله بیع و فواغ اجرا اولور.

اون ایکنجی ماده — مواد سابقه احكامنه توفیقاً تركه نك
آرقه سی آلدقده ور نه ویدایلر پشنده بوجه آتی تقسیم معامله سی اجرا

سكزنجی ماده — تركه لرده ظهور ایدن جوهرات و كتب کی
تركه علنده صاندیوب در سعادندو قیو جی و حقایق جارشو لرله بدستنده
و طشروده دخی جارشو و بالاز لرده فروخت اولنه جقدر.

طوق زنجی ماده — تركه ده ظهور ایدن نقود و سندات و اشیای
عینیه و اما ناك جنس و قدما لر لی دفتر ك خانه مخصوصه لرینه تحریر
و صایلان اشیایك نمی قبض اولوق ایسه مقبوض ایدو کی و یا خود ور نه
و دایله بدنجی ماده به توفیقاً صاملش ایسه اسی تركه دفترنده اول
اشیایك خدانه قید و اشاعت اولوب اول كون مزایده نك ختامده
ایتم تركه دن قبض اولان مبالغ و ذمات اجالا تحریر و تركه نك تحریریه
مأمور اولنلرله ور نه واولا و اوصیا و یا خود وکیل مسجل شر عدلی
طر قندرین تصدیق و امضا و یا تختم اوله جق و ور نه و داین ذمات نك
مقدار نی مین بررسند و بره جكدر در. متروكات ایچنده اسام عمومی کی
اوراق نقدیه یو نور ایسه فروختی موجب منقمت اولدنی در سعادندو
جلس اداره اموال ایماجه و طشروده مجالس اداره جیه تبیل و تحقیق ایدن
برزمانده یاسه موجب جیه صایله رق قدسه تحویل اولنه جقدر و قش
اوجنی ماده موجب جیه قبضه مأمور اولان ذات ایمان تركه دن قبض
اولان مبالغ ايله نقود و سندات و اشیای عینیه و امانتی و داین و ور نه دن
آلان مقبوض سنداتی اخذ ایدیلکده دائر دفتر یو جكدر در

اونجی ماده — صایلان اشیایك امانیه اشیای عینیه و داین
ایله ور نه دن آلان سندلری در سعادندو قش اوجنی ماده موجب جیه
کیلیلو محضر لر و طشروده ایتم مدیر لر لی و یا طر قندرین كوندو جكدری
مأمور لی قبض ایدوب ماده مندره كونه موجب جیه صندوق امینه تسامیم
و طشروده ایتم صندوقه وضع اولنلر اولایده صندوق امیتندن و ایتم

بیان اولسه جنی وجهله ارباح اولتیق اوزره قسداً واون سکنر نیجی ماده
موجینجه امالاک کرالری و ذم ناسده اولان معلولاندن وزود ایده جیلک
حصه صفاری مین محاکم شرعیهدن وریله جیلک علم و خبر درسماتده ایتم
حاسبینجه طشرده ایتم مدیرلرنجه معاملات قیودیه بعد الایضا ختام
معاملهده اونوز بر نیجی ماده موجینجه حصه ایتم بر طوریه درونه وضع
واوزریسه یاقه و تومرو و تار یخ و درونه ذکر اولسان علم و خبر وضع
قلنهرقی ایتم ادارهسده موجود قاصملر دروننده حفظ ایدهله جیلک و حصه
صفارک مسورت حقیقی درسماتده صندوق امینی و طشرده ایتم
مدیرلری طر فلزندن ترکه دفتری زیریه تصدیقاً قیسه و تختیم و حصص
صفارک مقدارنی حاوی ولی ویا وریسا یدرییه ایتم مدیرلری طر فلزندن
بر قلمه جزدان اعطا اولنه جقدور. ایشو نظامنمه احکامنه توفیقاً اموال
ایتمک صورت ادارسی تحت تأمینده بولتیق و معاملات واقعهسی دوجار
مشکلات اولماق و توجیه حساب ایتمک اوزره اموال موجوده نیک
ادارهسی شستیمده اولیا واریسا طر فلزندن درسماتده ادا نه مأمورلری
و طشرده ایتم مدیرلری توکیل اولهله حق و تره سنده ایتم ایچون عقارلر
و طشرنی الفع ایدوکی عند الشریع تحقیق ایدر ایسه عقارلر ایشو و طشرنی
بجای اوله جقدور.

اولق دویمینجی ماده — متوقانک دینی مالاک صرفه غیر منقولیه

برایح ایتیم وریسته موروث و عیده سنده بولسان عقارات موقوفه
حق انتقاله تأمل اولان ورته صفار وکیارییه انتقال ایشو وریسه کبار
بو وجهله مالک و طشرنی اولدقلری عقاری کیف مایهه نالک و طشرنی
ایدرلر. ورته صفار و موروث و منتقل عقاراته نظر اولنور اگر بقاسمی
صفار حققرنده نافع و مفید ایسه ایسا دکل ایسه مسوعات شرعیهدن
برینک تحقیقده اون بر نیجی ماده احکامنه توفیقاً بالزایده حق و بدل

اولنور شویله که ترکه نی تحریره مأمور اولان کاتب ترکه قیدینک زیریه
بر وجه مفردات ورته صفار وکاره عاید حصص اریینی و دین اولدین
صورته دایملرک اسامیهله ثابت اولان دینلرک مقدارنی و ترکه ضمیم
ایسه اصل دین ایلر برابر ضمیمه حصصیه احابث ایدن مقدارنی تحریر
ایلر حاکم شرعه بالادانه اصوله موافق اولدین حالده ورته کبار و داسلر
ویا وکیل شرعیلری بالاصاله ویا وکیل اولدین کاملاً قبض ایلدیکنی.
مشتر حکمهجه تعلیم اولهله حق سندن کندولرییه امضا و تختیم و امضا
ایله میان وهری دخی اولیابلر اشارت تحصو صملرنی وضع و حاشر
بولانلردن ایکی کئییه تصدیق ایشو برکدن و سندنک زیریه قیدیه
موافق اولدین ترکه کاتبیه حاکم طر فلزندن تصدیق و تختیم اولدقدن
مسکره درسماتده ایتم حاسبینجه معامله لازمه بالایها ایتم مدیرلندن
وریله اشارتی وضع ایدیلرک مذکور سندن صندوق امینه اعطا و حاوی
اولدین مبالغ صندوقدن اخذ اولهله حق و طشرده مذكور سندن ایتم
مدیریه ابراز اولنورق حاوی اولدین مقدار ایتم صندوقدن آلنه جقدوره
بوندن مسکره هریری ترکه دفترنده محرر اولان حصه ارییه و معلوللری
تماماً استیفا ایتدیکرییه دائر مذکور ترکه دفترینک زیرینی امضا و تختیم
و حضور حاکمه اقرار ایدرک ضبطک ذیل حاکم طر فلزندن تصدیق
اولنور.

اون اوچینجی ماده — ورته صفارک حصه ارییلری بیک بش

یوز غروشدن دون اولوبده صفارک دخی بشقه ماللری ویا خود ابرار
و عقار ویا دواتر دولندن مخصوص ماملری اولدین حالده ولی ویا وصیلری
طلب ایدرلر ایسه ماده سابقه حکمیه توفیقاً سندن اخذیه یدرییه تسلیم
اولنور و تقه لرییه صرف اولتیق اوزره اذن ویریلور و طلب ایتدیکری
ویا خود حصه مذکورده بومقداردن فضله اولدین تقه یرده مواد آرییه ده

و مصطفیٰ موحیہ صائمہ اش اولا ان املاکہ تبعیہ اراضیہ سنک فرانکہ
دخی مسانغ کوسز بله جگدر .

اون سکر بنجی ماده — متوفادن اولاد صفاریه ارثا و عادیآ

انتقال ایدوب شایداً ایقا اولسان عقارات علوکه و موقوفه ایله آنلردن
آنله حق کرالر و متوفاتک حیاتنده ذم ناسنده آله حق اولوبده هنوز
تحصیل اوله میان مبالغ ترکه دفرینه و دفتر قسام ذیلته مفردات وجهه
ترقیم اوله جقدر . بوقوله وره عهده سنده ایقا اولسان عقاراتدن رسم
قسمت و دلایله و سائر آله حق کي ذمات مذکورده دن تحصیلات
و قوجو بلد قجه رسم قسمت و قیده دخی آله جقدر فقط بومثالو ذماتک
ولی و و صیاری معرفت بله تحصیل ایدر یلسنه ولدی الاقتصا محاکم
عالمه سنده اقامه دعوی ایله تخت حکمه اله ورق تحصیله در مساعدت
و طهره ایسام مدیر لری جانیندن ایهام اوله حق ولی و و صیل تعقیب
دعوی ایدر کوری و وکیل دخی کوندر مملکری و یا طهرده بوندلوری
حالمه ایسام مدیر لری کور قندن ویر بله جنگ مذکره اوزرینه حکام الشریع
طرقندن لاجل التحصیل بروعی تمینیله تعقیب دعوی ایدر یبله جگدر .
اون طوقوزنجی ماده — صفار عهده لریه انتقال ایدم جنگ

عقارات موقوفه بله مجالس ایجابجه تنسیب اولدینی حالمه توسیع انتقال
ایندر یلسی مجبور یلدر .
یکر بنجی ماده — ورینه سنده قائم اولدینی حالمه وفات ایدر لک

تک لری آلتش برنجی و آلتش ایکنجی ماده لرده بیان قلندینی وجهه
اوقاف عیون و مال بیت المال قسام قلدن تخریر و معاملات لازمه سی
اجرا قلندرق وارث قائم حصه لری اموال ایسام مثالو آبرو آبرو طور بر لری
در و ننده بیت المال اداره لرنده و طهرده ایسام ضند و قلندنه حفظ

مثالری بله آخره بیع و بین بدلاری حقدمه اون اوچنجی ماده موحیہ
مماله اولور .

اون بینجی ماده — اینه وجوالات و جفت و باغ و املاک سائر

ویر لره تبعیله حرارت ابدیالان و اراضی امیره یی شامل اولان
هیت تجوعه که بین الناس چفتلک تمیر اولور بوقوله ارثا ایسام عهده سنده
بوله حق چفتلک لک قیمت تخمه سی اعتبار بله اموال ایسام سنوی بوزده
حسابیه الزام اوله حق غاتک ثلثه معادل تجور باش قاعده سی اوزده
یعنی اموال و وجوالات موجوده سندن تلف اولوری یریه قولدق شرطیه
ایجاری قابل اولدینی تقدیرجه ایسامک یکری باشتی اکال ایدنجیه قدر
کما کان عهده لرنده ایقا قلنه جقدر .

اون آلتنجی ماده — بوقوله چفتلک لره بولان اموالک اکثری

مقتولات قیلندن اولوبده املاک باقیه سی شوبله بر قاج خانه و صمنا قندن
عبارت اوله ورق بونلک خرایتندن ترتیباً بده جنگ ضرر اراضیتک جسامتیه
نظراً بک جزئی ایسه همان مقتولات فروخت اولورق اراضی سی همینه
مقدار اجاره ایله اولور ایسه اولسون یا عموماً یا خود بارجه ایجار
ایلله کذلک ایسام عهده لرنده ایقا اوله جقدر .

اون یدنجی ماده — اگر چفتلک لک اموال غیر متقوله سی باغ

و باغجه و دکر من و ابیه جسمه کي قبیلکی اوله ورق خرابی اولدیر لندن
ایسامه خسار کي ترتیباً بده جنگ بی عرض ارباب و قوف شهادت بله شرعا
قایت اولور و عقار مذکورده تبعیله حرارت و اجاره و ایجار ایدر ایکی حالمه
هیئت مجموع سنک قیمت تخمه سنده نظراً اداره و ایجار ایدر ایسه اول وقت
سنوی بوزده اوج واردات و برمه چکی تحقیق ایدر ایسه اول وقت
تجوعتک بالزایده فروختیله دفتر خانه عامه یه ورود ایدم جنگ حجت

ترکدن بالانراز خرج مأمورینه تودیع ایدیلوب طقسا طقوزنجی ماده ده
کوستلایکی اوزره احصایه وریولور وحکامک موثلث اولدنی برلده
کذاک بایند مال خندقه ودلالیه وقیدییه سیاحتیه بالتسليم رسم قسمتک
اخذ اولدینی دفتر قسام ظهریه مأمورلی طر فندن اشارت اولورق
حکام طر فندن قیده باجواله قید و مقابله اولدقدن صکره تخیم اولور
انجی وزه کبار اولوبده یولردن برینک طلی اوزرینه تخیرر اولسان
ترکبه غایه خرج بالکتر طالب تخیرر اولان ورته نک حصه سندن استیفا
اولور .

یکری اوچنجی ماده — درسمادنده قرانته خانه لردن قسمت

حکمه سیله اوقاف هاپون و مالیه بیت المال قسامقورینه واسکدار نیایته
هر کون وفات ایدیلرک محل اقامتیه اسامیسی مین بر دفتر کوکدر بیلر چک
و طشروده حکومت خلیه نک اول استخبار ایندیکی خلدن کذاک هر کون
منسوب اولدقاری حکام شرعییه بر دفتر کوکدر بیلر چک و درسمادنده ائمه
و پاپس کوخانملر و خان اوطله باشیلری وفات و قوعنده قرانته خانه یه
کوندره جگوری اخیار ناملری ایکی نسخه اولدوق بالتسليم برز لسخه سی
نهایت یکری درت ساقته قدر منسوب اولدقاری حکام شرعییه تودیع
ایده جگوردر اسیمو اخبار ناملردن برکونا خرج آلییه جق و بونلر بول
رسندنده معاف طو بیله جقدر .

یکری درونجی ماده — یکری اوچنجی ماده احکامنه رعایت

ایجان ائمه و مختساران ایله پاپس و خانملر و خان اوطله باشیلرندن جزا
قانوننامه هاپونک یوزاللی درونجی ماده سنه توفیقاً بریاض بشکدن
بش ییاض بشکله قدر جزای تقدی آلور .

ایده بیلرک ویش سنه یه قدر وصی ویا وکیل شرعیلی درود ایدوب
ایشات وراثت ایدر ایله اصول مشرعه سنه توفیقاً حکمه شرعیله تنظیم
اولدجق اعلام اوزرینه ایتم مدیرندن حصه ارنه سی استیفا ایله چک
و بره جکی مقبوض سندی ایتم صندقده حفظ ایده بیلرک والیات
محانه مزیت ویا وکیل کوکدر میوبده حصه ارنه سندن خلدن بالجاب
طر قه تسلیمی طلب ایدن وارث غایبک درسمادنده اوقاف هاپون و مالیه
بیت المال قسامقورنده و طشروده منسوب اولدنی حکمه شرعییه وراثتی
ایشات ایدرک مورثک ترکسی تخیرر ایدن حکمه شرعییه ایله ایشات
وراثت ایندیکی حکمه بیتنه مجازه اجرا وارث غایبک حصه ارنه سی
طلب ایدن حکمه شرعییه به ارسال اولدوق اصول وقواعد شرعیسنه
توفیقاً حصه غایب صاحب تسلیم و مقبوض علم و خبری محل حکمه شرعیسنه
ایسال اولدجقدر . بومدت نظر فنده صاحبی ظهور ایجان حصه غایب
جیدولره ادعایا خبریه جلیله به ارسال قلمق اوزره مال مأمورلرییه
تسلیم اولدوق آله جق مقبوض سندی کذاک ایتم صندقده حفظ
ایده بیلرک و شوخالده تخیرر ترکدن بش سنه صکره وارث غایب ویا وصی
ویا وکیل شرعیلی درود ایدوب اصول مشرعه سنه توفیقاً ایشات
وراثت ایدر ایسه حقوق ارنه سندن استیفا یچون مالیه خبریه سنه
مراجعت ایده جکدر .

یکری برنجی ماده — تبیه غیر مسلمه ترکلری حقندنه کی ۷

صفر سنه ۱۲۷۸ و فی ۳۲ کانون ثانی سنه ۱۳۱۳ تاریخاً تذکر سیاییه
احکامی کافی السابق سرعیدر .

یکری ایکسجی ماده — ترکدک تخیرر و تقیسی بعد الاجرا

نهایت اون بش کون نظر فنده دفتر قسامی بالتسليم مدیرلریه ابراز
وارانه و معاملیه قیدییه اجرا اولدوق حکامک موثلث اولدنی محملر ده
خرج قسمت مأموری طر فندن وریله چک سندن مقبوض اوزرینه اعان

ادانه مأموری وایک ادانه کاهی ودرسمادت وطره محاکم شرعیه سیاه
ایشام مدیر بنزدن وود ایدم چک اجمال ترکات و عسبه دفن لری تدقیق
ودفاتر مخصوصه لریه قید و ستین سابقه دفتر لریه مقابلیه ایدوب موازنه لریه
باقی ایچون ایکی عمیز و اموال ایشام ریخ مین ملریه ایراد لری بالتحصیل
صندوقه تسلیم ایشام ایچون بشن تخصیلهار و برسر تخصیلهار و برنخن
واطمه جی و خدمه بولسه حق و عندالایجاب مجلس اداره اموال ایشام
تسبی و مقام مشیختک رایله مأمورین موی الیهام تربید و تقبلی جائز
اوله حقد و بونله معین اولان عالمه ندن بشقه برشی و برلیه چکدر .

یکری سکنر نیجی ماده — ماده سابقه ده بیان اولان محاسبه جی
وصندوق ایمنی و معاون لری وادانه مأمور لری و نخن و تخصیلهار لر و خدمه
اصولک توفیقاً کفالت قویه ربط اوله جی مثلاًو کفالت متسلله
حقنمه کی فرمان عالی موجب آبرو و کفالت متسلله به ده ربط
ایدیه چک و بونلرک کفالت سند لری تصدیق قلند قدن مکره مجلس اداره
اموال ایشامده حفظ الیه اصولک توفیقاً الی آیده بر کره کفلا بوقلله چکدر .

یکری طقوز نیجی ماده — بالاده ذکر اولان مأمور لریه کفلا لک
اقتدار مالی لری و ثروت فانی لریه کفالت لریک در جانی مجلس اداره ایشامدن
و برلیه چک قرار و مقام مشیختدن تلقی ایدم چک اشارت علیه اوزر نیسه
تعیین اولسه جی و مأمورین موی الیهام عهد لرنده بونسان و مؤخر آ
عهد لرنیه کچن بالچله عتقار و املاک قیودیه دواتر بادیه جی شرح و برلیه لک
مقام مشیختدن بهدالاستفاد بر الیهام کی اولدی قی حقدمه جواب الیهام
آخره بیع و فراغ و ساز کونا معاملیه ایفا اولییه چکدر مأمورین موی الیهام
کفالت لری درجه کفاه ده اولدی قی بالآخره تحقیق ایدر ایسه بوندن طولانی
مجلس اداره اموال ایشام هیجی مسئول طویله چکدر .

او تو نیجی ماده — الیوم بدستامده موجود اولان اموال ایشام

ایک نیجی فصل

درسمادت ایشام مدیر تی وظائفه و بالمعوم اموال
ایشامک توحید حساب الیه تمیه و حفظی ایچون تشکیل

اولان صندوق معاملاتنه دائر دور

یکری بشنیجی ماده — درسمادت بولسان ایشام اموالی قض
و حفظ الیه ارباع و تحمینه و ایشامک اتفاق و افاشنه متعلق معاملاتنی ایفا
و طیره ایشام صندوق لری حساباتی اشبو نظامنامه احکانه توفیقاً رؤیت
ایشام ایچون درسمادنده منحصر آ مقام مشیختک تحت نظارتنده اولوق
اوزره بر مدیریت تأسیس و اموال ایشام اداره وادانات صندوق نامیه
بر صندوق تشکیل اولنور .

یکری آتیجی ماده — درسمادت ایشام مدیر تی مقام مشیختدن
بالا انتخاب واقع اوله جی هررض واستیذان اوزر نیسه بالاراده سلطه رجال
علیه دن بر ذاته اساله اوله جی و معیتده بر معاون اوله چکدر درسمادت
ایشام مدیری واداناتک تقریر لری استماعه اوزر نیجی ماده موجب معیتده اندمه
یکری بد نیجی ماده — درسمادت ایشام مدیری معیتده امور

تحریریه و معاملات قیدی بی ایفا ایچون بر لایق کاتب و معاونی و بر عقید
و درسمادت و طیره اموال ایشام امور حسابیه سی رؤیت واقضا ایدن
معاملات حسابیه تی تنظیم ایشامک اوزره بر محاسبه جی الیه اجائی قدر محاسبه
کاهی و ترکات و سائر مددن و مستقر خات خزینه غایر ندن صندوق و ورود ایدن
اقچه لری قض و حفظ و احطایه اعطای الیهامک اوزره بر صندوق ایمنی و بر
معاونی و بر یومه کاهی وادانات الیه مقترعات سائر سی اجرا ایچون ایکی

ایندوب ایجاد کلیمه دقت و نظارت ایدرک نقصان اولان جههری احوال
واسلاح ایشدیریمک و مدبریمجه لزوم کورینان و ایام حقزنده تلقیح برانان
شیرلری دخی تذکر و معیت مأمورلر زنده سوء حال و تسکامل کوردیکی آئنده
پایان تحقیق بجلیس اداره اولو ایستامه بایند کورینان ایتمکله مکلف اولو اجهلر ددر.

الوتوز ايلکينجي ماده — ايتام مديته حواله اولسان اوراق
ومستعيداتک ايجانتي نيات برهته طرفه تخيرآ بيان اوله جق وبرکونا
اشکال وقوعده مجلس اداره اموال ايتامه لزوم حواله سي کومستردک
مجلس مذکورجه وبرله جق قراره کوره مفتضاي اجز اوله جقد.

اولون اوز چىچى مادە — درسمات ايتام مېرى ئىزدەيدىغان بولسا، حق ايتام ھىسابىچىسى يۈمىە مېرىلەت ومىدەفوعانى وتراكك تىقود وىزم وائاشاى غىنىيەسى قىد وغىرىر وقاقىمىە كىرەجك وجىقە، حق آقچىلار ھىقىندە دوران ايدەجك اوراقك معاملات قىدە وھىسابىچىسى اجرا وقيودىمە موقوف موقيق اولدىقنى ائىسا ايلەجىك وانخىزادى لازم كلانم دفتارى تىظام وديوان ھىسابات مجلس ادارە اموال ايتامە اعطالى لازم كلانم ھىسابى اعطالەجىك وھى اقشمام ھىندوق ايتامك دفتارىلە يۈمىە دفتارى باقىق وكىدو دفتىرە موقيق كوردىكى ھالەدە تصديق ايدوب ايتامات ھىسابىلارى رۇيت اولىندىقە دفتار اصايلەرىنە موقيق اولوب اولدىقنى تديق ايدەجك ومىيىندە بولانان كىتەبى تىسبب ايتىدىكى وجەلەلەت ايتىككلام ايلەجىك و ايتام مېرىتەجىمە جريان ايدن بايلجە معاملات واقعدىن وخزىنە جليلە مستقرخات ئالارى امور ھىسابىچىسىنىڭ دىخى مستقار مېسول اولەققدر .

اوتوز در دېجې ماده — صندوق امېني تركاتك و اموال ايښام
و خزينه جليله مستقر خاني غارلرندن وعقارات بدلايتيله چين ميزايدوده

صندوقلاری بربرو جیب و کلاه ازانلاری بوسه و صندوقلاری بوسه
بالتعداد نفود و مجوهرات و سرهوات و سائر ایام بحسابه پنجه نفی ترکه
و بیعت مال اولایغی صراحه دفاتر مخصوصه سنه قید ایدلار کدن و بنسقه
بقیه طور برده وضع ازانلار قدرلری لزو می قدر قاضیه درو شه نقل ایله
مانن بر حبله حفظ ایدلار چک و بو قاضیه لک ایام مدیری و محاسبه جی و صندوق
لر دنده بو لره جفتدن قاضیه لک ازانلاری ایام مدیری و محاسبه جی و صندوق
امنی طور فایزندن مشترکاً تخم اوله جقدر .

اوتوز برنجی ماده — ایسام مدیرله معاوضی تركات و سئازدن
مدیریتیه ووردو ایدن آقجه لرك و جوضرات مقوله سی و رهنله تحمیل
پوصله لرینك و رهن و استئعال اولان عقال و كدكلك سندرله كنف
پوصله لرینك تركانه متعلق سار فی قم ایجابك دقار مخوصه سنه قید
ایله قاضی و رهن و ایجابك و رهنله قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
استدانه ایجابك ایجابك و رهنله قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
توسیع استئعالو عقارات و نظامو كدكلك قیمت ویدل حقیقیر قری
بشنجی ماده مدینه اولان مقدمه و موافق اولوب اولمیش و كدكلك
قوة مالیای درجه كافیه بولوب بولمیش و موافق ایجابك خالیه
عقارای اجره لرینك و خزینه جلییه مستقر ضاتی خالیه قاضی و رهنله
سرخسیدار و معینی معرقیه تحمیل قانیرق قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
اویا و اواجیه و متولیه و رهنله قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
قانمیش و مستقر ضات خزینه خالیه قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
اولمیش و مدت ادا نه قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
و یا خود مدیران دن و یا كیشیلر دن بالتحصیل قاضیه قاضیه و قاضیه
لازم كلان دقار قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی و رهنله قاضی
و معینده بولسان بالعموم مأمورینك وظیفه لرینی بر موجب نظام ایفا

او توغز يدينجى ماده — مېنزىر سىكان وسىكان برنجى ماده لوده
 يىان اولدىغى جوله درسمات و طىره عاكىر عىسندن ورود ايدىچك
 اجمال تركات دفتىر ليله سال محاسبه دفتىر لىنى تدقيق و دفاتر مخصوصه
 قيد و محاسبى طرىقندن وريله چك تعليمات اوزرىنه حركت ايدىچكدر.
 او توغز سىكانىنجى ماده — سر تحصيلدار ايله ميعتده بولسان
 تحصيلدار لر مواد ساقه احكامنه توفيقاً تحصيل كىندوريله حواله اولسان
 آقچى لىرى وقت وزمانيله بالتحصيل ايتام قاصه سىنه تسليمه غيرت واقدام
 ايله چكدر در بونلر ايفائى وظيفه ده بركونا مشكلانه تصادف ايدوبده نسويه
 مصلحت ويا تحصيلات تاخر ايدىچك اولور ايسه ايتام مديريتته رسا
 اخبار ايدىرك مديريتجه دىنى بائىد كره ايجابى اجرا قلنه چقدر .
 او توغز طوقوزنجى ماده — نىن رهن وريله چك متقولاتى تخمين
 ايدىچك و اوليابه تنظيم ايدىچك تخمين ايدىچك بوسيله ايتام مديريتته ارايه
 ايله چك وائىنى تخمينده فسادى تحقيق ايدىر ايسه ترتيب ايله چك ضرر
 وزيان نىجه تضمين ايتىدورلدىكدر لازم حقتده لازم كلان معامله قانونيه
 ايتا اولنه چقدر .
 قوتقىچى ماده — اموال ايتامدن هر نه صورته اولور ايسه اولسون
 تاديه سى لازم كلان مبالغ حقتده ايتام مديرى دىنى حاضر اولدىغى حالده
 ايتام مجلسلى نىجه بائىد كره معامله لازمه اجرا اولور .
 فرق برنجى ماده — ايتام مديرى ايله ميعتده بولان مامورىن
 و كىنه و خدمه ايام رسميه تعليمده دن ماعداهى كون التى ساعت محل
 مامورىن بولنده مجبور درلر .
 قرق ايكىنجى ماده — ايتام مديرى ايله ميعتده بولان مامورىن

تسليم اولان نى آقچى لىرىك محاسبه جه معامله لازمه سى بعدالاجرا
 اخذ و قبض و بريمه كاتى ممر فقهله بريمه دفتريه قيد ايتىدورلدىكدر سكره
 قاصه در حفظ ايدىچكدر و تركات نىجه تقسيمده و ادايه اجرا سنده
 و معاملات سائرده رد و اعطائى اقتضا ايدىچك و ماه بجاه مستقر ضات
 جزيره غالىرندن وريله چك مبالغى اصحاب اعطاه و محاسبه جه معامله لازمه
 ايتا و مديريتدن تصديق ايدىلش اولان سنمات و قوبى لىرى اخذ و حفظ
 ايدىچك و هر آقشام كىندى نردنده بولان بريمه دفتريى محاسبه
 دفتريه مقابلله و محاسبى به تصديق ايتىدورلدىكدر دىنى محاسبه بريمه
 دفتريى تصديق ايدىچكدر قاصه لك بائىله شايما سندن صندوق امينى ايله
 معاون مسئول و شامندرلر .
 او توغز بشىنجى ماده — ادايه مامورى لى قرق آلتىنجى ماده موجدىجه
 ادايه اوله حق آقچى لك جنين ادايه سنده حاضر بولنه حق و مدت ادايه
 جناننده مديون ويا كقيلار بيه لىنجى ماده موجدىجه اخبار نامه كوتىدورلىنى
 واداي دىن ايجانلارك رخنلر بىك صائىسى ايتام مديريتندن طلب ايدىچك
 و دوايه حاجت مى ايتىدىكى حالده عايد اولدىغى محكمه غىر عيه به سراجىكده
 مديون ويا كقيل عايله اقامه دعوا ايدىرك آلاخى اعلام شرعى نى مامورىن
 اجرا بيه واسطه سيله تنفيد ايتىدورلدىكدر .
 او توغز آلتىنجى ماده — ادايه كقيلارى بىلر نده بولان ادايات ضبط
 جريدلر بيه قرق آلتىنجى ماده موجدىجه اجر ايتا لى تحقيق ادايه لك مجلسلى
 و مديون و كقيلاسى طرىقندن وريله چك سندن ورهن عقسارات و كركات
 قىلندن اولدىغى حالده رهن ويا فراغ بالوفا معامله سىك اجر ايسىجون
 دواىر بلده به ارسال لازم كلان علم و خبر لىرى تنظيم وادانه لك اجر اسى
 مقامى ادايه جىجى لىرى تحرير ايدىرك بعدالتىنجى ادايه مامورى بيه اعطاه
 و تسليم ايدىچكدر .

انجی بشی بیک غرضه قدر بالا کور اوج نقر مدبر و معدق کفیل ایله
رفعنر آقچه اقراضی جائزدر کفیلرک کفالت نظامیه سی احکامیه
توقفاً اقتدار مالبرای حقیده تنظیم اوله جق معلوم کفالتیه درسمادنده
ایشام مدیری حیثی طرفندن و طشروده ایشام مجلسلری و حکام الشریع
جانبازندن تدقیق اولندقدن مسکوره درجه کفایه ده کورلدیکی حالده قبول
و تصدیق قلمه جق و مکفول غنه مدبرون بولندبئی مدینجه کفالتلک آتک
حقیده بکرا کفالتی قبول اولنجه جقدور .

قرق بشینجی ماده — اموال ایامندن استندانه ایده جهلک ذات

استدانه ایده جکی آنچه لک مقدارنی و وره جکی ره و کفیلر دی درسمادنده
ایشام مدبرینه و طشروده حکام انشیمه بیسان ایلله جهلک و ورله جهلک ره
مجره ایدن ایسه درسمادنده ایشام اداره سنده بولسه جق موظف تخن
و طشروده اهل و قوف طرفندن و امالاک صوفه و کدک و توسیع انتقالی
اجرا ایملش هسقیات و قبیله و اراضی امیره و تخصیجات قیلندن اولان
اراضی متوقفه اولدینی صورتده منادیلر طرفندن کشف و تخمین ایلله رک
قیمت و بدل صحیحی ناطق ایراز اوله جق مهرلی پوصله درسمادنده ایشام
مدبری و طشروده حکام جانبندن تدقیق و امالاک و عقارک سند خاقانلری
تطبیق ایلدیکدن مسکوره مدت ادانه ده و برسی لازم کلان ریج داخله
اولدینی حالده رهت قیمت تخنه سنک ثنائی نسیتده بر مبلغ اقراض
ایدله جهلکدور . مبلغ مذکور ساموال ایامندن قاسمه ابلاک وضع اولساندن
کیات ایتدیکی حالده دیگر مالان تالیخ و ضملری اعتباریه و صره سبله
درسمادنده اداره مامورلری و طشروده ایشام مدیرلری جانبندن اوج سسته
مدتله با دور شرعی ادانه ایلدیلور اولیا و اوصیالک استدانه ایده جهلکری
ممالک خالری ایشامک تنقه مقدره لویه قارشولق اولدینی حالده ایشامک
یکری باتنی اکال ایتلری ایچون لازم کلان مدت حساب ایلله رک هر به به

وساثره معاشات تخصیصلری اوتخی فسلده بیان اولدینی وجهله تخصیص
اولان وارداندن اخذ واستیقاً ایلله جهلک و واردات معاشانه کفایات ایتدیکی
صورتده بیلرند غرامه تقسیم اوله جق و واردات فضله اولدینی حالده
تقصان قالان شهره معاشاتی اکال اولغنی اوزره حفظ اوله جقدور
و معارفات متوقفه و قسطیه واردات مذکورندن تسویه ایلله جهلکدور .

فصل اوچنچی

اموال ایامک کیفیت ادانه سیله نما و رأس المال

واجب و اجورات وساثره لک صورت تخصیصه و اثرور

قرق اوچنچی ماده — اموال ایشام ایچون الزام اولسان خالر

معاشات عمومی ده حالاً واستیقاً اقرار کیر اولش و اوله جق مقدار
تایمدر .

قرق دردنچجی ماده — اموال ایامندن استندانه ایده جهلک اولاندور

کندو ماللری اولان جوهرات و اوائی سیم و زر ایله امالاک صوفی و عین
و بخارله اخذ و اعطای اولان و اولیان نظامی وقف کدک و توسیع انتقالی
اجرا ایدلش وقف عسار و بعد الوقات ایتدین اراضی امیره
و تخه عسار قیلندن اولان اراضی متوقفه کبی عهدلرندکی مسقیات
و مستعانی و قاء فراغ ایله استدانه ایده جهلکری مبلغی تأمین ایتدیکری
حالده بالا کفیل اداره معاملیه اجرا اولنور . فقط ایشامک اولیا و اوصیای
اولمیده ولی و صیلری اولدقزی یتیمک مالندن استدانه ایده جهلک اولاندور
نهایت اون بیک غرضه و بولنلرکغیری اموال ایامندن استدانه ایده جهلکده

الایچی ماده — مدت اداته ختام بولور دن بر آئی اول ایلام مدیر لرلی طرفندن بر اخطار نامه ارسالله تأذیه دین و یا خود تجدید اداته ایلمسی و بوسور نلره موافقت اولمیدینی حالده مدینک ختامنده رهنگ صابله چی مدیو به ییلدیر یلور اگر مدیون تجدید اداته به طالب اولور ایسه درسمادنده ایلام مدیر لی هیئتجه و طشروده ایلام مجلس نجه مدیونک ره لی و کفیل لرلی تجدید زماننده شایان قبول کورلدیکی و مدیون دخی ذمتنده تراکم ایدن ثانی کاملاً تسویه ایلدیکی حالده تجدید اداته ایلدیر اگر مدیون تجدید اداته به طساب اولیو یلور اداته نیک تجدیدی مأمور لرلی طرفندن تنسیب اولمیدینی صورتده تسویه دین ایتدیر لسی و ایلدیکی حالده ختام مدینه رهنگ فروختیله تأذیه دین اولوله چی کنیدیسه سیلدر یلور مدیونک محل اقامت حاضر و سی مجهول اولدینی و یا خود دیار آخردی بولمیدینی صورتده ختام و عدهده مدیون کوبیده تأذیه دین ایتدیر ایسه رهنگ فروختیله تسویه دین ایلدیکی چی غریبه لر ایله و یا وسائط سائره ممکنه ایله اعلان ایتدیر یلور و یولایده و قوعبولان مصارف مدیو به عائد اولور .

اللی برنجی ماده — وعدۀ دینک اقتضاسندن حکره نهایت بر آیه قدر مدیون و یا خود کولاسی کوب تأذیه دین ایتدیگری حالده بر وجه آتی ره لی صوابده وضع اولسور شویلاکه مدیونک ره لی جوهرات و اوائی سیم و زر قیاسندن ایسه درسمادنده قیو چی جار شوسنده رطشروده چقار ایسه وکیل بیع طرفندن فروخت اولمقدن و کدکات و عقسارات مقوله مندن اولدینی حالده اوزن برنجی مادهده بیان قلمدینی و جهله مرایده بوسله سی بالتلغیم اقتضایند محللر ده نهایت ایکی ای ندی و مرایده اولنه رق اوج دفعه غریبه لرله و غریبه اولیان محللر ده وسائط سائره ممکنه ایله اعلان ایلدیر لک بییه وکیل اولانلر طرفندن بیع و باقراغ معسمله سی اجرا

جنسی و نوعیله قید ایتدیر و کدر سکره ایلام قاضیه سیه تسلیم ایدیه جکدر مستقر عشات خزینه غازی دخی اخذیه مأمور تحصیل ارمور قبیله خزینه نیک حواله ایلدیکی محللن قبض ایلدیوب کدکالک ایدالقیلر سندوق اعیقده تسلیم ایلدیه جکدر انحق ایلامه دوائر دولندن شخص معاشات اولیا و اوصیا طرفندن قبض اولنه حق و یو معاشاتک نفقه مقدرودن فضله سی کدکالک ایلام قاضیه و سندوقلرییه وضع ایلدیه جکدر .

فرق سکرنجی ماده — ایلام عهد و سنده اولوب طایفه ایجار اولنه حق عقارات ایجار عقار نظامنامه سی احکامه توفیقاً تنظیم و مقاولات بحر راکنیه تصدیق ایتدیر یلر جاک بر قوطلور اوتویه ربط اولور مستاجر درسمادنده ایلام مدیر قیجه طشروده حکام التشرع مرقبیله کدکالت قوییه و ربط ایلدیر عقارات مستاجر نیک اجورانی ماده سابعده بیان اولنان تحصیل ایلر دین برینک نامه قید ایله بر موجب مقارله بالا سیمجال تحصیل و سندوق اعیقده تسلیم قلله جقدر تحصیل ایلرلی اولسان محاکم شرعییه ده بومثالو غا واجورات و سائره ایلام مدیر لرلی مرقبیله تحصیل قاضیه حق بالا تاخیر ایلام سندوقلرییه تسلیم اولنه جقدر .

فرق طوقو زنجی ماده — بدنجی مادهده ابضاح اولدینی و جهله ورته و دایینک حین تقسیم تر کده فضله مأخوذاتی اولدینی تحقیق ایدوبده ادادن امتناع ایتدیگری و مادتیین سابقینه سیان کوانلن غلار ایله اجورات استحصال اولمیبوب آتی ای مقصداری غا واجورات مستدین و مستاجر لر ذملر نده تراکم ایدیه جک اولور ایسه ایلام مدیر لرینک ایا و قشر بر لرلی حکام طرفندن قبول و تصدیق ایله اولایده رسماً اعطال اولنه حق مذکره مدیر جاتی صورت قلمیده مأمورین اجرا ییه طرفندن در حال افانق واجرا اولنه جقدر .

مدیر لری طر فسدن و برله چك قیصوص علم و خبر به قاضه و صندوقلره تسلیم ایدیلور و تماماً ادا اولندوقده گدالک معامله مقتضیه بالا اجرا میسالم مستدان تماماً قاضه به و صندوقلره تسلیم قلندقدن و ادائه حجتی درسمادنده ایاتم مدیری و ششدهده حکام طر فسدن کوربولوب قیدی ترقن اولنه دبو اشاعت اولندقدن صکره اصولی و جهله سجل مخصوصندن قیدی ترقن و سرهوات مدیونه تسلیم ایدیلوچکی کی وفاء فراغ ایدلش اولان مختارات و سائرته نك دخی فکی حقدنه علی الاصول علم و خبر تنظیم و اعطای ایدیلوچکدره .

در دنجی فصل

ایاتمك اعاشه سنه داتردر

الحی در دنجی ماده — ایاتمك نفقه و کسوه و لوازم سائره ضرره ریه سی ایچون مالی غایبسه و مقسارات اجورائیه دواتر دولندن تخصص اولان ممانسه و قدر معروفه کوره حکام التبرع طر فسدن نفقه تقدیر اولنورق بو بایده تنظیم اولسان نفقه حجتی ایاتم مدیر لری به بالارائه دفتر مخصوصه قید اولندقدن صکره تقدیر اولسان نفقه نك مقدماتی و بوقفقه ایاتمك قنی واردانسدن اولدینقی و ولی و باوصی و وکیللر نك اسمیه حجتی حاوی عطفی بر نفقه مقدره قوجانی تنظیم و مذکور حجتیه برابر اولیا و اوصیایه و با وکیل شرعیلری به و برله نك هر شهر غایبده ایاتمك نفقه مقدره شهر به لری قاضه دق اعطای قلنه حق و اگر ایاتمك نفقه مقدره لری اولیا و اوصیایك استدانه ایتدکلری مبالغ ناسندن صرف و تسویه ایدیلوچك اولور ایسه بوشلور اولیا و اوصیایه سنه غایبده ایاتم مدیر لری به بالراجعه ایراد و مصرف و جهله معامله مقتضیه اجرا ایدیلوچکدر .

قلندقدن صکره بونلرک نمن و با ایدیلرندن معصاراقت لازمه ایدالافشا متبایسدن مقدار دین اسوائه توقفا مأمور لری مور قذریله ایاتم غایبسه و صندوقلری به وضع اولنورق فضایه لری حاضر ایسه مدیونه و محلول ایسه اوست طرفی جانب و فقه و برله چك و مدیرن حاضر اولدینقی حالده ورودنده کدوسنه اعطای قلنمق اوزره امانت حسابیه بالقیله آبروجه قاضهده و ایاتم صندوقلر نك حفظ اوله جقدر مدیرن بالرشاه ثابیه دین ایتویده حقوق ایاتم حکماً استیفا اولندینقی تقدیرده ختام وعدهدن اعتباراً لاریخ استیفا به قدر کدران ایدن مدت ایچون قبض اولنوجق رنجی فرق آلتنجی مادهده بیان اولدینقی اوزره ضبط جریده سنده اولان قید اخیره نظراً مدیرن تبرع ایش اولدینندن ریخ مذکور کدینسدن استیفا اوله جقدر .

الحی ایکدننجی ماده — یالکز کفالته ادانه اولان مبالغ ختام

مدت ادانهده استحصالی ضمنتده درسمادنده ادانه مأمور لرندن برینك و طشردهده ایاتم مدیر لریك طلب و ادعای اوزریسه مدیرن و با کفلاذن تحصیل ایچون اصل مال و با خود نادن تحویل و تحکم اولان مقدار مبلغ ابتدا عائد اولدینقی حکمه شرعیه جه تعیین ایدیلورک تفحصیه رأی اوله جق و بوضوحه داتر بر آقجه خرج آلنیهرق ادانه حجتلری شهریه ایدیلوچق مقتضی اعلاملری مأمورین اجرایه به تبلیغ و مأمورین موی الیهجه مدت استیفاء و تیزدن مستقا طوبیلورق بالرائجهر موقع اجراء به وضع ایدیلوچکدر ادای دینه حکوم اولان مدیرین و کفلا افشای دیندن امتناع سینه جس ایدیلوچکی حالده ایاتم جابیدن اتفاق اولنیه جقدر .

الحی اوچدننجی ماده — ادانه اولسان اموالین رأس المال محسوباً

جسته جسته تسلیات و قوعبولدنده متراکم غایبی اولدینقی صورنده دفاتر مخصوصه سنه بعد القید درسمادنده ایاتم محاسبه سندن و طشردهده ایاتم

اوله جقدر اکر بش یوز غرضشدن فقهله مصارفه محتاج ایسه علی الاصول بلایه دائره لر طر فندن کتفی بعدلاجر اگذاک کشف دفتری درسمادنده ایتم مدیریتیجه و طشرده ایتم مجلسلری طر فندن کور بلایه کذاک تصدیق اولندقدن صکره معامله مسروده ایفا اولور و هر ایکی سورنده دخی اولیا و اوصیا و یاخورد بوزلرک وکیل شرعیلری ماده ساقهده بیان قلندینی وجهله قاضه و ایتم صندوقلرینه تسامیم اولتیق اوزده تنظیم ایده جککری مفردات دفتربیک زبری کشف ثانی مقابنده اوله رق مأمور مرسل و یا دواثر بلایه بهجه تصدیق ایده جکدر بوباید و دواثر بلایه بهجه و یا مأمور مرسل طر فندن اجرا اولنه جق کشف و تصدیق جئاتن ایفا قلنه جقدر .

اللی بدینجی ماده — ایتمک قضیه آخرده اولوب محتاج تعمیر

اولان خانه و عقاراتی دخی ماده سابقه به توفیقاً تعمیر ایده جک ایسه ده کشف و معاینه لر بلایه جک کشف دفتری و محل صرفی حاوی تنظیم قلنه جق مفردات دفتری خانه و عقاراتک بولندینی قضایر حکام شرعه و ایتم مجلسلری دمن قیلر بلایه اجرا و تنظیم قلنه جق و ایتمک ساکن و متوطن اوله قیلری محل حکمه شرعیه سی ایله بالخا بره ایجابانی اجرا اولنه جقدر .

اللی سکنزنجی ماده — هر یتیمک محاسبه سی اوج سناده برکوه

و ایجابیه کوره ده اول درسمادنده ایتم محاسبه سنده طشرده ایتم مدیرلری تر فنده بوزلرک دفتربه نظراً طرف شرعدن تعیین قلنه جق کاتب معرفتیله ولی و یا وصی و یا بوزلرک وکیل شرعیلری حاضر اولدینی حالده درسمادنده ایتم محاسبه جیبی و طشرده ایتم مجلسلری نظارنی تختنده اوله رق رؤیت ایده جک و اولیا و اوصیا رؤیت محاسبه دن امتناع ایشککری حالده صورت مشرعه دهه جبر ولدی الاقتصا لاجل الخصوصه بر وصی تعیین اوله رق محاکمه شرعیه و معاملات لازمه ایفا قلنه جقدر .

صححه

اللی بدینجی ماده — بدأ وختان و ولیه جمعیلری ایچون اولیا

و اوصیا طر فندن ایتمک اموال موجوده سنندن صرفی طلب اولنه جق آقجه بیک مقداری درسمادنده ایتم مدیریتیجه و طشرده ایتم مجلسلرنجه قرار لشدیر بلایه جق بوبصورته تهر ایدن آقجه بیک صرفه دار حکام - الشرع طر فندن و بر بلایه جک اذن بوصوللری ایتم مدیرلرینه اراهه اباه دفاتر مخصوصه لرینه قید اولندقدن صکره اسونله توفیقاً قاضه و ایتم صندوقلرندن اولیا و اوصیا به اولقمدار آقجه و بر بلایه جک بوزلرک دخی صندوقلری مسامک محل صرفی حاوی مفردات وجهله بر قعله دفتردقاری ایده جک لاجل الحفظ ایتم مدیرلرینه اعطا ایده جکدر ایتمه تهدر اولرک ثقیه اباه بدأ وختان و ولیه جمعیلری ایچون تهدر ایده جکدر ایسه درسمادنده مجلس اداره اموال ایتمده و طشرده محاسبه اداره جه تصدیق کینیت اوله رق اورالرجه و بر بلایه جک قرار و حکام الشرع طر فندن اعطا اولنه جق ماذونیت اوزربه بوزلرک ضم و یا تنقیل اجرا اولنه جقدر .

اللی آلتینجی ماده — ایتم عهده لرنده بوزلرک خانه و عقارات

سائرک محتاج تعمیر اولان محللری بش یوز غرض و طشرده حکام الشرع اولیه جک ایسه درسمادنده ایتم مدیری و طشرده حکام الشرع طر فندن کوزنده جک مأمور واسطه سیله کشف و معاینه اوله رق و بره جککری کشف دفتری درسمادنده ایتم مدیریتیجه و طشرده ایتم مجلسلرنجه تحقیق و تدقیق و مندرجات تصدیق اولندقدن صکره طر فندن اذن حاوی و بر بلایه جک بوصوللر موجبتیه ایتم اموالندن اولیا و اوصیا به و یا بوزلرک وکیل شرعیلرینه اعطا قلنه رق انزلرک ممر قیلر بلایه اجرای تمجیرات ایده جک بوبصورته اجرا اولنه جق تعمیرات ایچون اولیا و اوصیا طر فندن بلا ماذونیت بش یوز غرضشدن فقهله آقجه صرف اولور ایسه اشبو فقهله ایتم ایچون تبرع ایشلش عند

دخی گناك باخا بره موطن جدیدینه نقل اولوب معامله مقتضیه سی
اورا جه اجرا اوله جقدر .

الفصل الثانی فی التجره

موجب تحریر اولان ترکانی تحریر و بو مقوله ترکانه
متملق محاکاتی رؤیت ایلمه جاك محاکات بیانته دأردر
آنه یس برنجی ماده — درسمادته بلاد نته یعنی غلظه ایوب
اسکدار و آنره تابع اولان محالده موجب تحریر اولان ترکر قسمت
عسکریه و اسکدار حکمه شرعیله مالیه و اوقاف هابون بیت المال
قسما مقارنیه تحریر اولور مالیه و اوقاف قسما ملرینک تحریریه مأمور
اولد قلمی ترکانک محالری نظامنامه مخصوصیه معین و محدوددر . مذکور
قسما مقارنیه تحریر اولان ترکان تقسیم اولد قلمدن حکره قسما ملر
طر قلمدن تهر و اعطال اوله جق دفتر قسما ملرله حصص ایام باب قنواده
ایام مدبر یته نسام اوله جق و حصص ایامک ارباح و تبه سی ایام مدبر یته
و بیامه متعلق ابدن هر نوع اموال غیر منقوله نك مسوخ شرعی به بیامه
بیتم و فرایغی لازم کلدکده مزایدیه نك اجراسی قسمت حکمه سینه عائد
بیتم اوله جقدر .

آنه یس اکیسجی ماده — ماده سابقه بیان اولان محاکات ترکر
تحریر ایقیرنده مندر اولان محل حین و قائلر ندمکی افاستکاهلر مدبر شوبه که
استانبول و غلظه و ایوب و توابنده وفات ایدلرک کرک قسمت و کرک
اسکدار حکمه شرعیله هر حدودی داخنده یولان و اوقاف و مالیه بیامه

الفصل الثانی فی التجره

یکری باشی اکال ابدن ایامک مالری حقدیه
پایله جق معامله دأردر

اللی طغر زنجی ماده — بیتم اولدلی جهیله حصه اریه لری به
وضع بد ایدلش اولانلرک اموال موروثه لری یکری باشی اکال ایدلرکدن
و او بابده منسوب اولدلی حکمه شرعیله علی الاصول حجت تنظیم
اولد قلمدن حکره ایام مدبر لری به ارباح مالیه معامله مقتضیه سی بعد الاجرا
صندوقده یولان آقجه سی قداموجود ایسه اعطال وادانانده اولوبده
حواله قبول ایدلیکی حالده مدت ادانه اقتضاسنده اداره جه بالتحصل
کرکاک بدینه نسام اوله جق حصه اریه سی کاملاً اخذ واستبقا ایدلیکی
مشور ضبط جریده سی و تنظیم اوله جق سندى امضا و تختم ایدلرکدن مکروه
درسمانده ایام اداره سنجیه و طهرده ایام مدبر یتهجه معامله لازمه
بعد ایضا حضور حاکمه دخی حصه اریه سی اخذ واستبقا ایدلیکی
اقرار ایده جقدر .

آنه یسجی ماده — یکری باشی اکال ایتکسزین دیگر قفسیه به
نقل خانه ایامک اولبا و باخود اوصالی حصه ایامک ساسکی
اولد قلمی محل ایام صندوق لری به نقلی طلب ایتدکک ندمه موطن جدید
و قدیم لری ندمه اولان حکمه ملر ییتنده باخا بره حصه ایام نقل ایدلرکی حال
حکمه شرعیله به ارسال قلمورق ادانه و ارباح معامله سی اول قسما ک
ایام مجلسی و مدبرانی معر قلمرله اجرا قلمورق و بو مقوله قفسا آخره
نقل خانه ایام ایام حصه اریه لری ساسکی اولد قلمی قفسا ایام
صندوق لری به نقل اولتکسزین یکری باشی اکال ایدلرک حصه اریه لری

متعلق اولیان باجله تركلری اسكدار حكمة شرعیه‌سندن وماليه و اوقاف بیت المال قساملقلىیه متعلق اولان تركلری دخی مذکور قساملقلىدن تخیر بر اولنور .

التمش دردنجی ماده — طشروده وفات ایدنلرك درسمادت و بلاد

تلهده موجود اولوب ماليه و اوقاف بیت المال قساملقلىیه متعلق اولیان تركلری قسمت حكمة‌سی حدودی داخنده ايسه قسمت حكمة‌سندن واسكدار حكمة‌سی حدودی داخنده ايسه اسكدار حكمة‌سندن و هر ايكی جهنده بولندینی صورتده حكمة‌سی قسمت حكمة‌سندن تخیر بر اولنور و اوقاف و ماليه بیت المال قساملقلىیه متعلق اولان تركلرك كافه‌سی اوقاف قساملندن تخیر بر ایدله چكدر .

التمش بشنجی ماده — طشروده بر قضا داخنده بولسان تركه

اول قضائك حكمة شرعیه‌سی طر قندن تخیر بر اولوب متوفائك ديكه قضا داخنده دخی تركه‌سی بولندینی صورتده اومقرله تركه‌سی دخی تركه‌لك بولندینی قضائك حكمة شرعیه‌سندن تخیر بر اولندقدن سكره متوفائك ورته صغاری قتی قشاده ساكن ايسلر اوليا و اوصیائك و باخود بولنلرك و كیل شرعیائك طلبلری اوزرینه حكمة‌یین بیتنده ایجاب ایدن عجاره و معامیه لازمه اجزا اولندقدن سكره صغارك حصة ازیه‌لری دفتر قسام ايله برابر ساكن اولدقلری قضا ایتمام سندوقنه تسلیم و معامیه ارباحه و سائره‌سی ایضا قلمتی اوزره اول قضائك حكمة شرعیه‌سندن ارسال اوله‌جق و ورته كابر دخی حصة ازیه‌لری ساكن اولدقلری قضا ایتمام سندوقندن اجندی طلب و ربايت وراثت ایتدكلرند كدلك حكمة‌یین بیتنده ایجاب ایدن عجاره و معامیه لازمه ایضا قلدقدن سكره حصة كابر دخی دفتر قسام ايله برابر ساكن اولدقلری قضا ایتمام سندوقلىیه بعد الوضخ اون ايكنجی ماده احكامه توفیقا معامیه تسلییه‌سی ایضا قلمتی اوزره اول قضائك حكمة

قساملرییه متعلق ایلیان باجله تركلری قسمت حكمة‌سندن واسكدار و تراپنده وفات ایدنلرك هر ايكی جهنده بولسان و ماليه و اوقاف قساملرییه متعلق اولیان باجله تركلری اسكدار حكمة شرعیه‌سندن تخیر بر اوله‌جق و اوقاف حدودی داخنده وفات ایدنلرك ورته‌سند قائب بولندینی و باخود و اراث معروف و معروفه‌سی اولدینی حالده داخل و خارج حدودی خارجهنده فوت تركلری اوقاف بیت المال قساملندن و اوقاف حدودی خارجهنده فوت اولانلرك ورته‌سند كدلك قائب بولندینی و باخود و اراث معروف و معروفه‌سی اولدینی صورتده بولسان باجله تركلری ماليه بیت المال قساملندن و ورته‌سند قائب بولندینی صورتده بالاده بیان اولدینی و جهله قسمت حكمة‌سی حدودی داخنده وفات ایدنلرك داخل و خارج حدودی بولسان باجله تركلری قسمت حكمة‌سندن واسكدار حدودی داخنده وفات ایدنلرك كدلك هر ايكی جهنده اولان تركلری اسكدار حكمة شرعیه‌سندن تخیر بر اولنور . درسمادته و بلاد تلهده وقوعولان بر تركه ايكی و باواج حكمة طر قندن تخیر بر اولنجه‌جی كی وارخی و با بر تركه‌یه متعلق خصوصاتی ناطق و ناطق شرعیه‌لك تسلیی دخی تركه‌ی تخیر بر ایدن حكمة‌یه منحصردر ایجق طشر و اعالی‌سندن اولوبده وراثت غایبی ترك ایدرك درسمادت و بلاد تلهده وفات ایدن تركه‌ی ماليه و اوقاف قساملقلى طر قندن تخیر بر اولانلرك ثبوت وراثته داتر معد كور قساملقله ابراز اوله‌جق وثیقه شرعیه متوفائك وراثتی كملره عالد ایدوك معروف اولان ملكی حكمة شرعیه‌سندن اعلا ایدله چك و تعلق اولیان عا كدن اعلا و ابراز اوله‌جق و ناطق ايله عمل اولنجه‌جقدر .

آلتش اوچنجی ماده — ایوم اداره ملكیه‌سی بكتورنه تابع اولان

اناطولی حساری و فاكلیجه و جیوقلی و پاشا بنجی‌سی و انجیر كونی و قورناله تابع اولان ارن كوپنده وفات ایدنلرك ماليه و اوقاف بیت المال قساملقلىیه

بند پنجم فصل

تحریر ترکہ مأمور لرلہ وظیفہ لیاک بیانہ دائرہ دور

آلتش سکرن پنجی مادہ — درسماندہ قسمت محکمہ سندہ کفالت.

متسللہ فرمان عالیجی موجبہ پیدل زندہ کفالت متسللہ بہ مربوط برائش کاتب واول وثانی تاملیلہ اینک عزیز و لزومی مقدار کاتب و معقید و کذاک کفالت متسللہ بہ مربوط لزومی مقدار محضر و نمادی ایله معاملات سائرہ سی ایچون قسام تزدندہ ایچانی قدر کاتب بولند بریلہ حق و اسکدار محکمہ شریعہ سندہ دخی کذاک کفالت متسللہ بہ مربوط برائش کاتب ایله برعین و لزومی قدر کاتب و معقید و محضر لہ منادی و طشرہ محکمہ لرندہ دخی کذاک کفالت متسللہ بہ مربوط لزومی مقدار کاتب و محضر و نمادی بولندہ حق و تحریر ترکہ بہ مآذون اولان تواجی تواییدہ کفالت متسللہ تختندہ اولہ جقدر اواقف و تالیہ بیت المال قساماقل زندہ برر مآون و برر باش کاتب بولنوت ترکہ تحریر ترکہ مأمور اولان کتبہ و سائرہ ترکا کتبہ اصول تحریر ترکہ سندہ اشبو نظامنامہ احکامہ تبعیت ایدہ جکلر در کفالت متسللہ بہ مربوط اولان کتبہ کفالت سندری ترکہ درسمادت و ترک طشرہ محاکم شریعہ سندین مجلس اداره اولوالایامہ ارسال اولہ حق و کفالت متسللہ بہ مربوط اولان ترکہ قطعاً وضع بد ایتیہ جکلر در ولدی الاقتصا محالس ایستادن و بریلہ جک قرار اوزرینہ خارجدین لقیل اخذیلہ محاکم مذکور دہ کاتب و سائرہ استخدای جائز اولہ بیله جکدر .

التمش طقوز پنجمی مادہ — مادہ سابقہ بیان اولسان کتبہ و مأمورین و سائرہ مأمور اولدقوری ترکہ لردہ بالذات بولندرق موارد

شرعیہ سندہ ارسال اولہ حق و درسمادت ایله طشرہ پیتندہ دخی بوجہ ایله معاملہ ایفا قلمه جقدر .

التمش التتمی مادہ — دایک طلی اوزرینہ متوقفاک ترکہ سندہ قسماً ویا کاملاً حجز و سندن محاکم نظامیہ تنوعدر ترکدن آلاحق ادعا سندہ بولانلر ترک تحریر ترکہ ایدن محکمہ بہ مراجعہ حقنی دعوی و اصول شریعہ سندہ توفیقاً اثبات مدعی ایلمسی لازمندر بوقوله ترکہ و ایستامک کذاک لہ و علیہ متعلق اولہ ورق اقامہ اولوب فصل درویتی محاکم شریعہ بہ عائد اولان کافہ دعاوی مدعی علمک مرجعی اولان محکمہ شریعہ حضور زندہ فصل و رویت ایدیلہ جکدر بولکی خصمو صاندہ مدعی علیہ اولانلر حکام التشریح طر قدن و قوعولان جلب و دعوتہ اجابت ایتدیکری و وکیل دخی کوندر مدیکری حالده بجایه ک حکم غیابی فصله تطبیقاً ایفای معاملہ اولہ حق و می حالده حضور لازم اولنلر دعوتہ اجابت ایتدیکری

مسورندہ محاکم شریعہ طر قدن و بریلہ جک مذکور اوزرینہ منسوب اولدیفی شایعہ معرفتہ اجابتہ مجبور ایدیلہ جک و خرج اعلام و احضاریہ و رسوم تحصیلہ و مصارف سائرہ جین تحصیلہ تدبیردن آلا جقدر دین مہبری حقیقہ صادر اولان اعلامات ایله مدیونلک و قاتندن اول حقیقہ محاکم نظامیدن و بریلوب کتب قطیبت ایدن اعلامات حقیقہ و افلاکس دعوا لرندہ فی ۱ ذی القعدہ سنہ ۱۳۱۸ و فی ۱۷ مایس سنہ ۱۳۱۶ تاریخین مذکور سامیہ ایله تبلیغ یوریلان ارادہ سنبلر حکم جلیقہ توفیقی معاملہ اولہ جقدر .

التمش ید پنجمی مادہ — ترکہ تحریر ترکہ مآذون اولان محاکم شریعہ دہ بولند بریلہ حق بالجلہ دفاتر و سجات و ضبط جریدہ لر و سائر اوراق لازمہ ششونک بولک بدندہ براغلمیوب ہر اقسام حقوق صدوقلر ایله سحریقندن امین برخلہ نقل و حفظ ایدیلہ جکدر .

تحریر و ورق ابله بازالان محل درسمادند مجلس تداقیقات شرعیه دن وطروده حکام الترع طر فندن تختم و تصدیق ابدیه جکدر .

یتش ایکنجی ماده — محاکم شرعیه باش کاتبری مصالح

واقعه ناک محور لایقده و اصولی دازر سنده جر یانه و معینده بو لسان مجازان و سائر کتبه ناک وقت وزمانیه ایشاری باشند بولوب وظیفه لری کابینی ایفا اتجریه اهام و دقت و معیتدن برولسر معامله کوردی حالده متجاسر لری توبیسخ ولدی الایجاب اول حکمه ناک حاکمه و لزوم کور بلور ایسه مجلس اداره اموال ایانه بیان حال ابدیه جکدر .

یتش اوچنجی ماده — محاکم شرعیه محضر لری اوچنجی ماده

موجنبه تحت تختم آله جوق اولان ترکه محکمه حکمه شرعیه مامور لری حاضر اولد قاری حالده هر کون فروخت اولسان ترکه انسانی و طقوز و اتنجی ماده مومو جنبه ورته و دایشلره آله جوق و حصه لریه مقابله صایلا ل ایجاب ناک اثانی حقیقده آله جوق سند لری قبض و درسمادند ایسام مدبر لقمده بو لسان صندوق امینه و طشرده ایسام صندوق لریه تسام و آله جوق مقبروض علم و خبرنی او تنجی ماده موجنبه حاکمه ارايه واحالات ترکات دتیره قید ایتد برکدن صکره حفظ ابدیه جکدر .

یتش در دنجی ماده — محکمه شرعیه منادی لری محکمه دن تنظیم

عقلیه جی اولن برنجی ماده و مریان اولان مریا بده قائم لری بد لریه بالا خند مریا بده اوله جوق اموال غیر منقوله فی ایجاب ایدن محکمه دن اید و مریا بده ایدرک اشتر او تقرغه طالب اولانلردن ماده مذ کوره موجنبه بی اتجاسر لری درسمادند صندوق امینه و طشرده ایسام مدبر لریه تسام و مقبروض علم و خبر لری اخذ ابله اتجیه صاحبیه اعطا و مریا بده دوام ابله ضم ایدنلرک اسم و شهرتی و محل اقامتی مریا بده قائم سنه اشارت و کند لریه

سابقه احکامنه توفیقاً ماملات تحریریه بی اکل ایتد کدن نهایت برهفته سرورنده ترکاتک قسم دفتر لیه و تائی شرعیه لری ناک مسوداتی تنظیم و تمیزلردن بر ناک تصحیحندن کچیر بلور ضبط جریده سنه مو لقی تحریر و امضا اولد قد نکره باش کاتبره تودیع و باش کاتبر دخی تصحیح و امضا ابله حکام الترع و قساملره اعطا ایدرلر ایلر طر فندن دخی کور بلوب بازیه اشارتی کشیده ایتد کدن و مسودده فی تنظیم ایدن کاتبه نکرار و بر بلوب تبیض اولد قدن صکره یه تمیزلردن بری و باش کاتب طر فندن کور بلوب بید الامضا حکام و قساملر طر فندن قید و عقابه اولقی اوزره مقیده حواله اولور مقید دخی حرفاً سجاه قید و عقابه ایدوب سجاه قید و عقابه اولدنددر عبار سه نی تحریر و سرجل و تحقیقه نو سر لری وضع و مقید لک مخصوص اولان مهر ابله تختم ایتد کدن صکره قساملره و حکامه و بره ناک ایلر طر فندن امضا و تختم ایدیلور .

یتشجی ماده — باش کاتبر لیه میز لری اولسان محاکم شرعیه

کتبه سنک تحریر ایتد کیری ترکاتک قسم دفتر لیه سائر و تائی شرعیه لری مسوداتی نواب طر فندن کور بلوب تصحیح و بازیه اشارتی کشیده ایتد کدن صکره ماده سابقه موجنبه اکل مامله اوله جکدر .

یتش برنجی ماده — ایک قید آره سنده ایک بار مقندن زیادده ویا

تقصان بوش محل براغلق جائز اولد یقی یکی سطر لر آره لریه ویا کتاره علاوه و تخشیه ایدلک و با سطر لردن حک و سبلی اولق کلیاً ممنوعدر انجق انشای قیدده بر کونه سهو واقع اولور ایسه فضله اولان کاهلرک بالا سنه ایجه بر جبرکی چکاهلرک بونک کیفیتی و نقصان اولان کاهلر دخی اول قیدلک باشنه یاز بلوب زبری حکام طر فندن تختم و تصدیق و طو تبیه جق سجاه لیه تحقیقه نور و سی وضعیه قاج تحقیقندن عبارت اولد یقی ایلک تحقیقه بی طهرینه

حرکت محسوسه لری، تبین ایندیگی سسورنده مخالف حکم نظام اوله راق ویریلان اقچه ایله فساد و اقدن طولانی حاصل اولان نقصان کندن لریبه تضمین ایندی برملکله برابر حقلمنده تعقیبات قانونیه اجرا ایله چکدر طشرمهده بولسان بونهالو مأمورلر حقتنده دخی بجالسی اداره جه تدقیقات معتقیه اجرا اولدقدن مسکره تبین ایده جنک حاله کوره تضمین و اقامه دعوی معامله سی ایفا اولور .

سکرتزنجی فصل

درسمادت اداره اموال ایتم بجله نك صورت

تشکیلایه وظائفه داردر

تتش بلنجی ماده — درسمادنده مجلس اداره اموال ایتم تحت نظارت قترایناهیده اوله راق بر رئیس ایله آلتی اعضای دائمه و ایتم مدیرایه قسام اعضای طبعیه سندن اولور ره اعتنائق انضامایه برایش کابین علوردر .

تتش سکرترزنجی ماده — مجلس اداره اموال ایتمک معتقده امور تخریره وقیدی نی ایضا ایچون ماده سابقه ده بیان اولان باش کاتب ایله بر معاون وایکی مسود و بر مقید وایکی مییش بولنه چقدر مجلس مندر کورک نظامنه مخصوصنه تابع اوله راق تحت اداره سنده بولسان علمیه تقاعد صندوق هیئت دخی کافی السابق ایقایی وظیفه ایده چکدر در .

تتش طقوزنجی ماده — مجلس اداره اموال ایتم درسمادت

تتیم و کف بد اینلرک بی اقچه لر تخم سندن و قدن صاحب لرینه رد ایند بر جنک ومدت مرایده ختسم بولوب رغبات لاس دخی منقطع اولدقدن مسکره مرایده فی حضور حاکمه اجرا وقرار داده سی کشیده ایلد کدن مسکره ساتایه حق شیطت حق ورا بدلی قاصه ورا ایتم صندوق لریبه نسلم قلنه راق اون برنجی ماده موحینه معامله معتقیه اجرا ایله چکدر بونهالو اموال غیر منقوله لک رسا معامله بیع و فرائی اجرا اولنجیه قدر یوزده بش نسبتنده ضم وقوع بولور ایسه بالیقول تکرار مرایده دوام اولور .

تتش بلنجی ماده — تزکه تخریرینه مأمور اولان کتبه تکراری

مدت نظامیه طر قنده نسویه و تقسیم وایجاب این دفاتر قسام ایله اوراق سائر حق تخریر و تقسیم ایترلر و بلا سبب تأخیر ایدر لر ایسه باش کاتب لری طر قندن تزکه رسدائی و اموال ایتم و تالیله اجورات و سائر لریبه قعنه مأمور اولان محضر و تحیدار لر قبض ایند کوری مبالغ و ناسا تره فی اوقات مشیه سنده عیناً و ناهماً مأمور مخصوصنه نسلم ایترلر و وظیفه لر نده تکامل ایدر لر ایسه محضر بائیدار لیه سر تحیدار لر طر قندن حکام و ایتم مدیر لرینه افاده اولدورق تحقیق تقدیرده برهفته دن بر آله قدر و تکرار ایندیکی حاله ایکی آیدن اقل اولامق اوزره ایشتن ال چکد بر پلارک و یو جزا لره متنبه اولدقلری و یاخورد طردی ایجاب ایند بشقه برقی تبین ایندیکی حاله مجلس اداره اموال ایتم واسطه سیله مقام مشیتدن بالاستیقان ایجابی اجرا قلنه چقدر .

تتش التنجی ماده — ادانه فصلنده محرر اسول و قواعد

خارجنده هر به صورت لره اولور ایسه اولسون اقچه آلوب ویردیکی حس اولان اموال ایتم مأمور لرینه و تزکات تخریر و تقسیمه و مرایده سنده فساد قاریشد برالزله موثلاً ایشتن ال چکد بر پلارک و کیفیت مقام مشیتنه اعلام اولدورق حقلمنده مجلس اداره اموال ایتمجه تدقیقات مکمله بالاجرا

اعاده ایدیه جنگ واصصوله موافق کوردرکارنی درسماده مریکز ایستام مدیریتته حواله ایدوب اورادن ففصل مخصوصنده محرر اولدایی اوزره مریکز وطشرویه عائد اولوق اوزره سنه فایتمده ایکی ففلمه خلاصه حسابیه ویر آئی میزان شهریلری طلب ایدیه جنگ وایتام مدیریترله طشره ایتام مجلسریک معاملات حسابیه وقیویه وسأره چه پورلسز کوردیکی موادیجی اخطار واصلاح ایلیه جنگ والاحاصل اشیر نظامنامه ناک قادی اجراسینه ویزکات واموال ایتامک حسن صورتله تثبیت واداره وحفاظتله سنه دائر لازم کلان تدایر ووسائلی بالندکر تخریرآ مقام مشیخته بیسان ایدیه جنگ وعموم اموال ایستامه متعلق میزان شهریلرله ذات وزمان حساباتی تنظیم وکاکان دیوان محاسبانه ارسال ایتدیریه جکدر .

سکسان ایکینجی ماده — مواد سابقهده بیان اولان خصوصیات

ایله خصوصیات سائریه دائر جلسه حواله اولان اولان اوراق ومستندیات دفتر مخصوصنه بعد القید الاقدم فالاقدم قاعده سنه توفیقاً قرائت اوله ورق اعضاوعن هریری رأیی بیان ایدیه جنگ وقرار واقعتک اتفاق ویا اکثریت آرا ایله حاصل اولدایی تصریح ایدیه جنگ وبوله اکثریتله ویریلان قرارک مسوده می امضا اولندقدن صکره مخالف رایده بولان اعضا رأیی بیان ایله زیرینکی لغضا ایدیه جکدر .

سکسان اوچینجی ماده — مجلسک مقرراتی مذکره صورتلنده

یازلدایی حالده مجلسک مهر رسعیدیه و تخریر اوله جق مضابط مهر ذاتی ایله تختیم ایدیه جنگ ودواثرله واسطه مجارباتی هر حالده مقام مشیخت اوله جندتن اشارت علیه ایله محرر اولیان مذکره ومضابطک مندرجاتی موقع اجرایه قوبنده جقدر .

سکسان دردجی ماده — مجلسده مذاکره اولنوب تحت قراده

وطشرویه تخریر ترکیبه مآذون بالجله محاکم شرعیه ناک وایتام مدیرلریله طشره ایستام مجلسریک تخریر تزکات واداره اموال ایستامه متعلق امورلریک معاملات قدیه وحسابیه لریله متفرعات سائرهنک قواعد شرعیه واصصول مریعه اوزره جریان ایدوب ایتدیککی وموجب تخریر اولان تزکات اصوله توفیقاً تخریر وسیع ایله اتائی تخصیل وفاتر مخصوصه سنه بمالقیب ایتام صندوقلریبه وضع اولنوب اولندینی وقسام دفترلریله وثائق شرعیه سائرهنک وقت وزمانیه تنظیم ولزم کلان محلازه اعطای وتسلیم قلوب قلنددینی ترکیه مأمورلریله ایتام مدیر وچلسریک احوالی واموال ایستامک پولیه وتجه اولوب اولندینی قفیش وتخریر ایدوب پورلسز کوردیکی معاملاتی اخطار وندقیقات واقعه نتیجه سننده موجب جزا برحالی سیرایدن مأمورلر حقیقه یتش بشنجی ماده موجبچه معامله اجراسنی مقام مشیخته بیان ایدیه جکدر .

سکسانینجی ماده — مجلس اداره اموال ایتام تخریرینه مباشرت

اولنسان بالجله تزکات ایله بولندون تسویه وتقسیم اوراق واولنه مآذینی ونسویه اوله میان تزکاتک اسباب تأخیرنی وتسویه اولان ترکندن کجار حصه لریک احبابنه اعطا وحصص صغارک ایتام صندوقلرکده حفظ ایدیلوب ایدیلدیککی کوسرر صورتده اتخاذ اوله جق قوبنده توفیقاً هر آئی آیمه برکره بر دفتر تنظیم وارسانی تخریر ترکیبه مأمورحسا کمدن طلب ایدیه جنگ ودفاتر مذکره ناک بالندقیق تقصیلان اولان چهلتری حقیقهده مطالعه لرینی تحقیق واصحوله موافق کوردیکی حالده درسمادت مریکز ایتام مدیریتته حواله ایلیه جکدر .

سکسان برنجی ماده — مجلس اداره اموال ایستام طشره

مدیریتلرندن ایستام مجلسریک تحت تصدیقده اوله رق آلله جق سال محاسبه دفترلری نقل تدقیقندن کچورده رک اصوله موافق اولیانلری حانه

طوقوزنجی فصل

طشره ایام مدیر و مجلسینک صورت تشکیل

ووظائف پسانده در

سکسان سکرزنجی ماده — ایسامک اموال و املاکی حفظ

و حایه ابله ارباح و تندیسی خصوصیه دقت و نظارت ایتمک اوزره ولایت و لواوقصا سرگزرنده نواب شرعک ربایتی تحتده اولهوق برر ایسام مجلسی تشکیل قائله جقدر مجلس مذکورده بلیه اعضاسندن منتخب ایکی اعضای دائه و دفردار و محاسبه چی و مال مدیری و مفتی و ایسام مدیری کچی برر اعضای طبعیه دن عبارتدر ایسام مجلسلری لاقول هفتده برکوه و ایجابیه کوره دهها زیاده بالاجتماع امور ایسامه صورت فخریه ده باقه جقدر در رئیس معذرفی حالنده اعضادن برنی توکیل ایده جقدر .

سکسان طوقوزنجی ماده — طشره ایام مدیرلری حکام شرع

حاضر اولدنی حالده محلی اداره مجلسلرنجه بالماکره انتخاب و کفالت قویه ربط اولهوق آله جق کفالت سندی محاکم شرعیه جه سجلایه قید ایملر کدن صکره نواب طر قندن مقام مشیخته تقدیم ایله مجلس اداره اموال ایامده عینا حفظ ایملر جقدر .

طقسا ننجی ماده — طشره ایام مدیرلرینک هر سنه شیا طاقایند

ایسام مجلسلرنده محاسبه لری کورله لرک برکونا اختلاسلی ویا تکامل ویا سوء معامله لری تحقیق ایتمکجه و یا خود استغفاری و قوعیو لد قیجه عزال اولمیه جقدر در .

آلسان خصوصیات قرار دفریه صر سیه قید اولهوق تاریخ وضعیه رئیس واعضا طر قندن اعضا اوله جق و تحت امضایه آلمیان قرار کائن لکن حکمنده طوبله جقدر .

سکسان بشنجی ماده — مقام مشیختدن مجلسه حواله اولسان

بالمله اورا قانک نهایت برهفته نظر فنده ایجاباتی تحریرا بیسان ایملر جنک و مجلس مذکور شفاها مساجعی قبول ایتمه چی کی تبلیغ قرار دخی شفاهی اولدیوب تحریری اوله جق و مقام مشیختدن حواله اولمیان اوراق قبول اولمیه جقدر .

سکسان التنجی ماده — هر آی نه ایتمده قاضه موجودنی تمداد

و بویه دفریه تطبیق ایتمک اوزره اعضای مجلسدن مناوبه بری نمایان ایملر چی کی لزوم کورلدیکی حالده مجلس ریاستندن انتخابات اوله جق اعضادن بری معز فیه لاعلی التمین برکونده قاضه و دفاتر بالماینه نتیجه متینه با مضطه مقام مشیخته عرض اوله جقدر .

سکسان یدنجی ماده — بالعموم طشره ایام صندوقلری مجلس

اداره اموال ایامدن و برله جنک تعایات موجبجه مایله مفتعلری و مایله مفتعلری بولمیدن تقدیرده عدله مفتعلری معز فیه تقاضای استیجریلرک نتیجه تقاضیات مفتعلر جابندن مقام مشیخته اشعار ایملر در .

و خصوصاً سائر ضروریه‌سنة نه مقدار آنچه خرج و صرف ابدلیکنی و صندوق‌لرک موجودی نهدن عبارت ایدوکنی مکملأً تدقیق و حساب ایتدیردک نهایت اوج آی ظرفنده توریه‌سی وجهله ایکی نسخه اوله‌رق سال محاسبه دفترنی تنظیم وزیرنی ایثام مدیرلرله محاکم شرعه باش کاتب‌لرینه تخیم ایتدیردکن صکره مجلسجه ابتدا تصدیق بونلردن برنی محلری ایثام صندوق‌لرند حفظ ایله دیگر نسخه‌سی مقام مشیخته تقدیم قلمیق اوزده نواب شرعه اعطای ایدرلر ایتبو مدت مینه ظرفنده سال محاسبه دفترنی تنظیم و اسبال ابدلیکنی حالده معین اولان مدت ظرفنده حساب و برمیسان مامورلر حقیقده اجرا ابدلیکنده اولان مجازات نواب و ایثام مدیرلری حقیقده اجرا اوله‌حق و مصارف متفرقه و قرطاسیه اونجی فاصله بیان قلندیقی وجهله ایثام مدیرله معینه تخصیص اولانسان وارداندن تسویه ابدیله چکدر .

فصل اونجی

آله‌حق خرج‌لرک مقدارله و بریله چک
محاکمک پیانه دایردر

طبقسان بشننجی ماده — محاکم شرعه طرفندن تخیرر اولانسان ترک‌لرندن مصارف و دیون و سائر اخراج اولندقدن صکره باقدندن یعنی بین الوریه تقسیم اوله‌حق آنچه‌ک یک‌نرسندن رسم قسمت اوله‌رق

طبقسان برنجی ماده — هر قفاده تشکیل اولان ایثام صندوق‌لری اموال خزینه صندوق‌لرله برابر استیل محلرده حفظ اوله‌حق و اوزوری دخی نواب شرع و ایثام مدیرلری طرفندن مشترکاً تخیم اوله‌چکدر .

طبقسان ایکینجی ماده — ایثام مجلسلرنجه طوفانسی لازم کلان دفاتر و محورات و معاملات قیده و سائر نکات تسویه‌سی محاکم شرعه کتبه‌سی وظایفندن اولدیندن ایثام مجلسلرینک ایته باقدقلری کونلرده کتبه‌موی الیم دخی مجلسلرده بونلررق ایقای وظیفه ایله چکدر .

طبقسان اوچینجی ماده — طشره ایثام مجلسلری تخیرر اولانان ترکات و مختلفاتک اصول و نظامی دائره‌سندده تخیرر و بیع اوله‌رق اثنای تحصیل و دفاتر مخصوصه قید ایدیلوب ایثام صندوق‌لرینه وضع اولوب اولندینده و قسام دفترلرله ادانه و نفقه حجتلی وقت و زمانیه تنظیم و تقییش و تخیرر ترکاتجه بولسز کوردکلری مساملاتی اختصار ایله برابر دوجار تاخر اوللرک ایجاباتی اجرا ایدرلر . ترکاتک کلینته کوره نواب شرعک مذکرلری اوزریه اعضاندن برنی ترکیه نظارت و مساملاتی تسریع ایچون تسیین واعزام ایدرلر ترکاته متعلق خصوصانده مشیکلانه تصادق اولوب مسامله‌جه تردد و قوعوبور ایهسه در حال نواب شرع واسطه‌سیله مقام مشیختندن استیذان کفیت اولتور .

طبقسان دردنجی ماده — طشره ایثام مجلسلری هر سنه ختامنده دفاتر و قیوداته سر اجته اموال ایثامدن ادانه اولان آنچه‌لردن حاصل اولان غنائک و مستندینلردن بالتحصیل ایثام صندوق‌لرینه عاده و تسلیم قناتان آنچه‌لرک مقدارنی و ایثام اصحاب عقسارات و سهامدن اولدینقی صورتده نه قدر اجورات و فائض استیفا قلندیقنی و بونلردن ایثامک نفقه مقدده

ایتام مدیر بر لری مور فنیله تحصیل قاتان ریج و عقارات اجر نلر نلندن و مستقر ضات خزینه مالر نلندن پوزده بشن ضرورش آله جقدر .

طقسان طقوزنجی ماده — مواد سابقده محرر اولان خرجلردن

رسم قسمتک ثانی درسمادنده کافی السابق کتبه به وثائقی با فرمان عالی مأمور و غیر موظف حکامه و خرج محاسبه ایله خرج ادا نه انک ثانی درسمادنده ذکری مسروق حکامه و بر ثانی ایتام مدیر تی هیئتیه و ثلث باقیسی اکللی برل حسابیه ترک کانیله محضر لره و بر لره چاک و طشرده خرج محاسبه ایله خرج ادا نه انک ثانی ایتام مدیر لری و ممیتیه و ثائقی مال صندوقده تسلیح اولوب رسم قسمت و سازه و ثائق شرعیه خرجلره بر لند بر لره ترک صرای باشند اول بول کتبه و خذمه شرعیه ثائقی افزاز ایله احتجابیه تسلیح اوله جقدر دلا یله انک درسمادنده یکر می سمدن آلتی سهمی دلالره و آلتی سهمی ترک کانیله و ابکی سهمی محضر لره و آلتی سهمی ایتام مدیر تی هیئتیه عا یله اوله جحق و طشرده دلا یله انک یکر می سمدن اون ابکی سهمی و قیدی انک انقنی قید لره و نصف دیگر ی درسمادت و طشرده ایتام مدیری هیئتیه بر لره جقدر .

پوزنجی ماده — ریج و عقارات اجر نلر نلندن و مستقر ضات خزینه

خالر نلندن آله جحق طقسان سکر نجی ماده ده بیسان اولان مبالغ کاملاً درسمادنده ایتام مدیری هیئتیه و طشرده ایتام مدیریله معتبرینه عا یله اوله جقدر .

پوز برنجی ماده — طقسان سکر و طقسان طقوزنجی ماده لره

ایتام مدیری هیئتیه عا یله بیسان اولان مبالغدن درسماده عا یله قسمی قارشلق آخذا اوله ورق درسمادت ایتام مدیریله معتبرینه بولان مأمورین

ضرورنده بر باره و قیدی دفتر نایله بیک ضرورنده اوج ضرورش آله جقدر . طقسان آلتیجی ماده — اموال ایستادن ادا نه اولسان مبالغ

معا بلنده اموال منقوله و املاک صرفه رهن ایدللیکی صورنده بیکه بر ضرورش و کدکات و توسیع انتقالی اجرا اولنن مسققات و طشرده کی اراضی امویه و تخصیصات قیلندن اولان اراضی موقوفه استغلال ایدللیکی تقدیرده بیکه بش ضرورش و قرق دردننجی ماده موجبجه بالکوز کفلا ایله ادا نه اولسیدنی تقدیرده بیکه اون ضرورش خرج آله جحق و تجدید ادا نه ادا نه اصله نیما عین خرج استیقا ایدلله جقدر ادا نه حیدر نایک و قید لری ایچوزده بیکه بر ضرورش قیدی آله جحق و ترفیق قیدنده خرج آلتیه جقدر املاک صرفه و کدکات و توسیع انتقالی اجرا اولنن مسققات و اراضی امویه ترهین و با وفاء فراغ اولدنده دفتر خا فانیجه صر هونات متعدد اولسه بیله ترهین و فراغ و فکندنه انحق قرق باره کانیله آله جحق و دواتر بلدیجه ترهین واستقلالده و کرک فک رهن واستقلالده یالکوز بر ضرورش علم و خبر خرجی آله جقدر .

طقسان بدنجی ماده — اوج سننده بر کرم و حسب الایجاب ده

اول بر منده اموال ایتامک محاسبه سی رویت اولدنده تحصیل اولسان وارداتک یکنشندن یتیم و اموال یتیم حقیقه صرف ایدیلان مبالغ اخراج اولدقدن صکره فضلله قالدور ایسه اشبو فضلله وارداتدن غرونده بر باره خرج محاسبه آله جحق فضلله قالدور ایسه خرج آلتیه جقدر بوج و رتله بلا خرج رویت ایدلله چاک اولان محاسباتدن کتبه شرعیسه ایچون اجرت قلمیه اوله ورق الی بیک ضرورنده قدر اون ضرورش آله جحق والی یکندن پوز الی بیکه قدر صر اون بیکه ایکی ضرورش ضم ایدلله چاک و بر اجرتک مقدار ی نهایت پوز الی ضرورش تجاوز ایته جقدر .

طقسان سکر نجی ماده — تحصیلدار و تحصیلدار اولیان محضرده

وامتالی واثاقی شرعیه دن قلملاً خرج آلنبوب فقط تخمعه کوره مقلوعاً بش غروش مقیده عائد اولوق اوزره اون بش غروشدن نهایت بکری بش غروعه قدر کاتب و مقید ایچون قلمیه و قیدیه اخذ اوله جقدر .

یوز بلدنجی ماده — تحریر ترک ایچون خرج خصوص نایله هیچ بر آقچه آلنبوب آتیق حصارنده استیخ و فصل دعاوی و نصب وکیل وادانه واستندانه و ابرا و مصالحه و تحلیف ضمیمه کوندریلان کتبه واما ایچون اشوب حصار داخل شهرده ایسه الی غروش و خارج شهرده ایسه بعد مسافه کوره یوزدن یوز الی غروشه قدر خرج خصوص آلله جقدر .

یوز سکاننجی ماده — ترکات خصوصندن دولاق ترکیه ایچون حصارینه مأمور کوندرلدیکی حالده مأمور مذکور ایله مقیمده بولان امانا شرح ایچون اشوب حصار شهر داخلنده ایسه بکری بش خارجنده ایسه یوز غروش خرج ترکیه آلنبوب اصلا زیاده برشی آلله جقدر .

یوز طوقوننجی ماده — محاکم شرعیه ده استیخ اولان شوبورک ترکیه محاکم مذکورده اجرا اولوبده محانه لاجل التزکیه مأمورارسانه حاجت مس ایتر ایسه خرج ترکیه نایله ارباب مصالح طوقندن برشی اخذ و مطالبه اولله جقدر .

یوز اویننجی ماده — مواد سابقده بیان اولان خصوصات متنوعه ضمیمه مأمور کوندرلدیجک محل حیوان و قایقه حاجت مس ایتمک درجه لوده بید اولور و برکونده کیدیلوب کلنده راک برکیجه ویا ایکی کیجه ودها زیاده قانق لازم کور ایسه کوندریلان مأمورک خرج خصوصندن ماعدا حیوان و قایق کراسی اصحاب مصالح طوقندن تسویه اولله جقدر .

وکتبه و سائرده مجلس اداره اموال ایجابجه مقداری قرارلشد برله جق معائناتک تخفیفی مقام مشیخته مقوضلشد . مبالغ مذکورده دن طشره ایتمای مدیرتلیشه عائد قسمنک ایتمای مدیرلرله مقیمده کاتب و سائره استخداده لوروم کورلدیکی حالده انلر بیتمده صورت تقسیمی ده طشره ایتمای مجلسلنده قرارلشد برله جقدر . معینلنده کاتب و سائره استخداده لوروم کورلیان حصارده کی عائدق کاملاً ایتمای مدیرلری آلله جقدر .

یوز یکینجی ماده — ترکدن استیفا سنه حکم اولان مبالغ ایچون محکوم بهک مقدار و قیمتله نظرآ دایندن غروشده برپاره وبی وجه شرعی و بالاینه معارضه دن منعی حاوی اولان سندات شرعیه ایچون مقلوعاً الی غروش خرج استیفا اوله جقدر . مصالحه شرعیه بی حاوی اولان سندات ایچون اگر بدل صلح ترکیه عائد ایسه کداتک مقلوعاً الی غروش و خارججه عائد اولدایی صورتده بدل صلح نه مقدار ایسه غروشده برپاره خرج آلله جقدر .

یوز اوینجی ماده — ایسات وراثت اعلام و جتنلری ایچون حصه اربیه ناک مقدار و کیتله نظرآ غروشده لوروم یاره خرج استیفا اولور . **یوز دوردنجی ماده —** ایتماک عهده سنده بولان امالالوک و عتقاتک آخره بیع و فرائی ایچون طشره محاکم شرعیه سیله منحصرماً قسمت حکمکسندن و برله جاک اذن جتنلرندن ایتمای حصه لری ناک مقدار قیمتله نظرآ بیك غروشده بش غروش خرج آلله جقدر .

یوز لیشنجی ماده — ترکانه معاق هر نوع اعلام و حجت ودفتر قسام واطاصل بالجله سندات شرعیه ناک مخرج و نسخة نایله لری ایچون خرج نسبی آلنبوب مقلوعاً الی غروش خرج آلله جقدر . **یوز آتینجی ماده —** ایتمای ایچون وصی و تقدیر نفقه و عیدیه

بيت المال عائد اولان و اشيو نظامنامه مخالف اوليان مواد مخصوصه و كفالت متسلله حقيده كي فرمان عالي احكامي كاكان جاري اولوب تركات و ايتامه متعلق بالجله اواس و نظامات و تسليحات احكامي اشيو نظامنامه نك تاريخ نشر نندن اعتباراً مفسوخدر .

يوز اون يديجي ماده — مقام مشيخت اسلاميه اشيو نظامنامه احكامات اجراسنه ماموردر .
في ۴ ربيع الاول سنه ۱۳۳۴ و في ۱۵ نيسان سنه ۱۳۳۲

— ۵۰ —

يوز اون برنجي ماده — مواد سباقده بيان اولان خصوصيات ضميمته كو نذر اولان كارب خرج خصوص و خرج تركيه ناييله آلاجهي خرجت مقدار و گيتي ضابطي طر فقه افاده واستيدان ابدوب رخصت آلاجه خود بخود اخذ ايدمه چكدر .

يوز اون ايكنجي ماده — محاكم شرعيه دن و بريله چك دفتر قسام و مرنوع وثائق شرعيه بالتعليم احكامي يديشه و برلديكه هيچ بر صورته خرج آتيمه چق و نظاما اكالم معامله ده آله چق خرجلر ايجونده حكامك موظف اولديني محالده خرج مامورلري و موظف اولدقلري محالده صندوق اعناني طر فلر نندن مقبوض علم و خبري اعطا ايديله چكدر .

يوز اون اوچنجي ماده — سلاك عسكريده و سلاح آلتنده بولنالردن ملازم ثابيك مادوني اوله روق و فات ايدنلرك مختلفاتدن خرج قسمت و بومثلو مختلفات ايجون و رنه به و با و كليلرينه اعطا اوله چق اعلاملردن دخی خرج آتيمه بونلر بول رسومندن دخی معساف طوبيله چقدر حرب اورزند و فات ايدن نفقات ايله بيوك و كوچك بالعموم ضابطان تركلاري حقيده ده اول وجهله معامله اوله چقدر .

يوز اون درديجي ماده — محاكم شرعيه اداره سنده بولتان هود موقوفه نك اموال ايتامدن فرق اولدينيندن شوقد مندر كورده ليازم مندر بريمه دور و تسليم و كافه معامله اتني نظامنامه احكامنه توقيفا اجرا اوله چقدر .
يوز اون بشينجي ماده — بالجله عمالك حروسه شاهانه محاكم شرعيه سنجيه اشيو نظامنامه احكامي تماما مرعي الاجرا طوبيلوب خلافه حركت ايدن ماموريندا و كتبه اصوله توقيفا تحت عا كمه به آله چقدر .
يوز اون آلتينجي ماده — اوقاف و ماليه بيت المال قسامقلر نده

